

En brokig gemenskap

Ulrika Andersson och Annika Bergström (red)

En brokig gemenskap

Samhälle, Opinion och Medier i Västsverige
SOM-rapport nr 71

Ulrika Andersson och Annika Bergström (red)

Redaktörer: Ulrika Andersson och Annika Bergström

© Författarna och SOM-institutet

Teknisk redaktör: Daniel Jansson

Omslag: Daniel Zachrisson

Redigering: Henny Östlund

Tryck: Ale Tryckteam, Bohus, 2017

ISBN: 978-91-89673-40-3

ISSN: 0284-4788

ISRN: GU-STJM--71--SE

INNEHÅLL

Förord	7
En brokig gemenskap Ulrika Andersson & Annika Bergström	9
Mellanmänsklig tillit i en segregerad stad Sofia Arkhede & Maria Solevid	29
Gräsrotslobbyism eller medborgardialog Göran Jutengren	49
Kollektiv konsumtion Annika Bergström	61
Godkänt för tandvården men inte för bostadstillgången – synen på offentlig service Ulrika Andersson	69
Göteborgarna tycker om infrastrukturprojekt Dennis Andersson & Henrik Oscarsson	85
Om arbete och välbefinnande i Västra Götaland Ulrika Andersson	97
Kulturvanor i Västsverige Daniel Jansson & Klara Wärnlöf Bové	109
Attityder till det mångkulturella samhället 1994–2016 Josefine Bové & Henrik Oscarsson	123
Förändrad morgontidningsläsning Lennart Weibull	137
Göteborgska lokalpolitiker – mer kända över tid men inte mer uppskattade Sören Holmberg	157

METODREDOVISNING

Den västsvenska SOM-undersökningen 2016

Klara Wärnlöf Bové

169

Om författarna

185

SOM-institutets böcker

187

FÖRORD

En brokig gemenskap är SOM-institutets 71:e forskarantologi sedan starten 1986. Boken bygger på 2016 års västsvenska SOM-undersökning. I boken presenteras analyser av den västsvenska befolkningens vanor och attityder inom en rad olika områden. Fokus ligger huvudsakligen på resultaten från 2016 års undersökning, men i flera kapitel görs också jämförelser med tidigare år. Undersökningen genomfördes som ett representativa urval om totalt 8 000 slumpmässigt utvalda personer boende i Västra Götaland samt Kungsbacka kommun i åldrarna 16 till 85 år.

Undersökningen genomfördes under perioden september 2016 till januari 2017. Ansvarig för datainsamlingen har varit *Kinnmark Information* med Magnus Kinnmark som fältledare. Närmare uppgifter om undersökningens uppläggning och genomförande finns i metodredovisningen längst bak i boken. En mer utförlig dokumentation av 2016 års SOM-undersökningar finns att ladda ner på www.som.gu.se/publicerat (SOM-rapport 2017:34).

Annika Bergström och Jonas Ohlsson har varit undersökningsledare för den västsvenska SOM-undersökningen 2016. Biträdande undersökningsledare Sofia Arkhede, Josefine Bové, Daniel Jansson, Klara Wärnlöf Bové och Frida Vernersdotter har ansvarat för fältarbete och dataförädling. Daniel Jansson har varit teknisk redaktör för boken.

I boken *En brokig gemenskap* medverkar forskare från flera olika ämnesområden vid Göteborgs universitet och Högskolan i Borås. Varje författare svarar själv för sin tolkning av data och slutsatserna i respektive kapitel.

Dataunderlaget från tidigare SOM-undersökningar är tillgängliga för akademisk forskning och utbildning via Svensk Nationell Datatjänst (SND) vid Göteborgs universitet. De publikationer som hittills utgivits av SOM-institutet finns förtecknade längst bak i föreliggande volym. Mer information om SOM-institutet finns på institutets hemsida (www.som.gu.se).

Göteborg i december 2017

Ulrika Andersson
Docent
SOM-institutet
Göteborgs universitet

Annika Bergström
Docent
SOM-institutet
Göteborgs universitet

EN BROKIG GEMENSKAP

ULRIKA ANDERSSON & ANNIKA BERGSTRÖM

Upplevelsen av gemenskap och delaktighet i olika sociala och samhälleliga sammanhang är ett grundläggande behov hos alla människor. Gemenskap kan beskrivas som en plats för utveckling där vi genom utbyte med varandra får en vidare förståelse för varandra och för det samhälle som vi lever i. Ett sammanhang där vi fritt kan uttrycka våra åsikter och uppfattningar. Gemenskap kan också innebära en plats eller ett sammanhang där vi känner oss bekräftade och upplever närhet och tillit, i såväl arbetslivet som i relationen till familj och vänner (Stenberg, 2011). Med gemenskapen följer olika nivåer av inkludering, men också exkludering. De normer och värderingar som vi skapar för oss själva och för de grupper vi tillhör, går inte alltid ihop med gemenskapen och normerna i alla sammanhang. Ibland sker den inkluderande respektive exkluderande processen mer avsiktligt, men ofta pågår processen utan att vi egentligen är särskilt medvetna om vad som sker och vilka konsekvenser det leder till. Gemenskapen kan vara stark, men också vara svag. Den kan vara homogen likaväl som mångskiftande. Gemenskap kan kort sagt se ut på många olika sätt och det är i denna brokighet som den här boken om de västsvenska medborgarna tar sin utgångspunkt.

Västra Götaland är på många sätt en mångfacetterad region. Brokigheten syns inte minst i det skiftande naturlandskap som karakteriserar området, där allt från sjöar och hav till skog och slätter rymms. Brokigheten framträder också i skillnader mellan de olika delregionerna, mellan landsbygd och storstad och mellan människor med olika social och kulturell bakgrund. Brokigheten är många gånger en styrka, men kan ibland också bidra till att skapa problem och motsättningar.

Sett till invånarantal befolkas Västra Götaland av drygt 1,6 miljoner människor, bosatta i olika delar av länet. Det är dessa 1,6 miljoner som bidrar till att få regionen att fungera genom att bo, leva och verka i Västra Götaland. Dessa individer står för användningen och finansieringen av de tjänster och den service som tillhandahålls på kommunal och regional nivå, de väljer regionens och kommunernas politiker i de allmänna valen och de utkräver ansvar av sina valda politiker. Det är omkring dessa medborgares uppfattningar, upplevelser och förhållanden som bokens analyser kretsar. Vilka samhällsfrågor står egentligen på regioninvånarnas dagordning och vad oroar de sig för? Vad tycker de om sina folkvalda? Hur ser de på frågor om mångfald? Och hur benägna är de att dela och återanvända materiella resurser och tjänster? Dessa frågor, och fler därtill, kommer att granskas närmare i den här boken.

De resultat och analyser som presenteras i boken baseras på 2016 års västsvenska SOM-undersökning. SOM-institutet vid Göteborgs universitet har sedan 1992 genomfört årliga frågeundersökningar bland medborgarna i Västsverige, med syftet att beskriva och försöka förklara människors attityder och vanor inom en rad olika områden. Frågorna som medborgarna har ombetts besvara har delvis varit desamma under de aktuella åren, vilket ger unika möjligheter att spåra såväl förändringar som stabilitet i befolkningens åsikter och förhållanden. Undersökningarnas utformning möjliggör dessutom direkta jämförelser med resultaten från SOM-institutets nationella undersökningar (se Anderson, Ohlsson, Oscarsson & Oskarson, 2017) såväl som de regionala SOM-undersökningar som har genomförts i Skåne (se Andersson, 2017) respektive Värmland (se Norell & Nilsson, 2016) och den lokala SOM-undersökningen i Göteborg (se Solevid & Arkhede, 2017).

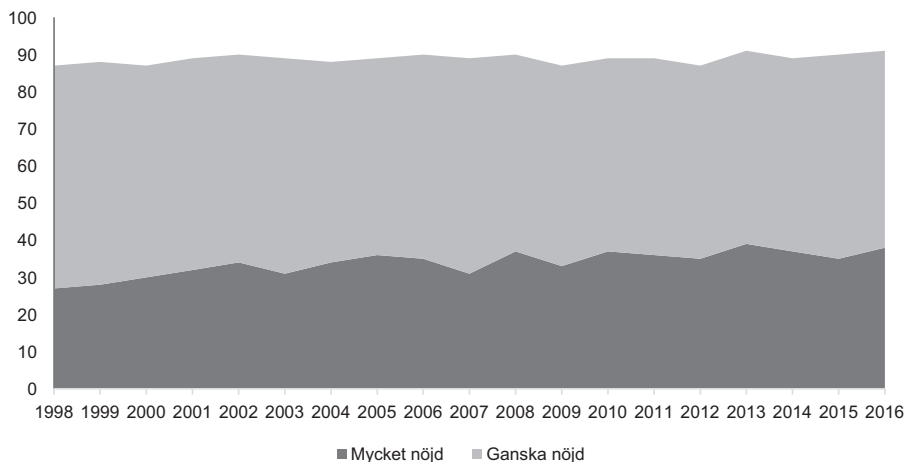
Bokens titel – *En brokig gemenskap* – knyter an både till de resultat och analyser som presenteras i de kommande kapitlen och till de gemensamma och skiftande förutsättningar som råder i olika delar av Västra Götaland. I detta inledande kapitel fokuseras graden av livstillfredsställelse bland invånarna, vilka samhällsfrågor som upplevs vara mest oroande, hur regioninvånarna bedömer att de lagstiftande organen i regionen sköter sina arbeten mer generellt och arbetet inom några olika ansvarsområden mer specifikt samt vilket förtroende de har för sina folkvalda politiker.

En stabil livstillfredsställelse

Vision Västra Götaland uttrycker klart och tydligt att alla medborgare i regionen ska ha möjlighet att leva ett gott liv. Vad det innebär varierar naturligtvis från individ till individ, det finns inget absolut mått på hur livstillfredsställelse ska se ut eller vad som är ett meningsfullt liv. Det inbegriper dels vad jag har möjlighet att göra för mig själv och mitt liv, dels vad som skapar mening i vad jag kan göra för andra människor och också för världen i stort (Brülde & Fors, 2014).

I de västsvenska SOM-undersökningarna har vi ställt frågan om hur nöjd man är med det liv man lever sedan starten 1992. Frågan har sett likadan ut samtliga undersökningsår, och svaren varierar inte heller nämnvärt (figur 1). Den sammanlagda andelen *Mycket* och *Ganska nöjda* ligger relativt konstant på ca 90 procent av befolkningen. Över tid kan en liten men ändå skönjbar ökning noteras. Det har också skett viss förskjutning bland de nöjda medborgarna såtillvida att andelen mycket nöjda har blivit något större samtidigt som andelen ganska nöjda har minskat. På en övergripande nivå har regionen således en befolkning som är nöjd med sina liv.

Figur 1 Livstillfredsställelse i Västra Götalands befolkning 1998–2016 (procent Mycket respektive Ganska nöjd)

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?'. En fyrgradig svarsskala användes: *Mycket nöjd*, *Ganska nöjd*, *Inte särskilt nöjd* samt *Inte alls nöjd*. Figuren visar andelen *Mycket nöjd* respektive *Ganska nöjd*. Procentbasen utgörs av samtliga svarande.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 1998–2016.

Vi vet emellertid att livstillfredsställelse varierar beroende på vilken livssituation människor har, var man bor och vad man gör. En övergripande analys av just boendeområden visar att västragötalänningarna upplever samma nöjdhet som boende i de andra storstäderna Stockholm och Malmö, och också som svensken i genomsnitt. Internationellt sett ligger Sverige mycket högt när det gäller allmän livstillfredsställelse, på samma nivå som exempelvis Nederländerna (52 procent mycket nöjda), Storbritannien och Irland (47 procent mycket nöjda), men en bit ifrån Danmark som har 73 procent mycket nöjda medborgare enligt Eurobarometern 2016 (se Annerstedt m fl. 2017 för en översikt).

Inom Västra Götalands delregioner är skillnaderna mycket små (tabell 1). Det finns en tendens till något större nöjdhet i Fyrbodalen än i övriga regiondelar, men skillnaderna är inte statistiskt säkerställda. De olika delregionerna är heterogena och skillnader i livstillfredsställelse som kan bero på livssammanhanget kommer inte fram i den typen av övergripande geografisk analys. I SOM-undersökningen finns möjlighet till fördjupade analyser utifrån ett resursperspektiv bland boende i Göteborgs kommun. En indelning i fyra olika så kallade resursområden har gjorts utifrån andelen arbetslösa samt andelen invånare som fått försörjningsstöd. Primärområdena har utgjort grund för indelningen.

Vid den här typen av områdesindelning framkommer tydliga skillnader. Boende i resursstarka områden är betydligt mer nöjda (46 procent mycket nöjda) med livet

än boende i resurssvaga områden (32 procent mycket nöjda). Det finns alltså anledning att närmare studera mindre områden i Västra Götaland med utgångspunkt i de boendes resursstyrka för att anta utmaningen om en region för alla. Andra analyser (se Arkhede och Solevid i denna bok) visar att utmaningen inte bara handlar om livstillfredsställelse utan också om exempelvis mellanmänsklig tillit.

Tabell 1 Allmän livstillfredsställelse, SOM-undersökningarna 2016 (procent)

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Inte nöjd	Ingen åsikt	Summa procent	Antal svarande
Sverige	38	54	7	1	100	8 058
Stockholms län	39	52	7	2	100	1 722
Skåne län	39	52	7	2	100	1 077
Västra Götalands län	38	53	7	2	100	3 627
- FyrBoDal	38	55	5	2	100	611
- Skaraborg	38	53	7	2	100	604
- Sjuhärad	38	53	7	2	100	471
- Göteborgsregionen	39	52	6	3	100	2 132
Göteborgs kommun	38	50	10	2	100	1 136
- Resursstarka områden	46	45	7	2	100	335
- Medelresursstarka områden	36	56	7	1	100	269
- Medelresurssvaga områden	34	52	12	2	100	325
- Resurssvaga områden	32	49	15	4	100	207

Kommentar: Frågan lyder: 'Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?'. Kolumnen 'inte nöjd' avser svarsalternativen 'inte särskilt nöjd' och 'inte alls nöjd'. Kolumnen 'ingen åsikt' avser de som inte besvarat frågan. Procentbasen utgörs av samtliga svarande. Resursindelningen bygger på ett index av medelinkomst och andel familjer som erhåller ekonomiskt stöd på primärområdesnivå. Varje resursgrupp består av ungefär lika många invånare.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016 samt den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

I undersökningen finns en ytterligare fråga som tangerar frågan om hur nöjd man är med livet. Den fokuserar på huruvida man upplever att man ingår i ett större sammanhang, om man har ett meningsfullt liv och huruvida man saknar något betydelsefullt i sitt liv eller inte. I hela Västra Götalands befolkning är det drygt 80 procent som instämmer i att de ingår i ett större sammanhang. Ännu fler, 92 procent, uppger att de lever ett meningsfullt liv. Ungefär tre fjärdedelar – 76 procent – säger att de inte saknar något betydelsefullt i sitt liv (tabell 2).

Tabell 2 Västra götälänningarnas syn på sitt liv från tre olika perspektiv, hela regionen samt de fyra delregionerna, 2016 (procent)

		Samtliga	Göteborgs- regionen	Sjuhärad	Skaraborg	FyrBoDal
Jag ingår i ett större sammanhang	Stämmer helt	36	38	32	35	31
	Stämmer ganska bra	45	43	48	43	49
	Stämmer inte särskilt bra	13	13	11	14	12
	Stämmer inte alls	7	6	9	8	8
Mitt liv är meningsfullt	Stämmer helt	46	46	47	48	40
	Stämmer ganska bra	46	45	45	43	51
	Stämmer inte särskilt bra	7	7	6	8	5
	Stämmer inte alls	2	2	3	1	3
Jag saknar inget betydelsefullt i mitt liv	Stämmer helt	29	29	29	28	30
	Stämmer ganska bra	47	46	47	48	51
	Stämmer inte särskilt bra	16	17	17	16	13
	Stämmer inte alls	8	8	7	9	6
Antal svar		3 436	1 839	439	579	579

Kommentar: Frågan lyder 'I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på ditt liv?'. Svarsskalan var fyrgradig och återfinns i tabellen. Personer som har besvarat respektive delfråga ingår i analysen.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Skillnaderna i bedömningar mellan invånare i regionens olika delar är även här mycket små och inte statistiskt säkerställda. Korrelationen mellan dessa mer specifika frågor om hur man ser på gemenskap och meningsfullhet och den mer generella frågan om hur nöjd man är med livet är förhållandevis hög, så vi bör finna samma svarmönster för de olika frågorna i regionens olika delar.

Men även om befolkningen i Västra Götaland generellt upplever livet som meningsfullt, känner sig delaktiga i samhället och är tillfreds med livet, finns det förhållanden i det omgivande samhället som ger upphov till betänksamhet och oro av olika grad.

En brokig oro

Människors oro är grundad i en känsla av sårbarhet och att inte ha kontroll över situationer, oavsett om det finns någon grund för detta eller inte. Oro är en känsla som kan bero på flera olika saker hos individen själv och på vad som händer i samhället. Den kan dels bero på att man som individ faktiskt står inför en reell risk, till exempel att bli arbets- eller bostadslös. Den kan också bero på att det händer någonting i omvärlden, exempelvis ett epidemiuutbrott eller en terrorattack.

I det senare fallet kan även mediernas rapportering bidra till att skapa en känsla av sårbarhet som leder vidare till oro (se Djerf-Pierre & Wängnerud, 2014). Den typen av oro som grundar sig i händelser i omvärlden ger oftast en kortsiktigare samhällsoro, medan oro för den personliga situationen kan vara mer ihållande. Det som mäts i SOM-undersökningarna är samhällsoro, men i den västsvenska undersökningen finns också några orosområden som ligger lite närmare individen.

Känslan av oro är i grunden negativ för individen, men behöver i sig inte enbart vara något negativt. Oro har visat sig göra människor mer benägna att söka information och att till exempel ompröva inbyggda vanor och attityder, medan positiva känslor som trygghet eller entusiasm istället bidrar förstärkande till befintliga vanor. Graden av oro är inte konstant över tid, utan varierar dels i befolkningen när man jämför olika grupper, dels också inom enstaka individer över tid beroende på vilken situation man befinner sig i eller ställs inför. I den här analysen är det inte fokus på vad det är som ger upphov till oro, utan snarare om det finns en upplevelse av oro inför olika fenomen och hur stark den är.

På en övergripande nivå skiljer sig orosuppfattningar vid en jämförelse mellan olika befolkningsgrupper. Ett tydligt sådant resultat är att kvinnor generellt sett är mer oroliga än män (Djerf-Pierre & Wängnerud, 2014; Oscarsson & Solevid, 2015). Vidare finns det en tendens att äldre oroar sig mer än yngre och också att utbildningsnivå samvarierar med oro. Här finns dock olika mönster beroende på vilken typ av oro som studeras. Miljöförstöring, klimatförändringar och oro för politisk extremism och främlingsfientlighet brukar vara starkare bland högutbildade, medan lågutbildade oroar sig mer för terrorism, arbetslöshet och ett ökat antal flyktingar (Oscarsson & Solevid, 2015). Personlig oro – som exempelvis oron för att bli arbetslös, att bli allvarligt sjuk eller att hamna i ekonomiska trångmål – är också starkt kopplad till social position. Ju starkare social position, desto lägre grad av oro (Djerf-Pierre & Wängnerud, 2014).

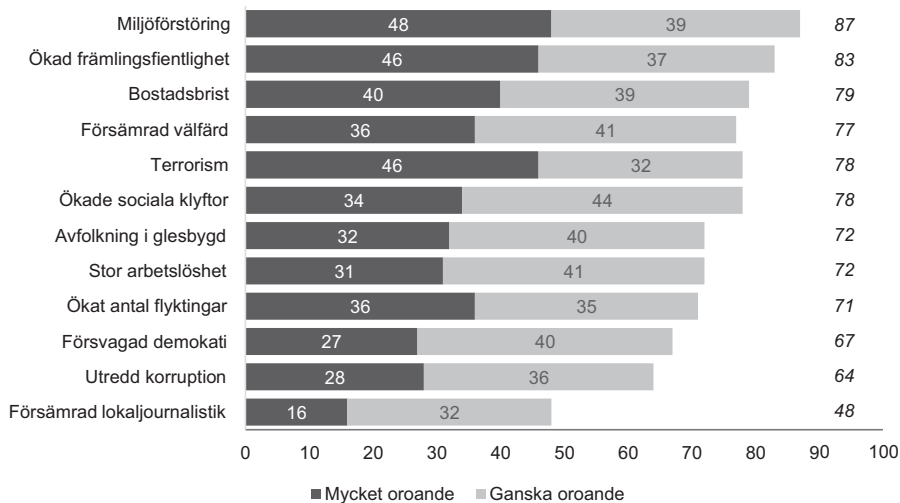
Människors oro har ofta uppfattats som något personligt, men nyare forskning har visat att oro också i högsta grad kan betraktas som ett samhällsligt fenomen som inverkar på exempelvis människors inställning till politiska institutioner – oroliga personer uppvisar lägre grad av förtroende för till exempel riksdagen och politiska partier (Djerf-Pierre & Wängnerud, 2014).

I den västsvenska SOM-undersökningen 2016 har de svarande fått ta ställning till hur oroande de upplever några områden inför framtiden. Tolv olika områden fanns med i frågan och dessa varierar stort med avseende på hur de påverkar den enskilda individen, vilken nivå – lokal eller global – de kan återfinnas på och de skiljer sig också i konkretion. Svarsskalan var fyrgradig från *Mycket oroande* till *Inte alls oroande*. I den fortsatta analysen redovisas andelar av oroade i den västsvenska befolkningen.

Det första som kan konstateras är att västsvensarna är förhållandevis oroliga för alla områden som efterfrågas, och med undantag för *Försämrad lokaljournalistik* är en övervägande majoritet oroliga (figur 2). Mest oroliga av de saker som frågats

om är västsvenskarna för miljöförstöring och för ökad främlingsfientlighet. Det finns också en utbredd oro för bostadsbrist, terrorism, ökade sociala klyftor och försämrad välfärd. I stort skiljer sig inte den västsvenska befolkningen från befolkningen som helhet i sina orosbedömningar (Ekengren Oscarsson & Bergström, 2017; Solevid, 2017).

Figur 2 *Upplevd oro inför framtiden, Västsverige 2016 (andel mycket eller ganska oroade)*

Kommentar: Frågan lyder 'Om du ser till läget i dag, hur oroade upplever du själv följande inför framtiden?'. En fyrgradig svars skala användes: *Mycket oroade*, *Ganska oroade*, *Inte särskilt oroade*, *Inte alls oroade*. I figuren visas andelen som svarar *Mycket* eller *Ganska oroade*. Antalet svar varierar mellan 3 604 (Utbredd korruption) och 3 699 (Miljöförstöring).

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Om vi istället fokuserar på dem som är mycket oroade – ett lite starkare uttryck – finner vi miljöförstöring, ökad främlingsfientlighet och terrorism vara de mest oroande områdena, medan oron för andra områden uttrycks i lite svagare termer – *Ganska oroade*. Det finns också tydliga samband mellan vissa typer av oro. Som exempel kan nämnas samvariation mellan oro för försämrad välfärd och oro för stor arbetslöshet (Pearson's $r = 0,522$ $p < 0,01$).¹ Samvariationen är också stor mellan oro för försvagad demokrati och oro för utbredd korruption ($r = 0,520$ $p < 0,01$). Dessa båda samband kan beskrivas som olika varianter av oro för en demontering av sådant som är fundamentalt för det svenska samhället, nämligen det sociala skyddsnätet och det demokratiska styrelseskicket.

En fråga som knyter an till den brokiga gemenskapen är relationen mellan stad och landsbygd. Västra Götaland är en region med stor variation när det gäller

befolkningens demografiska sammansättning, ett förhållande som på vissa punkter har betydelse för hur människor bedömer de olika orosområdena. En analys av orosupplevelsen bland boende i olika delregioner visar att invånarna upplever i stort sett samma oro oberoende av var man bor (tabell 3). Det finns dock två undantag där bedömningen skiljer ut boende i Göteborgsregionen från boende i övriga Västra Götaland: oro för avfolkning i glesbygden och oro för bostadsbrist. I det förra fallet är Göteborgarna mindre oroade än övriga regioninvånare, medan de i det senare fallet är mer oroade. Skillnaderna avspeglar externa förhållanden i storstaden och utanför denna. Även om nästan alla kommuner i regionen redovisar underskott på bostäder, är bristen särskilt påtaglig i Göteborgsregionen där ett ständigt tillskott av nya invånare pressar en redan hårt ansträngd bostadsmarknad (Länsstyrelsen Västra Götalands län, 2016, 2017). Allra mest oroade är Göteborgs unga, där 53 procent av 16–29-åringarna uppger sig vara mycket oroade över bostadsbrist. Beträffande oron över avfolkning i glesbygden står äldre invånare i Skaraborg tillsammans med boende på landsbygden i Sjuhärad för de högsta orosuppfattningarna (52 respektive 51 procent mycket oroade).

Tabell 3 Oro för framtiden beroende på boendeområde i Västsverige, 2016 (procent mycket oroade)

	Göteborgs- regionen	Sjuhärad	Skaraborg	Fyrbodal	Eta
Miljöförstöring	51	43	44	43	0,08
Ökat antal flyktingar	36	37	35	38	0,03
Försvagad demokrati	29	24	27	24	0,05
Utbredd korruption	38	36	31	27	0,02
Ökad främlingsfientlighet	49	46	44	38	0,07
Avfolkning i glesbygden	28	33	40	38	0,12
Ökade sociala klyftor	36	32	36	34	0,02
Terrorism	44	48	50	47	0,05
Bostadsbrist	45	33	34	34	0,12
Försämrad välfärd	37	35	34	33	0,04
Stor arbetslöshet	31	29	33	32	0,02
Försämrad lokaljournalistik	16	13	19	15	0,04

Kommentar: Frågan lyder 'Om du ser till läget i dag, hur oroade upplever du själv följande inför framtiden?'. En fyrgradig svarsskala användes: *Mycket oroande*, *Ganska oroande*, *Inte särskilt oroande*, *Inte alls oroande*. I figuren visas andelen som svarar *Mycket oroande*. Minsta antal svar = 3 411.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

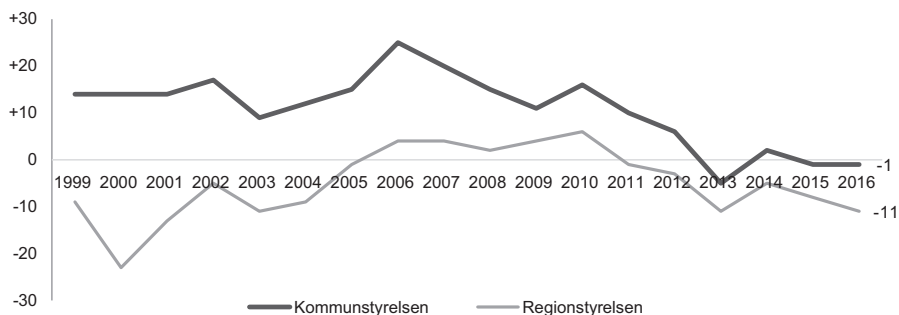
För övriga orosområden uppmäts som sagt endast mycket små skillnader mellan boende i olika delar av regionen. En sådan är oron för miljöförstöring och oron för ökad främlingsfientlighet som är mer utbredd i Göteborg. En förklaring till detta är befolkningens utbildningsnivå som är högre i Göteborgsregionen (Bové, Jansson & Harring, 2016), och där tidigare studier visat att högutbildade uttryckt större oro för dessa områden än vad lågutbildade brukar göra (Oscarsson & Solevid, 2015).

Sammantaget kan vi konstatera att den västsvenska befolkningen ger uttryck för en framtidsoro som i mångt och mycket relaterar till frågor som rör samhällelig gemenskap och då ofta i termer av inkludering och exkludering.

Bedömning av olika ansvarsområden och kärnverksamheter

Flera av de områden som ligger i fokus för människors orosupplevelser knyter an till det arbete och de ansvarsområden som ligger inom ramen för kommunernas och Västra Götalandsregionens respektive verksamheter. I den västsvenska SOM-undersökningen 2016 har invånarna i Västsverige fått ge sitt omdöme om hur väl de lagstiftande organen i regionen – kommunstyrelserna och Regionstyrelsen – sköter sina uppgifter. Analysen visar att medborgarna är förhållandevis kritiska till de prestationer som genomförts under den gångna 12-månadersperioden (figur 3).

Figur 3 Bedömning av hur kommunstyrelsen respektive regionstyrelsen sköter sitt arbete, Västra Götaland 1999–2015 (balansmätt)

Kommentar: Frågan lyder 'Hur tycker du att kommunstyrelsen i den kommun där du bor respektive regionstyrelsen i Västra Götaland sköter sin uppgift?' En femgradig svarsskala användes: *Mycket bra*, *Ganska bra*, *Varken bra eller dåligt*, *Ganska dåligt* samt *Mycket dåligt*. Svarsalternativet *Ingen uppfattning* fanns också med. Balansmättet visar andelen som anser att arbetet i regionstyrelsen respektive kommunstyrelsen sköts bra minus andelen som anser att arbetet sköts dåligt. Balansmättet kan variera mellan +100 (alla anser att arbetet sköts bra) och -100 (alla anser att arbetet sköts dåligt). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1999–2016.

För såväl kommunstyrelserna som Regionstyrelsen visar resultaten på negativa balansmätt, vilket innebär att andelen som menar att arbetet inte har skötts bra är större än andelen som menar att det har skötts bra. Regionstyrelsen får den mest negativa bedömningen (-11), medan kommunstyrelserna hamnar strax under balansskalans nollpunkt (-1). Sett över tid har bedömningarna under de senaste åren gått i en allt mer kritisk riktning. Efter att ha nått en bottennotering runt 2000 minskade den kritiska bedömningen av Regionstyrelsen successivt fram till 2006. Fram till 2010 låg sedan bedömningarna på en stabil svagt positiv nivå för att därefter successivt ha flyttat sig nedåt på skalan. För kommunstyrelserna i Västra Götaland skedde en tydlig uppgång i medborgarnas bedömning runt mitten av 2000-talet, då en toppnotering på +25 balansmåttsenheter uppmättes. Sedan dess har kurvan pekat neråt, dock möjligen med en viss stabilisering runt nollpunkten under de senaste tre åren.

Utöver utvärderingen av det mer generella arbetet har regioninvånarna också bedömt hur Västra Götalandsregionen sköter sina olika ansvarsområden. Likt andra landsting ansvarar regionen för en rad olika serviceområden, där hälso- och sjukvård utgör den största verksamheten. Övriga ansvarsområden omfattar tandvård, kollektivtrafik och annan infrastruktur, arbetsmarknad, kultur och miljö. Det område som faller bäst ut när regionens invånare får bedöma hur regionen sköter sina uppgifter är tandvården, med ett balansmätt om +40 (tabell 4). Ytterligare fyra av regionens ansvarsområden når fler positiva än negativa omdömen – kultur, kollektivtrafik, hälso- och sjukvård respektive miljö och klimat – medan de negativa omdömena dominerar två av områdena – sysselsättning och planering av vägar och järnvägar.

Tabell 4 Uppfattning om hur Västra Götalandsregionen sköter olika ansvarsområden 2016 (procent och balansmätt)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning	Antal svar	Balansmätt
Tandvård	11	39	24	7	3	17	3 694	+40
Kultur	4	28	32	8	3	24	3 675	+21
Kollektivtrafik	6	35	24	17	8	10	3 696	+16
Hälso- och sjukvård	6	34	24	20	10	6	3 714	+10
Miljö och klimat	2	21	38	13	4	22	3 678	+6
Att bidra till fler jobb	1	11	33	21	8	26	3 675	-17
Planering av vägar och järnvägar	3	17	26	24	14	16	3 679	-18

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, hur tycker du att Västra Götalandsregionen sköter sin uppgift när det gäller?" följt av det aktuella ansvarsområdet. Balansmättet visar andelen som svarar bra minus andelen som svarar dåligt inom de olika serviceområden som undersökts. Mättet varierar mellan +100 (samtliga svarar bra) och -100 (samtliga svarar dåligt). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Det råder dock relativt stora skillnader i vilken utsträckning invånarna förmår ta ställning till hur Västra Götalandsregionen sköter sina uppgifter. Var fjärde person säger sig inte ha någon uppfattning om hur ansvarsområden såsom kultur, miljö och klimat samt att bidra till sysselsättningen sköts (tabell 4). Vidare saknar var sjätte person åsikt om tandvård och planering av vägar och järnvägar. De områden som flest uttrycker en uppfattning om är hälso- och sjukvård respektive kollektivtrafik. Motsvarande utfall har framkommit vid tidigare mätillfällen (se Nilsson, 2016) och framträder också i medborgarnas bedömningar av hur väl olika serviceområden fungerar i den egna kommunen (se Anderssons kapitel om offentlig service i denna bok). Det handlar här huvudsakligen om hur greppbart det omfrågade området är liksom i vilken utsträckning respondenterna har egen erfarenhet av detsamma. De flesta människor har en någorlunda tydlig uppfattning om hur sjukvården, kollektivtrafiken och tandvården fungerar, medan det är svårare att avgöra vari regionens ansvar för och arbete med områden som miljö och klimat respektive kultur ligger.

Tabell 5 *Uppfattning om hur Västra Götalandsregionen sköter olika ansvarsområden 2014–2016 (balansmätt)*

	2014	2015	2016
Tandvård	+38	+39	+40
Kultur	+19	+22	+21
Kollektivtrafik	+2	+6	+16
Hälso- och sjukvård	+9	+13	+10
Miljö och klimat	+4	+3	+6
Att bidra till fler jobb	-33	-30	-17
Planering av vägar och järnvägar	-35	-19	-18
Minsta antal svarspersoner	2 763	2 674	3 675

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, hur tycker du att Västra Götalandsregionen sköter sin uppgift när det gäller?" följt av det aktuella ansvarsområdet. Balansmättet visar andelen som svarar bra minus andelen som svarar dåligt inom de olika serviceområden som undersökts. Mättet varierar mellan +100 (samtliga svarar bra) och -100 (samtliga svarar dåligt). Basen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2014–2016.

Utvärderingen av hur Västra Götalandsregionen sköter sina ansvarsområden har ställts i de västsvenska SOM-undersökningarna sedan 2014. Trots att det rör sig om en kort mätserie indikerar resultaten en tydlig stabilitet i människors bedömning av områden som tandvård, kultur, hälso- och sjukvård samt miljö och klimat (tabell 5). För tre av ansvarsområdena kan skönjas förändringar som går i en mer positiv riktning. Det gäller kollektivtrafiken, där den samlade bedömningen har gått från +2

till +16 under perioden 2014–2016. Det gäller också bedömningen av hur regionen sköter sitt ansvar för att bidra till fler jobb, vilken under samma period har gått från -22 till -17, samt planering av vägar och järnvägar där balansmättet för 2014 var -35 och värdet för 2016 var -18. I de båda senare fallen dominerar de negativa omdömena samtliga mätpunkter, men tendensen är att västragötalänningarna ändå har blivit något mindre kritiska till hur regionen fullföljer sina ansvarsuppdag.

Inom ramen för den västsvenska SOM-undersökningen 2016 har medborgarna också fått bedöma olika aspekter av själva kärnverksamheten i det som är Västra Götalandsregionens största ansvarsområde – sjukvården. Den specifika frågan gäller hur sjukvården fungerar när det gäller personalens bemötande, den medicinska kvaliteten, tillgången till vård samt organisationens effektivitet. De två områden som flest regioninvånare anser sig ha en uppfattning om, är personalens bemötande och tillgången till vård. Högst betyg får sjukvårdens personal med ett balansmätt på +70 (tabell 6). En klar majoritet upplever således att personalens bemötande är ganska eller till och med mycket bra. Invånarna i Västra Götaland ger även den medicinska kvaliteten ett gott omdöme (+54), medan tillgången till vård hamnar på en betydligt lägre nivå (+8). Bedömningen av organisationens effektivitet, den av frågorna som flest saknar uppfattning om, hamnar däremot på minussidan (-24), vilket innebär att en större andel av invånarna upplever att organisationens effektivitet är dålig relativt andelen som menar att den är bra. Exakt vad i organisationens verksamhet som människor menar inte fungerar bra framgår inte av undersökningen, men några faktorer som kan tänkas spela roll i sammanhanget är pågående eller genomförda omorganiseringar, nedläggningar och sparbetning, då framför allt inom sjukhusvården.

Tabell 6 Uppfattning om sjukvården i Västra Götaland 2016 (procent och balansmätt)

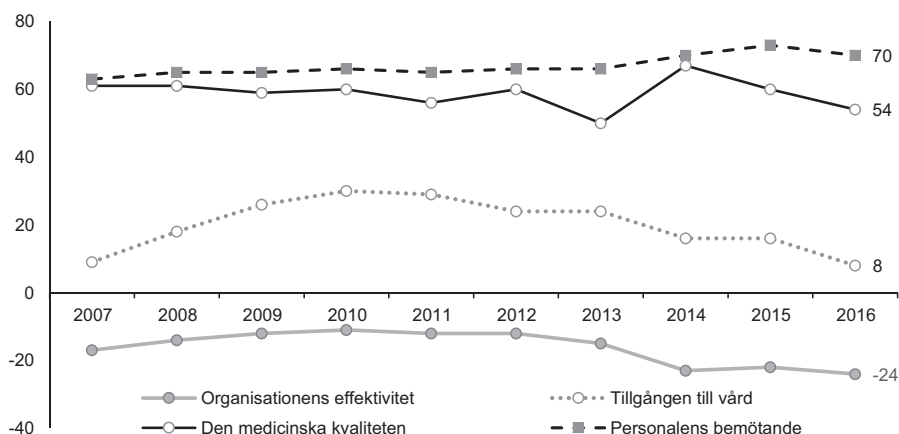
	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning	Balansmätt
Personalens bemötande	31	45	12	4	2	6	+70
Den medicinska kvaliteten	17	45	16	6	2	13	+54
Tillgången till vård	8	34	19	23	11	6	+8
Organisationens effektivitet	3	16	22	25	18	16	-24

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, vilken är din uppfattning om hälso- och sjukvården i Västra Götaland i följande avseenden?". Svartalalternativen är "Mycket bra", "Ganska bra", "Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt", "Mycket dåligt" samt "Ingen uppfattning". Balansmättet visar andelen som svarat bra minus andelen som svarat dåligt om de olika serviceområden som undersökts. Mättet varierar mellan +100 (samtliga svarar bra) och -100 (samtliga svarar dåligt). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga. Minsta antal svarande: 3 064.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

En jämförelse över tid visar att det för två av områdena har skett en tydlig förändring i invånarnas uppfattningar. Det gäller dels tillgången till vård, dels organisationens effektivitet. I bedömningen av tillgången till vård har befolkningens omdömen successivt gått i en mer kritisk riktning. Sedan toppnoteringen på +30 balansenheter år 2010 har åsiktsbalansen sjunkit till +8 i 2016 års västsvenska SOM-undersökning (figur 4). Tillgången till vård upplevs således som sämre idag jämfört med början på 2010-talet. Även sjukvårdens organisatoriska effektivitet har sett en nedgång i åsiktsbalansen, framför allt sedan 2014. Med ett balansmätt på -24 har denna del av sjukvården nått sin sämsta notering hittills sedan mätperiodens början.

Figur 4 Uppfattning om sjukvården i Västra Götaland 2007–2016 (balansmätt)

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, vilken är din uppfattning om hälso- och sjukvården i Västra Götaland i följande avseenden?". Svarsalternativen är "Mycket bra", "Ganska bra", "Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt", "Mycket dåligt" samt "Ingen uppfattning". Balansmättet visar andelen som svarat bra minus som svarat dåligt om de olika serviceområden som undersökts. Mättet varierar mellan +100 (samtliga svarar bra förslag) och -100 (samtliga svarar dåligt förslag).

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2007–2016.

De regionala skillnaderna i bedömningen av sjukvården är i de flesta fall mycket marginella (tabell 7). Mest nöjda med personalens bemötande är Fyrbodalsborna (+74) medan invånarna i Göteborgsregionen och Skaraborg tillhör dem som är mest nöjda med den medicinska kvaliteten (+58). Differensen till boende i övriga delar av regionen är dock små. När det gäller tillgång till vård syns däremot en tydligare skillnad, där Göteborgsregionens invånare och boende i Fyrbodals förhåller sig mer kritiska: i båda fallen ligger balansmättet nära nollpunkten, om än på plus-sidan. Det är också i dessa båda delregioner som den mest negativa bedömningen

av hälso- och sjukvårdsorganisationens effektivitet framträder, även om boende i Sjuhärad och Skaraborg förvisso också har en kritisk uppfattning i frågan.

Tabell 7 Uppfattning om sjukvården i Västra Götaland i olika grupper 2016 (balansmått)

	Personalens bemötande	Den medicinska kvaliteten	Tillgången till vård	Organisationens effektivitet	Antal svar
SAMTLIGA	+70	+54	+8	-24	3 064
Göteborgsregionen	+69	+56	+3	-29	1 880
Sjuhärad	+69	+52	+19	-14	458
Skaraborg	+71	+56	+18	-17	593
Fyrbodals	+74	+48	+5	-24	599

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, vilken är din uppfattning om sjukvården i Västra Götaland i följande avseenden:' Svartalternativen är 'Mycket bra', 'Ganska bra', 'Varken bra eller dåligt', 'Ganska dåligt', 'Mycket dåligt' och 'Ingen uppfattning'. Balansmättet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda om de olika serviceområden som undersökts. Mättet varierar mellan +100 (alla är nöjda) och -100 (alla är missnöjda). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Förtroende för politiker och tjänstemän i Västra Götaland

I en representativ demokrati överläts det politiska beslutsfattandet till folkvalda representanter. För att systemet ska uppfattas som legitimt behöver medborgarna lita på de folkvalda. Att människor litar på att politiker på olika nivåer är ansvarstagande och kompetenta är en mycket central del i det som tillsammans utgör det politiska förtroendet (Kumlin, 2002). Det är också viktigt ur ett samhällsperspektiv att människor litar på de yrkesgrupper och tjänstemän som bär upp grundläggande samhällsfunktioner knutna till områden som exempelvis vård, skola och omsorg. Det är onekligen en fördel att känna trygghet och förtroende till de människor som tar hand om våra barn – små som stora, till dem som vårdar våra äldre och till dem som ser till att vi får en trygg färd till jobb och skola via kollektivtrafiken.

Den svenska befolkningen har länge karakteriserats av stort förtroende, både för sina medmänniskor och för samhällets centrala institutioner. Därmed inte sagt att alla känner förtroende. Benägenheten att känna förtroende för en viss verksamhet eller grupp av yrkesutövande påverkas bland annat av hur välbekanta människor är med det som ska bedömas, om det finns personlig erfarenhet med i sammanhanget och hur denna i så fall ser ut, liksom vilken samhällsnytta den eller de omfrågade upplevs ha (Kassin m fl, 2011; Trägårdh, 2009; Elliot, 1997).

När respondenterna i den västsvenska SOM-undersökningen 2016 får skatta sitt förtroende för hur politiker och tjänstemän sköter sina respektive arbeten pekar

förtroendebalansen mot en tydlig uppdelning där politiker på olika nivåer genomgående får negativa förtroendebedömningar medan regionens och kommunernas tjänstemän å sin sida åtnjuter stort förtroende (tabell 8). Lägst är förtroendet för Västra Götalandsregionens politiker där förtroendebalansen är -22, vilket innebär att andelen med lågt förtroende för politikergruppen är större än andelen med stort förtroende. Den minst negativa förtroendebalansen har politikerna i respondenternas hemkommuner (-14), men skillnaden gentemot rikspolitiker (-15) och EU-parlamentariker (-17) är marginell. Det innebär att befolkningen i Västra Götaland har något större förtroende för de politiker som befinner sig i Stockholm och i Bryssel, än de har för sina egna regionpolitiker. Resultatet tycks peka på att närhetsfaktorn inte är särskilt betydelsefull i förtroendebedömningen av politiker, åtminstone inte när det handlar om den geografiska närheten – undantaget förtroendet för kommunpolitiker. Det är rimligt att närhet i det här fallet handlar om hur väl människor känner till sina politiker, där exempelvis rikspolitiker är mer välkända genom sin representation i olika mediers nyhetsbevakning (jmf McCombs, 2006). Antagandet stöds av storleken på den grupp som säger sig sakna uppfattning i frågan, där drygt var tionde regioninvånare inte anser sig kunna ta ställning till frågan om förtroende för kommun- och rikspolitiker medan motsvarande andel för regionpolitiker och EU-parlamentariker är två av tio invånare.

Tabell 8 Förtroende för politiker och tjänstemän, Västra Götaland 2016 (procent)

	Mycket stort förtroende	Ganska stort förtroende	Varken stort eller litet	Ganska litet förtroende	Mycket litet förtroende	Ingen uppfattning	Summa procent	Balansmätt	Antal svar
Kommunens politiker	2	19	32	21	14	12	100	-14	3 631
Västra Götalandsregionens politiker	1	12	33	21	14	19	100	-22	3 625
Rikspolitiker	1	21	30	23	14	11	100	-15	3 618
EU-parlamentariker	1	15	31	19	14	20	100	-17	3 636
Personal inom barnomsorgen	20	44	13	3	2	18	100	+59	3 608
Hälso- och sjukvårdens personal	19	47	15	8	6	5	101	+52	3 626
Lärare i grundskolan	15	43	19	5	2	16	100	+51	3 623
Personal inom äldreomsorgen	15	41	20	8	4	12	100	+44	3 655
Kollektivtrafikens personal	9	35	30	9	4	13	100	+31	3 634

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?'. Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

När det gäller tjänstemän i kommunal och regional verksamhet är det personal inom barnomsorg (+59), hälso- och sjukvårdens personal (+52) samt lärare i grundskolan (+51) som åtnjuter störst förtroende bland västragötalänningarna (tabell 8). Förtroendebedömningarna är höga även för äldreomsorgens respektive kollektivtrafikens personal (+44 respektive +31). Andelen som saknar uppfattning om personalen inom hälso- och sjukvården är mycket låg, 5 procent, medan andelen för övriga tjänstemannagrupper i genomsnitt ligger runt 15 procent. En förklaring är att de allra flesta människor på ett eller annat sätt har egen erfarenhet av sjukvården, medan den direkta erfarenheten av övriga grupper varierar beroende på var i livet respondenterna befinner sig liksom var i regionen de är bosatta. Förtroendet för lärare i grundskolan är exempelvis som störst bland unga regioninvånare, medan förtroendet för äldreomsorgens personal är som störst bland äldre invånare.

Människors förtroende för yrkesgrupper och kategorier av politiker varierar således beroende på demografin. Utöver de åldersrelaterade – och då alltså i viss mån erfarenhetsrelaterade – skillnaderna i förtroendebedömningen, framträder i likhet med resultat från tidigare studier ett tämligen entydigt mönster för utbildning, där högutbildade uppvisar ett i genomsnitt större förtroende för de olika politiker- och tjänstemannagrupperna än övriga (jmf Holmberg & Weibull, 2017). Ett undantag hittas i förtroendet för kommunpolitiker, där förtroendenivåerna är ungefär desamma oavsett befolkningens utbildningsbakgrund (tabell 9). Bakom utbildningsskillnaderna ligger också till viss del en åldersfaktor.

Tabell 9 Olika gruppers förtroende för politiker i Västra Götaland och kommunen, 2016 (balansmätt)

	Kommun- politiker	Region- politiker	Riks- politiker	EU- parlamen- tariker	Personal barn- omsorg	Lärare grund- skola	Hälso- sjukvårds- personal	Personal äldre- omsorg	Kollektiv- trafikens personal	Antal svar
SAMTLIGA	-14	-22	-15	-17	+59	+51	+52	+44	+31	3 608
UTBILDNINGSNIVÅ										
Låg utbildning	-11	-25	-24	-24	+39	+28	+38	+35	+22	551
Medellåg utbildning	-17	-25	-25	-21	+56	+43	+42	+39	+23	1 094
Medelhög utbildning	-18	-25	-19	-21	+61	+52	+51	+47	+33	804
Hög utbildning	-11	-16	+3	-8	+71	+64	+70	+51	+41	1 133
OMRÅDE										
Göteborgsregionen	-21	-22	-13	-15	+58	+49	+53	+37	+30	1 840
Sjuhärad	-11	-18	-11	-20	+60	+52	+52	+45	+23	441
Skaraborg	+0	-21	-23	-22	+58	+48	+49	+52	+38	572
Fyrbodals	-13	-24	-12	-19	+62	+62	+58	+55	+31	569

Kommentar: Frågan lyder: 'Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?' Balansmättet visar andelen som svarar bra minus andelen som svarar dåligt inom de olika serviceområden som undersökts. Mättet varierar mellan +100 (samtliga svarar bra) och -100 (samtliga svarar dåligt). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Regioninvånarnas förtroendebedömningar skiljer sig däremot inte nämnvärt beroende på var i Västra Götaland respondenterna är bosatta. Förtroendet för politiker på olika nivåer är i stort sett detsamma, möjligen med undantag för förtroendet för kommunpolitiker där invånarna i Skaraborg utmärker sig genom en balanserad förtroendenivå (± 0) medan boende i Göteborgsregionen är något mer kritiska (-21) jämfört med övriga (tabell 8). Skillnaderna är i de flesta fall också mycket små i förtroendet för barnomsorgens, hälso- och sjukvårdens respektive kollektivtrafikens personal. Boende i Sjuhärad har något lägre förtroende för kollektivtrafikens personal (+23), medan Skaraborgarna har något större förtroende för denna grupp (+38), men i jämförelse med genomsnittsbetygningen är skillnaderna marginella. En viss nivåskillnad framträder också i förtroendet för äldreomsorgens personal där boende i Göteborgsregionen gör en något lägre förtroendebedömning (+37) än boende i Skaraborg och Fyrbodal (+52 och +55). Därtill är Fyrbodalsborna något mer förtroendefulla när det gäller lärare i grundskolan (+62) jämfört med övriga grupper. Den samlade bilden är dock att det förekommer anmärkningsvärt små bedömningskillnader mellan regionens olika delar, oavsett om det handlar om politiker eller tjänstemän.

En brokig gemenskap – några slutord

Även utan den västsvenska medborgarundersökningen som presenteras här kan vi konstatera att befolkningssammansättningen i regionen är väldigt heterogen. Människor är olika, har olika kompetenser, gör olika saker. Undersökningen som fokuseras i boken kan ytterligare bidra till att visa på skillnader, men tydliggör också att det finns likheter i befolkningen.

En första reflektion kring just likheter är att olika bedömningar och upplevelser är förhållandevis lika från år till år och att olika befolkningsgrupper också gör likartade bedömningar över tid. Endast små förändringar sker och den konstaterade brokigheten kan därför säga vara stabil i flera avseenden.

Man kan se på brokigheten utifrån möjligheten att den är självvald eller att den är ofrivillig. Att självant välja att bosätta sig i ett utflyttningsområde, att arbeta mindre för att få mer fritid, att leva ensam etc. bidrar sannolikt positivt till individens livsnöjdhet och tillit, och har då också positiv inverkan i samhället och på den sociala sammanhållningen.

Att ofrivilligt tvingas leva på knappa resurser, vara utan fast inkomst eller att stå utanför gemenskaper leder till missnöjdhet – med livet, med demokratin, med samhällsfunktioner – och inverkar i förlängningen negativt på sammanhållningen i samhället.

Man kan känna gemenskap på olika sätt och med olika saker. Att så många är nöjda med livet och upplever att de lever ett meningsfullt liv tyder på att den brokiga gemenskapen fungerar på en övergripande nivå, men det finns indikatorer i analyserna av Göteborgs olika resursstarka och resurssvaga områden på att frågan

om gemenskap behöver problematiseras. Utmaningen för regionens ledning är att hålla balansen mellan dem som frivilligt bidrar till heterogeniteten i samhället och dem som står utanför den brokiga gemenskapen.

I kommande analyser ges en bred bild av medborgarnas väl och ve, av deras vanor och intressen och av deras bedömningar av det demokratiska samhällets olika funktioner. I bokens andra kapitel skriver Sofia Arkhede och Maria Solevid om social tillit i en segregerad stad – i det här fallet Västra Götalandsregionens största stad, Göteborg. Graden av social tillit går tydligt hand i hand med graden av segregation. Göran Jutengren riktar sedan fokus mot invånarnas deltagande i olika medborgaraktiviteter. En annan form av deltagande som har aktualiserats i samhället är människors villighet att delta i den cirkulära ekonomin. Genom digitala tjänster och plattformar har det blivit allt enklare för människor att dela varor och tjänster. I sitt kapitel om cirkulär ekonomi har Annika Bergström studerat västra götälänningarnas villighet att dela bostäder.

Västra Götalandsregionen har två stora ansvarsområden: sjukvård och infrastruktur. Medborgarna får bedöma båda i den västsvenska SOM-undersökningen. Ulrika Andersson presenterar en fördjupad analys av synen på sjukvård och vårdinstitutioner, och Dennis Andersson och Henrik Oscarsson har närmare studerat medborgarnas relation till kollektivtrafik och infrastruktur. Vidare har ett fungerande samhälle en stor grupp medborgare som är aktiva på arbetsmarknaden. Ulrika Andersson kommer i sitt kapitel till slutsatsen att de boende i Västra Götaland på det stora hela är nöjda med sina arbeten men betonar vikten av att länets kommuner kan erbjuda rimliga arbetsvillkor och arbetstillfällen.

Ytterligare ett ansvarsområde som åligger Västra Götalandsregionen är kultur. Daniel Jansson och Klara Wärnlöf Bové har studerat regioninvånarnas kulturvanor och stabilitet och förändring i dessa över tid. Josefine Bové och Henrik Oscarsson konstaterar i sin tur att västsvenskarna på en övergripande nivå har blivit mer positivt inställda till ett mångkulturellt samhälle, men att polariseringen mellan olika partiers sympatisörer har ökat. Medieutvecklingen har gått hårt åt många lokala mediemarknader. Lennart Weibull beskriver i sitt kapitel en eroderande tidningsmarknad där tappet i papperstidningsläsning inte på långa vägar hämtas upp av den digitala tidningen. I sitt kapitel om politikerkännedom bekräftar Sören Holmberg tidigare studier som visar på relativt okända lokalpolitiker och att detta inverkar på den uppfattning medborgarna har om de folkvalda: okända och inte så omtyckta. Boken avslutas med ett utförligt metodkapitel om den västsvenska SOM-undersökningen 2016, författat av Klara Wärnlöf Bové.

Not

- 1 Pearson's r mäter sambandet mellan två variabler med avseende på sambandets styrka och riktning. Måttet går mellan -1 till +1, där -1 innebär ett perfekt negativt samband (höga värden på ena variabeln motsvaras av låga värden på andra variabel), +1 ett perfekt positivt samband (höga värden på ena variabeln motsvaras av höga värden på andra variabeln) och 0 att samband saknas. p anger sambandets signifikans.

Referenser

- Annerstedt, Linn, Annika Bergström & Jonas Ohlsson (2017). Västsvenska SOM-undersökningen 2016. Tabellrapport. SOM-rapport 2017:30. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bove, Klara, Daniel Jansson & Niklas Haring (2016). Vision Västra Götaland. SOM-rapport 2016:36. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Brülde, Bengt & Filip Fors (2014). Vad gör ett liv meningsfullt? I Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red) *Mittfära och marginal*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Djerf-Pierre, Monika & Lena Wängnerud (2014). Politiska konsekvenser av personlig oro. I Annika Bergström & Henrik Oscarsson (red) *Mittfära och marginal*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ekengren Oscarsson, Henrik & Annika Bergström (2017). *Svenska Trender 1986–2016*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Elliot, Maria (1997). *Förtroende för massmedier*. Göteborg: Institutionen för journalistisk och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören & Lennart Weibull (2017). Långsiktiga förändringar i svenskt institutionsförtroende. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Kassin, Saul, Steven Fein & Markus Hazel Rose (2011). *Social Psychology*. Wadsworth: Cengage Learning.
- Kumlin, Staffan (2002). *The personal and the political: How personal welfare state experiences affect political trust and ideology*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen.
- Länsstyrelsen Västra Götalands län (2016). *Bostadsmarknadsanalys Västra Götalands län 2016*. Rapport 2016:39. Göteborg: Länsstyrelsen i Västra Götalands län.
- Länsstyrelsen Västra Götalands län (2017). *Bostadsmarknadsanalys Västra Götalands län 2017*. Rapport 2016:32. Göteborg: Länsstyrelsen i Västra Götalands län.
- McCombs, Maxwell (2006). *Makten över dagordningen: om medierna, politiken och opinionsbildningen*. Stockholm: SNS förlag.

- Nilsson, Lennart (2016). Valfärdspolitik och välfärdsopinion i Sverige och Västra Götaland 2015. I Annika Bergström & Niklas Harring (red) *Hållbarhetens horisont*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik & Maria Solevid (2015). Sverige oroar sig. I Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Solevid, Maria (2017). "Vi måste ta människors oro på allvar". I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Solevid, Maria & Sofia Arkhede (2017). SOM-undersökningen i Göteborg 2016. SOM-rapport 2017:31. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Stenberg, Henrik (2011). *Gemenskapens socialpsykologi*. Malmö: Liber.
- Trägårdh, Lars (red) (2009). *Tillit i det moderna Sverige. Den dumme svensken och andra mysterier*. Stockholm: SNS Förlag.

MELLANMÄNSKLIG TILLIT I EN SEGREGERAD STAD

SOFIA ARKHEDE & MARIA SOLEVID

Social sammanhållning är en förutsättning för ett fungerande samhälle. Vikten av stark social sammanhållning går inte nog att betona och är något som lyfts fram i såväl forskningen som samhällsdebatten. Social sammanhållning och tillit är aspekter som präglar allt ifrån Världsbankens arbete i tredje världen (Världsbanken, 2017) till arbetet med jämlika livsvillkor i staden Göteborg (Göteborgs Stad, 2014). Social sammanhållning är viktigt för att det för med sig många positiva konsekvenser. Stark social sammanhållning i allmänhet och hög mellanmänsklig tillit i synnerhet i ett land sänker transaktionskostnaderna. När det blir mindre kostsamt och riskfyllt att ingå avtal med andra ser vi också lägre grad av korruption i politik och förvaltning, mer effektivt kollektivt beslutsfattande, högre ekonomisk tillväxt och i slutändan en mer välmående befolkning. Forskning visar även att hög tillit bland annat förknippats med så kallade pro-sociala värderingar och beteenden, till exempel tolerans, vilja till frivilligarbete och samarbete (Dinesen & Sønderskov, 2015) men också en större benägenhet att lita på de politiska institutionerna (Zmerli & Newton, 2008). I korthet, ”mellanmänsklig tillit bygger goda samhällen” (Rothstein & Holmberg, 2016: 79).

Mellanmänsklig tillit, också kallad social tillit eller socialt kapital, ska förstås som uppfattad tillförlitlighet hos den anonyme andre (Dinesen & Sønderskov, 2015). Sverige är ett av de länder i världen som har högst social sammanhållning och mellanmänsklig tillit (Dragolov m fl, 2013) och lägst grad av korruption (Transparency International, 2017; Rothstein & Holmberg, 2016). I SOM-institutets nationella tidsserier är den mellanmännliga tilliten i Sverige också stabilt hög över tid (Arkheide & Oscarsson, 2017; Rothstein & Holmberg, 2016).

I likhet med Sverige och de flesta västerländska länder, karaktäriseras Göteborg av etnisk mångfald. En tredjedel av befolkningen har utländsk bakgrund, det vill säga är själva födda utomlands eller har två föräldrar födda utomlands (SCB och Göteborgs Stad, 2016). I staden finns 189 olika nationaliteter representerade (SCB och Göteborgs Stad 2014). Göteborg är också en av Sveriges mest segregerade städer (Dagens samhälle, 2016). Andelen personer med utländsk bakgrund varierade 2016 mellan 6 procent i Södra Skärgården och 89,3 procent i Hjällbo. I områden med högre andel personer med svensk bakgrund är medelinkomster och andel med eftergymnasial utbildning generellt högre och arbetslösheten lägre. Omvänt karaktäriseras bostadsområden med högre andel personer med utländsk

bakgrund av lägre utbildningsnivå, lägre medelinkomster och högre arbetslöshet (SCB och Göteborgs Stad, 2016). Befolkningsammansättningen och livsvillkoren skiljer sig stort mellan bostadsområdena i Göteborg, vilket i sin tur spiller över på indikatorer som hälsa, barnfattigdom och skolresultat (Göteborgs Stad, 2014). Göteborg är på många sätt att betrakta som en delad stad.

I tider av ökad migration har den samhälleliga och politiska debatten i allt högre grad kommit att handla om konsekvenserna av ökad invandring och etnisk mångfald. Ett huvudspår i debatten handlar om huruvida social sammanhållning och mer specifikt hög mellanmännisklig tillit kan bibehållas med ökad befolkningsheterogenitet (jmf Dinesen & Sønderkov, 2015). I detta kapitel tar vi avstamp i den omfattande forskning som vuxit fram de senaste åren och undersöker hur sambandet mellan etnisk mångfald på områdesnivå och mellanmännisklig tillit på individnivå ser ut i Göteborg. Vidare undersöker vi hur individens egen bakgrund påverkar graden av mellanmännisklig tillit och hur individens egen bakgrund samspelar med den omgivande kontexten och därigenom tilliten. Vi prövar hur etnisk mångfald påverkar den mellanmänniskliga tilliten på två olika nivåer: dels tillit till människor i *allmänhet*, dels tillit till människor i det egna *boendeområdet*. Analyserna i kapitlet bygger på svar från SOM-undersökningen i Göteborg 2016 (se Arkhede m fl 2017 för en beskrivning av dess genomförande). Genom undersökningens stora urval och relativt höga svarsfrekvens (52 procent, motsvarande 3 463 individer) har vi haft möjlighet att bryta ner resultaten på en områdesnivå som är lägre än vad som tidigare varit möjligt (se Solevid & Arkhede, 2017, för fler resultat från undersökningen).

Teori och tidigare forskning om tillit och etnisk mångfald

En betydande mängd forskning har under de senaste åren riktat uppmärksamheten mot hur etnisk mångfald påverkar den sociala sammanhållningen i allmänhet och den mellanmänniskliga tilliten i synnerhet (Putnam, 2007); på sju år har över hundra artiklar publicerats i olika vetenskapliga tidskrifter (Tolsma & van der Meer, 2017). Forskningen på området kan närmast beskrivas som en kakafoni av empiriska resultat (se Schaeffer, 2014; Van der Meer & Tolsma, 2014) där olika analysnivåer, kontexter och operationaliseringar av centrala begrepp har resulterat i blandade resultat och det råder långt ifrån konsensus kring frågan om och hur etnisk mångfald påverkar tillit.

Forskare såg från början hoppfullt på möjligheterna att bygga socialt kapital över olika sociala och kulturella klyftor (Putnam, 2000). Samtidigt har allt fler studier kommit att visa hur ökad heterogenitet eller diversitet utmanat civilt engagemang och mellanmännisklig tillit (Hero 12003). En central teoretisk utgångspunkt i litteraturen är att social tillit inte bara reflekterar individens uppväxt och socialisering (Uslaner, 2002, 2008), utan även är en reflektion av den sociala kontexten i vilken människor spenderar sina liv (Putnam, 2007). I korthet spelar både nedärvd kultur

och nya erfarenheter roll. Robert D. Putnam (2000, 2007) har framgångsrikt argumenterat för kontextens påverkan på den mellanmänskliga tilliten. I sin ”regnmarkarhypotes” föreslår Putnam att mellanmänsklig tillit är egenskaper av sociala system som regnar ner på alla medlemmar i en grupp. Tillit rotas i täta nätverk och kollektiva normer som i sin tur skapas och enklare upprätthålls i homogena kontexter.

Forskare som funnit ett negativt samband mellan etnisk mångfald och tillit lutar sig mot socialpsykologisk forskning som menar att människor föredrar att interagera med andra människor som de uppfattar som lika en själv (Alesina & La Ferrara, 2002). Enligt samma forskning blomstrar mellanmänsklig tillit i homogena kontexter och minskar i heterogena kontexter. Detta på grund av att homogena kontexter är förknippade med lägre grad av sociala konflikter än heterogena kontexter. Tillit tycks med andra ord vara enklare att utveckla när vi är bekanta med människorna omkring oss och när de framstår som lika oss själva. Om vi uppfattar stora skillnader mellan oss själva och (okända) människor i vår omgivning blir det svårare att förutsäga eller lita på det framtida beteendet hos de här personerna vilket i sin tur minskar i vilken utsträckning vi kan samarbeta (Loxbo, 2017). Utifrån ovanstående teorier och tidigare forskning formulerar vi en första hypotes:

H1: Ju högre etnisk mångfald i bostadsområdet, desto lägre mellanmänsklig tillit på individnivå.

Att själv ha utländsk bakgrund är också en bakgrundsfaktor som lyfts fram som en förklaring till mellanmänsklig tillit (se vidare Rothstein & Holmberg, 2016). Det övergripande argumentet i det så kallade kulturperspektivet handlar om att graden av hur mycket du litar på en annan person grundläggs tidigt i livet och för att sedan vara mycket svårföränderligt (Uslaner, 2002). I förlängningen innebär det att individen bär med sig den tillitskultur som var rådande i ursprungslandet och att tilliten därefter inte påverkas särskilt mycket av omständigheterna i det nya landet. Motsatsen till detta kulturperspektiv hittas i erfarenhetsperspektivet, vilket handlar om att människors erfarenheter konstant omformas efter de olika erfarenheter vi möter under livet (Dinesen, 2013, 2016). Eftersom de flesta personer som invandrar till Sverige kommer från icke-europeiska länder (Loxbo, 2017) – länder som generellt uppvisar betydligt lägre nivåer av mellanmänsklig tillit (Dinesen, 2013) – och låglitarkulturen enligt kulturperspektivet antas följa med individen när hon eller han migrerar, ligger det således nära till hands att anta att graden av mellanmänsklig tillit i Göteborg är lägre bland personer med utländsk bakgrund. Viktigt att påpeka är dock att forskningen även har visat att personer som invandrat från ett ”låglitarland” till ett ”höglitarland” ofta har högre tillitsnivå än invånarna i ursprungslandet (Dinesen, 2013), vilket pekar mot att också erfarenheter spelar roll. Det finns dock forskningsstudier som visar att tilliten bland invandrade per-

soner är lägre jämfört med infödda (Rothstein & Holmberg, 2016). I linje med kulturperspektivet formulerar vi därför följande hypotes:

H2: Personer med utländsk bakgrund har lägre mellanmännisklig tillit än personer med svensk bakgrund

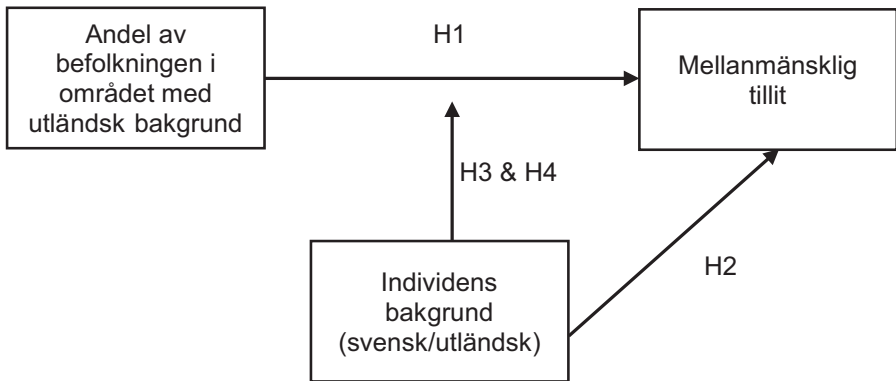
Forskare har även kommit att intressera sig för hur effekten av etnisk mångfald eller andra kontextuella egenskaper samspelar med individens egen bakgrund. Det handlar om interaktioner *inom* en särskild kontext snarare än hur kontexten formar individens tillit. Resonemang bygger på idén om in- respektive utgrupper (sk. *in-groups* och *out-groups*) där den förstnämnda består av människor som delar etnisk bakgrund och den senare utgörs av människor med olika etniska bakgrunder (Allport, 1954). Två alternativa teorier om vad som händer i interaktionen mellan in- och utgrupper brukar ställas mot varandra: konfliktteorin respektive kontaktteorin. Konfliktteorin fokuserar på vad som händer när individer exponeras för utgrupper och utgår från tanken att exponering för mångfald medför en ökad misstro mot andra grupper samtidigt som sammanhållningen inom den grupp som individen tillhör stärks. Mekanismen är särskilt stark när det råder knappa resurser men hör också ihop med graden av identifikation med in- respektive utgruppen (Turner m fl, 1987). För en individ som vistas i en kontext där en utgrupp är i majoritet, minskar enligt konfliktteorin således den mellanmänniskliga tilliten mer än för den individ vars ingrupp befinner sig i majoritet (Loxbo, 2017). Den rivaliserande hypotesen, kontaktteorin, innebär omvänt att mångfald medför ökad tolerans mellan etniska grupper. När det finns liknande sociala förutsättningar medför frekventa kontakter med utgrupper att intoleransen minskar och att tillit byggs mellan individer från olika grupper. Ökade kontakter innebär att negativa stereotyper byts ut mot mer positiva utvärderingar som ett resultat av den direkta kontakten. Positiva erfarenheter av kontakter överförs i sin tur även till personer man inte känner (Stolle m fl, 2008; Allport, 1954).

Ovanstående resonemang ger oss stöd för att formulera följande hypoteser:

H3: Individer med *svensk bakgrund* som bor i områden med hög etnisk mångfald har *lägre mellanmännisklig tillit* än individer med utländsk bakgrund som bor i kontexter med hög etnisk mångfald (konflikthypotesen).

H4: Individer med *utländsk bakgrund* som bor i kontexter med låg etnisk mångfald har *lägre mellanmännisklig tillit* än människor med utländsk bakgrund som bor i kontexter med hög etnisk mångfald (kontakthypotesen).

Huvudsambanden och de fyra hypoteserna illustreras i figur 1.

Figur 1 Illustration av hypoteser och förväntade samband

Sammanfattningsvis förväntar vi oss att den mellanmänskliga tilliten påverkas av graden av etnisk mångfald i området (H1) och av individens egen etniska bakgrund (H2). Vidare förväntar vi oss att individens egen bakgrund och graden av kulturell mångfald i området samspekar (H3+H4).

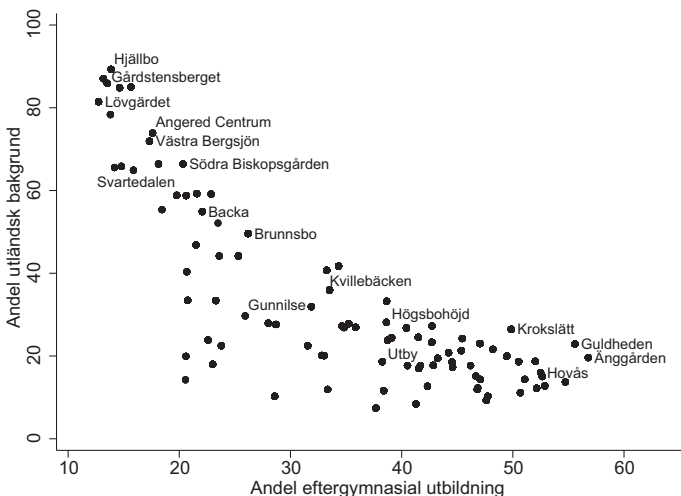
Att mäta tillit och etnisk mångfald

I SOM-undersökningen i Göteborg 2016 mättes mellanmänsklig tillit genom två olika frågor. Den första frågan mäter i vilken utsträckning människor upplever att det går att lita på människor *i allmänhet*. Den andra frågan mäter tilliten till människor *i området där individen bor*. Vi har alltså två tillitsfrågor som rör sig på olika nivåer – en utan geografisk avgränsning och en karakteriserad av geografisk närhet. Tidigare forskning har dock riktat kritik mot den första mer allmänna frågan då den ansetts vara konceptuellt svag och snarare mäta respondentens trovärdighet än dess sociala tillit (Glaeser m fl, 2000). När det gäller den andra mer specifika frågan har studier visat att den sociala tilliten inom bostadsområden har större sannolikhet att påverkas av etnisk diversitet än när andra mer allmänna tillitsmått används (Van der Meer & Tolsma, 2014; Koopmans & Schaeffer, 2015). Att mäta tillit i just grannskapet eller det egna området har också blivit allt vanligare inom forskningen. Forskning från flera olika länder visar att människor generellt uppvisar högre tillit till människor i boendeområdet än till människor i allmänhet, även om frågorna rent teoretiskt mäter samma fenomen (Sturgis & Smith, 2010). Givet dessa resultat kan vi förvänta oss en liknande skillnad när vi ställer samma fråga i Göteborg, det vill säga att människor uppvisar en högre tillit till människor i boendeområdet än till människor i allmänhet. Även om det förekommer kritik mot de båda frågornas respektive begränsningar, menar vi att kombinationen av den allmänna och den geografiskt nära tilliten på ett fullgott

sätt mäter mellanmänsklig tillit – det vill säga tillit till människor du inte har en relation till eller känner personligen.

Vi har också resonerat kring hur vi bäst mäter etnisk mångfald och i vårt val av mått har vi dels utgått från tidigare forskning men även från den offentliga statistik som finns tillgänglig. I våra kommande analyser använder vi därför andel med utländsk bakgrund i området som mått på etnisk mångfald. Vi följer Statistiska centralbyråns definition där utländsk bakgrund omfattar utrikes födda personer respektive personer födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar (SCB 2002). Andel med utländsk bakgrund har visat sig vara det kontextmått på diversitet som givit störst förklaringskraft när det gäller skillnader i mellanmänsklig tillit (Putnam 2007:155). Enligt vissa forskare är det dock primärt inte etnisk mångfald utan social och ekonomisk utsatthet som genererar lägre tillit (Uslaner 2002). Ett alternativt mått till andel utländsk bakgrund på områdesnivå skulle kunna vara inkomst, arbetslöshet eller utbildningsnivå. Den offentliga statistiken visar dock att samvariationen mellan å ena sidan andel utländsk bakgrund och å andra sidan inkomstnivå, andel som tar emot ekonomiskt bistånd, andel eftergymnasial utbildning och andel arbetslösa är mycket hög (omkring .80, där 1 motsvarar perfekt samvariation) (SCB & Göteborgs Stad, 2016). För att exemplifiera hur denna samvariation kan se ut visar figur 2 sambandet mellan utländsk bakgrund och socioekonomisk bakgrund – här mätt genom andel med eftergymnasial utbildning – i olika primärområden i Göteborg. Som framgår av utfallet i figuren är de båda måtten starkt korrelerade (.80).

Figur 2 Samvariation mellan andel invånare med utländsk bakgrund och andel med eftergymnasial utbildning på primärområdesnivå i Göteborg 2016 (procent)

Källa: SCB och Göteborgs Stad, 2016.

Sammanfattningsvis spelar det inte så stor roll vilket socioekonomiskt mått vi använder på områdesnivå eftersom de i grund och botten är uttryck för samma underliggande fenomen: segregation. Vi väljer ändå att använda oss av andel utländsk bakgrund eftersom det är det vanligaste kontextmåttet i den tidigare forskning vi refererat ovan.¹ Genom att använda liknande mått som i tidigare forskningsstudier är det också möjligt att relatera våra resultat till de resultat som framkommit i andra studier.

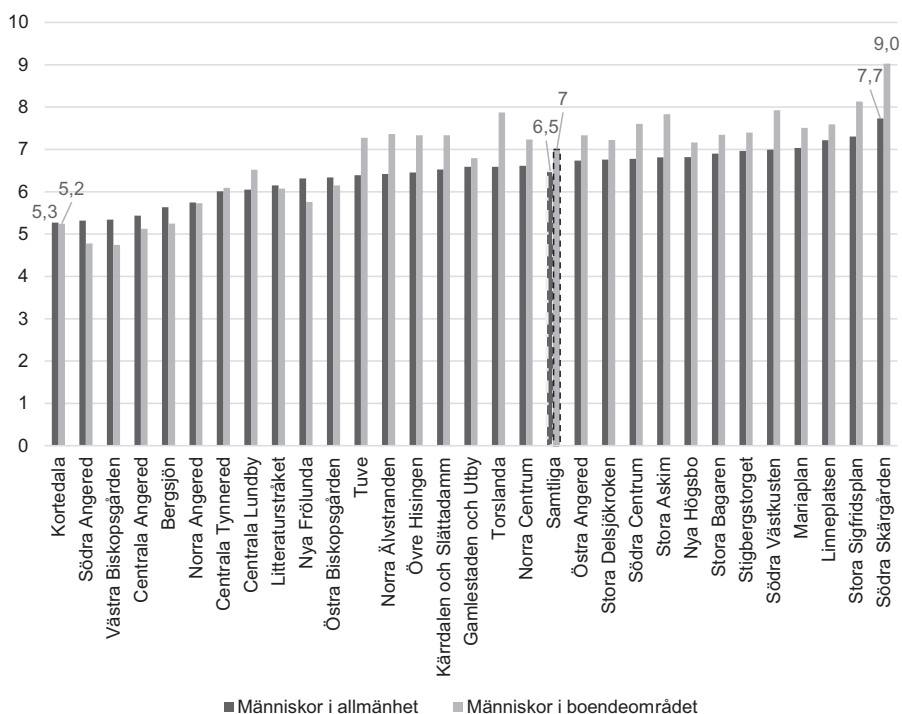
En sista avvägning i vår analys är på vilken kontextnivå vi rör oss. Göteborg är indelat i 10 stadsdelar, 34 mellanområden och 96 primärområden (Göteborgs Stad, 2017a, 2017b; se även appendix). Vi har valt primärområdesnivå som vår huvudsakliga kontextenhet.² Primärområden är den minsta enheten där områdesdata som behövs för våra analyser samtidigt finns tillgängliga. Ett primärområde är att likna vid ett större grannskap och befolkningmängden i dessa områden är i genomsnitt drygt 5 800 personer. Befolkningmängden per område varierar dock mellan 925 personer i Rödbo och 12 691 personer i Krokslätt (SCB och Göteborgs Stad, 2016). Inför den kommande analysen är det viktigt att bära med sig att individer påverkas av sociala processer som pågår på olika nivåer (Sharkey & Faber, 2014) och att det finns kontexter såsom skola eller arbetsplats som också påverkar tilliten (Loxbo, 2017; Kokkonen m fl, 2010). Idealet hade förstås varit att samla in data som innehåller alla individers subjektivt definierade kontexter eller områden, men det är en empiriskt omöjlig uppgift att genomföra. Även om våra analyser rör sig i en kontext på primärområdesnivå är det viktigt att poängtera att vi sannolikt rör oss utanför vissa av de nyss nämnda mer snäva kontexter eller områden i vilka människor samlar på sig erfarenheter och lever sina liv.

Mellanmänsklig tillit i Göteborg

I detta kapitel undersöker vi mellanmänsklig tillit i Göteborg. Mer specifikt är vi intresserade av hur etnisk mångfald i bostadsområdet förklarar skillnader i mellanmänsklig tillit mellan individer, hur individens egen bakgrund påverkar mellanmänsklig tillit och hur individens egen bakgrund samspelar med den omgivande kontexten och påverkar tilliten. Figur 3 ger oss ett utgångsläge när det gäller områdesskillnader i tillit. De svarta staplarna visar fördelningen av mellanmänsklig tillit i stadens 34 mellanområden.³ Den fråga som använts i 2016 års SOM-undersökning i Göteborg är ”I vilken utsträckning anser du dig kunna lita på människor i allmänhet”. De ljusgrå staplarna redovisar frågan som lyder ”I vilken utsträckning går det att lita på människor i det område där du bor”. I båda fallen går skalan från 0 (=det går inte att lita på människor i allmänhet) till 10 (= det går att lita på människor i allmänhet). Medelvärde för samtliga svarande, oavsett område, är 6,5 för tilliten till människor i allmänhet och något högre, 7,0 för tilliten till människor i boendeområdet. Samtidigt visar figuren att det

finns en stor variation mellan områdena är påtaglig. Lägst tillit för människor i allmänhet har boende i Kortedala, Södra Angered och Västra Biskopsgården – i de här områdena ligger medelvärdena strax över 5. Högst tillit för människor i allmänhet har svarande i mellanområdena Linnéplatsen, Stora Sigfridsplan och Södra Skärgården med medelvärden strax över 7. Människor som anger något av värdena 7-10 på den skala som används här brukar inom forskningen benämnas som höglitare (se Rothstein & Holmberg, 2016), vilket alltså är utmärkande för de tre senare mellanområdena.

Figur 3 Mellanmänsklig tillit i allmänhet och i boendeområdet efter mellanområde i Göteborg 2016 (medelvärden)

Kommentar: Frågorna lyder "I vilken utsträckning anser du dig kunna lita på människor i allmänhet?" respektive "I vilken utsträckning går det att lita på människor i det område där du bor?". I båda fallen går svarsskalan från 0 (=det går inte att lita på människor i allmänhet) till 10 (= det går att lita på människor i allmänhet). Antalet svarspersoner per mellanområde varierar mellan 32 och 256. Det totala antalet svarspersoner är 3 461.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2016.

Som nämnts är tilliten högre till människor i det egna boendeområdet vilket också är i linje med resultat från tidigare forskning. Figur 2 visar dock att svarspersoner i

resurssvagare mellanområden uppvisar lägre tillit till människor i boendeområdet än till människor i allmänhet. Det omvända gäller bland svarspersoner i de mer resursstarka områdena, där tilliten till människor i egna bostadsområdet är högre än till människor i allmänhet. Det ska dock på påpekas att samtliga grupper karakteriseras av höga tillitsnivåer.

Kontexten spelar roll för tilliten

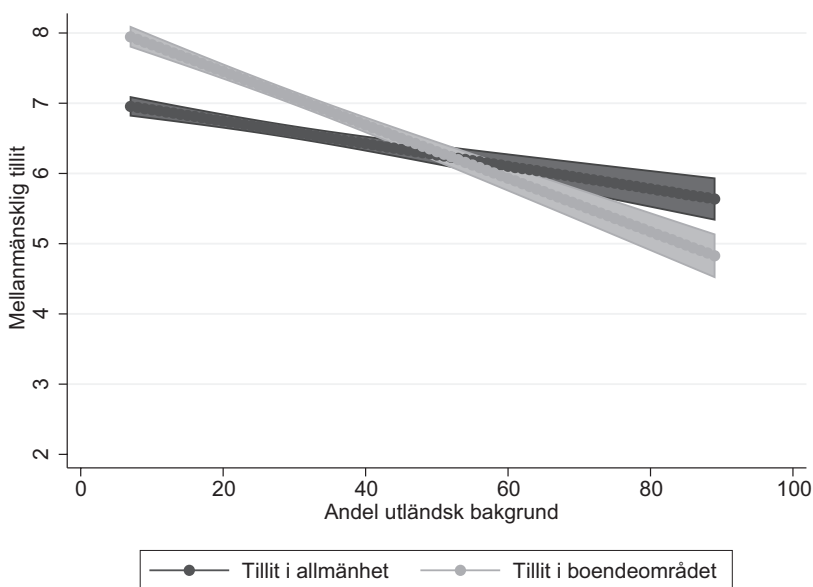
Nästa steg i analysen är att pröva våra hypoteser. Vi gör detta genom att undersöka om det finns samband mellan etnisk mångfald i området respektive utländsk bakgrund på individnivå och mellanmänsklig tillit när vi samtidigt tar hänsyn till andra förklaringsfaktorer som vi sedan tidigare vet påverkar mellanmänsklig tillit på individnivå. I korthet har forskningen visat att kvinnor, äldre, högutbildade och föreningsaktiva har högre tillit än män, yngre, lågutbildade och föreningsinaktiva (Arkhed, Holmberg & Rothstein, 2017). Analysmetoden vi använder är en så kallad flernivåregression som tar hänsyn till att svarspersonerna befinner sig i olika kontexter, i detta fall primärområden.⁴ För att underlätta tolkningen av resultaten visar vi predicerade tillitsvärden för varje variabel i modellen när alla andra variabler hålls vid sina medelvärden. Ett predicerat värde visar var på tillitsskalan (0-10) modellen förutsäger att en person med ett visst värde på den förklarande variabeln hamnar. Genom att ange ett specifikt värde på den förklarande variabeln kan vi alltså få fram ett predicerat värde på tillitsskalan.

Vår första hypotes är att det finns ett samband mellan hög andel utländsk bakgrund och lägre mellanmänsklig tillit – mer specifikt att ju högre andel utländsk bakgrund i primärområdet, desto lägre mellanmänsklig tillit hos individen, såväl generellt som för boendeområdet. Resultaten visar att den generella mellanmänskliga tilliten hos en individ minskar med 0,025 för varje procentenhets ökning av andel boende med utländsk bakgrund i primärområdet. Om vi jämför Södra Skärgården, där andelen med utländsk bakgrund är 6 procent, med Hjällbo, där andelen med utländsk bakgrund är 89 procent, är det under kontroll för andra faktorer drygt 2 skalstegs lägre mellanmänsklig tillit i Hjällbo på den elvagrada tillitsskalan.⁵ Under kontroll för egen bakgrund (svensk eller utländsk), kön, ålder, utbildning och föreningsmedlemskap försvagas effekten något och blir istället -0,016, vilket motsvarar en tillitsskillnad på 1,4 skalsteg mellan personer som bor i Hjällbo respektive Södra Skärgården. I ett primärområde där 20 procent av invånarna har utländsk bakgrund hamnar tillitsnivån på omkring 6,6 medan ett primärområde där 80 procent av invånarna har utländsk bakgrund hamnar på 5,7.

Om vi istället prövar hypotes 1 med tillit till människor *i det egna boendeområdet* blir effekten av andel utländsk bakgrund i primärområdet starkare. Utländsk bakgrund har alltså större förklaringskraft när vi undersöker tillit i boendeområdet jämfört med tillit till människor i allmänhet. Utan andra förklaringsfaktorer minskar

individens tillit till människor i boendeområdet med $-0,045$ för varje procentenhets högre andel personer med utländsk bakgrund i primärområdet. Under kontroll för andra faktorer (bakgrund, kön osv) är minskningen $-0,043$. Det innebär att allt annat lika är tilliten till människor i det egna boendeområdet mer än 3 skalsteg lägre i Hjällbo än i Södra Skärgården på den elvgradiga tillitsskalan.⁶ Vi kan återigen använda vår modell till att predicera värden på tillitsskalan.

Figur 4 Sambanden mellan andel utländsk bakgrund i primärområdet och mellanmänsklig tillit i allmänhet respektive mellanmänsklig tillit till personer i boendeområdet (predicerade värden med 95-procentiga konfidensintervall)

Kommentar: Ovanstående predicerade värden är uträknade från en regressionsanalys. Figuren är en kombination av två modeller. Mellanmänsklig tillit mäts med två beroende variabler. Den första lyder "I vilken utsträckning anser du att det går att lita på människor i allmänhet". Den andra lyder "I vilken utsträckning anser du att går att lita på människor i området där du bor?". Skalan går från 0=Det går inte att lita på människor i allmänhet till 10=Det går att lita på människor i allmänhet. Oberoende variabel är andel utländsk bakgrund (SCB definition, primärområdesnivå), utländsk bakgrund på individnivå (SCB definition) och med föreningsmedlemskap (dummyvariabel, ej medlem referenskategori), kön (dummyvariabel, kvinna referenskategori), ålder (antal år) och utbildning (dummyvariabel, låg utbildning referenskategori) som kontrollvariabler.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2016.

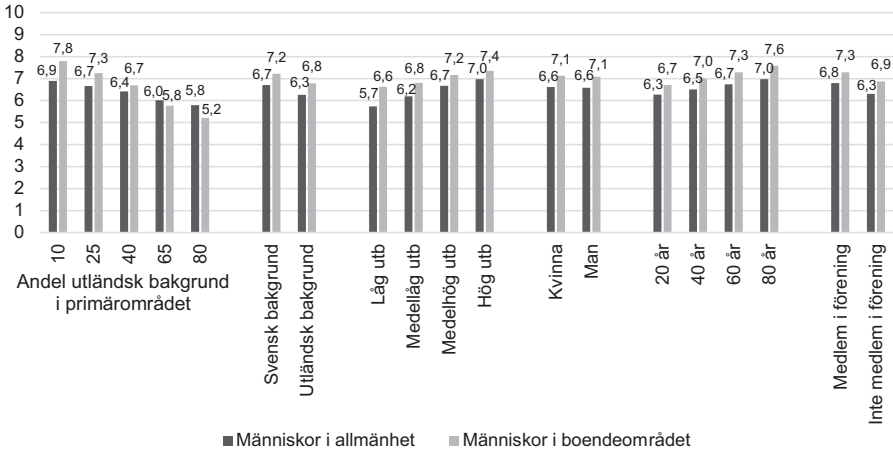
När det gäller tillit i boendeområdet kan vi se att individer i ett primärområde med 20 procent andel utländsk bakgrund får ett predicerat värde på 7,2 medan individer i ett primärområde där 80 procent av invånarna har utländsk bakgrund får ett betydligt lägre predicerat värde på 4,9 på tillitsskalan där värde 10 motsvarar att det går att lita på människor i boendeområdet.

Sammanfattningsvis finner vi stöd för hypotes 1, det vill säga ju högre andel personer med utländsk bakgrund i primärområdet, desto lägre mellanmänsklig tillit. Resultatet av den första hypotesprövningen illustreras också i figur 4. På y-axeln visas predicerade tillitsvärden och ju högre värdet är desto högre är tilliten. Den mörkgrå linjen visar sambandet mellan andel utländsk bakgrund i primärområdet och tillit till människor i allmänhet medan den ljusgrå linjen visar sambandet mellan andel utländsk bakgrund och tillit till människor i det egna boendeområdet. Den ljusgrå linjen lutar brantare nedåt vilket betyder att det är större tillitsskillnader till andra boende i det egna området mellan de svars personer som bor i primärområden med en låg respektive hög andel invånare med utländsk bakgrund, än skillnaden i den allmänna tilliten i motsvarande områden.

Utländsk bakgrund påverkar också tillit

Vår andra hypotes handlar om att personer som själva har utländsk bakgrund har lägre mellanmänsklig tillit än personer med svensk bakgrund. Resultaten visar att svars personer med utländsk bakgrund under kontroll för andra faktorer har cirka 0,4 skalstegs lägre tillit än personer med svensk bakgrund. Resultaten ser mycket lika ut för tillit till människor i allmänhet och tillit till människor i området där man bor, det vill säga skillnaden i tillit mellan en person med svensk respektive utländsk bakgrund är ungefär lika stor oavsett vilket tillitsmått vi använder.⁷ Hypotes 2 får således också stöd. Det ska i sammanhanget också nämnas att äldre, högutbildade och föreningsaktiva har högre tillit, både i allmänhet och till människor i boendeområdet, medan det under kontroll för andra faktorer inte finns några tillitsskillnader mellan män och kvinnor (se figur 5).

Om vi jämför sambanden mellan andel utländsk bakgrund i området respektive att själv ha utländsk bakgrund och individens mellanmänskliga tillit motsvarar effekten av att själv ha utländsk bakgrund jämfört med att ha svensk bakgrund en skillnad på ungefär 25 procentenheter i andel utländsk bakgrund på primärområdesnivå.⁸

Figur 5 Predicerade värden av mellanmännslig tillit i allmänhet respektive i boendeområdet i olika grupper av svarande

Kommentar: Ovanstående predicerade värden är uträknade från en regressionsanalys. För kodning av beroende, oberoende och kontrollvariabler, se kommentar under figur 4.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2016.

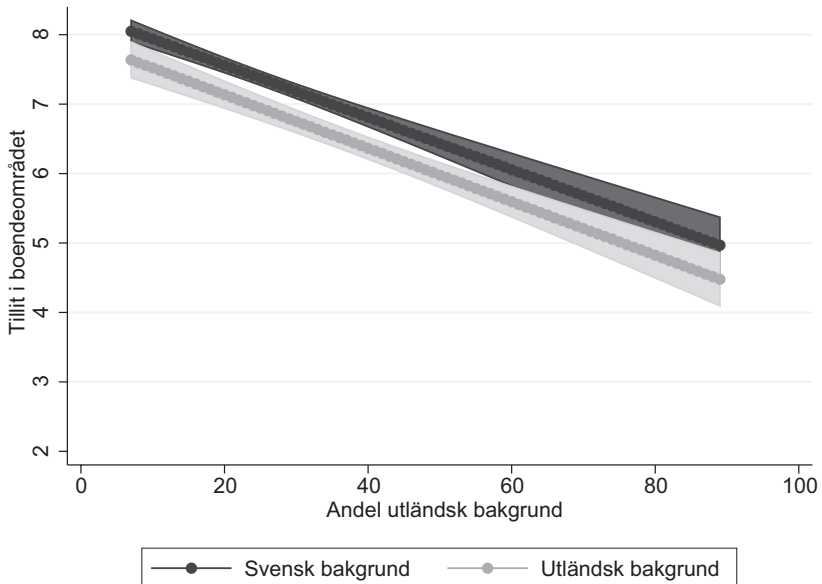
Gäller kontakt eller konflikt för tillitsnivån?

Våra två sista hypoteser handlar om huruvida effekten av att ha svensk eller utländsk bakgrund påverkar den mellanmännsliga tilliten olika beroende på graden av etnisk mångfald i primärområdet. Enligt konfliktteorin som vi baserar vår tredje hypotes på ska individer med svensk bakgrund som bor i områden med hög etnisk mångfald ha *lägre mellanmännslig tillit* än individer med utländsk bakgrund som bor i områden med hög etnisk mångfald. Resultaten från våra analyser visar att det inte finns någon signifikant interaktionseffekt mellan individens egen bakgrund och andel utländsk bakgrund i den omgivande kontexten på mellanmännslig tillit i allmänhet respektive mellanmännslig tillit i boendeområdet. Det betyder med andra ord att en svensk person som bor i ett område med hög andel utländsk bakgrund *inte* har lägre mellanmännslig tillit än en person med utländsk bakgrund i samma område. Enligt vår fjärde hypotes som bygger på kontaktteorin, förutspås i motsats till konfliktteorin att individer som kommer i kontakt med människor från andra kulturer får en ökad tolerans och större tillit. Inte heller här hittar vi att individens bakgrund interagerar med kontexten, vilket innebär att även hypotes 4 inte får stöd.

I figur 6 illustrerar vi avsaknaden av en signifikant interaktionseffekt mellan individens bakgrund och områdets karaktär på den mellanmännsliga tilliten till personer i det egna boendeområdet. Oavsett andel utländsk bakgrund i primärområdet har personer med svensk bakgrund högre tillit till andra människor (i

området) än personer med utländsk bakgrund. Linjerna som representerar svensk respektive utländsk bakgrund har här precis samma lutning vilket visar att den negativa effekten av att bo i ett område med hög andel utländsk bakgrund ser likadan ut oavsett individens bakgrund.

Figur 6 Sambandet mellan andel utländsk bakgrund, egen bakgrund och mellanmänsklig tillit till människor i det egna boendeområdet (predicerade värden)

Kommentar: Ovanstående predicerade värden är uträknade från en regressionsanalys. För kodning av beroende, oberoende och kontrollvariabler, se kommentar under figur 4.

Källa: SOM-undersökningen i Göteborg 2016.

Mellanmänsklig tillit i en segregerad stad

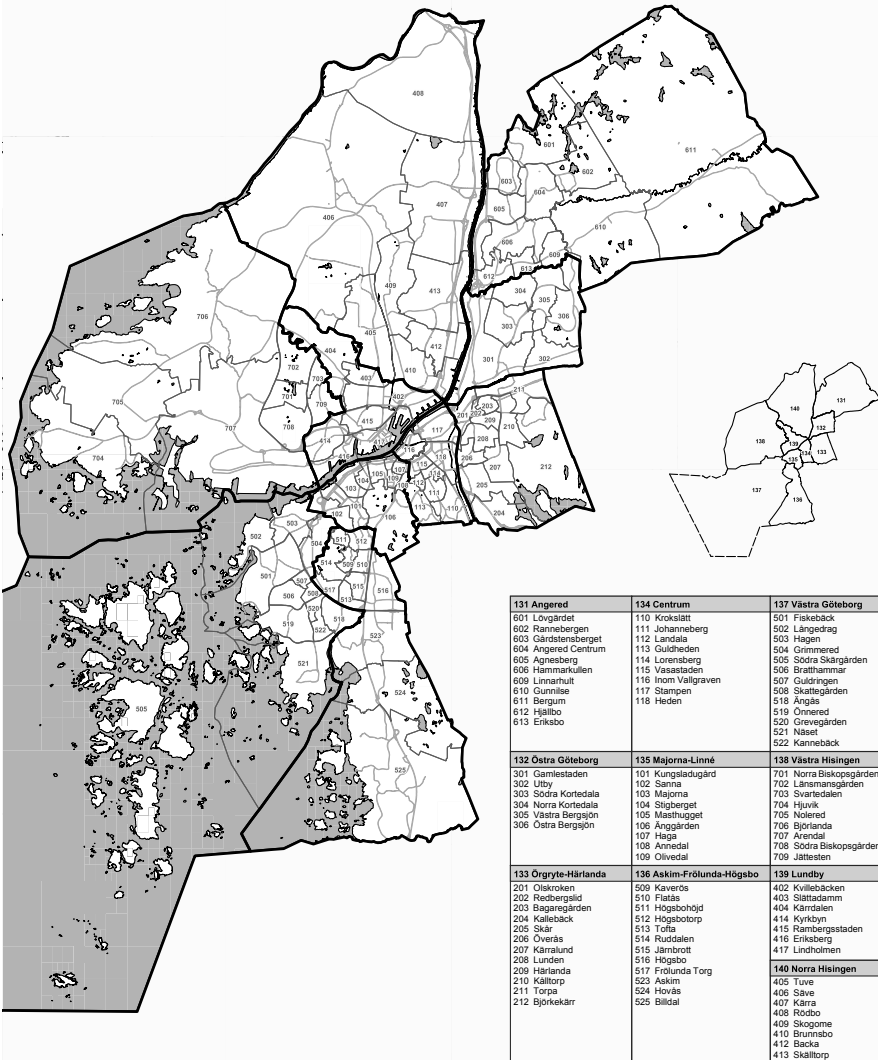
Den övergripande frågeställningen i det här kapitlet har varit hur mellanmänsklig tillit påverkas av boendeområdets karaktär, individens egen bakgrund och hur individens bakgrund och etnisk mångfald i boendeområdet samspelar. Genom SOM-undersökningen i Göteborg 2016 har vi haft möjlighet att undersöka de aktuella sambanden på primärområdesnivå, vilket är den lägsta kommunala enheten i Göteborg det finns offentlig statistik på. Våra första analyser visar att det finns betydande skillnader mellan olika primärområden. Tilliten är inte jämt fördelad i staden Göteborg. I kapitlet har vi försökt gräva mer i dessa skillnader för att få en bättre förståelse för dess orsaker.

Med grund i den omfattande forskningen om sambandet mellan etnisk mångfald och mellanmänsklig tillit har vi prövat fyra hypoteser. Resultaten har visat att det för det första finns ett samband mellan etnisk mångfald på primärområdesnivå och mellanmänsklig tillit på individnivå vilket bekräftar vår första hypotes: ju högre andel personer med utländsk bakgrund som bor i primärområdet, desto lägre mellanmänsklig tillit hos individen. För det andra har även personer med utländsk bakgrund lägre mellanmänsklig tillit än personer med svensk bakgrund. Vi kan däremot inte hitta några resultat som styrker förväntningen om att individens egen bakgrund samspelar med karaktären på boendeområdet – vi får varken stöd för konflikt- eller kontakthypotesen. Individer med svensk bakgrund som bor i områden med hög etnisk mångfald har *inte* lägre mellanmänsklig tillit än individer med utländsk bakgrund som bor i kontexter med hög etnisk mångfald (konflikthypotesen). Och individer med utländsk bakgrund som bor i kontexter med låg etnisk mångfald har *inte* heller lägre mellanmänsklig tillit än människor med utländsk bakgrund som bor i kontexter med hög etnisk mångfald (kontakthypotesen). På så sätt visar resultaten att vi har mer att utforska framöver om de mekanismer som påverkar mellanmänsklig tillit.

I vårt kapitel har vi lämnat ett bidrag till den forskning som undersöker den avgörande funktionen social tillit. Staden Göteborg står inför flera utmaningar som till viss del skulle vara lättare avhjälpta om människor litar på varandra. Mellanmänsklig tillit är en av de viktigaste resurserna vi har. Den mellanmänskliga tilliten i Sverige – och i Göteborg – befinner sig fortfarande på relativt sett höga nivåer. I regel anser vi oss kunna lita på varandra. Vi har dock kunnat visa att det finns stora skiljelinjer om vi flyttar oss nedåt i analysnivåerna och att skillnaderna i mellanmänsklig tillit mellan människor som bor i olika områden är tätt sammankopplade med segregation. Att fortsatt arbeta med och studera vad som skapar, eller bryter ner, tilliten är avgörande för att hitta vägar till ett samhälle som där samarbeten människor emellan fungerar, nu såväl som i framtiden.

Appendix

Stadsdelsnämnderna med tillhörande primärområden

Källa: Göteborgs Stad (2017b).

Noter

- 1 Om flera högt korrelerade variabler inkluderas samtidigt i en regressionsanalys uppstår så kallad multikolinariet. Eftersom vårt val av mått – andel utländsk bakgrund i området – är så starkt korrelerande med flera av de socioekonomiska måtten innebär det att vi i våra analyser inte kan kontrollera för exempelvis utbildningsnivå (eftergymnasial utbildning) eller andel med ekonomiskt bistånd eftersom det då uppstår multikolinariet.
- 2 I våra analyser har vi uteslutit de primärområden som har färre än tjugo respondenter: Sanna, Änggården, Lorensberg, Kallebäck, Överås, Härlanda, Rödbo, Skogome, Guldringen, Skattegården, Högsbohöjd, Tofta, Ruddalen, Kannebäck, Hovås, Angereds Centrum, Agnesberg, Lunnarhult, Gunnilse, Eriksbo, Norra Biskopsgården och Svartedalen. I huvudsak tillhör de primärområden som uteslutits i analysen även de primärområden med minst antal invånare. Analyserna baseras på 72 primärområden. Vi har även replikerat resultaten på mellanområdesnivå (tidigare kallat folkhälsoområden) och funnit att resultaten går i samma riktning.
- 3 Mellanområden är en sammanslagning av primärområden. Vi väljer att redovisa medelvärden i tillit efter mellanområde i figur 1 för att ge läsaren en bättre översikt över de områdesskillnader som finns.
- 4 Flernivåregression används när data har en klustrad struktur, i vårt fall handlar det om individer i primärområden. Genom att använda flernivåregression tar kan vi ta hänsyn till observationerna inte är oberoende av varandra samt att feltermerna är korrelerade. Mer konkret justeras bland annat standardfelens storlek – de blir större – i en flernivåregression vilket gör att vi med större säkerhet kan säga huruvida en koefficient är signifikant eller inte (vi undviker typ 1-fel, dvs att felaktigt dra en ”positiv” slutsats). Resultaten som presenteras baseras på en så kallad fixed effects model vilket innebär att effekten av den oberoende variabeln (t ex andel utländsk bakgrund eller individens egen bakgrund) på den beroende variabeln (tillit) antas vara densamma oavsett primärområde. Interceptet, det vill säga startvärdet för regressionslinjen på den beroende variabeln tillit tillåts variera mellan primärområden (random intercept). För att testa hypotes 3 och 4 skapas en interaktionsvariabel mellan individens egen bakgrund och andel utländsk bakgrund i området (en så kallad cross level interaction) som möjliggör för oss att undersöka om effekten av att själv ha utländsk bakgrund på mellanmänsklig tillit varierar beroende på andel utländsk bakgrund i primärområdet
- 5 Skillnaden i andel utländsk bakgrund mellan de två områdena är cirka 83 procentenheter. Det innebär $0,025 \cdot 83 = 2,075$ skalstegs tillitsskillnad när vi inte tar hänsyn till andra faktorer och $0,016 \cdot 83 = 1,328$ skalstegs tillitsskillnad när vi också tar hänsyn till andra förklaringsfaktorer.

- 6 Det vill säga $0,043 \cdot 83 = 3,569$.
- 7 Effekten av att ha utländsk bakgrund jämfört med svensk bakgrund är $-0,444$ för tillit till människor i allmänhet och $-0,436$ för tillit till människor i egna boendområdet.
- 8 En procentenhets högre andel utländsk bakgrund i primärområdet motsvarar $-0,016$ lägre tillit. 25 procentenheters högre andel utländsk bakgrund i primärområdet motsvarar en tillitsminskning på $0,400$ skalsteg ($d \text{ v s } 0,017 \cdot 25 = 0,400$).

Referenser

- Alesina A and La Ferrara E (2002) Who trusts others? *Journal of Public Economics* 85(2): 207–234.
- Allport G (1954) *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Arkhede, S, Bové, J, Bové, K, Jansson, D (2017) SOM-undersökningarna 2016 – En metodöversikt. SOM-rapport 2017:34.
- Arkhede, S, Oscarsson, H (2017) Svenska demokratitrender. SOM-rapport 2017:28. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Arkhede, S., Holmberg, S., Rothstein, B (2017) Mellanmänsklig tillit i Sverige 1996-2006. SOM-rapport 2017:16. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Dagens samhälle (2016). Segregationen ökar i 209 kommuner. Artikel av Jenny Sundling och Gustav Halth, publicerad 12 maj 2016. <https://www.dagens-samhalle.se/nyhet/segregationen-oekar-i-209-kommuner-24868>. Nedladdad 2017-10-13.
- Dinesen, PT (2016) Tager de tilliden med? Udenlandssvenskeres sociala tillid. I Solevid, M (red) *Svenska utlandsröster*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Dinesen PT and Sønderkov KM (2015) Ethnic diversity and social trust: Evidence from the micro context. *American Sociological Review* 80(3): 550–573.
- Dinesen PT (2013) Where you come from or where you live? Examining the cultural and institutional explanation of generalized trust using migration as a natural experiment. *European Sociological Review* 29(1): 114–128.
- Dragolov, G., Delhey, J (2013) Why Inequality Makes Europeans Less Happy: The Role of Distrust, Status Anxiety, and Perceived Conflict. *European Sociological Review*, vol 30(2):151-165.
- Glaeser, Edward L., Laibson, David I., Scheinkman, José A., Soutter, Christine L. (2000) Measuring trust. *Quart. J. Econ.* 115 (3): 811–846.
- Göteborgs Stad (2014) Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg. <http://socialhallbarhet.se/wp-content/uploads/2015/01/Skillnader-i-livsvillkor-och-h%C3%A4lsa-2014-Huvudrapport1.pdf> . Nerladdad 2017-10-13.
- Göteborgs Stad (2017a) Områdesindelningar. <http://statistik.goteborg.se/Omradesindelning/Indelningar/> Nerladdad 2017-10-13.

- Göteborgs Stad (2017b) Områdesindelningar <http://statistik.goteborg.se/Global/Kartor/SDN%20med%20tillh%c3%b6rande%20PRI.pdf>
Nerladdad 2017-10-13
- Hero, R (2003) Social capital and racial inequality in America. *Perspectives on Politics*, 1:113-122.
- Koopmans, R., & Schaeffer, M. (2015) Statistical and perceived diversity and their impacts on neighborhood social cohesion in Germany, France and the Netherlands. *Social Indicators Research*, vol 125(3): 853-883.
- Kokkonen A, Esaiasson P och Gilljam M (2010) Ethnic diversity and democratic citizenship: Evidence from a social laboratory. *Scandinavian Political Studies* 33(4): 331–355.
- Loxbo, K (2017) Ethnic diversity, out-group contacts and social trust in a high-trust society. *Acta Sociologica*, 1-20.
- Putnam RD (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Touchstone.
- Putnam RD (2007) E Pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-first century – The 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian Political Studies* 30(2): 137–174.
- SCB (2002) Meddelanden i samordningsfrågor för Sveriges officiella statistik, 2002:3. Personer med utländsk bakgrund. Riktlinjer för redovisning i statistiken. <https://www.scb.se/statistik/OV/AA9999/2003M00/X11OP0203.pdf>
Nerladdad 2017-10-31.
- SCB och Stadsledningskontoret Göteborgs Stad (2016) Göteborgsbladet 2016. <http://statistik.goteborg.se/Statistik/Faktablad/Goteborgsbladet/Goteborgsbladet-2016>. Nerladdad 2017-10-13.
- SCB och Göteborgs Stad (2014) Utrikes födda efter födelseland samt utländsk bakgrund 2014. [http://www4.goteborg.se/prod/g info/ statistik.nsf/34f4087fac810b1ac1256cdf003efa4b/515686b279c47e6bc1257e2a0043e6ef?OpenDocument](http://www4.goteborg.se/prod/g%20info/statistik.nsf/34f4087fac810b1ac1256cdf003efa4b/515686b279c47e6bc1257e2a0043e6ef?OpenDocument). Nerladdad 2017-10-13.
- Schaeffer, M (2014) *Ethnic Diversity and Social Cohesion: Immigration, Ethnic Fractionalization and Potentials for Civic Action*. Ashgate, Aldershot.
- Sharkey, P., Faber, J (2014) Where, When, Why, and For Whom Do Residential Contexts Matter? Moving Away from the Dichotomous Understanding of Neighborhood Effects. *Annual Review of Sociology*, vol 40:559-579.
- Solevid, M., Arkhede, S (2017) SOM-undersökningen i Göteborg 2016. SOM-rapport 2017:31.
- Sturgis, P och Smith, P (2010) Assessing the Validity of Generalized Trust Questions: What Kind of Trust are we Measuring?. *International Journal of Public Opinion Research*, vol22(1):74-92.
- Stolle D, Soroka S och Johnston R (2008) When does diversity erode trust? Neighbourhood diversity, interpersonal trust and mediating effect of social interaction. *Political Studies* 56(1): 57–75.

- Tolsma, J., Van Der Meer, T (2017) Loosing wallets, retaining trust? The relationship between ethnic heterogeneity and trusting coethnic and non-coethnic neighbours and non-neighbours to Return a Lost Wallet. *Social Indicators Research*, vol 131(2):631-658.
- Turner, John (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self-Categorization Theory*. Blackwell publications.
- Uslaner E (2002) *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uslaner E (2008) Where you stand depends upon where your grandparents sat: The inheritability of generalized trust. *Public Opinion Quarterly* 72(4): 725–740.
- Van Der Meer, T, Tolsma, J (2014) Ethnic Diversity and Its Effects on Social Cohesion. *Annual Review of Sociology*, vol 40(1): 459–478.
- Världsbanken (2017) <http://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/overview>. Nerladdad 2017-10-13.
- Zmerli, S., Newton, D (2008) Social Trust and Attitudes Toward Democracy. *Public Opinion Quarterly* vol 4(1): 706–724.

GRÄSROTSLOBBYISM ELLER MEDBORGARDIALOG

GÖRAN JUTENGREN

Invånarnas möjlighet till reellt politiskt inflytande över samhällsutvecklingen är en av de mest grundläggande förutsättningarna för demokrati. I den svenska grundlagen påbjuds representativ demokrati, dvs. att folket väljer politiska representanter som i sin tur fattar beslut i deras gemensamma intresse. Vid sidan av den relativt strama synen på representativ demokrati, ofta representerad av forskare i statsvetenskap (se Amnå, 1999), finns åsikten att väljarnas politiska inflytande inte bör vara begränsat till de allmänna valen (se t.ex. Westander & Westander, 2001). I massmedia har t.ex. framförts åsikten att politiska påtryckningar från allmänheten är nödvändiga, men att det samtidigt är ett problem att alla samhällsgrupper inte kommer till tals (Holmin, 2013).

Det här kapitlet tar sin utgångspunkt i följande två problemformuleringar: (a) ”Är demokratin effektiv, dvs. får väljarnas vilja genomslag, kan väljarna avläsa resultat och utkräva ansvar?” och (b) ”Har den politiska organisationen möjlighet att representera medborgarna, både i egenskap av väljare och brukare?” Frågorna ingår i ett uppdrag där VG-regionens politiska organisation följs upp och analyseras. Centrum för Valfärdsstudier (CVS) vid Högskolan i Borås genomför uppdraget under 2016–2017 och rapporterar till Västra Götalandsregionens koncernkontor för intern utveckling och utredning. De resultat som presenteras här bygger på data insamlade i den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Introduktion

Invånarnas politiska inflytande mellan valen kan ske på olika villkor. Ett sätt är att invånarna själva tar initiativ i enskilda frågor för att påverka de politiska besluten (Kelly, Petrow & Soule, 2010). Förhållningssättet tar sig ofta uttryck i folkrörelser eller protester och kan t.ex. ske i form av demonstrationer, insändare i dagspressen eller att man personligen kontaktar en politiker i ärendet. I det här kapitlet är inte avsikten att inkludera professionella lobbyist- och intresseorganisationer. Istället ligger fokus på enskilda regioninvånarens påverkansinitiativ (jfr begreppet *gräsrotslobbyism*). Det ska emellertid påpekas att detta är en distinktion som inte är helt enkel att göra i praktiken.

Ett annat sätt för invånarna att få inflytande över politiska beslut är att initiativ tas i det politiska systemet för att bjuda in till dialog (s.k. *inbjudet deltagande*, se Tahvilzadeh, 2015). Sedan millennieskiftet har begreppet *medborgardialog* använts

allt flitigare på lokal och regional nivå. Syftet med medborgardialogerna kan variera (Lindholm, Oliveira e Costa & Wiberg 2015). De kan t.ex. användas för att öka den politiska delaktigheten, inte minst bland samhällsgrupper som sällan kommer till tals, samt för att öka förtroendet för politiker och legitimera politiska beslut (Langlet, 2013). Ett annat argument för att använda medborgardialoger har att göra med beslutsunderlag, närmare bestämt att politiker och tjänstemän vill skaffa sig en nyanserad bild av hur allmänheten ser på olika frågor (se t.ex. Westin & Hellquist, 2015).

För att undersöka hur regioninvånarna i Västra Götaland ser på sina möjligheter till politiskt inflytande och ge underlag för fortsatt diskussion analyseras i det här kapitlet data från den västsvenska SOM-undersökningen 2016 med ledning av följande specifika frågeställningar:

1. Har regioninvånarna känslan av att det är möjligt att åstadkomma förändring?
2. Vilka aktiviteter är förknippade med känslan av att kunna åstadkomma förändring?
3. Vilken roll spelar medborgardialoger för VG-regionens invånare?

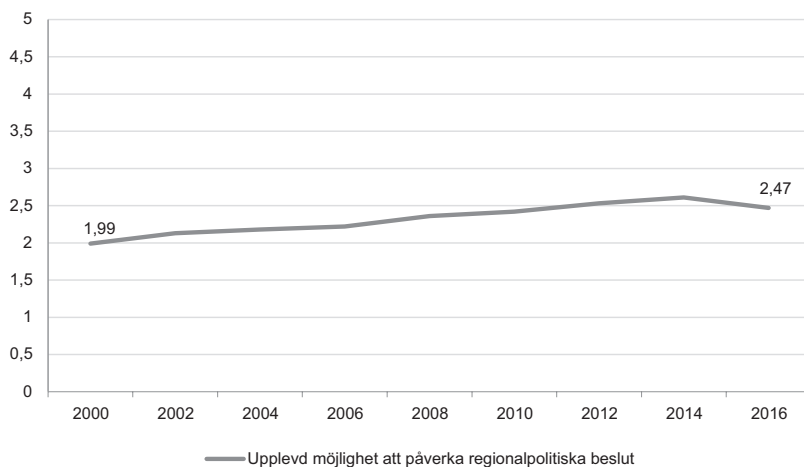
Analys av frågeställningarna

De statistiska test som redovisas i följande avsnitt har samtliga utförts med syfte att förklara medborgarnas syn på påverkansmöjligheter. Regioninvånarnas svar fördelade sig över hela svarsskalan, där medelvärdet är 2,47 ($SD = 1,07$) på den femgradiga skalan. Den historiska utvecklingen av synen på påverkansmöjligheter i Västra Götaland sedan år 2000 redovisas i figur 1. Där framgår att regioninvånarnas bedömning av möjligheterna att påverka politiken mellan valen har ökat långsamt, men stadigt, sedan millennieskiftet.

Regioninvånarnas känsla av möjligheten att åstadkomma förändring

Resultatet för frågan om påverkansmöjligheter visar att de invånare som upplever sig ha goda möjligheter att påverka är betydligt färre än de som upplever möjligheterna som dåliga (figur 2). Att den upplevda möjligheten att utöva inflytande på den regionala politiken är begränsad styrks av att medelvärdet för undersökningsgruppen ligger 0,53 skalsteg nedanför mätskalans neutrala mittenvärde (3), det vill säga varken goda eller dåliga möjligheter till påverkan.¹

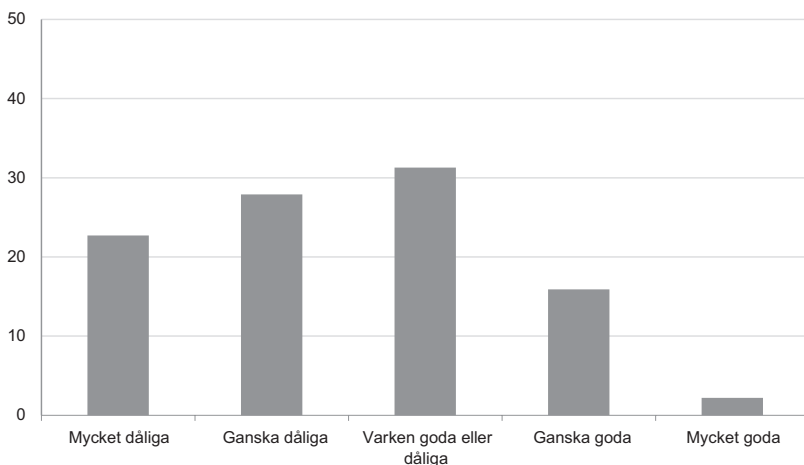
Figur 1 Regioninvånarnas syn på möjligheterna att påverka politiska beslut, Västra Götaland 2000-2016 (medelvärden)

Kommentar: Frågan lyder *Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i Västra Götalandsregionen?* Svarsalternativen utgörs av en 5-gradig skala: Mycket dåliga möjligheter (1), Ganska dåliga möjligheter (2), Varken goda eller dåliga möjligheter (3), Ganska goda möjligheter (4) och Mycket goda möjligheter (5).

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2000–2016.

Figur 2 Regioninvånarnas syn på möjligheterna att påverka politiska beslut i Västra Götaland, 2016 (procent)

Kommentar: Frågan lyder *Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i Västra Götalandsregionen?* En 5-gradig svarsskala användes där 1 motsvarar "Mycket dåliga" möjligheter och 5 motsvarar "Mycket goda" möjligheter. Antalet svarande är 3 168.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

För att studera frågan mer ingående analyseras även sambanden mellan synen på påverkansmöjligheter å den ena sidan och konkreta påverkansaktiviteter och förändringsincitament å den andra sidan. Analyserna genomfördes med hjälp av binär logistisk regression och resultaten redovisas i tabell 1. Där framgår att invånare som försökt påverka politiska beslut också har känslan av att det i realiteten är möjligt att åstadkomma en förändring. Den relativt höga oddskvoten innebär att de som engagerat sig i påverkansaktiviteter med stor sannolikhet tillhör dem som också anser sig ha bättre möjligheter att påverka politiska beslut. Resultaten visar också att kvinnor och högutbildade är något mer benägna att anse sig kunna påverka politiska beslut. Dessa demografiska faktorer spelar dock en betydligt mindre roll än regioninvånarnas engagemang i påverkansaktiviteter.

Tabell 1 *Regioninvånarnas uppfattning om möjligheterna att påverka politiska beslut i relation till olika påverkansaktiviteter och demografiska bakgrundsfaktorer, Västra Götaland 2016 (binär logistisk regression, betavärden och oddskvoter)*

Prediktor	β	SE	Df	p-värde	Oddskvot
Påverkansaktiviteter (PA)	1,16	0,51	1	<0,05	3,17
Förändringsincitament från ett väljarperspektiv (FIV)	-0,43	0,26	1	0,09	
Förändringsincitament från ett brukarperspektiv (FIB)	-0,12	0,21	1	0,55	
PA x FIV	-0,35	0,18	1	<0,05	0,71
PA x FIB	0,08	0,14	1	0,58	
Kön (1 = kvinna; 2 = man)	-0,19	0,08	1	<0,05	0,82
Utbildning	0,10	0,02	1	<0,0001	1,11

Kommentar: Frågan som utgör utfallsvariabeln (påverkansmöjligheter) lyder *Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i Västra Götalandsregionen?* En 5-gradig svarsskala användes (se figur 2). I analysen har svarsalternativen Mycket och Ganska dåliga möjligheter slagits samman till *Dåliga möjligheter* och övriga 3 svarsalternativ slagits samman till *Bättre möjligheter*. Frågorna om påverkansaktiviteter (PA) beskrivs i tabell 2. Frågorna om förändringsincitament ur ett väljarperspektiv (FIV) lyder "Allmänt sett, hur tycker du att Västra Götalandsregionen sköter sin uppgift när det gäller:" följt av alternativen: hälso- och sjukvården, tandvård, kollektivtrafik, planering av vägar och järnvägar, att bidra till fler jobb, och miljö och klimat. En femgradig skala användes: mycket bra (representerar ett ringa förändringsbehov) och mycket dåligt (representerar ett stort förändringsbehov). Frågorna om förändringsincitament ur ett brukarperspektiv (FIB) lyder "Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?" följt av alternativen: vårdcentral, sjukhusvård, tandvård, och kollektivtrafik. En femgradig skala användes: mycket bra (representerar ett ringa förändringsbehov) och mycket dåligt (representerar ett stort förändringsbehov).

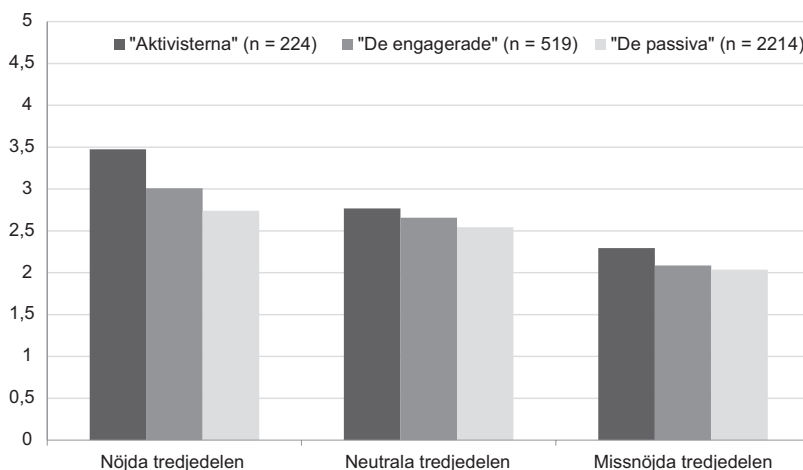
Binär logistisk regressionsanalys har genomförts med samtliga prediktorer. Oddskvoten visar hur mycket kvoten mellan de två möjliga utfallen ändras vid en förändring med ett skalsteg på prediktorvariabeln. Oddskvoter som är större än 1,00 innebär att oddset ökar, medan oddskvoter som

är mindre än 1,00 innebär att oddset minskar. En samspelseffekt mellan två prediktorer föreligger om samvariationen mellan utfallsvariabeln och den ena prediktorn modereras av variationen i den andra prediktorn. Resultat som utesluter en slumpoeffekt med mer än 95 procents säkerhet (dvs. där $p < 0,05$) rapporteras som statistiskt säkerställda. Antal svarande är 2 727.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Det kanske mest intressanta resultatet i tabell 1 är den samspelseffekt som framträder mellan påverkansaktiviteter och förändringsincitament från ett väljarperspektiv (PA x FIV). Samspelseffekten illustreras i figur 3 och innebär att sambandet mellan påverkansaktiviteter och bedömningen av möjligheterna att påverka politiken är olika starkt, beroende på hur starkt man anser att förändringsincitamentet är. Ju mindre förändringsincitament, dvs. ju bättre individerna anser att Västra Götalandsregionen sköter sina verksamheter, desto starkare är sambandet mellan engagemang i förändringsaktiviteter och de upplevda påverkansmöjligheterna.

Figur 3 Samspelseffekten mellan Påverkansaktiviteter och Förändringsincitament från ett väljarperspektiv, Västra Götaland 2016 (medelvärden)

Kommentar: Frågan lyder *Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i Västra Götalandsregionen?* En 5-gradig svarsskala användes (se figur 2). För att illustrera samspelseffekten har det totala antalet svarande (2 957) delats upp i tre lika stora grupper beroende på hur de besvarat frågorna om förändringsincitament från ett väljarperspektiv (för en beskrivning, se tabell 1): 1,0-2,6 på skalan utgör den nöjda tredjedelen, 2,6-3,3 på skalan utgör den neutrala tredjedelen, och 3,3-5,0 på skalan utgör den missnöjda tredjedelen. Även variabeln som handlar om påverkansaktiviteter (för en beskrivning av frågorna, se tabell 2) har delats upp i tre intervaller för att åskådliggöra skillnaderna mellan "De passiva" (1,0-1,5 på skalan), "De engagerade" (1,5-2,0 på skalan), och "Aktivisterna" (2,0-3,0 på skalan).

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Aktiviteter förknippade med känslan av att kunna åstadkomma förändring

För att undersöka vilken betydelse enskilda påverkansaktiviteter har för upplevelsen av påverkansmöjligheter genomförs här ytterligare en binär logistisk regressionsanalys – men den här gången med varje enskild påverkansaktivitet som prediktor. Resultaten framgår av tabell 2.

När de enskilda påverkansaktiviteterna studeras var för sig är det bara två aktiviteter – deltagit i demonstration och skrivit under en namnsamling – som har statistiskt säkerställda samband med invånarnas upplevelse av att kunna påverka regionalpolitiska beslut. Sambanden är dock ganska svaga. För påverkansaktiviteten där regioninvånaren har undertecknat en namnsamling är sambandet dessutom negativt, vilket innebär att de som skrivit under namnsamlingar fler gånger är mer benägna att uppfatta sina påverkansmöjligheter som dåliga.

Tabell 2 Samband mellan uppfattningen om påverkansmöjligheter på politiska beslut och olika typer av påverkansaktiviteter, Västra Götaland 2016 (binär logistisk regression, betavärden och oddskvoter)

Prediktor	β	SE	Df	p-värde	Oddskvot
Deltagit i en demonstration	0,15	0,08	1	<0,05	1,16
Skrivit under en namnsamling	-0,13	0,05	1	<0,05	0,88
Skrivit eller kommenterat i sociala medier	0,08	0,06	1	0,19	
Diskuterat politik i forum på internet	0,06	0,08	1	0,48	
Kontaktat en politiker	0,05	0,06	1	0,42	
Arbetat i aktionsgrupp	0,05	0,11	1	0,64	

Kommentar: Frågan som utgör utfallsvariabeln (påverkansmöjligheter) lyder *Vilka möjligheter anser du att du har att påverka politiska beslut i Västra Götalandsregionen?* En 5-gradig svarsskala användes (se figur 2). I analysen har svarsalternativen Mycket och Ganska dåliga möjligheter slagits samman till *Dåliga möjligheter* och övriga 3 svarsalternativ slagits samman till *Bättre möjligheter*. Frågan om påverkansaktiviteter lyder: "Det finns olika sätt att agera i samhällliga och politiska frågor. Har du själv gjort något av följande saker?" följt av de sex aktiviteterna i tabellen. En tregradig svarsskala användes: Nej (1), Ja, för en tid sedan (2), och Ja, under de senaste 12 månaderna (3).

Binär logistisk regressionsanalys har genomförts med samtliga prediktorer. Oddskvoten visar hur mycket kvoten mellan de två möjliga utfallen ändras vid en förändring med ett skalsteg på prediktorvariabeln. Oddskvoter som är större än 1,00 innebär att oddset ökar, medan oddskvoter som är mindre än 1,00 innebär att oddset minskar. Resultat som utesluter en slump-effekt med mer än 95 procents säkerhet (dvs. där $p < 0,05$) rapporteras som statistiskt säkerställda.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Medborgardialogernas betydelse för invånarna i Västra Götalandsregionen

I undersökningen har de svarande fått ange om de känner till de så kallade medborgardialogerna som Västra Götalandsregionen anordnar, och om de i så fall har deltagit i någon sådan. Tabell 3 visar den totala gruppen av regioninvånare som besvarat frågan om medborgarinflytande. Det är värt att lägga märke till att 24 procent känner till medborgardialogerna som arrangeras av regionen. Mot bakgrund av verksamhetens karaktär kan därmed hävdas att kunskapen om medborgardialogerna har fått relativt stor spridning. Betydligt färre, 2 procent, uppger att de deltagit i en medborgardialog vid minst ett tillfälle.

Tabell 3 *Kännedom om, och deltagande i medborgardialoger med Västra Götalandsregionen, 2016 (procent)*

Möjligheter att påverka	Jag känner inte till medborgardialogerna		Jag känner till men har inte deltagit		Jag känner till och skulle vilja delta		Jag känner till och har deltagit minst en gång		Totalt antal svar
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Dåliga	1 275	80	257	16	29	2	27	2	1 588
Bättre	1 127	73	325	21	59	4	40	2	1 551
Totalt	2 402	76	582	19	88	3	67	2	3 139

Kommentar: Frågan lyder *Västra Götalandsregionen arrangerar så kallade medborgardialoger för att få invånarnas synpunkter på hur hälso- och sjukvården kan förbättras. Har du själv deltagit i någon sådan medborgardialog?* En fyrgradig svarsskala användes, denna framgår av tabellen.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Den fortsatta genomlysningen av hur regioninvånarnas svar fördelar sig mellan svarsalternativen på frågan om medborgardialoger analyseras med hjälp av chi-två. Till att börja med undersöks om det finns någon skillnad mellan hur kvinnor och män besvarar frågan. Resultatet visar att det inte finns någon sådan skillnad (chi-två ($df = 3$) = 5,49, $p = 0,14$). Därefter har fördelningen av regioninvånarnas svar mellan dem som anser att möjligheterna att påverka är dåliga respektive bättre jämförts. Den jämförelsen resulterar i en statistiskt säkerställd skillnad (chi-två ($df = 3$) = 29,38, $p < 0,0001$), vilken även framträder vid en granskning av svarsfrekvenserna i tabell 3. Det handlar huvudsakligen om att andelen som uppger att de inte känner till medborgardialogerna är något högre bland dem som bedömer påverkansmöjligheterna som dåliga jämfört med dem som bedömer dem som bättre – 80 procent jämfört med 73 procent. Bland dem som känner till medborgardialogerna är fördelningen mellan dåliga och bättre påverkansmöjligheter den omvända. Där är andelen som känner till medborgardialogerna men själv aldrig

har deltagit lägre, 16 procent jämfört med 21 procent i gruppen som betraktar möjligheten att påverka regionens politiska beslut som bättre. Likaså är andelen som känner till och skulle vilja medverka alternativt har medverkat vid minst något tillfälle lägre ibland dem som bedömer påverkansmöjligheterna som dåliga jämfört med gruppen som menar att de fungerar bättre – 4 procent jämfört med 6 procent. Resultatet visar därmed att de som anser sig ha bättre möjligheter att påverka regionens politiska beslut i större utsträckning än andra grupper också känner till regionens medborgardialoger.

Vad står resultaten egentligen för?

I det här kapitlet har undersökts hur regioninvånarna ser på sina möjligheter att utöva inflytande över politiska beslut i Västra Götaland, förutom vid val. Även om trenden har pekat uppåt sedan år 2000 visar resultaten att påverkansmöjligheterna uppfattas som relativt begränsade, oavsett om initiativet tas av det politiska systemet i form av medborgardialoger eller av medborgarna själva.

När frågan om regioninvånarnas uppfattning om sina påverkansmöjligheter granskades närmare framträdde ett mer nyanserat mönster. Kanske inte så förvånande var längre utbildning förknippad med en ljusare syn på möjligheterna att påverka politiska beslut. Det fanns även en könsskillnad, där kvinnor ansåg sig ha större möjligheter att påverka regionpolitiken jämfört med män. Att kön och utbildning inkluderades i jämförelsen innebär att analysen justerar statistiskt för inflytandet av dessa variabler och att resultaten i övrigt därför gäller oavsett regioninvånarnas kön och utbildning. Ett resultat som framträdde tydligt var att regioninvånare som på något sätt engagerat sig för att påverka i betydligt större utsträckning ansåg att påverkansmöjligheterna var goda. Sambandet var dessutom relativt starkt. Eftersom det här är en så kallad tvärsnittsundersökning, där alla data samlats in vid samma tillfälle, är det inte möjligt att uttala sig om orsaksriktningen. Givet undersökningsdesignen är det med andra ord svårt att säga om det är en positiv syn på möjligheterna att påverka politiska beslut som ökar benägenheten att engagera sig i påverkansaktiviteter eller om förhållandet snarare är det motsatta. Det är i sammanhanget värt att uppmärksamma att forskning om attityder och beteenden har visat, kanske något överraskande, att människors handlingar ofta föregår de attityder som är relaterade till dessa handlingar (Cooper & Fazio, 1984; Festinger & Carlsmith, 1959). I praktiken innebär det att människor har en tendens att justera sina attityder i efterhand för att de ska stämma överens med deras tidigare beteenden.

I resultaten fanns även en samspelseffekt mellan påverkansaktiviteter och förändringsincitament. Det innebär att bland invånare som var nöjda med hur politikerna skötte regionens verksamheter (dvs. de som upplevde minst förändringsbehov) var sambandet mellan påverkansaktiviteter och uppfattning om möjligheterna att påverka politiken som starkast. På grund av den oklara orsaksriktningen lämnar

detta resultat dörren öppen för olika tolkningar. En möjlig förklaring kan vara att invånare som har försökt påverka politiska beslut, och som då insett svårigheterna med detta, därefter fått en dystrare syn på sina påverkansmöjligheter än de ursprungligen hade. Forskning visar att ett konfrontativt förhållningssätt från båda parter vid meningsskiljaktigheter har en tendens att skapa ett polariserat debattklimat (Wojcieszak, 2009). Mot bakgrund av de resultat som presenteras här finns det därför anledning att fundera på hur påverkansinitiativ från allmänheten ska bemötas.

Den andra frågeställningen gällde vilka påverkansaktiviteter som är förknippade med regioninvånarnas känsla av att kunna åstadkomma förändring. Flertalet av påverkansaktiviteterna samvarierade inte med regioninvånarnas syn på möjligheterna att påverka. De som någon gång kontaktat en politiker hade t.ex. varken en ljusare eller en mörkare syn på sina påverkansmöjligheter. Under förutsättning att påverkansaktiviteten föregår attityden till politisk påverkan innebär detta att personlig kontakt med en politiker gjort varken till eller från.

Två av påverkansaktiviteterna utmärkte sig. Den första handlade om att delta i en demonstration. Invånare som nyligen deltagit i en demonstration ansåg sig i högre grad kunna påverka politiska beslut. Den andra påverkansaktiviteten som hade ett statistiskt säkerställt samband med påverkansmöjligheter handlade om att ha undertecknat en namninsamling. Detta samband var oväntat nog omvänt, dvs. ju aktuellare regioninvånarnas eventuella namnunderskrift var, desto sämre bedömde de sina möjligheter till politisk påverkan. Att sambandet var omvänt på detta sätt skulle kunna förklaras som ett slumpmässigt utfall. Men det finns också ett par tänkvärda skillnader mellan att delta i en demonstration och att skriva på en namninsamling. I fråga om både tid och ansträngning innebär det en betydligt större personlig investering att delta i en demonstration än att skriva under en namninsamling. Att delta i en demonstration är också en mer publik handling än att skriva under en namninsamling. Mot bakgrund av dessa skillnader förefaller det inte orimligt att en person som tillmäter namninsamlingar ett ringa värde ändå skriver under en namninsamling. Med utgångspunkt i villkoren för de olika påverkansaktiviteterna framstår dessutom sambandet mellan deltagande i demonstrationer och påverkansmöjligheter som konceptuellt väl underbyggt.

Den tredje frågeställningen gällde betydelsen av medborgardialoger. Varken när det gällde kännedom om medborgardialogernas förekomst eller huruvida man deltagit i någon medborgardialog framträdde några skillnader mellan kvinnor och män. Frågan om medborgardialogerna granskades även i förhållande till påverkansmöjligheter. Då framkom att invånare som inte kände till medborgardialogerna bedömde sina möjligheter att påverka politiska beslut som sämre än hur andra bedömde sina. Det är troligt att regioninvånare som är mer politiskt engagerade dels har en ljusare syn på sina politiska påverkansmöjligheter, dels är mer uppmärksamma på möjligheterna att utöva en sådan påverkan. Att ha deltagit i en medborgardialog verkar däremot inte spela någon avgörande roll.

Några avslutande konklusioner

Det finns olika uppfattningar om medborgardialogernas syfte och mål. En förväntning på medborgardialogerna är att de ska fungera som en del i den politiska styrprocessen (Langlet, 2013). Ambitionen är då vanligtvis att öka allmänhetens förtroende för politiker och att öka möjligheterna för svagare samhällsgrupper att komma till tals (Langlet, 2013). Bland politiker ligger intresset för medborgardialoger ofta i möjligheten att förankra beslut och att informera sig om medborgarnas åsikter och erfarenheter (Gilljam, Karlsson & Sundell, 2010). Från ett annat perspektiv har detta förhållningssätt kritiserats för att reducera medborgardialogerna till ett slags politisk dekoration där allmänheten inte tillerkänns något reellt inflytande (Amnå, 2006; Lindholm, Oliveira e Costa & Wiberg, 2015). Åsikterna om medborgardialogernas syfte, mål och användningsområde skiljer sig således åt. Det är därför viktigt att vara tydlig med dessa grundläggande frågor när deltagare från allmänheten bjuds in till medborgardialog. Westin och Hellquist (2015) hör till dem som betonar vikten av en sådan tydlighet. De menar att medborgardialoger kommer bäst till sin rätt när frågorna är komplexa och svaren inte kan baseras på ett enkelt ställningstagande. De ser medborgardialogerna som en tydligt reglerad process där medborgare och politiker tillsammans genomlyser olika perspektiv, för att till slut uppnå en gemensam överenskommelse.

Slutsatsen av den här undersökningen är att regioninvånarna i Västra Götaland anser sig kunna påverka de politiska besluten i viss mån. Detta inflytande anser invånarna sig kunna utöva genom att på eget initiativ konfrontera det politiska systemet, snarare än att delta i en medborgardialog. När det gäller invånarnas politiska inflytande mellan valen finns det en rad frågor att ta ställning till där svaren inte är självklara. Men oavsett forum och sammanhang ökar sannolikheten för ömsesidiga kunskapsutbyten när utbytet av åsikter kan ske i ett konstruktivt debattklimat och om man först kunnat enas om förutsättningar och förväntningar.

Not

¹ Skalvärde 3 = ”Varken goda eller dåliga möjligheter att påverka”, $t(3185) = 27,85$, $p < 0,0001$.

Referenser

- Amnå, E. (1999). *Demokrati och medborgarskap. Demokratiutredningens forskarvolym II. Statens offentliga utredningar 1999:77*.
- Cooper, J., & Fazio, R. H. (1984). A new look at dissonance theory. *Advances in Experimental Social Psychology*, 17, 229–266.
- Festinger, L., & Carlsmith, J. M. (1959). Cognitive consequences of forced compliance. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 58(2), 203–210.

- Gilljam, M., Karlsson, D., & Sundell, A. (2010). *Politik på hemmaplan: Tiotusen fullmäktigeledamöter tycker om politik och demokrati*. Stockholm: SKL Kommentus.
- Holmin, M. (2013). "Ju mer lobbyism desto bättre". Webbartikel på Agendas hemsida publicerad 17 mars 2013. Nedladdad 2017-03-24 från <https://www.svt.se/agenda/ju-mer-lobbyism-desto-battre/>
- Kelly, N. J., Petrow, G. A., & Soule, S. (2010). The Role of Social Movements in the Macro Political System. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1668629> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1668629>
- Langlet, L. (2013). *Medborgardialog som del i styrprocessen*. Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.
- Lindholm, T., Oliveira e Costa, S., & Wiberg, S. (2015). *Medborgardialog – demokrati eller dekoration? 12 röster om dialogens problem och potential i samhällsplaneringen*. Stockholm: Arkus.
- Tahvilzadeh, N. (2015). Det våras för medborgardialoger. I SOU 2016:5 *Låt fler forma framtiden!* – Forskarantologi.
- Westander, P., & Westander, H. (2001). Lobbying bra för demokratin. Debattinlägg i Sydsvenska Dagbladet 2001-01-11. Nedladdad 2017-03-24 från <http://www.sydsvenskan.se/2001-01-11/lobbying-bra-for-demokratin>
- Westin, M., & Hellquist, A. (2015). Medborgardialog om komplexa samhällsfrågor: En studie av SKL:s utvecklingsarbete. <http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/medborgardialog-om-komplexa-samhallsfrigor.html>
- Wojcieszak, M. (2009). *When deliberation divides: How people with strong views respond to political disagreement*. University of Pennsylvania.

KOLLEKTIV KONSUMTION

ANNIKA BERGSTRÖM

Samhället står inför stora utmaningar när det gäller tillvaratagandet av jordens resurser. Problemet är komplext och innefattar såväl samhälls- som individnivån. Människors privata konsumtion påverkar på olika sätt vår miljö, och det råder enighet om att konsumtionen på ett generellt plan behöver förändras för att jordens resurser ska räcka över tid. En liten del i detta innefattar möjligheterna och viljan att dela saker med andra i stället för att äga själv för att på det viset minska konsumtionen och därigenom belastningen på jordens resurser.

Delning eller gemensamt utnyttjande av olika typer av resurser är i sig inget nytt, men den tekniska utvecklingen ger ökade möjligheter för cirkulär ekonomi och nätet reducerar väsentligt kostnaderna för att koordinera konsumtion i termer av både tid och pengar. Digitala plattformar kan t.ex. skapas för uthyrning av bostäder och delning av fordon och det är enkelt att skapa forum för delning av varor eller tjänster.

Man kan låna allt från bilar eller cyklar, via soffor och lägenheter till handväskor, smycken eller modekläder (Bardhi & Eckhardt, 2012). Detta brukar benämnas cirkulär ekonomi, en ekonomi som enligt den statliga utredningen *Från värdekedja till värdecykel* avser att resurser återvinns i ett kretslopp eller på ett hållbart sätt återförs till naturen. Även om cirkulär ekonomi blir allt vanligare är hushållens utgifter för reparationer, hyra eller köp av begagnade produkter fortfarande mycket låga. Det är i många fall billigare att köpa nytt än att reparera och det finns situationer när exempelvis begagnatmarknaden hålls tillbaka av lagar och regler. Konsumenterna har också visat sig ha starka preferenser för nya saker och modeller (SOU 2017:22).

Det här kapitlet fångar upp några aspekter av delningsekonomi genom att analysera frågan om i vilken utsträckning västsvensarna har köpt eller sålt begagnade varor på nätet, hyrt bostad eller hyrt ut sin bostad via nätet samt lånat en bostad alternativt lånat ut sin bostad via nätet. Två frågor ligger till grund för kapitlet: i vilken utsträckning ägnar sig västsvenskar åt de här delningsaktiviteterna, och vilka faktorer bidrar till att förstå vem som handlar med begagnade varor eller delar bostad.

Att förstå delningsaktiviteter på nätet

Till delningsekonomi brukar räknas interaktioner som inte direkt involverar pengar. Gemensamt för den moderna delningsekonomin är digitala webbsidor och/eller appar. Tekniken kan sägas utgöra en drivkraft (John, 2017). Några kända, inter-

nationella och nationella exempel är operativsystemet Linux, informationssajten Wikipedia, och projekt Gutenberg som tillgängliggör äldre litteratur som e-böcker. Belk (2014) menar att internet i sig självt kan betraktas som en gigantisk pool av delat innehåll.

Det finns inte någon skarp definition av delningsekonomi, det är inte alltid självklart vad som skiljer den här typen av utbyten och samkonsumtion från andra typer av marknadsaktiviteter. Det är till exempel inte självklart om bostadsförmedlingstjänsten Airbnb är en delningsplattform eller en plattform för korttidsuthyrning. Vad som helt klart skiljer det digitala delandet från tidigare former av delande är emellertid möjligheten att dela med främmande människor (Shor & Fitzmaurice, 2015).

Delningsekonomi handlar om transaktioner där inget ägarbyte äger rum, människor kan istället tillgå sådant som de inte själva kan alternativt vill äga (Bardhi & Eckhardt, 2012). Många av de tjänstesamordnare som finns, exempelvis transportförmedlingssajten Uber och bostadsförmedlingssajten Airbnb, äger också väldigt lite eller ingenting alls, de är plattformar för att sammanföra varor och/eller tjänster med människor som vill låna eller ta del av (Smith och Page, 2016).

Genom att låta någon annan använda dina saker när du inte använder dem själv låter du sakerna bli publika (John, 2017). Det ställer naturligtvis höga krav på tillit och transparens när man öppnar upp privata fält för en större allmänhet. Individer måste känna tillit där det inte finns någon naturlig, befintlig förtroendebas på samma sätt som i nära relationer (Shor och Fitzmaurice, 2015). Ett sätt att hantera detta är att låta användarna själva ranka, kommentera och ge återkoppling på sin egen användning och dela detta med andra, man crowdsourcar helt enkelt information för att skapa tillit (Shor och Fitzmaurice, 2015).

Skälen till att vilja dela varor och tjänster via digitala plattformar är många (se t.ex. Albinson & Perera, 2012; John, 2017; Schor & Fitzmaurice, 2015 för sammanställningar). Något förenklat kan man urskilja fyra huvudsakliga dimensioner i motiven. En första dimension är att människor konsumerar kollektivt av ekonomiska skäl. Det finns inga mellanhänder i så kallade peer-to-peer-aktiviteter, vilket skapar mervärde för såväl konsument som producent. Vidare kan miljö- och hållbarhetsargument utgöra drivkrafter att dela produkter och tjänster i digitala forum. Att sluta upp bakom delningsekonomi kan för det tredje vara ett ideologiskt ställningstagande, en politisk aktivitet som ett alternativ till den mer traditionella marknadsekonomin. En fjärde dimension handlar om att det kan skapa en känsla av samhörighet och gemenskap för vissa människor att ansluta sig till delningsekonomi. Utöver de här dimensionerna kan man också tänka sig att många användare har vuxit upp som digitala medborgare och har en rotad vana av att dela på nätet, vilket får ringar på vattnet också när det gäller kollektiv konsumtion.

Den här typen av delningstjänster har inte stått okritiserade. Ju mer tjänster som Airbnb växer, desto mer reses frågor kring köparens rättigheter, och också kring lagar, reglering och skattelagstiftning. En fråga som rests är till exempel om

man vid den här typen av uthyrning ska betala hotellskatt och arbetsgivaravgift. I Sverige finns viss reglering när det gäller uthyrning av den egna bostaden. Hyran beskattas som inkomst av kapital och man får göra ett schablonavdrag på 40 000 kronor per år. För uthyrning av småhus finns också en rörlig avdragsdel. Om man har för avsikt att hyra ut sin lägenhet behöver man särskilt tillstånd från bostadsrättsföreningen eller ägaren.

Det faktum att själva sajtägarna inte utövar fysisk kontroll (eller äger) rummen, bilarna etc gör ansvarsfrågan delvis problematisk. Shor och Fitzmaurice (2015) reser också frågan om hur den här typen av aktiviteter ska ses i relation till redan etablerade verksamheter. Efterfrågan på hotellrum kan exempelvis minska när Airbnb ökar, och det är, menar de, ovanligt att man diskuterar negativa konsekvenser för befintliga verksamheter eller deras anställda. Kraven ökar på beslutsfattare att införa liknande villkor för korttidsuthyrning som för hotellverksamhet, eller samma hälso- och säkerhetskrav på dem som publikt erbjuder måltider i hemmet som för restauranger (Belk, 2014).

Det finns ännu så länge lite forskning kring konsekvenser av återanvändning och kollektiv konsumtion, ur samtliga perspektiv. Det är inte självklart att den bidrar till större hållbarhet, eller att nya ekonomiska relationer skapas eller att gemensam konsumtion leder till en ökad känsla av samhörighet (Shor och Fitzmaurice, 2015).

Även när det gäller användning av delningstjänster är forskningen i sin linda, men några spridda undersökningar har gjorts. I USA har man exempelvis studerat användningen av några olika typer av delningstjänster (Smith och Page, 2016). Det visar sig att närmare tre fjärdedelar har använt åtminstone någon av de tjänster som efterfrågades (köpt second-hand på nätet, använt program för att köpa varor med utgångna datum, köpt biljetter från återförsäljare på nätet, handlat hantverk och handgjorda produkter på nätet, bidragit i insamlingsaktivitet på nätet, använt appar för samåkning, beställt livsmedel på nätet från lokal handlare, arbetat i ett delat kontor, hyrt in någon person för att utföra en tjänst, hyrt kläder eller andra produkter för något enstaka tillfälle), medan en dryg fjärdedel aldrig har ägnat sig åt någon av dessa aktiviteter och i många fall aldrig hört talas om appar som Uber, Airbnb eller begrepp som crowdfunding. Användningen visar sig vara mer utbredd bland hög- än bland lågutbildade, mer bland hög- än bland låginkomsttagare och mer i storstäder än på landsbygd. Det handlar alltså i det här fallet inte om delning för att ekonomin kräver det, utan är snarare en slags livsstil med andra förtecken än de rent ekonomiska. Shor och Fitzmaurice (2015) visar att delningsekonomin i första hand har lockat personer med högt kulturellt kapital. Det är ett högst medvetet val att konsumera kollektivt, snarare än en ekonomisk nödvändighet menar de.

Sammantaget kan konstateras att delningsekonomi inbegriper en rad olika aktiviteter som på ett eller annat sätt hålls samman av digitala verktyg. Dess vara eller inte vara diskuteras utifrån olika perspektiv. Det faktum att många samordnande verktyg finns pekar på att användning sker. Hur utbredd den är inom olika sektorer

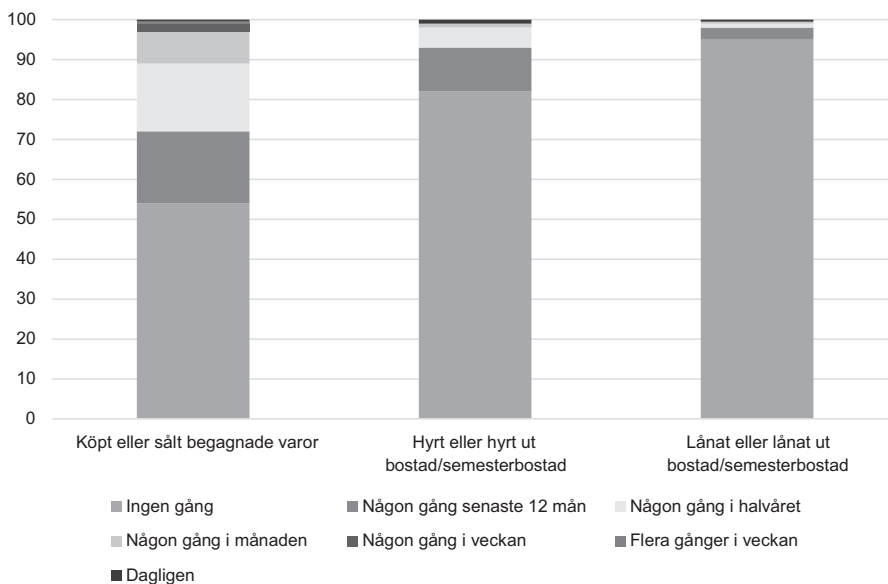
finns däremot få studier om. Den här analysen är ett litet bidrag till förståelsen för hur utbredda några delningsaktiviteter är i den västsvenska kontexten hösten 2016.

Västsvenskarnas kollektiva konsumtion

I den västsvenska SOM-undersökningen 2016 fanns tre frågor som är relaterade till delningsekonomi och kollektiv konsumtion. Dessa ställdes tillsammans med andra frågor som kretsade kring hur frekvent människor gör olika aktiviteter på internet. Frågorna handlar om att köpa eller sälja begagnade varor, att hyra eller hyra ut sin bostad samt att låna eller låna ut sin bostad. I det följande redovisas först hur ofta människor uppger sig göra de olika aktiviteterna, därefter analyseras hur det går att förstå skillnaderna mellan olika gruppers delningsaktiviteter.

I den västsvenska befolkningen är det närmare hälften som någon gång under året har köpt eller sålt begagnade varor på internet. Någon enstaka procent gör detta någon eller flera gånger i veckan, en knapp tiondel någon gång i månaden, omkring 15 procent på halvårsbasis och ungefär lika många mer sällan än så (figur 1).

Figur 1 Handling med begagnade varor samt utlåning/uthyrning och lånande/hyrande av bostäder, Västsverige 2016 (procent av befolkningen)

Kommentar: Frågan lyder *Hur ofta har du gjort följande på internet?* En sjugradig skala användes, och framgår i diagrammet. Antal svar: 3 120.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Knappa 20 procent av de boende i Västra Götaland har någon gång under året hyrt eller hyrt ut sin bostad eller semesterbostad och motsvarande andel för att låna eller låna ut bostaden är omkring fem procent. Om man lägger samman de här tre varianterna av delningsekonomi är det sammantaget drygt hälften – 52 procent – som någon gång på året har ägnat sig åt att handla med begagnade varor och bostadsutbyten: Tre procent på veckobasis, nio procent på månadsbasis, 19 procent på halvårsbasis och 20 procent någon enstaka gång på året.

Eftersom vi inte har några jämförbara data över tid, eller andra jämförbara undersökningar är det svårt att bedöma om de här andelarna ska betraktas som stora eller som små.

Forskningsgenomgången ovan visade på flera olika dimensioner som kan ligga bakom att man ansluter sig till olika typer av delningsekonomi, och man kan tänka sig människor kan ha flera motiv till att vilja delta i den cirkulära ekonomin. I den västsvenska SOM-undersökningen 2016 visar bivariata analyser att handel med begagnade varor främst förstås utifrån ålder (eta 0,39¹), förvärvsposition (eta 0,34), hushållssammansättning (eta 0,32), internetvana (eta 0,22) och utbildningsnivå (eta 0,20). Yngre, förvärvsarbetande, personer i barnhushåll, de som mest frekvent använder internet samt personer med högre utbildning har en mer utbredd vana att handla med begagnade varor på nätet. När det gäller hyra eller hyra ut bostäder är, även här, ålder den viktigaste förklaringsfaktorn (eta 0,17) medan det inte finns några starka samband med politiska och ideologiska faktorer, mellanmännisklig tillit eller miljö- och teknikintresse.

Resultaten ligger i linje med tidigare studier som visat att ekonomiska skäl är underordnade vid delning och kollektiv konsumtion. Men resultaten bekräftar inte på ett tydligt sätt att kulturellt kapital eller ideologiska överväganden skulle ligga bakom aktiviteterna (jfr Schor och Fitzmaurice, 2015). En sannolik förklaring till skillnaderna är att studierna ser olika ut när det gäller såväl urval som frågeställningar, samt att den svenska och amerikanska kontexten skiljer sig från varandra.

I samhällsvetenskapliga analyser är det vanligt att förklaringsfaktorer samvarierar, som exempelvis utbildningsnivå och inkomst eller ålder och internetvana. Därför görs ofta så kallade multivariata analyser där hänsyn tas till samtliga faktorer under kontroll för varandra. En sådan regressionsanalys har gjorts för de frågor som ställts kring delningsekonomi i den västsvenska SOM-undersökningen 2016. I analysen har inkluderats faktorer som, utifrån tidigare forskning om motiv för kollektiv konsumtion, visat sig vara relevanta. Resultaten visas i tabell 1.

Analysen visar tydligt att när allt annat är lika är ålder den faktor som bäst förklarar de olika aktiviteterna som kopplar till delningsekonomi och kollektiv konsumtion. Särskilt tydligt är detta när det gäller att sälja och köpa begagnade varor på nätet. Ju yngre desto mer frekvent vana. Hushållssammansättning är också en viktig förklaringsfaktor till begagnataktiviteter. Personer som bor i hushåll med barn köper och säljer betydligt mer frekvent begagnade varor på nätet än vad personer som bor i hushåll utan barn gör. Det finns också signifikanta, men svaga samband med utbildningsnivå, teknikintresse och hushållsinkomst.

Tabell 1 Betydelsen av olika faktorer för att förstå beteenden som kopplar till delningsekonomi (standardiserade betakoefficienter)

	Köpt eller sålt begagnade varor	Hyrt/hyrt ut bostad	Lånat/lånat ut bostad
	Std beta	Std beta	Std beta
Kön	0,14	0,00	-0,01
Ålder	-0,25 ***	-0,13 ***	-0,08 ***
Utbildningsnivå	0,07 ***	0,05 **	0,04
Hushållsinkomst	0,01	0,04 *	-0,02
Familjeklass	0,02	0,07 **	0,09 ***
Politiskt intresse	0,02	0,01	-0,02
Ideologisk orientering	0,02	-0,01	0,00
Mellanmänsklig tillit	-0,05 *	-0,02	-0,06 **
Internetvana	0,04 *	0,00	0,01
Intresse för miljö	-0,01	0,00	-0,01
Intresse för teknik	0,08 ***	0,05 **	-0,01
Förvärvsposition	-0,06 ***	---	---
Hushållssammansättning	-0,16 ***	---	---
Adj. R ²	0,17	0,04	0,01

Kommentar: Frågan lyder *Hur ofta har du gjort följande på internet?* En sjugradig skala används: Ingen gång, någon gång de senaste 12 månaderna, någon gång i halvåret, någon gång i månaden, någon gång i veckan, flera gånger i veckan samt dagligen. Familjeklass är en subjektiv kategorisering i följande fasta svarsalternativ: *Arbetarhem, Jordbrukarhem, Tjänstemannahem, Högre tjänstemannahem och Företagarhem*. Politisk orientering är mätt på en femgradig skala: *Klart till vänster, Något till vänster, Varken till vänster eller höger, Något till höger, Klart till höger*. Intresse för politik, miljö och ny teknik har mätts på en fyrgradig skala: *Inte alls intresserad, Inte särskilt intresserad, Ganska intresserad, Mycket intresserad*. Mellanmänsklig tillit har mätts på en 11-gradig skala med ändpunkterna *Det går inte att lita på människor i allmänhet* respektive *Det går att lita på människor i allmänhet*. Förvärvsposition innefattar svarkategorierna *Förvärvsarbetande, Arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/arbetsmarknadsutbildning, Arbetslös, Ålders-/avtalspensionär, Sjuk-/aktivitetsersättning, och Studerande*. Hushållssammansättning avser om man bor i hushåll med barn eller inte. *** p<0,001, ** p<0,01, * p<0,05. Antal svar: 3 120.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Betydelsen av ålder är väsentligt lägre när det gäller att förklara uthyrning av den egna bostaden eller att man själv via nätet hyrt någon annans bostad. Här återfinns överlag få och svaga signifikanta samband med de valda förklaringsfaktorerna, och utöver ålder bidrar också subjektiv familjeklass i viss mån till förståelsen. Den sammanlagda förklaringskraften för den valda modellen i relation till att hyra/hyra ut bostad via nätet är låg (R² 0,04). Det betyder att motiven bakom den här typen av aktivitet är komplext sammansatta och att enskilda förklaringsfaktorer är svåra att urskilja.

Tittar man närmare på vad som kan förklara att man lånar eller lånar ut sin bostad är det också ålder och familjeklass som i den sammantagna analysen bäst

bidrar till att förstå dessa aktiviteter. Men sambanden är mycket svaga och den valda modellen har sammantaget mycket liten förklaringskraft (R^2 0,01). Att låna/hyra och att låna ut/hyra ut bostad via internet är således aktiviteter som inte låter sig förstås genom enkla förklaringsmodeller.

Faktorer och dimensioner som lyfts fram i de studier som tidigare gjorts står inte ut i den här genomförda analysen. Det kan naturligtvis ha flera olika förklaringar. En sådan är frågekonstruktionen, där vi valt att lägga samman låna/låna ut respektive hyra/hyra ut. Det är möjligt att en konstruktion där man separerat låna ut/hyra ut den egna bostaden från att låna eller hyra någon annans bostad skulle ge andra svarsmönster. Det är också möjligt att förklaringsfaktorer som identifierats i internationella kontexter inte har samma bäring i den svenska. Den relativt begränsade spridningen som syns här gör också att man kan misstänka att det är grupper som även i andra sammanhang är tidiga med digitala applikationer, innovatörer, som också här är tidigt ute och testar (Bergström, 2015; Rogers, 2003).

Att dela eller inte dela?

Den presenterade analysen baseras på en första mätning av några beteenden i den västsvenska befolkningen som kopplar till delningsekonomi och kollektiv konsumtion. Undersökningen fångar in några återanvändnings- och delningsbeteenden och hur de korrelerar till faktorer som utifrån tidigare forskning kan anses inverka å den här typen av aktiviteter.

Andelen som anger att de handlat med begagnade varor är stor relativt gruppen som ägnat sig åt delningsaktiviteter som involverar den egna bostaden. Det har sannolikt sin förklaring i en längre tradition av en second hand-marknad, som finns i såväl större och mindre skala med allt från privata initiativ till försäljning av barnkläder eller vintersportutrustning, bakluckeloppis och garageförsäljning till mer etablerade butiker och vintageförsäljning. Detta är aktiviteter som funnits långt före den digitala utvecklingen, och där vi helt enkelt tar med oss en vana ut på nätet, där den kan utvecklas och spridas med teknikens hjälp.

När det gäller att upplåta sitt privata boende eller att själv tillfälligt bo hemma hos någon annan har vi en betydligt kortare historik. Traditionellt har vi bokat hotellnätter eller bed & breakfast genom att kontakta innehavaren. Idag samsas de här bokningarna med privata initiativ, ibland på samma sajter. Det finns inte direkt någon inrotad vana som kunnat flytta med ut på nätet och då får man räkna med en längre etableringstid för applikationerna och att de initialt lockar grupper av så kallade innovatörer.

I den statliga utredningen om cirkulär ekonomi konstateras att vi har en lång tradition av linjär ekonomi som kan vara svår att bryta och utredarna gör bedömningen är att det är en stegvis process som kan ske över tid. Man efterlyser en nationell strategi i Sverige, och pekar på insatser som inbegriper såväl lagar och regelverk som tankemönster och vanor. När det gäller de senare vet vi från andra

analyser av användning av digitala applikationer, och från medievänor i stort, att utveckling kan ske – eller inte ske – oavsett vad som görs från offentligt håll. Om användare upplever behov av privata alternativ vid sidan av den traditionella marknaden för tillfälliga bostads- eller övernattningsbehov kommer sådana tjänster att uppstå och fortleva. Det har de redan gjort, men det är svårt att bedöma hur många människor de kommer att locka. Vi står i början av någonting som kan utvecklas till att inbegripa många, eller som kan stanna vid en mindre skara användare – precis som så många andra företeelser som blivit digitala.

Not

- ¹ Eta är ett sambandsmått som visar styrkan i sambandet mellan en oberoende variabel på nominalskalenivå och en beroende variabel på intervallskalenivå. Måttet varierar mellan 0 och 1. Värdet nära noll innebär att samband saknas. Ju längre avstånd från 0 desto starkare är sambandet. Det teoretiska max-värdet betyder att all variation i den beroende variabeln kan föras tillbaka till kategoriseringen.

Referenser

- Bergström, Annika (2015). The contexts of internet use – from innovators to late majority. *Participations. Journal of Audience and Reception Studies*, 12(1), 3-18.
- Albinson, Pia A. och Perera, B. Yasanthi (2012). Alternative marketplaces in the 21st century: Building community through sharing events. *Journal of Consumer Behaviour*, 11(4), 303-315.
- Bardhi, Fleura och Eckhardt, Giana M. (2012). Access-Based Consumption: The Case of Car Sharing. *Journal of Consumer Research*, 39(4), 881-898.
- Belk, Russel (2014). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research*, 67(8), 1595-1600.
- John, Nicholas A. (2017) *The Age of Sharing*. Cambridge och Malden, MA: Polity.
- Rogers, Everett M. (2003) *Diffusion of Innovations*. New York: The Free Press.
- Schor, Juliet B. och Fitzmaurice, Connor J. (2015). Collaborating and Connecting: The emergence of the sharing economy. I Reisch, Lucia A. och Thøgersen, John (red) *Handbook on Research on Sustainable Consumption* (s. 410-425). Cheltenham och Northampton, MA: Edward Elgar Publishing Limited.
- Smith, Aaron och Page, Dana (2016). *Shared, Collaborative and On Demand: The New Digital Economy*. Pew Research Center, nedladdad från http://www.pewinternet.org/files/2016/05/PI_2016.05.19_Sharing-Economy_FINAL.pdf, augusti 2017.
- SOU 2017:22. Från värdekedja till värdecykel – så får Sverige en mer cirkulär ekonomi. Betänkande från Utredningen cirkulär ekonomi.

GODKÄNT FÖR TANDVÅRDEN MEN INTE FÖR BOSTADSTILLGÅNGEN – SYNEN PÅ OFFENTLIG SERVICE

ULRIKA ANDERSSON

Sverige brukar beskrivas som en välfärdsstat, där det offentliga spelar en viktig roll för det sociala väståndet i landet. Familj och marknad är förstås också av stor betydelse, men enligt den nordiska modellen är den offentliga sektorn särskilt betydelsefull för samhällets utveckling (Esping-Andersen 2009). Gränsdragningen mellan de offentliga och privata sfärerna har dock sedan slutet av 1980-talet allt mer förskjutits. Andelen offentligt finansierade verksamheter som utförs av privata aktörer har ökat betydligt, en utveckling som bland annat har motiverats med att verksamheten kan drivas mer effektivt i privat regi. Privatisering och konkurrensutsättning har inom vissa områden förväntats bidra till ökad effektivitet i de offentligt drivna verksamheterna (Andersson, Janlöv & Rehnberg 2014). Medborgarna har däremot inte alltid varit lika positivt inställda som delar av det politiska etablissemanget till ökad privatisering inom vård, skola och omsorg, åtminstone inte under senare år (Andersson 2017; Bergström & Ohlsson 2017; Nilsson 2017).

Liksom i många andra länder står den offentliga servicen i Sverige inför stora utmaningar. Andelen äldre i befolkningen blir allt större, svårigheten att rekrytera tillräckligt med personal inom vissa serviceområden ökar och kraven på effektivisering går som en röd tråd genom de flesta verksamheter (Lindblad m fl 2015; jmf Jonker 2012). Samtidigt varierar tillgången till ekonomiska resurser beroende på konjunkturläget och vem eller vilka som för tillfället innehar den politiska makten. Den offentliga servicens förhållanden är en central angelägenhet för alla samhällsmedborgare, oavsett på vilket sätt människor kommer i kontakt med den. Alla är på ett eller annat sätt berörda, antingen det handlar om att vara brukare av service, offentliganställd, medfinansierad i egenskap av skattebetalare eller röstberättigad med möjlighet att påverka genom att rösta i de allmänna valen (Vedung & Dahlberg 2013).

Det offentliga spelar en viktig roll för att skapa social trygghet för människor (Esping-Andersen 2002) och om någon del av skydds nätet faller i bitar eller förändras i en riktning som upplevs vara till det sämre riskerar det att skapa osäkerhet i samhället. Därför är det också viktigt att följa upp hur människor upplever att den offentliga servicen fungerar. Men det är inte det enda skälet. Människors erfarenhet och bild av offentligt finansierade serviceområden är av stor betydelse också ur ett kvalitetsperspektiv (Mechanic & Schlesinger 1996). Det gäller såväl för den

aktuella verksamheten i sig som för den huvudman som står bakom verksamheten (Eggink, Verbeek-Oudijk & Pommer 2013).

Det här kapitlet fokuserar därför på hur invånarna i Västra Götaland upplever att den offentliga servicen fungerar i regionen och i den kommun där de bor. De områden som inledningsvis omfrågas rör hälso- och sjukvård, tandvård, skola och omsorg, kollektivtrafik och tillgång till bostäder. I kapitlets senare del granskas hur medborgarna ställer sig till frågor som rör privatisering och finansiering av offentlig service.

Godkänt betyg för servicen på kommunal och regional nivå

De kommunala och regionala verksamheterna i Västra Götaland har liksom i många andra svenska kommuner och regioner tampats med långa väntetider inom delar av sjukvården, med svårigheter att öka andelen behöriga lärare i grundskolan, med köer för småbarnsfamiljer att få tillgång till barnomsorg. Men trots en på sina håll hård belastning på delar av den offentliga servicen, gör invånarna i Västra Götaland en relativt positiv bedömning av den service som erbjuds på kommunal respektive regional nivå. Knappt hälften av befolkningen – 45 procent – anser att servicen i den egna kommunen är ganska eller till och med mycket bra (tabell 1). En ungefär lika stor andel anser att den varken är bra eller dålig, alternativt uppger sig sakna uppfattning i frågan, medan knappt en tiondel menar att servicen fungerar dåligt. Sett till delregion, är skaraborgsborna mest positiva till servicen i kommunen (balansmätt +43) medan invånarna i Göteborgsregionen är något mindre nöjda (+33). Jämfört med resultaten från den nationella SOM-undersökningen 2016 är invånarna i Västra Götaland något mer nöjda med den kommunala servicen än svenska folket i allmänhet: +37 jämfört med +31 på riksnivå (jmf Ekengren Oscarsson & Bergström 2017).

Bedömningen av den regionala servicen ligger på en något lägre nivå än den kommunala, ett förhållande som har kunnat ses även i andra regionala medborgarundersökningar, exempelvis de sydsvenska SOM-undersökningarna (Andersson 2017). Närmare tre av tio regioninvånare anser att servicen i regionen fungerar bra (tabell 1). De allra flesta anser menar att servicen varken är bra eller dålig alternativt att de inte har någon uppfattning i frågan, medan en liten andel – 8 procent – är av åsikten att den regionala servicen är dålig. I den här frågan förekommer inga större skillnader beroende på var i regionen respondenterna bor. I jämförelse med svenska folket i allmänhet är boende i Västra Götaland något mindre nöjda med den regionala servicen, men skillnaden mot riksgenomsnittet är inte särskilt stor: +21 jämfört med +24 på riksnivå (jmf Bergström & Ohlsson 2017; Ekengren Oscarsson & Bergström 2017).

Tabell 1 Bedömning av hur kommunal och regional service har fungerat senaste 12 månaderna, Västra Götaland 2016 (procent, balansmätt)

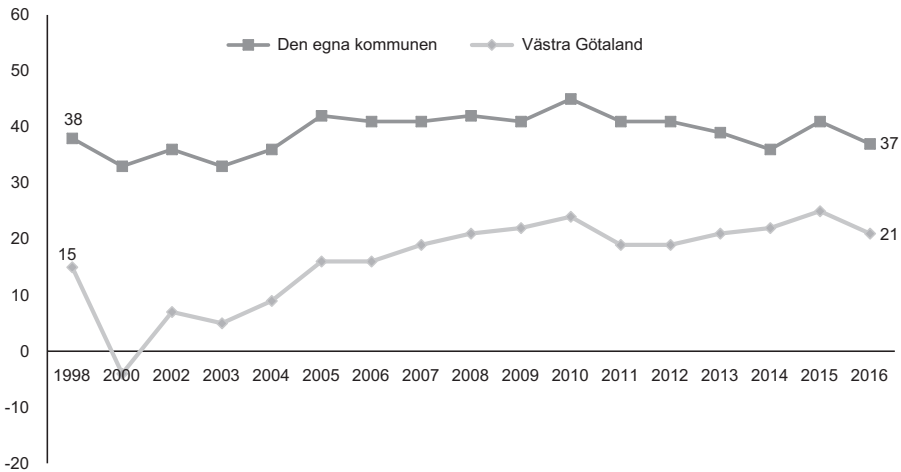
	Mycket bra	Ganska bra	Varken eller	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning	Antal svar	Balansmätt
SERVICEN I DEN EGENA KOMMUNEN								
Samtliga	6	39	30	6	2	17	3 680	+37
DELREGION								
Fyrbodol	7	39	29	7	1	17	1 860	+38
Skaraborg	7	43	27	6	1	16	453	+43
Sjuhärad	5	40	32	4	2	17	591	+39
Göteborgsregionen	5	37	31	7	2	18	582	+33
SERVICEN I VÄSTRA GÖTALAND								
Samtliga	3	26	32	6	2	31	3 640	+21
DELREGION								
Fyrbodol	4	24	35	7	3	27	575	+18
Skaraborg	2	28	33	5	2	30	585	+23
Sjuhärad	4	27	31	6	2	30	449	+23
Göteborgsregionen	3	26	32	7	2	30	1 851	+20

Kommentar: Frågan lyder: *Allmänt sett, hur tycker du att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i: Den kommun där du bor, Västra Götalandsregionen?* Svarsalternativen är "Mycket bra", "Ganska bra", "Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt", "Mycket dåligt" samt "Ingen uppfattning". Balansmätt visar andelen mycket bra/ganska bra minus andelen mycket dåligt/ganska dåligt. Måttet varierar mellan +100 (alla svarar bra) och -100 (alla svarar dåligt). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga. I Göteborgsregionen ingår även Kungsbacka.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Sett över tid har bedömningen av den kommunala servicen legat på en mycket stabil nivå (figur 1). Siffrorna i figur 1 redovisar balansmätt där andelen som tycker att servicen fungerar bra har minskats med andelen som tycker att servicen fungerar dåligt. Ett positivt balansmätt innebär att de positiva omdömena dominerar, och tvärtom för ett negativt balansmätt. Som lägst har den samlade bedömningen under perioden 1998–2016 varit nere i +33, vilket skedde i början av 2000-talet, medan toppnoteringen för servicen i kommunen uppmättes år 2010 med ett balansmätt om +45.

Figur 1 Bedömning av regional och kommunal service, Västra Götaland 1998–2016 (balansmätt)

Kommentar: Frågan lyder: *Allmänt sett, hur tycker du att servicen har fungerat under de senaste 12 månaderna i...?* följt av alternativen i figuren. Svarsalternativen är "Mycket bra", "Ganska bra", "Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt", "Mycket dåligt" samt "Ingen uppfattning". Balansmättet visar andelen som svarat bra minus andelen som svarat dåligt. Mättet varierar mellan +100 (alla svarar bra) och -100 (alla svarar dåligt). Antal svarande var 3 262 år 1998 och 3 640 år 2016.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 1998–2016.

Även den regionala servicen har legat på en stabil nivå under den senaste 10-årsperioden (figur 1). En lägsta notering uppmättes år 2000 då den samlade bedömningen visade ett balansmätt om -4. Därefter har bedömningen successivt rört sig uppåt för att sedan 2007 befinna sig runt +20-strecket. Bedömningen av den regionala servicen har genomgående legat på en lägre nivå jämfört med bedömningen av den kommunala servicen. Avståndet har dock minskat över tid, vilket främst beror på att bedömningen av den regionala servicen har blivit mer positiv.

Invånarnas bedömning av hur olika serviceområden fungerar

Inom ramen för den västsvenska SOM-undersökningen 2016 har invånarna i Västra Götaland fått möjlighet att uppge hur nöjda de är med hur olika serviceområden fungerar i den egna kommunen. De serviceområden som kommer att beröras i följande analys är vård, skola, omsorg, trafik/kommunikation respektive boende. De flesta av dessa verksamheter är mer tydligt avgränsade – för serviceområdet skola handlar det exempelvis om grundskola och gymnasium. För ett av alternativen är gränsen däremot betydligt mer flytande. Det gäller alternativet bostäder, där frågan avser hur nöjda invånarna är med tillgången till bostäder i sin kommun. Det går naturligtvis att ifrågasätta varför tillgången till bostäder analyseras tillsammans med

verksamheter kopplade till offentlig sektor. Förklaringen är att denna fråga ligger högt på medborgarnas dagordning över viktiga samhällsfrågor och samhällsproblem i den egna kommunen. Först på dagordningen kommer skola/utbildning, därefter följer sjukvård, integration/immigration, äldrefrågor, bostäder/byggnadsfrågor och infrastruktur (Bergström & Ohlsson 2017). Undantaget integrationsfrågan är de serviceområden som analyseras i det här kapitlet alltså desamma som människor själva upplever är mest centrala i kommunen de är bosatta i.

Det serviceområde som invånarna i Västra Götaland är mest belåtna med är tandvården, där 61 procent säger sig vara åtminstone ganska nöjda (tabell 2). Därefter följer vårdcentraler (53 procent) och sjukhusvård (49 procent). Minst nöjda är invånarna med äldreomsorgen (16 procent) och tillgången till bostäder (9 procent). Däremellan befinner sig barnomsorg, grund- och gymnasieskola samt kollektivtrafik.

Tabell 2 Bedömning av hur olika serviceområden fungerar i egna kommunen, Västra Götaland 2016 (procent, balansmätt)

	Mycket bra	Ganska nöjd	Varken eller	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Ingen uppfattning	Antal svar	Balansmätt
VÅRD								
Vårdcentral	15	39	18	12	7	8	3 685	+35
Sjukhusvård	14	35	19	8	4	21	3 626	+37
Tandvård	23	38	13	3	2	21	3 657	+56
BARNOMSORG OCH SKOLA								
Barnomsorg	11	22	10	3	1	53	3 619	+29
Grundskola	9	22	13	7	2	48	3 619	+22
Gymnasieskola	5	16	11	4	2	61	3 593	+15
SOCIAL OMSORG								
Äldreomsorg	4	12	14	7	4	59	3 613	+5
TRAFIK OCH KOMMUNIKATION								
Kollektivtrafik	9	31	22	12	6	20	3 635	+22
BOENDE								
Tillgång på bostäder	1	8	19	23	26	24	3 655	-40

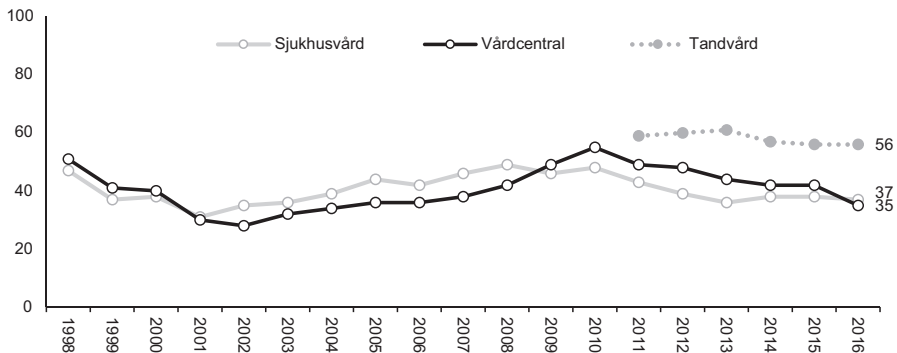
Kommentar: Frågan lyder: *Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?* Svarsalternativen är "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Varken nöjd eller missnöjd", "Ganska missnöjd", "Mycket missnöjd" samt "Ingen uppfattning". Balansmättet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda. Mättet varierar mellan +100 (alla nöjda) och -100 (alla missnöjda). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Graden av nöjdhet med vårdcentraler, sjukhus och tandvård har varierat under perioden 1998–2016. I början av 2000-talet låg bedömningarna av vårdcentraler och sjukhus på sin dittills lägsta nivå för att sedan stiga fram till 2010 (figur 2). Därefter har den allmänna bedömningen av vårdcentraler och sjukhusvård återigen präglats av en nedåtgående trend. Starten på den senaste nedgångsperioden sammanfaller med införande av lagen om valfrihetssystem (LOV) och etableringsfrihet för vårdcentraler i Västra Götaland och andra svenska regioner och landsting. Lagen infördes 2010 och har sedan dess varit föremål för olika utredningar. En utvärdering från Riksrevisionen slog 2014 fast att LOV förvisso har medfört ökad kontaktbarhet och etablering av fler vårdcentraler än tidigare, men också att det fria vårdalet främst har kommit att gynna människor med mindre vårdbehov och högre socioekonomisk status (Riksrevisionen 2014). Det är rimligt att tro att dessa förhållande har spelat roll för människors upplevelser och bedömning av vårdrelaterad service på kommunal och regional nivå.

Även tandvården har sett en viss minskning sedan 2013 när det gäller invånarnas samlade bedömning, men denna förändring är betydligt mer modest än för sjukhusvård och vårdcentraler (figur 2).

Figur 2 Bedömning av service: sjukhusvård, vårdcentral och tandvård, Västra Götaland 1998–2016 (balansmätt)

Kommentar: Frågan lyder: *Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?* Svarsalternativen är "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Varken nöjd eller missnöjd", "Ganska missnöjd", "Mycket missnöjd" samt "Ingen uppfattning". Balansmättet visar andel nöjda minus andel missnöjda. Måttet varierar mellan +100 (alla nöjda) och -100 (alla missnöjda). Minsta antal svar är 3 262 år 1998 och 3 675 år 2016.

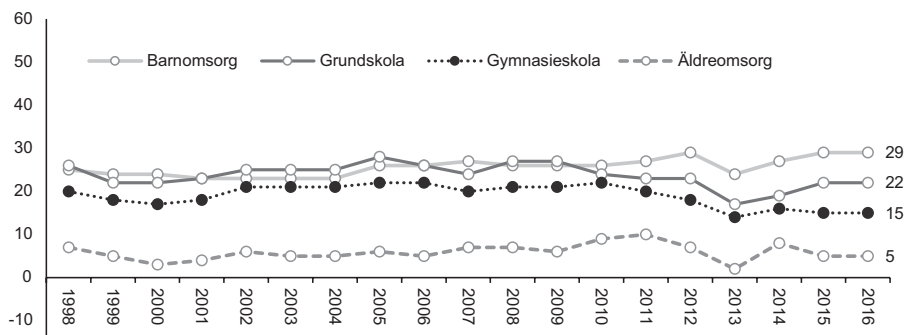
Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1998–2016.

När det gäller serviceområdena kopplade till skola och omsorg har regioninvånarnas bedömningar legat mycket stabila under perioden 1998–2016 (figur 3). Den verksamhet som har fått högst omdöme sedan 2010 är barnomsorgen. Vårt att notera är att nöjdheten med barnomsorgen och grundskolan fram till 2010 låg på

ungefär samma nivå. Från 2011 och framåt har dock grundskolan tappat något, även om minskningen än så länge fortfarande är förhållandevis liten. Mönstret är detsamma för graden av nöjdhet med hur gymnasieskolan fungerar i kommunen, vilket innebär att spridningen i upplevelsen av hur väl barnomsorg och skola fungerar har ökat något över tid.

Den omsorgsverksamhet som genomgående har fallit sämst ut är äldreomsorgen, där balansmättet för graden av nöjdhet har hållit sig strax över nollpunkten under perioden 1998–2016. Även här har bedömningen varit förhållandevis stabil, med undantag för en nedgång under 2013. Denna nedgång följdes dock av en uppgång året därpå och bör snarast karakteriseras som ett udda avsteg från genomsnittstillståndet.

Figur 3 Bedömning av service: barnomsorg, skola och äldreomsorg, Västra Götaland 1998–2016 (balansmätt)

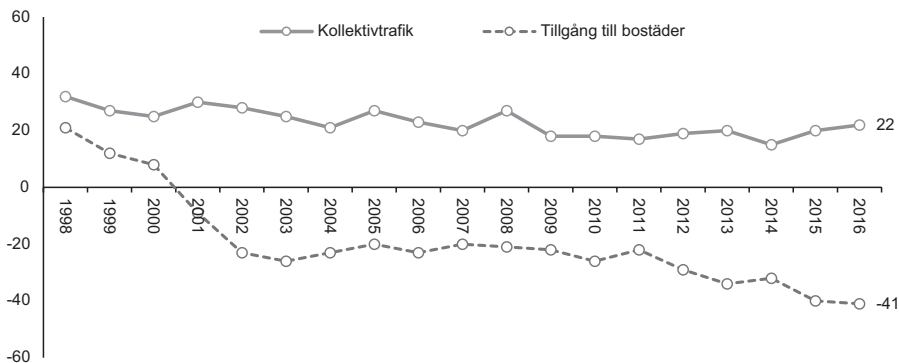

Kommentar: Frågan lyder: *Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande området?* Svarsalternativen är "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Varken nöjd eller missnöjd", "Ganska missnöjd", "Mycket missnöjd" samt "Ingen uppfattning". Balansmättet visar andel nöjda minus andel missnöjda. Mättet varierar mellan +100 (alla nöjda) och -100 (alla missnöjda). Minsta antal svar är 3 262 år 1998 och 3 675 år 2016.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1998–2016.

De två sista serviceområdena som redovisas är dels ett som är kopplat till regional verksamhet – kollektivtrafik, dels ett som är mer tydligt kopplat till den kommunala verksamheten – tillgång till bostäder. För kollektivtrafiken har regioninvånarnas nöjdhet hållit sig på en relativt jämn nivå sedan slutet av 1990-talet (figur 4). För nöjdheten med hur servicen fungerar när det gäller tillgång till bostäder syns däremot en markant nedgång från ett balansmätt på +21 år 1998 till ett värde på -40 år 2016. Andelen som 1998 uppgav sig vara nöjda var således större än andelen som var missnöjda, ett förhållande som är det omvända knappa två decennier senare: 2016 är det istället en klar övervikt för andelen som är missnöjda med servicen i kommunen när det gäller tillgång till bostäder (jmf tabell 2).

Figur 4 Bedömning av service: kollektivtrafik och bostäder, Västra Götaland 1998–2016 (balansmätt)

Kommentar: Frågan lyder: *Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande området?* Svarsalternativen är "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Varken nöjd eller missnöjd", "Ganska missnöjd", "Mycket missnöjd" samt "Ingen uppfattning". Balansmättet visar andelen nöjda minus andel missnöjda. Mättet varierar mellan +100 (alla nöjda) och -100 (alla missnöjda). Minst antal svar är 3 262 år 1998 och 3 675 år 2016.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1998–2016.

Förändringen kan beskrivas som en direkt spegling av situationen på bostadsmarknaden i Västra Götaland kommuner. År 2017 redovisade totalt 47 av regionens 49 kommuner ett underskott på bostäder (Länsstyrelsen Västra Götalands län 2017). Det som saknas är framför allt hyresrätter och större bostads- och äganderätter. Länsstyrelsen i Västra Götalands län bedömer att det fram till 2025 kommer att behövas närmare 100 000 nya bostäder i regionen, ett behov som med den nuvarande takten i bostadsbyggandet inte kommer att kunna mötas (Länsstyrelsen Västra Götalands län 2017). Under 2015 var en klar majoritet av de bostäder som färdigställdes koncentrerade till Göteborgsregionen och producerade i form av bostadsrätter, men 2016 ökade spridningen något både geografiskt och sett till bostadstyp (Länsstyrelsen Västra Götalands län 2016, 2017). Bristen på tillgängliga bostäder – då framför allt hyresrätter – har bland annat lett till trångboddhet för barnfamiljer, svårigheter för unga att flytta hemifrån och problem för nyanlända med uppehållstillstånd att etablera sig i samhället eftersom de tvingas bo kvar på Migrationsverkets anläggningsboenden (Länsstyrelsen Västra Götalands län 2016). Dessutom begränsar underskottet på bostäder utbudet av arbetskraft och därmed den regionala tillväxten. Sammantaget tycks det onekligen finnas fog för regioninvånarnas missnöje med hur tillgången till bostäder ser ut i den egna boendekommunen.

Brukare av service mer nöjda än andra

Den allmänna bedömningen av de olika serviceområdena skiljer sig dock mellan olika samhällsgrupper och mellan människor i olika delar av regionen. Sett till ålder är unga mellan 16–29 år mest kritiska till den sjukvård som erbjuds, medan äldre i åldrarna 65–85 år är mest nöjda (tabell 3). De yngre är också mer missnöjda med hur grundskolan och tillgången till bostäder ser ut i kommunen jämfört med övriga åldersgrupper. Pensionärsgruppen gör i sin tur en något mer kritisk bedömning av hur serviceområden som barnomsorg, grundskola och gymnasium fungerar samtidigt som de inte är riktigt lika kritiska till tillgången till bostäder som yngre och medelålders individer. Den åldersgrupp som är mest nöjd med hur barnomsorg och grundskola fungerar är 30–49-åringar, vilket i hög utsträckning är den grupp som har barn i förskole- respektive skolålder och därmed är brukare av servicen.

När det gäller socioekonomiska bakgrundsfaktorer syns ett visst mönster där lågutbildade och låginkomsttagare är något mer nöjda med sjukhusvård, vårdcentraler och äldreomsorg än högutbildade och höginkomsttagare (tabell 3). Låginkomsttagare är också betydligt mer nöjda med kollektivtrafiken än personer med högre hushållsinkomst. Högutbildade och höginkomsttagare är å sin sida mer nöjda med barnomsorg och grundskola. Mönstret för subjektiv klass är inte helt entydigt, men det går att utläsa att individer som uppfattar sig som tillhörande tjänstemannahem eller högre tjänstemannahem är betydligt mer kritiska till hur äldreomsorgen fungerar än övriga samhällsklasser, medan personer från jordbrukar- och företagshem är mer kritiska till kollektivtrafiken än andra grupper. De som bor i jordbrukarhem är däremot mest positiva till äldreomsorgen och något mindre kritiska till bostadssituationen – om än fortfarande tydligt missnöjda.

Tidigare forskning har visat att människors bedömning av hur olika serviceområden fungerar till viss del beror på i vilken utsträckning de själva har varit i kontakt med den aktuella verksamheten (Eggink, Verbeek-Oudijk & Pommer 2013; Mechanic & Schlesinger 1996). Det förhållandet gäller även bland Västra Götalands invånare, där brukare av servicen genomgående är mer nöjda än de som inte personligen är brukare av servicen (tabell 3). Definitionen av att vara brukare innebär här att respondenten har uppgett att hen någon gång under de senaste 12 månaderna har nyttjat respektive serviceområde, exempelvis genom att ha besökt någon vårdcentral eller genom att ha barn som går på förskola. Gruppen av brukare har generellt lättare att ta ställning till frågan, vilket bland annat visar sig i andelen som uppger sig sakna uppfattning om de olika områdena. För barnomsorg är det till exempel 3 procent av dem som själva har varit nyttjat barnomsorg under det senaste året som saknar uppfattning i frågan jämfört med 72 procent av dem som inte har varit i kontakt med barnomsorg i egenskap av brukare. Skillnaderna är dock inte riktigt så stora för alla serviceområden: för vårdcentraler är det 5 procent av brukarna och 30 procent av icke-brukarna säger sig sakna uppfattning.

Tabell 3 Bedömning av olika serviceområden i kommunen, Västra Götaland 2016 (balansmätt)

	Sjukhus vård	Vård- central	Tandvård	Barn- omsorg	Grund- skola	Gymnasie- skola	Äldre- omsorg	Kollekti- vtrafik	Tillgång till bostäder	Antal svar
Samtliga	+37	+35	+55	+29	+22	+15	+5	+22	-41	3 061
ÅLDER										
16-29 år	+23	+26	+58	+24	+15	+22	+6	+20	-51	513
30-49 år	+36	+30	+58	+45	+30	+13	+2	+15	-43	1 076
50-64 år	+32	+31	+56	+26	+19	+16	+6	+15	-41	942
65-85 år	+50	+49	+54	+18	+18	+13	+6	+35	-33	1 073
UTBILDNING										
Låg	+45	+43	+55	+20	+20	+17	+11	+27	-34	518
Medellåg	+33	+32	+57	+29	+21	+18	+5	+19	-40	1 075
Medelhög	+36	+35	+54	+28	+19	+14	+1	+21	-44	807
Hög	+36	+35	+57	+34	+25	+12	+2	+24	-43	1 089
HUSHÅLLSINKOMST										
< 300 tkr/år	+41	+41	+49	+19	+16	+16	+9	+33	-40	796
301-700 tkr/år	+36	+33	+57	+27	+20	+15	+3	+23	-42	1 497
> 701 tkr/år	+34	+34	+61	+40	+29	+16	+3	+13	-41	1 091
SUBJEKTIV KLASS										
Arbetsarbete	+36	+34	+54	+27	+20	+15	+6	+22	-44	1 411
Jordbrukarbete	+33	+25	+62	+28	+19	+19	+16	+1	-21	91
Tjänstemannabete	+40	+36	+60	+30	+23	+13	+2	+27	-45	1 289
Högre tjänstemannabete	+33	+39	+56	+30	+25	+16	-1	+20	-39	330
Företagsarbete	+34	+33	+62	+34	+24	+20	+5	+5	-34	262
BRUKARE AV SERVICE										
Ikke-brukare	+24	+23	+23	+13	+8	+8	+1	-2	-	*
Nära anhörig brukare	+35	+28	+45	+38	+21	+30	+16	-	-	*
Själv brukare	+43	+39	+64	+75	+52	+45	+40	+40	-	*
DELREGION										
Fyrbodalen	+25	+36	+59	+37	+34	+20	+14	+15	-25	565
Skaraborg	+39	+30	+55	+32	+20	+23	+13	+8	-32	575
Sjuhärad	+37	+31	+55	+35	+23	+20	+5	+16	-26	441
Göteborgsregionen	+39	+36	+56	+26	+17	+11	+0	+29	-51	2 007
BOENDEOMRÅDE										
Ren landsbygd	+34	+31	+56	+32	+25	+16	+10	-10	-28	561
Mindre tätort	+34	+37	+57	+36	+29	+20	+11	+12	-30	731
Stad/större tätort	+39	+36	+60	+34	+29	21	+7	+29	-39	1 208
Göteborg	+37	+35	+52	+18	+6	+5	-5	+38	-57	1 050

Kommentar: Frågan lyder: *Vad anser du om servicen i den kommun där du bor på följande områden?* Svarsalternativen är "Mycket nöjd", "Ganska nöjd", "Varken nöjd eller missnöjd", "Ganska missnöjd", "Mycket missnöjd" samt "Ingen uppfattning". Balansmättet visar andelen nöjda minus andelen missnöjda. Mättet varierar mellan +100 (alla nöjda) och -100 (alla missnöjda). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga. Brukare av kollektivtrafik är de som rest minst någon gång/månad under de senaste 12 månaderna. *Antal icke-brukare är lägst 336 (vårdcentral) och högst 2 798 (äldreomsorg). Antal nära anhöriga till brukare är lägst 533 (tandvård) och högst 1 245 (sjukhusvård). Antal brukare är lägst 68 (äldreomsorg) och högst 2 688 (tandvård).

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Utöver att icke-brukarna har svårare att bedöma huruvida de är nöjda eller missnöjda med en given verksamhet, utgör de i flera fall också den grupp av samtliga jämförda som är minst nöjda med hur de olika verksamheterna fungerar i kommunen. Störst differens mellan brukare och icke-brukare finns i bedömningen av barnomsorg, grundskola och kollektivtrafik där skillnaden är 62, 44 respektive 42 balansmåttsenheter. Varför skillnaderna är så stora mellan de båda grupperna är inte helt givet, men en tänkbar förklaring kan vara att icke-brukarna har fått en mer negativ bild med sig från exempelvis nyhetsrapporteringen om hur situationen ser ut inom barnomsorg och skola.

Det är dock inte bara brukarstatus och socioekonomiska faktorer som spelar roll för hur nöjda människor är med olika serviceområden. Det förekommer också vissa variationer beroende på var i regionen individerna är bosatta. Invånarna i Fyrbodalen är exempelvis något mindre nöjda med sjukhusvården jämfört med boende i övriga delregioner (tabell 3). Varför så är fallet är inte helt givet, men möjligen är det kopplat till en rad nedskärningar och omorganisationer som genomfördes vid NU-sjukvården under vintern 2015/2016. Exempelvis flyttades akutsjukvården från Uddevalla till NÄL i Trollhättan, en vårdavdelning för vuxenpsykiatri avvecklades och flyttades till NÄL, och vårdtiden respektive antalet vårdplatser på kvinnokliniken/BB i Uddevalla minskades (Västra Götalandsregionen NU-sjukvården 2016; NU-sjukvården 2015, 2016).

Samtidigt är de boende i Fyrbodalen generellt något mer nöjda med barnomsorg, grundskola och äldreomsorg jämfört med boende i de flesta andra delregionerna, även om också skaraborgarna uttrycker något mer nöjdhet med äldreomsorgen (tabell 3). Sett till delregion är invånarna i Göteborgsregionen minst nöjda med grundskolan, gymnasieskolan, äldreomsorgen och tillgången till bostäder. De allra mest kritiska rösterna framträder dock om hänsyn tas till stad-landfaktorn. Det visar sig då, kanske inte så förvånande, att boende på landsbygden är minst nöjda med kollektivtrafiken (-10) medan göteborgarna är mest nöjda med densamma (+38). Göteborgarna är däremot klart mindre nöjda med barnomsorg (+18), grundskola (+6), gymnasieskola (+5) och äldreomsorg (-5) än övriga samhällsgrupper och de uttrycker också ett mycket stort missnöje över tillgången till bostäder (-57). Allra mest missnöjda med bostadssituationen är unga göteborgare i 16–29-årsåldern, där balansmättet landar långt ner på minusskalan (-69).

Inställning till offentlig sektor, privatisering och skatter

Frågan om den offentliga servicens effektivitet och organisering har dryftats i svensk politik under decennier. Andelen offentligt finansierade verksamheter som utförs av privata aktörer har ökat betydligt, en utveckling som bland annat har motiverats med att verksamheten kan bedrivas mer effektivt i privat regi. Privatisering och konkurrensutsättning har inom vissa områden också förväntats bidra till ökad effektivitet i de offentligt drivna verksamheterna (Andersson, Janlöv & Rehnberg

2014). När lagen om valfrihetssystem (LOV) infördes 2010 skedde det bland annat med avsikten att öka människors möjlighet att fritt välja vårdinrättning liksom att förbättra möjligheten för nya vårdaktörer att etablera sig på marknaden. Även om Riksrevisionens översyn av utfallet efter lagens införande förvisso pekar på att kontaktmöjligheterna och tillgängligheten i form av fler vårdcentraler har ökat, tycks medborgarnas egna upplevelser av hur hälso- och sjukvården fungerar gå i direkt motsatt riktning, åtminstone bland invånarna i Västra Götaland (se tabell 2).

I spåren av Riksrevisionens granskning har följt flera kartläggningar och utredningar för att se över myndigheternas uppföljningsuppdrag, däribland ett slutbetänkande från Valfärdsutredningen om finansieringen av offentlig hälso- och sjukvård (SOU 2016:78). Detta innehåller bland annat förslag till regelverk för offentlig finansiering av privat utförda välfärdstjänster. Utredningen är, i korthet, kritisk mot LOV och den vinstutdelning som efter 2010 har skett bland privata aktörer och föreslår därför en vinstbegränsning för företag som bedriver verksamhet inom vård, skola och omsorg (SOU 2016:78). Det är en uppfattning som utredaren delar med en stor del av den svenska allmänheten. Den nationella SOM-undersökningen 2016 visar att sex av tio svenskar menar att det är ett bra förslag att inte tillåta vinstutdelning inom skattefinansierad vård, skola och omsorg (Nilsson 2017). Frågan ingick visserligen inte i 2016 års västsvenska SOM-undersökning, men under tidigare år då frågan har funnits med har resultatet varit detsamma för invånarna i Västra Götaland som för svenskar i allmänhet (Nilsson 2016).

Medborgarnas stöd för den offentliga sektorn som sådan har dock varierat över tid. Under större delen av 1980-talet var befolkningens inställning till sektorns omfattning relativt stabil och karakteriserad av en tudelning där ungefär lika många ville behålla dess storlek som minska den. Åren runt 1990 var det däremot tre gånger fler som ville skära ner än behålla sektorns storlek. Ytterligare några år senare vände opinionen igen och sedan mitten av 1990-talet har det i huvudsak funnits ett motstånd mot att dra ner på den offentliga servicen.

Bland invånarna i Västra Götaland är hälften av åsikten att det är ett dåligt förslag att minska den offentliga sektorn medan drygt 20 procent menar att det är ett bra förslag (tabell 4). Tendensen är densamma när det gäller synen på hurvida privatiseringen av sjukvården bör öka. Nästan hälften av regionens medborgare anser att det är ett dåligt förslag att öka privatiseringen, medan 25 procent menar att det vore önskvärd med en mer privatiserad sjukvård. Åsikterna går dock isär mellan olika samhällsgrupper, där exempelvis äldre individer är något mer kluvna till frågan om att minska den offentliga sektorn än yngre och medelålders (tabell 5). Detsamma gäller även för lågutbildade. För frågan om ökad privatisering förekommer dock inga större skillnader beroende på ålder och utbildningsnivå.

En faktor som däremot är avsevärt mer betydelsefull för människors åsikter om offentlig sektor och privatisering av sjukvården är deras placering på den politiska vänster-högerskalan (tabell 5). Bland dem som uppger sig stå klart till vänster är det en överväldigande majoritet som anser att det är ett dåligt förslag att fortsätta

privatiseringen av den offentliga sjukvården. Resultatet pekar i samma riktning även bland dem som säger sig stå något till vänster. Den motsatta uppfattningen hittas i sin tur bland dem som säger sig stå klart till höger på den politiska skalan, där fler ställer sig positiva till förslagen än kritiska.

Tabell 4 Åsikter om sakfrågor i den politiska debatten som rör offentlig sektor, Västra Götaland 2016 (procent, balansmätt)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Antal svar	Balansmätt
Höja kommunal-/regionskatten hellre än att minska servicen	19	35	29	12	5	3 579	+37
Sänka skatterna	15	21	26	23	15	3 755	-2
Bedriva mer av sjukvården i privat regi	7	18	29	25	21	3 589	-21
Minska den offentliga sektorn	7	15	28	27	23	3 488	-28

Kommentar: Frågan lyder: *Vilken är din uppfattning om följande förslag?* Svartalternativen är "Mycket bra", "Ganska bra", "Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt" samt "Mycket dåligt". Balansmättet visar andelen som svarat bra minus andelen som svarat dåligt. Mättet varierar mellan +100 (alla svarar bra) och -100 (alla svarar dåligt). Procentbasen utgörs av de som besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

I anslutning till frågorna om den offentliga sektorns omfattning respektive privatiseringen av svensk sjukvård, har regioninvånarna även fått ta ställning till huruvida det är bättre att hellre höja kommunal- respektive regionskatten än att minska den offentliga servicen samt till det mer allmänt hållna förslaget att sänka skatterna. För det senare alternativet råder det bland invånarna i Västra Götaland en jämn fördelning mellan andelen som menar att det är ett bra förslag och andelen som menar att förslaget är dåligt (tabell 4). Uppfattningarna skiljer sig även här tydligt åt beroende på placering på vänster-högerskalan, där de som står till vänster är mest benägna att tycka att det är ett dåligt förslag medan de som står till höger i sin tur menar att det är ett bra förslag.

Åsiktsbalansen ändras dock när skattefrågan istället avser kommunal- respektive regionskatten och även inkluderar en konsekvens av en eventuell justering av skattenivåerna. För påståendet att det är bättre att höja skatten än att minska på servicen, är andelen som håller med om att det är ett bra förslag betydligt större än andelen som menar att förslaget är dåligt (tabell 4). I det här fallet hamnar alla grupper på plussidan, utom de som ställer sig klart till höger politiskt (tabell 5). I den gruppen råder en tydlig delning i uppfattningarna, vilket gör att åsiktsbalansen hamnar nära nollpunkten. Det innebär att den dominerande uppfattningen

i nästintill samtliga grupper är att det är ett bra förslag att höja skatten om det är vad som skulle krävas för att bibehålla den rådande servicenivån i kommunen eller regionen. Trots att det i vissa grupper finns en önskan om en allmän sänkning av skattenivåerna, tycks det alltså ändå vara ett bättre alternativ att få något mindre pengar i den privata plånboken än att riskera en försämring av samhällsservicen.

Tabell 5 Åsikt om privatisering av sjukvården, Västra Götaland 2016 (balansmätt)

	Höja kommunal-/ regionskatten hellre än att minska servicen	Sänka skatterna	Bedriva mer av sjukvården i privat regi	Minska den offentliga sektorn	Antal svar
Samtliga	+32	-2	-21	-28	3 488
ÅLDER					
16-29 år	+26	-4	-17	-38	491
30-49 år	+40	-9	-20	-38	1 041
50-64 år	+40	-3	-30	-36	914
65-85 år	+39	+10	-18	-8	1 041
UTBILDNING					
Låg	+39	+19	-25	-9	541
Medellåg	+37	+6	-21	-27	1 080
Medelhög	+37	-5	-21	-27	801
Hög	+39	-16	-19	-39	1 128
DELREGION					
Göteborgsregionen	+35	-5	-18	-30	1 775
Sjuhärad	+49	-3	-22	-34	427
Skaraborg	+43	+3	-27	-26	556
Fyrbodalsregionen	+39	+0	-27	-29	542
VÄNSTER-HÖGER- ORIENTERING					
Klart till vänster	+77	-67	-83	-74	372
Något till vänster	+68	-51	-60	-63	724
Varken vänster el höger	+35	+7	-25	-26	987
Något till höger	+20	+27	+9	-6	939
Klart till höger	-2	+59	+44	+18	410

Kommentar: Frågan lyder: *Vilken är din åsikt om följande förslag?* Svarsalternativen är "Mycket bra", "Ganska bra", "Varken bra eller dåligt", "Ganska dåligt" samt "Mycket dåligt". Balansmättet visar andelen som svarat bra minus andelen som svarat dåligt. Måttet varierar mellan +100 (alla svarar bra) och -100 (alla svarar dåligt).

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Sammanfattning

Invånarna i Västra Götaland är generellt positiva till hur servicen inom regionen och dess kommuner sköts. Bland de serviceområden som särskilt utmärker sig genom en stor andel nöjda invånare, hittas tandvård, sjukhusvård och vårdcentraler. Samtidigt har graden av nöjdhet minskat under de senaste åren, i synnerhet för vård på sjukhus och vårdcentraler. De västsvenska SOM-undersökningarna pekar också mot en viss differentiering i den allmänna bedömningen av skola och barnomsorg, där nöjdheten med barnomsorgen består samtidigt som grund- och gymnasieskola tappar något bland allmänheten. Mest kritik får dock servicen som rör tillgång till bostäder, där i synnerhet unga och boende i Göteborgsregionen står för de mest kritiska uppfattningarna.

Den mest positiva bedömningen av respektive serviceområde hittas bland de individer som är brukare av densamma. Det råder i de flesta fall stor skillnad i bedömningarna gjorda av brukare och bedömningarna gjorda av icke-brukare, ett resultat som ligger i linje med internationella forskningsresultat (Eggink, Verbeek-Oudijk & Pommer 2013; Jonker 2012).

Bedömningen av den offentliga service i Västra Götaland är helt klart olikartad beroende på vilken verksamhet det handlar om och vilka grupper i samhället som tillfrågas. Samtidigt är det tydligt att uppslutningen kring den svenska välfärdsstaten är stor (jmf Svallfors 2016). Privatiseringen förefaller inte ha fallit fullt så väl ut bland allmänheten som politiker och tjänstemän möjligen hoppats på, inte minst i samband med införandet av LOV. Även om det kan vara positivt för den enskildes privatekonomi med sänkta skatter, är den allmänna meningen att det är bättre med höjda skatter än med minskad offentlig service.

Referenser

- Andersson, Fredrik, Nils Janlöv & Clas Rehnberg (2014). *Konkurrens, kontrakt och kvalitet – hälso- och sjukvård i privat regi*. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi och Myndigheten för vårdanalys, 2014:5. Stockholm: Fritzes.
- Andersson, Ulrika (2017). Slutna rum och öppna landskap. I Ulrika Andersson (red) *Slutna rum och öppna landskap*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika & Jonas Ohlsson (2017). *Västsvenska trender*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Ekengren Oscarsson, Henrik & Annika Bergström (2017). *Svenska Trender 1986–2016*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Esping-Andersen, Gøsta (2002). Towards the Good Society, Once Again? I Gøsta Esping-Andersen (red) *Why we need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, Gøsta (2009). *The Incomplete Revolution: adapting to women's new roles*. Oxford: Blackwell Publishers.

- Eggink, Evelien, Debbie Verbeek-Oudijk & Evert Pommer (2013). *Public opinion on public services*. Haag: The Netherlands Institute for Social Research.
- Jonker, Jedid-Jah (red) (2012). *Countries compared on public performance. A study of public sector performance in 28 countries*. Haag: The Netherlands Institute for Social Research.
- Lindblad, Sverker, Ulf Tynelius, Torbjörn Danell, Wolfgang Pichler & Christer Anderstig (2015). Demografins regionala utmaningar. Bilaga 7 till Långtidsutredningen 2015, SOU 2015:101. Stockholm: Wolters Kluwers.
- Länsstyrelsen Västra Götalands län (2016). *Bostadsmarknadsanalys Västra Götalands län 2016*. Rapport 2016:39. Göteborgs: Länsstyrelsen i Västra Götalands län.
- Länsstyrelsen Västra Götalands län (2017). *Bostadsmarknadsanalys Västra Götalands län 2017*. Rapport 2016:32. Göteborgs: Länsstyrelsen i Västra Götalands län.
- Nilsson, Lennart (2016). Valfärdsolitik och välfärdsopinion i Sverige och Västra Götaland 2015. I Annika Bergström & Niklas Harring (red) *Hållbarhetens horisont*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Nilsson, Lennart (2017). Väljare och valda om vinster i välfärden. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- NU-sjukvården (2015). Beslut om stängning av vuxenpsykiatrisk vårdavdelning 70. Publicerad 27 november 2015. <https://www2.sahlgrenska.se/sv/NU-sjukvarden/Aktuellt-fran-NU-sjukvarden/Beslut-om-stangning-av-vuxenpsykiatrisk-vardavdelning-70/> [besökt 2017-10-15]
- NU-sjukvården (2016). Förändrade generella vårdtider på NU-sjukvårdens BB-enhet. Publicerad 29 januari 2016. <https://www2.sahlgrenska.se/sv/NU-sjukvarden/Aktuellt-fran-NU-sjukvarden/Forandrade-generella-vardtider-pa-NU-sjukvardens-BB-enhet/> [besökt 2017-10-15]
- Mechanic, David & Mark Schlesinger (1996). The impact of managed care on patients' trust in medical care and their physicians. *JAMA* 275(21), 1693--1697.
- Riksrevisionen (2014). *Primärvårdens styrning – efter behov eller efterfrågan?* Stockholm: Riksdagens internttryckeri.
- SOU 2016:2 (2016). *Effektivare vård*. Slutbetänkande av En nationell samordnare för effektivare resursutnyttjande inom hälso- och sjukvården. Stockholm: Wolters Kluwers
- SOU 2016:78 (2016). *Ordning och reda i välfärden*. Betänkande av Valfärdsutredningen. Stockholm: Wolters Kluwers.
- Svallfors, Stefan (2016). Who Loves the Swedish Welfare State? Attitude trends 1980—2010. I Jon Pierre (red) *The Oxford Handbook of Swedish Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Vedung, Evert & Magnus Dahlberg (2013). *Demokrati och brukarutvärdering*. Lund: Studentlitteratur.
- Västra Götalandsregionen NU-sjukvården (2016). Protokoll från Styrelsen för NU-sjukvården den 29 januari 2016.

GÖTEBORGARNA TYCKER OM INFRASTRUKTURPROJEKT

DENNIS ANDERSSON & HENRIK OSCARSSON

Göteborgarnas engagemang i infrastrukturfrågor som trängselskatt, tunnelbyggen och järnvägssatsningar förblir starkt. I synnerhet har motståndet mot planerade satsningar haft en stor inverkan på det politiska livet i Göteborgs Stad under det senaste decenniet i form av bland annat gräsrotsaktiviteter, debattinlägg, namninsamlingar, politiska vildar i kommunfullmäktige och formerande av nya lokala grupper och partier. I samband med valet 2014 genomfördes med ett folkinitiativ som grund en särskild rådgivande folkomröstning om införande av trängselskatt (Andersson & Oscarsson 2015). Och protesterna låter sig inte stillas trots att omfattande byggnationer inletts. I september 2017 hölls en stor demonstration mot Västlänken med minst 5 000 personer (*Göteborg-Posten* 9 sept).

Den lokala SOM-undersökningen i Göteborg visar att den lokala arenan har en särpräglad politisk dagordning. Bland göteborgarna är frågor om infrastruktur just nu avsevärt hetare än vad de är på den nationella politiska arenan (jmf Andersson m fl 2017:15). Var femte göteborgare (22 procent) anser att infrastrukturfrågor tillhör de viktigaste samhällsproblemen i staden. Motsvarande andel när samma göteborgare bedömer vilka frågor som är viktiga i Sverige är bara 2 procent (se tabell 1). Även *lag och ordning* och *sociala frågor* uppfattas som viktigare lokalt än nationellt. När göteborgarna vänder blicken mot den nationella arenan är det istället frågor om *integration*, *skola/utbildning* och *sjukvård* de mest centrala (se Solevid & Arkhede, 2016, och inledningskapitlet i denna volym).¹

Det demokratiska livet i Göteborg går knappast att värdera utan att ta hänsyn till frågorna om Västlänken eller trängselskatter. I tidigare analyser har vi kunnat visa att det existerar ett starkt samband mellan göteborgarnas inställning till infrastrukturens satsningar och graden av politiskt förtroende (Andersson & Oscarsson 2015) som knyter an till teoribildningar om en dynamik mellan missnöje och förtroende (se t ex Kumlin 2002, Assarson 1995). Det finns därför anledning att återkomma till frågan om hur detta samband utvecklas över tid i den särskilda lokala kontext som det lokala politiska livet i Göteborg erbjuder. I det här kapitlet granskar vi hur attityder till trafikåtgärder som Västlänken och till synen på hur infrastrukturens satsningar har utvecklats över tid. Vi ska också analysera närmare om och i så fall hur styrkan i tidigare identifierade förklaringsfaktorer – vänster-högerideologi och politikerförtroende – förändras över tid.

Fallande politikerförtroende

Förtroendet för politiker i Göteborg är inte exceptionellt lågt om man jämför med riket som helhet. Det ligger just nu på ungefär samma nivå som för svenska politiker i allmänhet med omkring 35-40 procent med ett mycket eller ganska högt förtroende (Arkhede & Oscarsson 2016). I 2016 års lokala SOM-undersökning i Göteborg svarade 35 procent att de hade ett mycket eller ganska stort förtroende för politiker i *Göteborg*, vilket kan jämföras med motsvarande mätning av svenska folkets förtroende på nationell nivå (Solevid & Arkhede 2017).

Den västsvenska undersökningen ger en tidsserie som visar ett fallande förtroende för politikerna ”i din kommun”, från en förtroendebalans om -22 år 2011 till -30 år 2016 (tabell 1). Det innebär att det är en tydligt större andel av befolkningen som har litet förtroende för politiker i hemkommunen jämfört med andelen som har stort förtroende.

Tabell 1 Förtroende för politiker bland boende i Göteborg, 2016 (procent, balansmått)

	Ingen uppfattning	Mycket litet	Ganska litet	Varken stort eller litet	Ganska stort	Mycket stort	Summa	Antal svar	Balansmått
Boende i Göteborg, (den västsvenska SOM-undersökningen)									
2011	16	17	20	32	14	1	100	823	-22
2012	13	16	24	32	14	1	100	872	-25
2014	11	19	21	30	17	2	100	789	-22
2015	9	21	25	30	14	1	100	827	-31
2016	13	19	23	30	12	1	100	1 078	-30
Göteborg-SOM 2016	–	19	46	–	33	2	100	3 338	-20

Kommentar: I den lokala SOM-undersökningen i Göteborg lyder frågan: ”Allmänt sett, hur stort förtroende har du för politiker i Göteborg?”. För de boende i Göteborg som kommer från den västsvenska SOM-undersökningen lyder frågan: ’Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete?: kommunens politiker’. Balansmättet visar andelen som svarat ’mycket’ eller ’ganska’ stort minus andelen som svarat ’ganska’ eller ’mycket’ litet. Frågan om förtroende för politiker ’i din kommun’ är inte ställd i den västsvenska SOM-undersökningen 2013, och kan därför inte redovisas detta år.

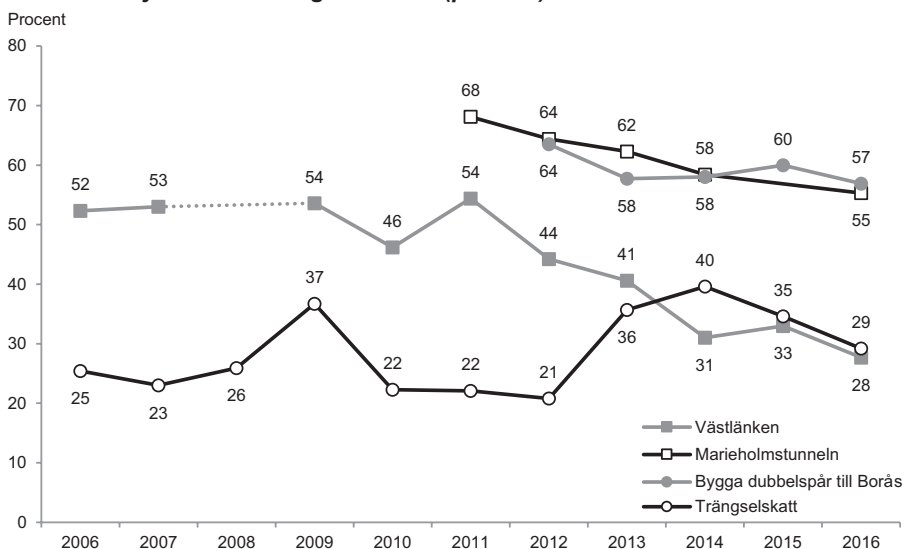
Källa: Den lokala SOM-undersökningen i Göteborg 2016 samt de västsvenska SOM-undersökningarna 2011-2016.

Opinionsutvecklingen för olika infrastrukturprojekt i Göteborg

Under en lång följd av år har SOM-institutet följt utvecklingen av västsvenskarnas inställning till olika infrastrukturprojekt (Annerstedt, Bergström & Ohlsson 2017). I figur 1 redovisar vi andelen av göteborgare i åldrarna 16-85 år som ställer sig positiva till ett antal förslag om föreslagna, planerade och påbörjade infrastrukturprojekt. Den visar att göteborgarna under den senaste sexårsperioden varit övervägande positiva till Marieholmstunneln och dubbelspåret mellan Göteborg och Borås (figur 1). När det gäller trängselskatten har det varit ett mindretal som ställt sig positiva. Detsamma gäller numera även för Västlänken.

Stödet för Västlänken har minskat avsevärt under de senaste åren. År 2011 fanns ett övervägande stöd med 54 procent positiva. Vid den senaste mätningen 2016 var stödet halverat till 28 procent. Endast drygt var fjärde göteborgare anser att Västlänken – byggandet av en tågtunnel under Göteborg – är ett bra förslag (figur 1).

Figur 1 Göteborgarnas inställning till föreslagna, planerade och påbörjade infrastrukturprojekt 2011-2016. Andel som anser att förslagen är mycket bra eller ganska bra (procent)

Kommentar: Alla resultat i figuren gäller boende i Göteborg. Frågorna ställda till göteborgare i den västsvenska SOM-undersökningen lyder från 2006-2010: "Vilken är din åsikt om följande beslutade trafikåtgärder? – 'Bygga en tågtunnel under centrala Göteborg (den s.k. Västlänken)', 'Införa trängselavgift (biltull) i Göteborg.'" Frågan om Västlänken ställs inte 2008 och är därför markerad med en prickad linje för detta år. 2011-2016 är frågan formulerad: "Vilken är din åsikt om följande beslutade trafikåtgärder? – 'Västlänken (tågtunnel under Göteborg)', 'Trängselskatt i Göteborg'." 2011 är första året som frågan om Marieholmstunneln ställs och 2012 ställs frågan om att bygga dubbelspår till Borås. Den streckade linjen för Västlänken betyder att frågan inte ställdes 2008. **Källa:** De västsvenska SOM-undersökningarna 2011-2016.

Även förslaget om trängselskatt i Göteborg har haft en dramatisk utveckling på relativt kort tid. Efter beslutet om det västsvenska paketet i januari 2010 – där trängselskatten ingick som en komponent – och före införandet av trängselskatt 1 januari 2013 var stödet relativt svagt. Endast omkring var femte göteborgare ställde sig positiv till trängselskatten i 2011 års undersökning (Johansson 2012). Efter att trängselskatterna hade blivit verklighet och i samband med folkomröstningen 2014 hade stödet vuxit betydligt till 36-40 procent. Därefter har stödet minskat igen. År 2016 var det 29 procent av göteborgarna som ställde sig positiva till trängselskatten (figur 1).

Även de mer populära trafikåtgärderna som Marieholmstunneln och järnvägen mellan Göteborg och Borås uppvisar ett fallande opinionsstöd bland göteborgare under de senaste sex åren. Andelen positiva till dessa infrastrukturprojekt har minskat från 68 till 55 procent i fallet Marieholmstunneln och från 64 till 57 procent i fallet Boråsjärnvägen (figur 1).

Åsiktsavstånd föder elitmisstro och tvärtom

I tidigare analyser av trängselskattomröstningen 2014 (Andersson & Oscarsson 2015) har vi visat att det finns ett betydande samband mellan låg tillit och att vara negativ till infrastruktuursatsningar av olika slag. Vi såg den gången ett samband mellan ideologisk vänster-högerorientering när det gäller trängselskattopinionen: personer till höger var mer skeptiska till skatter.

I tabell 2 redovisar hur olika befolkningsgrupper i Göteborgs Stad ställer sig till fyra olika infrastrukturprojekt. Vi redovisar för varje grupp andelen som ställer sig positiva till de olika förslagen, det vill säga anser att de är mycket bra eller ganska bra. I analysen har vi slagit samman respondentgruppen i den lokala SOM-undersökningen i Göteborg 2016 med de respondenter i den västsvenska SOM-undersökningen 2016 som är bosatta i Göteborg.

För att undersöka vad som kan tänkas påverka inställningen till de olika infrastruktuursatsningarna i Göteborg (dubbelspår mellan Göteborg och Borås, byggandet av Marieholmstunneln, införandet av trängselskatt och Västlänken) har vi i tabell 2 undersökt en rad socioekonomiska och politiska variabler. Om vi tittar i första kolumnen om dubbelspår från Göteborg till Borås finner vi inga större skillnader inom grupperna som skulle kunna förklara något om det sjunkande opinionsstödet (se figur 1). Så även om opinionsstödet sjunker generellt är de flesta oavsett grupp positiva till just denna infrastruktuursatsning.

Tabell 2 Andel positiva till olika infrastruktur förslag bland boende i Göteborg, 2016 (procent)

	Dubbelspår	Marieholms-tunneln	Trängselskatt	Västlänken
<i>Kön</i>				
Kvinnor	81	74	34	37
Man	81	84	32	39
<i>Ålder</i>				
16-29 år	80	71	44	49
30-49 år	80	79	38	45
50-64 år	81	81	27	33
65-85 år	82	81	25	25
<i>Utbildning</i>				
Låg	78	79	20	36
Medellåg	77	77	25	38
Medelhög	80	80	33	38
Hög	84	79	42	39
<i>Vänster-höger</i>				
Klart till vänster	83	72	56	45
Något till vänster	85	79	47	46
Varken till vänster eller till höger	77	76	24	37
Något till höger	81	84	26	32
Klart till höger	77	80	16	29
<i>Politikerförtroende</i>				
0=Mycket litet förtroende	74	78	15	20
25	83	78	28	25
33	80	78	30	34
50=Varken stort eller litet	78	73	32	37
66	84	82	49	55
75	87	84	53	51
100=Mycket stort förtroende	88	77	61	81
<i>Sammanlagd hushålls-inkomst i kronor</i>				
100 000 eller mindre	79	74	38	57
101 000 - 200 000	81	73	33	43
201 000 - 300 000	80	69	33	34
301 000 - 400 000	81	78	33	39
401 000 - 500 000	85	82	33	38
501 000 - 600 000	81	82	34	40
601 000 - 700 000	83	80	30	33
701 000 - 800 000	81	83	34	37
801 000 - 900 000	79	86	35	35
901 000 - 1 000 000	80	83	33	40
1 001 000 - 1 100 000	77	82	36	42
Mer än 1 100 000	80	80	36	33

Forts.

Tabell 2 forts.

	Dubbelspår	Marieholms-tunneln	Trängselskatt	Västlänken
<i>Stadsdel</i>				
Angered	79	74	24	55
Östra Göteborg	78	76	31	45
Örgryte-Härlanda	82	80	38	38
Centrum	85	81	42	40
Majorna-Linné	84	74	47	36
Askim-Frölunda-Högsbo	79	76	35	36
Västra Göteborg	81	82	28	30
Västra Hisingen	74	80	21	33
Lundby	83	80	32	43
Norra Hisingen	75	83	19	34
Samtliga	81	79	33	38
Antal personer	3 429	3 536	4 236	3 950

Kommentar: Tabellen ovan visar andelen med positiv inställning till olika fyra trafikåtgärder. I analysen ingår förutom de svarande i Göteborgs-SOM även de göteborgare som deltog i den västsvenska SOM-undersökningen 2016. Frågorna som ställdes i båda undersökningarna lyder: "Vilken är din åsikt om följande trafikåtgärder?". Åtgärderna är följande: "Dubbelspår", "Marieholmstunneln (ny älv-tunnel)", "Trängselskatt" och "Västlänken (tåg-tunnel under Göteborg)". Svartalternativen sträcker sig i sex steg från 1= "Mycket dåligt förslag" – 5="Mycket bra förslag", svarsalternativ 6="Ingen uppfattning" är i denna tabell bortkodade och ingår inte i basen. Frågan om politikerförtroende i SOM-undersökningen i Göteborg lyder: "Allmänt sett, hur stort förtroende har du för politiker i Göteborg?" och svarsalternativen sträcker sig i fyra steg från "Mycket litet förtroende" – "Mycket stort förtroende". I den västsvenska SOM-undersökningen lyder frågan: "Allmänt sett, hur stort förtroende har du för det sätt på vilket följande grupper sköter sitt arbete? – Kommunens politiker". Svarsalternativen sträcker sig från "Mycket litet förtroende", "Ganska litet förtroende", "Varken stort eller litet förtroende", "Ganska stort förtroende", "Mycket stort förtroende" och "Ingen uppfattning". Svartalternativet "Ingen uppfattning" är här bortkodat. Eftersom svarsalternativen skiljer sig mellan de båda undersökningarna väljer vi här att koda variabeln så att den går mellan 0-100, där 0="Mycket litet förtroende", 50="varken stort eller litet förtroende" och 100="Mycket stort förtroende".

Källa: Den lokala SOM-undersökningen i Göteborg 2016 och västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Vad gäller Marieholmstunneln hittar vi några små effekter i grupperna kön, vänster-högerplacering, politikerförtroende, inkomst och stadsdel. Effekterna är dock inte särskilt stora och ligger i genomsnitt på 11 procentenheter. Kvinnor är mindre positiva än män, de som placerar sig till vänster på den politiska skalan är mindre positiva än de som placerar sig till höger och inom denna grupp finner vi den största skillnaden mellan de som är klart till vänster och de som är något till höger (12 procentenheter). Vad gäller politikerförtroende ser vi att de som varken har stort eller litet förtroende är minst positiva, medan de som har näst högst förtroende är mest positiva. I gruppen inkomst förefaller låginkomsttagare

vara mindre positiva till tunneln än de med högre inkomst. I grupperna ålder och utbildning finner vi däremot ytterst små effekter, likaså vad gäller invånarna i de olika stadsdelarna.

Trängselskatt som trafikfråga har avsevärt större effekter inom nästan alla grupper förutom kön och inkomst. I grupperna ålder, utbildning, vänster-högerplacering, politikerförtroende och stadsdel är den genomsnittliga effekten 31 procentenheter. Äldre är mindre positiva än yngre till införandet av trängselskatt, lågutbildade mindre positiva än högutbildade och de som placerar sig till höger är mindre positiva än de som placerar sig till vänster. Den största skillnaden hittar vi bland de som har högt respektive lågt förtroende för politiker, här ser vi att det skiljer 46 procentenheter mellan de som är positiva och de som är mindre positiva till trängselskatt. De med högt förtroende för politiker är mycket positiva till trängselskatt (61 procent), medan de som har lågt förtroende är markant mindre positiva (15 procent). Vad gäller stadsdelarna så är de som bor i innerstaden mer positiva till trängselskatt än de som bor utanför staden.

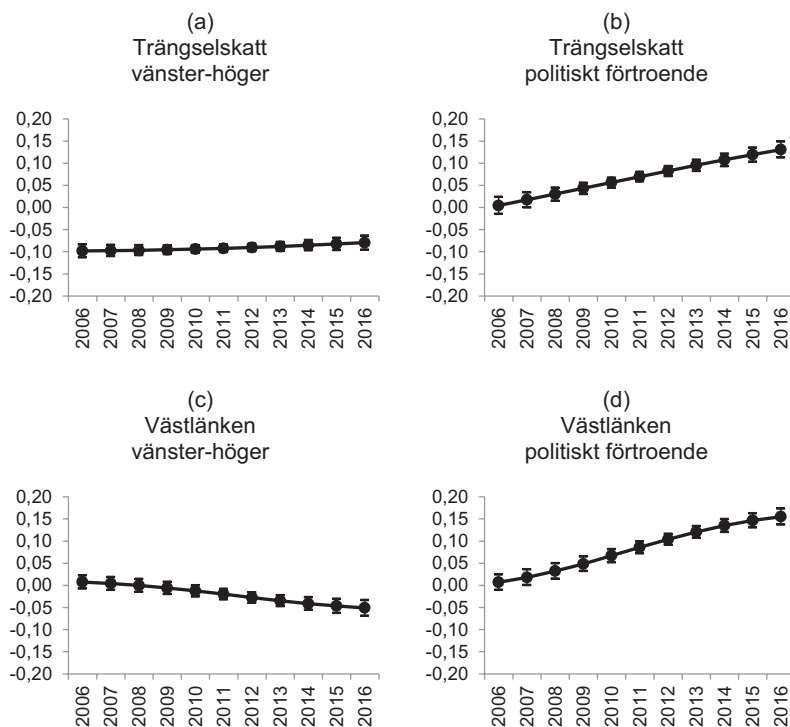
Den genomsnittliga förtroendeeffekten för Västlänken är 30 procentenheter. Här är skillnaden som störst mellan de som har lägst förtroende för politiker (20 procent) och högt förtroende (81 procent) – hela 61 procentenheter! Denna skillnad går i linje med vad tidigare forskning hittat – förtroende för politiker hänger samman med inställningen till nya infrastruktursatsningar (Andersson & Oscarsson 2015). Vidare är Västlänken mer populär bland unga än gamla och bland de som placerar sig till vänster än de som placerar sig till höger. Ser vi till inkomst kan vi se att Västlänken är mest populär i gruppen där människor tjänar minst och minst populär bland de som tjänar mest.

Det framgår av resultaten i tabell 2 att dubbelspår från Göteborg till Borås och Marieholmstunneln inte verkar vara opinionsmässigt lika problematiska satsningar som trängselskatten och Västlänken. Det verkar också som att inställningen till de senare två infrastruktursatsningarna är kopplade till förtroendet för politiker och var individerna placerar sig på vänster-högerdimensionen.

Allt starkare samband mellan åsikter och politikerförtroende

Men är gapet i förtroende mellan positivt och negativt inställda till Västlänken och trängselskatter då någonting nytt? Och blir sambanden tydligare över tid? Vårt svar på de båda frågorna är ja. För att pröva om förklaringsfaktorer har blivit starkare eller svagare över tid har vi slagit samman resultat från svarande göteborgare som deltagit i de regionala SOM-undersökningarna ända tillbaka till 2006. Vi har sedan analyserat förklaringarna var och en för sig och tillsammans med hjälp av två olika logistiska regressionsanalyser där de båda sakfrågeåsikterna – trängselskatten och Västlänken – var beroende variabel. Resultaten presenteras i figur 2.

Figur 2 Effekter av vänster-högerorientering och politiskt förtroende på attityderna till trängselskatt och Västlänken 2006-2016 (logistiska effekter)

Kommentar: Figuren ovan visar marginaleffekter av vänster-höger och politiskt förtroende på inställningen till trängselskatt och Västlänken under åren 2006-2016. Resultaten är hämtade från två logistiska regressionsanalyser med följande variabler: utbildning, inkomstnivå, kön, förtroende, vänster-högerplacering över tid.

Källa: Den lokala SOM-undersökningen i Göteborg 2016 och västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Resultaten visar att effekten av vänster-högerideologi har varit oförändrad i fallet trängselskatten (a) men blivit svagt mer negativ i fallet Västlänken (c) mellan 2006 och 2016. Det betyder att tendensen att göteborgare som står till höger är mindre positiv till trängselskatt än göteborgare som står till vänster är lika stark idag som för tio år sedan. Däremot utvecklas ett starkare samband mellan ideologi och inställning till Västlänken över tid. År 2006 var effekten nära noll vilket betyder att personer med olika vänster- och högerinställning då – när frågan var ny – inte skilde sig särskilt mycket åt i sin inställning till Västlänken. Över tid har det utvecklats ett svagt negativt samband – högeråsikter går hand i hand med skepsis till Västlänken – vilket visar att det finns tendenser att frågan om Västlänken blir

tydligare kopplat till vänster-höger. Sannolikt beror detta på att det främst varit partier som har högersympatisörer – Vägvalet, Moderaterna och Sverigedemokraterna – som drivit frågorna och kanaliserat missnöje med det västsvenska paketet.

Motsvarande resultat för hur betydelsen av politikerförtroende har förändrats över tid visar intressanta likheter mellan de två frågorna. För såväl trängselskatten (b) och Västlänken (d) är effekten av politikerförtroende klart starkare idag än för tio år sedan. Då fanns marginella skillnader i inställning till förslagen bland personer med olika grad av politikerförtroende. Idag är det en mycket tydlig skillnad: ju starkare förtroende för politiker desto mer positiv till trängselskatter och Västlänken. Omvänt, ju svagare förtroende för politiker desto mer negativ till de två infrastrukturförslagen.

En maratonutmaning för den lokala demokratin

Den politiska majoriteten i Göteborg som infört trängselskatt och beslutat om Västlänken är för närvarande inte i takt med folkopinionen. SOM-undersökningarna i Västsverige visar att Göteborgarnas inställning är övervägande negativ både till trängselskatten (andelen negativa 51 procent) och Västlänken (andelen negativa 52 procent). Det är inte någon högljudd minoritet som protesterar mot infrastruktursatsningarna. Det finns ett tydligt folkligt flertal som tycker att trängselskatter och Västlänken är dåligt.

Att det saknas massivt folkligt stöd för implementerad policy är inte någon ovanlig situation. I en dynamisk representativ demokrati går de förtroendevalda ibland före och leder opinionen, ibland är det folkliga krav som förtroendevalda reagerar på. Över tid – även om det kan vara trögt – är det förstås tänkt att ett slags utjämning ska äga rum, exempelvis genom att förtroendevalda lyckas övertyga sina uppdragsgivare om det riktiga i förd politik och/eller att de reagerar på uppdragsgivarnas sanktionerade stöd och anpassar förd politik (Stimson, Mackuen & Erikson 1995; Mettler & Soss 2014; Soroka & Wlezien 2010; Kumlin & Stadelmann-Steffen 2014).

Infrastrukturfrågornas natur är speciell eftersom det inte är lika lätt att snabbt förändra eller justera förd politik som när det gäller till exempel skattesatser eller ersättningsnivåer. De beslut som av nödvändighet behöver fattas i de inledande skedena av stora byggnationer och investeringar knyter upp aktörer och får konsekvenser mycket långt in i framtiden. De långa tidsperspektiven sätter begränsningar i det politiska systemets förmåga att vara responsiv i förhållande till medborgarnas önskemål (Esaiasson & Wlezien 2016). För att undvika uppsplitande och mycket långdragna konflikter gäller därför att ha en mycket bred politisk förankring för den här typen av långsiktiga projekt och sedan framgångsrikt kunna överföra denna samsyn till framtidens förtroendevalda som ska ta ansvar för dess genomförande. Så har det uppenbarligen inte blivit i Göteborg. Tvärtom. De långsiktiga infrastrukturprojekten är idag en central stridsfråga på den lokala arenan.

Att förankra Västlänken hos Göteborgarna i efterhand är en utomordentligt stor utmaning. Och även om politiska majoriteter skulle ändras eller om Göteborgarna bytte ut alla sina förtroendevalda – skulle politiker i Göteborg ändå behöva genomföra och ta ansvar för beslut som fattats av tidigare politikergenerationer.

Det finns anledning att ta på allvar de ömsesidigt förstärkande fenomenen lågt politikerförtroende och negativ inställning till Västlänken. Frågan om Västlänken må vara en lägereld kring vilken medborgare med lågt politikerförtroende samlas: Västlänken blir den samlande stridsfrågan. Men det finns i botten också faktiska meningsskiljaktigheter i själva sakfrågan som i brist på gehör leder till ökande misstro. Därför kommer frågan om Västlänken under överskådlig tid innebära en stor utmaning för den lokala demokratin i Göteborg. Vi har haft förmånen att kunna följa opinionsutvecklingen under sakfrågornas livscykel fram till idag. Det blir spännande att fortsätta följa utvecklingen i våra årligen återkommande undersökningar.

Not

- ¹ Resultaten har tidigare analyserats i Solevid & Arkhede (2017). Frågan lyder: ”Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i dag i Göteborg? Ange högst tre frågor/samhällsproblem”. Resultaten för den nationella arenan gäller de göteborgare som deltog i den nationella SOM-undersökningen 2016. Frågan löd ”Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige i dag?”

Referenser

- Andersson, Dennis & Henrik Oscarsson (2015). Folkomröstningen om trängselskatt i Göteborg 2014. I Bergström, Annika & Jonas Ohlsson (red) (2015). *Alla dessa val*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Annerstedt, Linn, Annika Bergström & Jonas Ohlsson (2017). Trafikvanor och attityder i Västra götaland. SOM-rapport 2017:9. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Arkhede, Sofia & Henrik Oscarsson (2016). Svenska demokratitrender. SOM-rapport 2016:22. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Assarsson, Jan (1995). Systemtilltro och brukarmissnöje – En reanalys av maktutredningens medborgarundersökning. *Statsvetenskaplig Tidskrift* 98: 157-184.
- Esaiasson, Peter & Christopher Wlezien (2016). Advances in the Study of Democratic Responsiveness: An Introduction. *Comparative Political Studies* 50(6): 699-710.
- Johansson, Folke (2012). Medborgarna och trängselskatten – efter beslutet. I Bergström, Annika & Jonas Ohlsson (red) (2012). *Medborgarna och välfärden*. Göteborgs universitet, SOM-institutet.

- Kumlin, Staffan. 2002. *The Personal and the Political*. Göteborg studies in Politics 78. Göteborg: Göteborgs universitet, statsvetenskapliga institutionen.
- Kumlin, Staffan & Isabella Stadelmann-Steffen (2014) *Citizens, Policy Feedback, and European Welfare States*. In Kumlin, Staffan & Isabella Stadelmann-Steffen (eds.) *How Welfare States Shape the Democratic Public*. Cheltenham, UK; Northampton, USA: Edward Elgar.
- Mettler, Suzanne & Joe Soss (2004) *The consequences of Public Policy or Democratic Citizenship: Bridging Policy Studies and Mass Politics*. *Perspectives on politics* 2:1
- Solevid, Maria & Sofia Arkhede (2017). *SOM-undersökningen i Göteborg 2016*. SOM-rapport 2017:31. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- Soroka, Stuart N. & Christopher Wlezien (2010) *Degrees of Democracy: Politics, Public Opinion and Policy*. New York: Cambridge University Press
- Stimson, James A., Michael B. Mackuen & Robert S. Erikson (1995). *Dynamic Representation*. *The American Political Science Review* 89(3): 543-565.

OM ARBETE OCH VÄLBEFINNANDE I VÄSTRA GÖTALAND

ULRIKA ANDERSSON

Arbete och sysselsättning har en stor betydelse för människors livskvalitet och delaktighet i samhället (Gardell 1986). Tillgång till ett arbete kan fylla en rad olika funktioner för individerna, utöver det faktum att det kommer in en summa pengar på kontot i slutet av månaden. Det bidrar exempelvis till att strukturera och skapa regelbundenhet i tillvaron, skapa kontakt med andra människor, forma gemensamma mål, ge en känsla av identitet och en mer allmän känsla av tillfredsställelse och välbefinnande (Wolvén 2000). Inom forskning har den första funktionen – den ekonomiska – beskrivits som arbetets manifesta funktion, medan arbetet som källa till struktur och gemenskap har beskrivits som dess latenta funktion (Jahoda 1982). Båda funktionerna är centrala beståndsdelar för människors möjlighet att leva ett fullgott liv ur såväl materiell som psykosocial synvinkel.

Tillgången till arbete varierar dock med konjunkturers upp- och nedgångar och för Västra Götalands del har arbetsmarknaden under de senaste åren präglats av en stark uppgång (Arbetsförmedlingen 2017). Det är framför allt den västsvenska industrin med tillhörande tjänstesektor som är regionens styrka och prognoser pekar mot en fortsatt stabil tillväxt i Göteborgsregionen och en stark förbättring av tillväxten i Fyrbodals och Skaraborg (Arbetsförmedlingen 2017). Prognosen är god även för Sjuhärad, som av tradition haft en annan näringsstruktur än övriga delregioner och därför inte varit lika känslig för svängningar i konjunkturen. Sjuhärad har mer av handel, maskin- och textilindustri, medan områden som exempelvis Skaraborg är starkt präglad av sin fordonsindustri. I likhet med situationen på det nationella planet ligger arbetslösheten i Västra Götaland för närvarande på en historiskt låg nivå, åtminstone bland svenskfödda.

Situationen ser onekligen positiv ut för Västra Götaland och dess invånare. Samtidigt säger statistiken ingenting om hur människor upplever den egna arbetssituationen. Att ha ett arbete att gå till är tveklöst av stor betydelse både ur ett individperspektiv och ur ett samhällsperspektiv. Men om jobbet inte känns givande, om det inte motsvarar den egna kompetensen eller om en av andra skäl inte är nöjd med sitt arbete, påverkar det rimligen graden av tillfredsställelse och i det långa loppet också livskvaliteten. Forskning om arbetets betydelse har under en längre period lyft fram en rad individualiseringstendenser där arbetet betraktas som en arena för självförverkligande, där människor ska kunna förverkliga det de tror på och ge uttryck för sin individualitet (jmf Esser 2005; Inglehart 1997).

Det här kapitlet fokuserar på hur de yrkesverksamma invånarna i Västra Götaland upplever sitt arbetsliv från olika perspektiv samt vilken roll arbetet har för människors välmående och känslor av tillhörighet. De frågor som kommer att granskas närmare är hur nöjda invånarna är med sitt arbete, hur de bedömer sin egen kompetens i förhållande de krav som ställs i arbetet, hur de bedömer tillgången till relevant arbete samt hur stor betydelse den egna arbetssituationen har för individens allmänna välmående.

Invånarna i Västra Götaland nöjda med sina jobb

Resultaten från den västsvenska SOM-undersökningen 2016 visar att en majoritet av Västra Götalands yrkesverksamma respondenter, 79 procent, uppger att de känner sig nöjda med sitt nuvarande arbete (tabell 1). Allra nöjdast är individer som är verksamma som egenföretagare, där 90 procent säger sig vara nöjda med sitt arbete. Resultatet är inte särskilt förvånande. De flesta egenföretagare har rimligen valt arbete utifrån sitt eget intresse och kompetens, vilket spelar roll för graden av nöjdhet. Bland de grupper som inte är fullt lika nöjda med arbetet hittas individer med tidsbegränsade anställningar respektive låginkomsttagare.

Känslan av nöjdhet med arbetet är kopplad till en rad olika faktorer, exempelvis hur väl individen upplever att arbetet överensstämmer med den egna kompetensen och vilken frihet hen har att själva kunna bestämma över sin arbetstid. Resultaten från den västsvenska SOM-undersökningen 2016 visar att nästan alla yrkesverksamma respondenter i Västra Götaland tycker sig ha den kompetens som krävs för att kunna utföra sitt arbete (figur 1). För många människor är jobbet dessutom en viktig del av den personliga identiteten, vilket kan ses som ett tecken på arbetets latent funktion som arena för individualism och självförverkligande. En förhållandevis stor andel – 44 procent – tycker sig också ha stor frihet i sitt arbete, åtminstone när det gäller var jobbet ska utföras. Men samtidigt upplever fyra av tio yrkesverksamma att det är svårt att hitta ett passande jobb på orten där de bor. Ungefär en tredjedel skulle vilja byta till något annat mer passande arbete och en lika stor andel upplever sig dessutom vara överkvalificerad för de arbetsuppgifter som de jobbar med. Bland dem som vill byta arbete finns en tydlig koppling till upplevelsen av att vara överkvalificerad för sitt arbete (.36)¹ liksom till upplevelsen av att det är svårt att hitta ett lämpligt arbete där man bor (.44). Den som anser sig vara överkvalificerad för sitt nuvarande jobb är således mer benägen att svara att hen vill byta jobb. Detsamma gäller för de som har svårt att få rätt slags arbete på sin hemort. Allra starkast är dock sambandet mellan hur nöjd individen är med sitt nuvarande arbete och hens önskan om att få byta jobb (-.61). Den som är minst nöjd med sitt nuvarande arbete är mest angelägen om att få byta jobb. Om individen sedan i realiteten ägnar sig åt att söka nytt jobb är förstås inte självklart. Det finns många andra parametrar som är styrande i sammanhanget, som familjesituation, tillgång till bostad och förstås om det finns några jobb att söka inom det yrke personen vill arbeta.

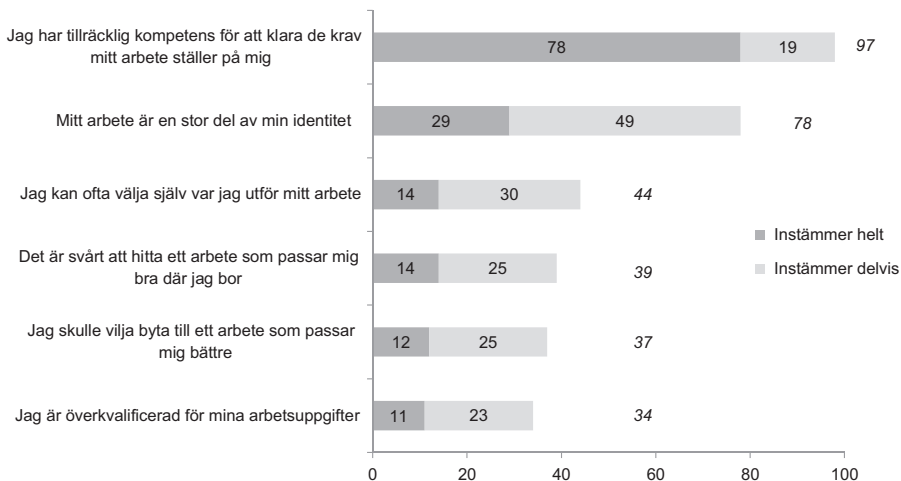
Tabell 1 Nöjdhet med jobbet bland yrkesverksamma, Västra Götaland 2016 (procent)

	Mycket nöjd	Ganska nöjd	Varken eller	Ganska missnöjd	Mycket missnöjd	Antal svar	Total andel nöjda
SAMTLIGA	31	48	13	6	2	2 130	79
ÅLDER							
18-29 år	28	45	17	7	3	298	73
30-49 år	29	48	13	8	2	927	77
50-64 år	29	51	13	5	1	768	80
UTBILDNING							
Låg	34	46	15	2	3	195	80
Medellåg	29	49	14	6	2	694	78
Medelhög	32	43	16	7	2	502	75
Hög	32	49	11	7	1	858	81
ANSTÄLLNINGSFORM							
Tidsbegränsad	23	47	17	8	5	169	70
Tillsvidareanställning	30	48	14	7	1	1 724	78
Egen företagare	50	40	8	1	1	197	90
HUSHÅLLSINKOMST							
Max 300 tkr	27	43	18	9	3	273	70
301–700 tkr	29	50	13	6	2	949	79
701 tkr eller mer	34	48	11	6	1	941	82
OMRÅDE							
Fyrbodal	31	50	13	4	1	338	81
Skaraborg	34	45	14	5	2	340	79
Sjuhärad	29	50	13	6	2	280	79
Göteborgsregionen	31	48	13	7	2	1 296	79
HÄLSA							
Inte varit sjukskriven	35	46	13	5	1	1 357	81
Varit sjukskriven	25	50	15	8	2	716	75

Kommentar: Frågan lyder: "Allmänt sett, hur nöjd är du med ditt nuvarande arbete?". Svarsalternativen framgår av tabellen. Frågan om sjukskrivning avser om individen har varit sjukskriven vid något tillfälle under det senaste året. Redogörelsen för total andel nöjda är en sammanslagning av andelen som är mycket nöjda och andelen som är ganska nöjda med sitt nuvarande arbete. Basen utgörs av de respondenter som har besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Figur 1 Uppfattning om den egna arbetssituationen, Västra Götaland 2016 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: "I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden om din nuvarande arbetssituation?". Svartalternativen är: "Instämmer helt", "Instämmer delvis", "Instämmer knappast", "Instämmer inte alls". Basen utgörs av de respondenter som har besvarat respektive delfråga. Minsta antal svarspersoner är 2 050.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Upplevelsen av att ha tillräcklig kompetens för att klara arbetet gäller oavsett vilken samhällsgrupp individerna tillhör. För övriga påståenden hänger nivåskillnaderna framför allt samman med faktorer som ålder, anställningsform och hushållsinkomst, det vill säga de faktorer som nyss visat sig vara avgörande för hur nöjda människor är med sitt nuvarande arbete. Arbetets betydelse för den egna identiteten betonas särskilt starkt av egenföretagare (91 procent), men också av högutbildade och höginkomsttagare (83 respektive 82 procent), medan individer med tidsbegränsade anställningar och unga tillhör de grupper som i lägre utsträckning identifierar sig med sitt arbete (57 respektive 64 procent) (tabell 2). Fortfarande är det dock även bland dessa en majoritet som instämmer i att arbetet är en stor del av den personliga identiteten. Störst frihet i valet av var arbetet ska utföras upplever sig egenföretagare ha och nivåskillnaden gentemot övriga grupper är här mycket påtaglig: 82 procent jämfört med genomsnittsbedömningen på 44 procent.

Men det finns också en förhållandevis stor andel av invånarna som upplever att det är svårt att hitta ett lämpligt jobb på orten där de bor. Störst är andelen bland dem med tidsbegränsade anställningar respektive låga inkomster samt bland boende i Fyrbodalen (tabell 2). Sett till övriga delregioner är det invånarna i Göteborgsregionen som i lägst utsträckning upplever svårigheter att hitta jobb på hemorten. Resultatet speglar situationen på arbetsmarknaden, där en stor del av regionens jobbtillfällen är koncentrerade till storstadsregionen (Arbetsförmedlingen 2017).

Tabell 2 Olika grupperns uppfattning om den egna arbetssituationen, Västra Götaland 2016 (procent)

	Jag har tillräcklig kompetens för att klara de krav mitt arbete ställer på mig	Mitt arbete är en stor del av min identitet	Jag kan ofta välja själv var jag utför mitt arbete	Det är svårt att hitta ett arbete som passar mig bra där jag bor	Jag skulle vilja byta till ett arbete som passar mig bättre	Jag är överkvalificerad för mina arbetsuppgifter	Antal svar
SAMTLIGA	97	78	44	39	37	34	2 050
ÅLDER							
18-29	94	64	32	42	54	38	284
30-49	97	80	47	40	40	36	910
50-64	98	79	42	40	31	33	749
UTBILDNING							
Låg	93	73	46	45	28	28	169
Medellåg	97	75	39	44	39	36	652
Medelhög	95	73	42	44	41	40	473
Hög	97	83	49	31	34	31	790
ANSTÄLLNINGSFORM							
Tidsbegränsad	88	57	30	52	49	43	162
Tillsvidareanställning	97	78	41	39	38	34	1 704
Egenföretagare	95	91	82	29	21	27	192
HUSHÅLLSINKOMST							
Max 300 tkr	91	76	35	51	44	44	237
301–700 tkr	97	76	40	40	39	35	894
701 tkr eller mer	98	82	52	35	33	30	864
HÄLSA							
Inte varit sjukskriven	97	80	49	37	35	34	1 323
Varit sjukskriven	97	74	35	42	41	34	710
OMRÅDE							
Fyrbodalsregionen	96	79	37	49	39	35	328
Skaraborgsregionen	96	78	37	45	32	26	331
Sjuhäradsregionen	97	77	42	43	34	33	272
Göteborgsregionen	96	77	49	34	38	36	1 139
NÖJD MED ARBETET							
Mkt/ganska nöjd	98	83	48	33	25	29	1 605
Varken eller	94	62	29	60	74	52	264
Mkt/ganska missnöjd	93	46	30	65	91	57	164

Kommentar: Frågan lyder: "I vilken utsträckning instämmer du i följande påståenden om din nuvarande arbetssituation?". Svarsalternativen är: "Instämmer helt", "Instämmer delvis", "Instämmer knappt", "Instämmer inte alls". Tabellen redogör för andelen som svarat Instämmer helt/delvis. Basen utgörs av de respondenter som har besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

När det gäller önskan om att byta jobb är denna som störst bland unga vuxna och bland personer med tidsbegränsade anställningar. I åldersgruppen 18–29 är det drygt hälften som skulle vilja byta till ett mer passande arbete och bland tillfälligt anställda är motsvarande andel knappt hälften. Den grupp som i lägst utsträckning säger sig vilja byta arbete är egenföretagarna, även om var femte person förvisso skulle kunna tänka sig ett annat arbete.

Som jämförelsen visat är nästan alla yrkesverksamma invånare av uppfattningen att de har den kompetens som krävs för sitt nuvarande arbete. Att känna sig skicklig i sin yrkesroll är en betydelsefull faktor för den samlade upplevelsen av tillfredsställelse i arbetet. Samtidigt är det också viktigt att arbetsuppgifterna inte är alldeles för enkla i förhållande till den egna kompetensnivån eftersom det kan bidra till frustration och känslan av att arbetet inte är tillräckligt stimulerande eller meningsfullt. Bland invånarna i allmänhet uppger en tredjedel att de är överkvalificerade i förhållande till de arbetsuppgifter som ingår i arbetet. De som i högst utsträckning instämmer i påståendet är låginkomsttagare och personer som saknar en trygg anställningsform (tabell 2).

Den faktor som i allra högst utsträckning samvarierar med identitetsfrågan, svårigheten att hitta ett arbete, önskan om att byta jobb och upplevelsen av att vara överkvalificerad för arbetsuppgifterna, är graden av nöjdhet med det nuvarande arbetet (tabell 2). Personer som är missnöjda med jobbet identifierar sig i betydligt lägre utsträckning än andra grupper med sitt arbete. De upplever också i högst utsträckning att det är svårt att hitta ett arbete på hemorten, 65 procent, vilket kan jämföras med 33 procent bland dem som är nöjda med jobbet. När det gäller önskan om att byta arbete är det hela 91 procent i den missnöjda gruppen som vill göra detta jämfört med 25 procent bland de nöjda. Vidare är andelen som upplever sig vara överkvalificerad för sina nuvarande arbetsuppgifter ungefär dubbelt så stor bland de missnöjda som bland de nöjda.

Ingen större oro för arbetslöshet

I de prognoser som gjorts av hur de regionala arbetsmarknaderna förväntas utvecklas under det närmaste året har Västra Götaland fallit väl ut när det gäller förväntad efterfrågan på arbetskraft. Samtidigt visar beräkningar att den nuvarande obalansen mellan tillgång och efterfrågan förväntas öka om utvecklingen fortsätter på samma sätt som idag (Arbetsförmedlingen 2017; Västra Götalandsregionen 2017, 2013). Skälet är att det råder diskrepans mellan företagets kompetensbehov och befolkningens utbildningsinriktning. Valet av vidareutbildning kan därför spela stor roll för hur attraktiv individen kommer att bli på framtidens arbetsmarknad.

När respondenterna i den västsvenska SOM-undersökningen 2016 får göra en bedömning av den egna risken att drabbas av arbetslöshet under den kommande 12-månadersperioden, är det endast 4 procent som uppskattar risken som stor medan ytterligare 6 procent skattar den som ganska stor (tabell 3). Som helhet

betraktat förefaller invånarna således vara trygga med att den egna statusen på arbetsmarknaden inte kommer att förändras till det sämre inom den närmaste framtiden.

Tabell 3 Bedömning av risken för att drabbas av arbetslöshet de närmaste 12 månaderna, Västra Götaland 2016 (procent)

	Mycket stor	Ganska stor	Ganska liten	Mycket liten	Ingen uppfattning	Antal svar
SAMTLIGA	4	6	19	63	8	2 016
ÅLDER						
18-29 år	7	14	23	47	9	378
30-49 år	4	5	18	67	6	884
50-64 år	3	4	17	67	9	686
UTBILDNING						
Låg	11	6	16	45	21	141
Medellåg	6	7	20	58	9	663
Medelhög	3	8	22	59	8	464
Hög	2	4	15	75	4	738
ANSTÄLLNINGSFÖRM						
Tidsbegränsad	16	22	32	22	8	213
Tillsvidareanställning	2	4	15	72	7	1 548
Egen företagare	4	3	28	54	11	147
HUSHÅLLSINKOMST						
Max 300 tkr	11	15	23	36	15	278
301–700 tkr	3	7	19	62	9	851
701 tkr eller mer	1	3	15	76	5	800
OMRÅDE						
Fyrbodalen	3	9	21	57	10	302
Skaraborg	4	6	15	67	8	328
Sjuhärad	4	7	19	61	9	253
Göteborgsregionen	5	5	19	64	7	1 133

Kommentar: Frågan lyder: "Hur bedömer du risken att du under de närmaste 12 månaderna kommer att bli arbetslös?". Svarsalternativen framgår av tabellen. Svarsalternativen framgår av tabellen. Basen utgörs av de respondenter som har besvarat respektive delfråga.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Bedömningen varierar dock mellan olika grupper, där särskilt unga, lågutbildade, låginkomsttagare och individer med en tidsbegränsad anställning ser något mindre positivt på den egna möjligheten till arbete (tabell 3). Bland lågutbildade och låginkomsttagare är det 11 procent som gör bedömningen att risken för att drabbas av arbetslöshet under den närmaste 12-månadersperioden är mycket stor.

Om också de som bedömer risken som ganska stor att bli arbetslös inkluderas, ökar andelen till 17 procent bland lågutbildade och 26 procent bland låginkomsttagare. Motsvarande siffror bland unga vuxna är 7 respektive 14 procent, det vill säga totalt 21 procent som tror att risken är åtminstone ganska stor att de i närtid ska drabbas av arbetslöshet.

Men den grupp som i allra högst utsträckning tror sig stå utan arbete är emellertid människor som innehar någon form av tidsbegränsad anställning (tabell 3). Bland dessa är det 16 procent som menar att risken för arbetslöshet är mycket stor, medan 22 procent menar att den är ganska stor. Närmare fyra av tio visstidsanställda tror sig således stå utan arbete inom det närmast året.

Oron för eventuell arbetslöshet skiljer sig däremot inte nämnvärt mellan boende i de olika delregionerna, vilket möjligen kan ses som ett tecken på den tillväxt som för närvarande sker i hela Västra Götaland.

Nöjd med jobbet – nöjd med livet

Den avslutande delen i det här kapitlet berör frågan om vilken roll arbetet har för människors välmående och känsla av samhörighet. Jämförelsen görs här dels mellan personer som är sysselsatta, det vill säga har ett arbete, och personer som är arbetslösa eller har någon form av sjuk- eller aktivitetsstöd, dels mellan personer som är nöjda med sitt arbete och personer som är missnöjda. Som jämförelsegrupp till gruppen av sysselsatta respektive arbetslösa har även ålderspensionärer inkluderats för att se om det spelar roll att individen av naturliga skäl har lämnat yrkeslivet (pensionsavgång) jämfört med mer ofrivillig frånvaro från arbetsmarknaden, som arbetslöshet skulle kunna beskrivas som

Jämförelsen visar att det råder mycket stora skillnader i hur individerna upplever sin livssituation beroende på om de är yrkesverksamma eller om de är arbetslösa (tabell 4). Människor som har ett arbete är inte bara mer nöjda med livet än arbetslösa, de upplever också gemenskap och meningsfullhet i betydligt större utsträckning än arbetslösa. Bland de yrkesverksamma uppger 86 procent att de känner att de ingår i ett sammanhang, vilket ska jämföras med 58 procent i gruppen arbetslösa. För känslan av att livet är meningsfullt är andelen instämmande i de båda grupperna 93 respektive 75 procent. Och för påståendet om huruvida det saknas något betydelsefullt i livet, svarar 93 procent av dem som har ett arbete att så inte är fallet, medan motsvarande andel är 55 procent bland arbetslösa.

Mellan de båda grupperna hittas de individer som har lämnat yrkeslivet bakom sig. Dessa ligger på samma nivå som de yrkesverksamma när det gäller nöjdhet med livet och att livet är meningsfullt, medan de är något mindre benägna att instämma i att de ingår i ett större sammanhang och samtidigt är aningen mer benägna att svara att de inte saknar något betydelsefullt i sitt liv (tabell 4). Jämförelsen antyder att det är minst fördelaktigt för livskvaliteten att åldersmässigt befinna sig i den tid i livet som generellt präglas av yrkesverksamhet, men själv tillhöra en grupp som

står utanför denna arena. Det bör dock sägas att det inte är helt självklart att det enbart är själva arbetslösheten som bidrar till att individerna ger uttryck för en lägre livskvalitet. Bakom frånvaron på arbetsmarknaden kan ligga andra faktorer som också kan tänkas påverka den allmänna känslan av gemenskap och meningsfullhet.

Tabell 4 Bedömning av livssituation efter sysselsättning och nöjdhet med arbetet, Västra Götaland 2016 (procent)

	Nöjd med livet	Jag ingår i ett större sammanhang	Mitt liv är meningsfullt	Jag saknar inget betydelsefullt i mitt liv	Antal svar
SAMTLIGA	93	81	91	77	3 739
SYSSELSÄTTNING					
Yrkesarbetande	94	86	93	78	2 016
Arbetslös ¹	69	58	75	55	172
Ålderspensionär	94	77	91	83	1 163
NÖJD MED ARBETET					
Mkt/ganska nöjd	96	87	95	81	1 631
Varken eller	89	82	87	69	278
Mkt/ganska missnöjd	78	67	75	52	168

Kommentar: Frågorna lyder: "Hur nöjd är du på det hela taget med det liv du lever?" respektive "Hur väl stämmer följande in på ditt liv?" följt av de aktuella påståendena. Svartalternativen för frågan om nöjdhet är Mycket nöjd, Ganska nöjd, Inte särskilt nöjd samt Inte alls nöjd. Tabellen redogör för andelen som svarat Mycket eller ganska nöjd. Svartalternativen för frågan om det egna livet är Stämmer helt, Stämmer ganska bra, Stämmer inte särskilt bra samt Stämmer inte alls. Tabellen redogör för andelen som har svarat Stämmer helt/Stämmer ganska bra framgår av tabellen. Basen utgörs av de respondenter som har besvarat respektive delfråga. ¹ I kategorin ingår personer som är arbetslösa alternativt har någon form av sjuk- eller aktivitetsstöd, däremot inte individer som befinner sig i någon form av arbetsmarknadsåtgärd.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Mönstret går i samma riktning när människor som är nöjda med sitt arbete jämförs med människor som inte är nöjda. Det gäller exempelvis för nöjdhet med livet, där 96 procent av de som har uppgett att de är nöjda med sitt arbete också är nöjd med livet. Skillnaderna framträder också i upplevelsen av gemenskap och meningsfullhet, där differensen mellan de båda grupperna ligger på 20 procentenheter (tabell 4). Allra störst är skillnaden dock för upplevelsen av att inte sakna något betydelsefullt i livet (81 jämfört med 52 procent). Även här bör det skjutas in en brasklapp om att det kan finnas andra bakomliggande faktorer som bidrar till att påverka den allmänna livstillfredsställelsen och nöjdheten med jobbet. Dessa granskas dock inte inom ramen för det här kapitlet.

Det hållbara arbetslivet

Situationen på den västsvenska arbetsmarknaden är god, med stor efterfrågan på arbetskraft inom flera områden och låg arbetslöshet bland invånarna i Västra Götaland, i synnerhet bland svenskfödda. Samtidigt som konjunkturen är positiv råder det dock stor brist på arbetskraft i det privat näringslivet och inom offentlig sektor är rekryteringsläget mycket ansträngt (Arbetsförmedlingen 2017). Den goda konjunkturen återspeglas också bland yrkesverksamma invånare, där den stora majoriteten bedömer risken för att bli arbetslös under den närmast framtiden som liten.

Bland respondenterna i den västsvenska SOM-undersökningen 2016 råder nöjdhet med det egna arbetet. Mest nöjda är egenföretagare och höginkomsttagare, medan personer med tillfälliga anställningar är något mindre nöjda. Den senare gruppen kännetecknas av en tydligare upplevelse av att arbetet inte motsvarar den egna kompetensen och att graden av frihet är begränsad, två faktorer som är betydelsefulla för önskan om att byta jobb. Känslan av missnöje med det nuvarande arbetet överskuggar dock övriga faktorer på den här punkten.

Resultaten pekar även på relationen mellan det allmänna välbefinnandet och tillgången till arbete respektive graden av tillfredsställelse med arbetet. Den som inte har ett jobb att gå till förlorar en viktig social gemenskap och förefaller i viss utsträckning också uppleva mindre av mål och mening med livet. Samtidigt räcker det inte med att ha ett arbete; även arbetets innehåll och förutsättningar spelar roll för det generella välbefinnandet. För att uppnå ett hållbart arbetsliv är det således flera olika faktorer som behöver vara uppfyllda.

Mot bakgrund av den brist på arbetskraft som råder i Västra Götaland, då framför allt i Göteborgsregionen men också i ett område som Fyrbodalen, finns en påtaglig risk att sysselsättningstillväxten liksom tillväxten i stort framöver kommer att hämmas. Inom vissa verksamhetsområden pågår rekrytering utomlands för att kunna tillsätta högkvalificerad arbetskraft, inom andra har kraven på erfarenhet och utbildning sänkts för att kunna uppnå tillräcklig bemanning (Arbetsförmedlingen 2017). Den vanligaste konsekvensen är dock att befintlig personal tvingas arbeta mer. Det är en lösning som förvisso kan fungera för stunden, men på längre sikt kan det bidra till minskad trivsel med arbetet, känslor av att inte hinna lägga tillräckligt med tid för att uppnå en viss kvalitetsnivå, mindre frihet att välja var och hur arbetet ska genomföras, ökad ohälsa och därmed också minskat välbefinnande.

Det senare scenariot gör det särskilt angeläget för arbetsmarknadens parter, till vilka Västra Götalandsregionen och länets kommuner räknas, att kunna erbjuda människor rimliga arbetsvillkor och arbetstillfällen. För nöjdhet i arbetslivet bidrar inte bara med högre livstillfredsställelse, det gynnar också den enskildes såväl som verksamhetens produktivitet.

Not

- ¹ Måttet som används är Pearsons korrelation, vilket mäter styrkan och riktningen för ett samband. Måttet går mellan -1 till +1, där -1 innebär ett perfekt negativt samband mellan svaren på de båda påståendena medan +1 innebär ett perfekt positivt samband. 0 innebär att samband saknas. De båda uppmätta koefficienten är signifikant på 99-procentsnivån.

Referenser

- Arbetsförmedlingen (2017). *Arbetsmarknadsutsikterna våren 2017 Västra Götalands län. Prognos för arbetsmarknaden 2017–2018*. Stockholm: Arbetsförmedlingen.
- Esser, Ingrid (2005). *Why Work? Comparative Studies on Welfare Regimes and Individuals' Work Orientation*. Stockholm: Swedish Institute for Social Research.
- Gardell, Bertil (1986). *Arbetets organisation och människans natur*. Uppsala: Ord & Form.
- Inglehart, Ronald (1997). *Modernization and Postmodernization. Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Västra Götalandsregionen (2013). *Västra Götaland 2020. Strategi för tillväxt och utveckling i Västra Götaland 2014–2020*. Vänersborg: Västra Götalandsregionen.
- Västra Götalandsregionen (2015). *Utbildnings- och arbetsmarknadsprognos för Västra Götaland med sikte på 2025*. Vänersborg: Västra Götalandsregionen.
- Wolvén, Lars-Erik (2000). *Att utveckla mänskliga resurser i organisationer*. Lund: Studentlitteratur.

KULTURVANOR I VÄSTSVENRIKE

DANIEL JANSSON & KLARA WÄRNLÖF BOVÉ

Kultur är ett begrepp i ständig förändring som idag kan sägas inrymma lika många aktiviteter och uttrycksformer som det finns utövare. I begreppsstudien *Kultur* (Fornäs, 2012) lyfts ordets bredd fram och författaren frågar sig om det längre finns någonting som inte kan ses som kultur i dess vidaste bemärkelse. Själva ordet kultur kommer från latinets *cultura* som betyder ”odling”. Enligt Nationalencyklopedin (2017) rör det sig i allmänhet framförallt om ett slags andlig eller mental odling – sådant som människor ägnar sig åt för att de tycker om det och för att det ger upplevelser av olika slag. Givet att det enda kriteriet är att människor ska ägna sig åt det och att det ska medföra någon form av upplevelse kan i princip all mänsklig aktivitet ses som kultur i någon form.

Sveriges regering bekräftar begreppets brokiga bredd. I regeringspropositionen *Tid för kultur* (2009) lyfts kultur fram som inbegripande alla aspekter av det mänskliga livet. Samtidigt fastslås att det inte är politikens uppgift att definiera kulturbegreppet och att det är nödvändigt med en avgränsning för vad som bör rymmas inom svensk kulturpolitik. ”Kulturpolitikens huvudsyfte är att stödja insatser som görs inom ordets, scenens, bildens och tonens områden samt inom kulturarvet” skriver Olofsson och Adelson Liljeroth (2009:12). Denna definition dateras tillbaks till 1974 års kulturpolitiska proposition, och trots att gränserna sedan dess många gånger överskridits och omprövats är det utifrån denna som våra nationella kulturmål är utformade.

För kultur betraktas definitivt som ett viktigt och prioriterat politiskt område i Sverige idag. De mest genomgående och centrala politiska punkterna tycks vara mångfald och möjlighet till delaktighet. I de nationella kulturmålen framgår att ”Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kulturpolitiken ska främja allas möjlighet till kulturupplevelser, bildning och till att utveckla sina skapande förmågor” (Regeringskansliet, 2009). Detta återspeglas på regional nivå. Västra Götalandsregionen har som mål att vara en ledande kulturregion där alla medborgare har kulturen som kraftkälla och aktivt deltar i kulturlivet (Vision Västra Götaland, 2005). Dessutom visade den västsvenska SOM-undersökningen 2015 att 47 procent av de boende i regionen tycker att det är ett bra förslag att VGR och de lokala kommunerna ska *satsa mer resurser på kultur och föreningsliv*, att jämföra med 12 procent som ansåg att det var ett dåligt förslag (Bové, Jansson & Harring, 2016).

Målsättningen med det här kapitlet är att kartlägga kulturvanorna bland de boende i Västra Götaland idag, och i förlängningen försöka analysera om kulturutövande i regionen såsom det mäts i SOM-undersökningarna verkligen är till för alla.

Att mäta kultur

Eftersom kultur är så pass högt prioriterat och värderat inom den nationella och västsvenska politiken samtidigt som det är ett expansivt och svårdefinierat begrepp, blir mätning och operationalisering av kulturverksamheter relevant men problematiskt. I SOM-undersökningarna mäts kulturbegreppet framförallt i form av olika vanor. Vi vet sedan tidigare att vad man ägnar sig åt påverkas väsentligt av tillgänglighet och utbud, men att individens egna prioriteringar och intressen ofta skiner igenom som en del av dennes sociala identitet (Nilsson & Peurell, 2010). Under de 26 år som den västsvenska SOM-undersökningen genomförts har frekvens av utövande av ett trettiotal vitt skilda vanor, såsom bio- och teaterbesök, gudstjänstdeltagande, körsång och bokläsning mätts bland västsvenskarna.

En stor andel av de vanor som undersökningarna mäter kan kopplas till kulturdeltagande eller kulturutövande, men trots att nya vanor regelbundet introduceras i vanebatteriet är SOM-undersökningarna långt ifrån heltäckande. Undersökningarna frågar exempelvis om man ägnat sig åt dans, spelat instrument eller gått på bio, men svaren säger inget om genrer som vilken dans, vilket instrument eller vilken typ av filmvisning. Andra vanor befinner sig i gråzonen för vad som kan klassas som kultur, som exempelvis att gå på pub/restaurang på kvällstid (krogkultur?) eller att besöka gudstjänst/religiöst möte (religiös kultur?). Vidare är det ett rimligt antagande att det i det västsvenska samhället regelbundet förekommer helt andra typer av kultur som inte täcks in av någon av de vanor som mäts i undersökningen (jfr. Västra Götalandsregionen, 2010).

Forskning inom området kulturvanor differentierar ofta mellan olika typer av vanor, och grupperar dessa efter föreställningar om att de är lika till uttryckssätt eller att de samvarierar med varandra. En grov uppdelning mellan finkultur kontra fol- eller populärkultur är relativt vanligt förekommande men problematiseras för att den laddar kulturbegreppet med normativa värderingar och skapar en uppdelning mellan legitim och icke-legitim kultur (se exempelvis Swedner, 1965; Fornäs, 2006; Nilsson & Peurell, 2010). Denna vattendelare används sällan i forskning baserad på SOM-undersökningarna.

Kartläggningar av de kulturvanor som studeras i SOM-undersökningarna har istället ofta använt mer tematiska indelningar. I rapporten *Kulturvanor i Sverige 1989–2012* (Brodén, 2013) delas vanorna upp i tre kategorier: Upplevelse, Utövande och Övriga aktiviteter. I grova drag medför detta en slags separation mellan vilka upplevelser individen konsumerar (ex. teaterbesök) och vad denne gör eller skapar själv (ex. tecknat eller skrivit dagbok). Till övrigt-kategorin hör vissa institutionsbesök och sådant som befinner sig i gråzonen mellan kultur och övriga vanor, såsom restaurangbesök, studiecirkel och gudstjänst. Dessa tre kategorier är varken absoluta eller varandra uteslutande utan relativt godtyckliga med det pedagogiska syftet att skapa översiktighet i en analys bestående av väldigt många individuella vanor.

Rapporten *Kulturvanor* (Myndigheten för kulturanalys, 2017) tar denna analys ett steg längre. Här delas vanorna upp i Traditionell kultur, Kulturmiljö, Eget utövande och Bred populärkultur, efter hur de samvarierar med varandra och efter vilka grupper som ägnar sig åt vilka vanor. Exempelvis finner man att kategorin Traditionell kultur har starka samband med utbildning och klass samt att kvinnor ägnar sig mer än män åt dessa vanor, som kan vara bland annat konstutställning, bokläsning och operabesök. Vidare har exempelvis Bred populärkultur starka samband med ålder, och aktiviteterna (som lyssnat på musik och spelat dator-/tv-spel) har gemensamt att de ofta är lättillgängliga och kan finnas i digital form. Analys av större kategorier som dessa medför möjlighet att tydliggöra övergripande mönster samtidigt som man minimerar risken för slumpmässiga variationer. Återigen kan man i vissa fall tvingas vrida och vända på vissa vanor för att de ska passa in i en speciell kategori, men resultatet bildar ett lättöverskådligt mönster.¹

Inför de analyser vi presenterar i föreliggande kapitel har tester genomförts för att se om någon av de två tematiska kategoriindelningarna som använts i rapporterna ovan skulle vara möjlig att tillämpa på data från den västsvenska SOM-undersökningen 2016. Då vi inte fann några signifikanta grupperingar mellan vanorna i likhet med de som presenteras i *Kulturvanor* (2017), valde vi att inte använda några kategoriseringar utan att i vår analys snarare behandla vanorna en och en. Vidare valde vi att i föreliggande analys slå ihop kulturvanorna i Västra Götaland från de två senaste undersökningsåren, 2015 och 2016. Detta för att vanor i allmänhet visat sig vara oerhört stabila över tid (Bové, Jansson & Harring, 2016; Oscarsson & Bergström, 2017). Dessutom bidrar fler enskilda observationer till en robustare analys med lägre risk för mätfel, samtidigt som det ger möjlighet att täcka in fler olika kulturvanor.

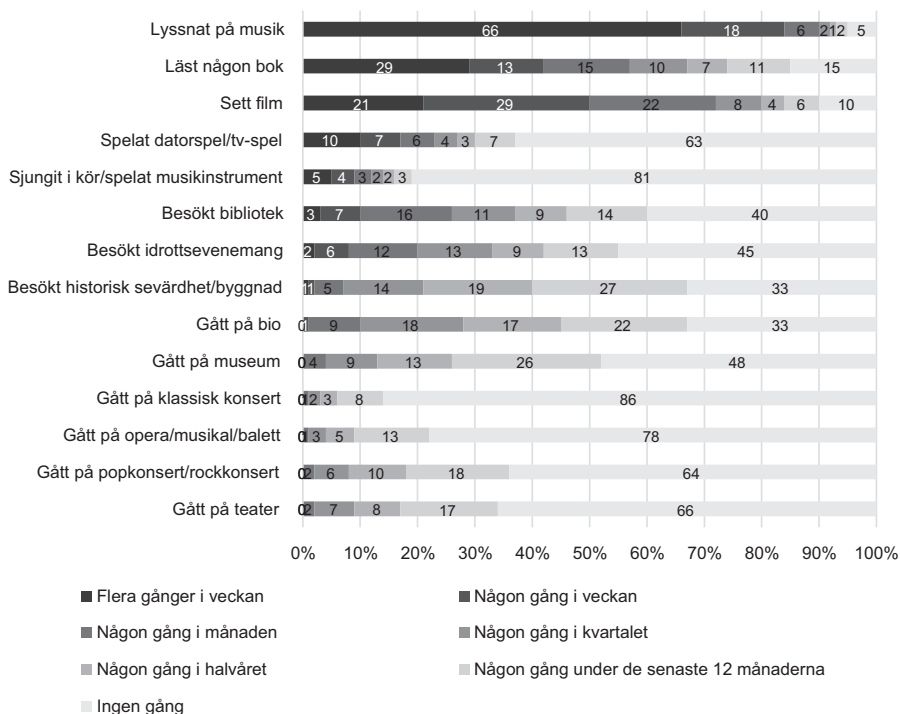
Kulturvanöversikt

Figur 1 visar hur ofta de olika kulturvanorna utövas under en 12 månadsperiod. Att lyssna på musik, läsa bok och se på film toppar listan över mest frekvent utövade vanor i Västsverige. De tre vanorna är kulturvanor som enkelt kan göras i hemmet eller under pendling till arbete eller studier och inte kräver annat än en skärm, musikspelare eller en bok. 84 procent uppger att de lyssnat på musik minst någon gång den senaste veckan, 50 procent har sett på film och motsvarande siffra för bokläsning är 42 procent. På fjärde plats hamnar spelat dator-/tv-spel och 17 procent uppger att de gör detta minst någon gång i veckan. Denna aktivitet skiljer sig dock markant från de tre övriga då hela 63 procent uppger att de inte gjort detta *någon* gång under de senaste 12 månaderna. Spelandet är alltså väldigt frekvent men endast för en mindre grupp.

Vad som är ett frekvent utövande av en kulturaktivitet varierar med aktivitetens natur. Musei-, teater-, konsert- och opera-/musikal-/balettbesök kan rimligen anses som vanliga om de görs fyra eller fler gånger per år, vilket mellan tre och 13 procent av västsvenskarna uppger att de gör. Att gå på konsert med klassisk musik

är den minst vanliga och pop och rock-konserter är den mest vanliga bland dessa kulturvanor. Bland den västsvenska befolkningen är det förhållandevis jämnt mellan att besöka bibliotek, historisk sevärdhet/byggnad, idrottsevenemang och att gå på bio. Mellan 40 och 46 procent säger sig göra dessa aktiviteter minst någon gång i halvåret. Slutligen är det omkring 9 procent av befolkningen som uppger att de sjungit i kör eller spelat musikinstrument under de senaste 12 månaderna, men en betydande majoritet som uppger att de aldrig gör det. Precis som att spela dator-/tv-spel är detta något som görs regelbundet eller inte alls.

Figur 1 Kulturvaneöversikt 2015–2016 (procent)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?* Följt av redovisade kulturvanor. Vanorna presenteras i fallande ordning efter hur stor andel som har utövat dem flera gånger i veckan. Minsta antal svarande för en enskild vana är 2 749 personer.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2015 och 2016.

Ålder, utbildning och inkomst spelar roll för kulturdeltagandet

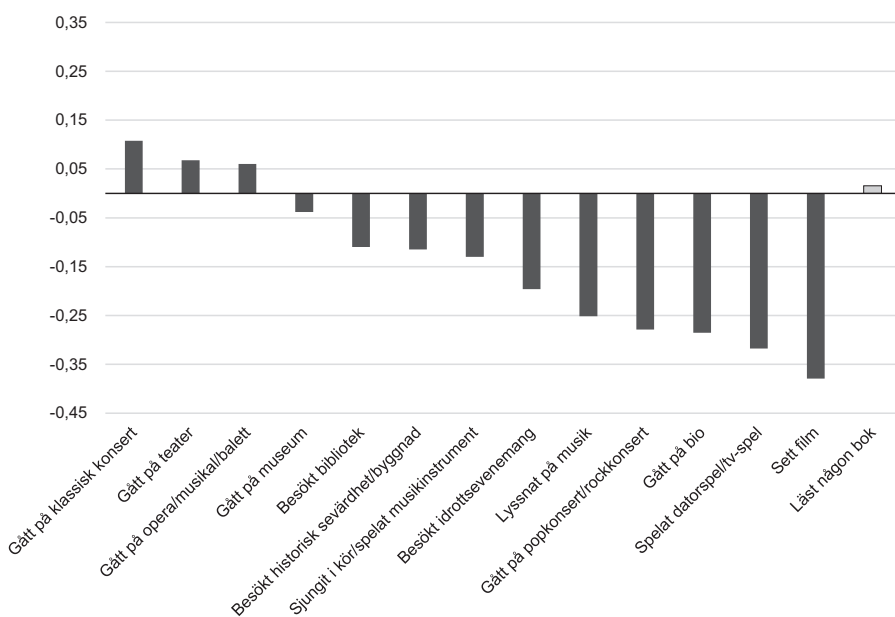
Givet de politiska målen med allas förutsättningar till kulturdeltagande, blir syftet med detta avsnitt att analysera om, och i så fall hur, kulturvanorna skiljer

sig åt mellan olika sociodemografiska grupper i samhället. I en inledande analys undersöker vi de bivariata korrelationerna mellan ålder, utbildning och inkomst i relation till de kulturvanor som presenterats ovan. Vi förväntar oss, baserat på tidigare forskning (se exempelvis Nilsson & Peurell, 2010), att individers ålder, utbildning och ekonomiska resurser påverkar deltagande i kulturlivet.

Ålder

Samtliga korrelationer mellan ålder och utövande/deltagande i kulturlivet förutom bokläsning är statistiskt säkerställda och visar på signifikanta samband. För konsert med klassisk musik, teater och besök på opera/musikal/balet är korrelationen svagt positiv vilket betyder att ju äldre individen är desto mer frekvent utövar hen aktiviteten. Det är dock de negativa korrelationerna som dominerar sambanden med ålder. Att gå på bio och pop-/rockkonsert, se på film och spela dator/tv-spel är har starkast negativ korrelation med ålder vilket betyder att yngre personer i högre grad utövar och tar del av dessa kulturaktiviteter.

Figur 2 Samband mellan kulturvanor och ålder (Pearsons r)

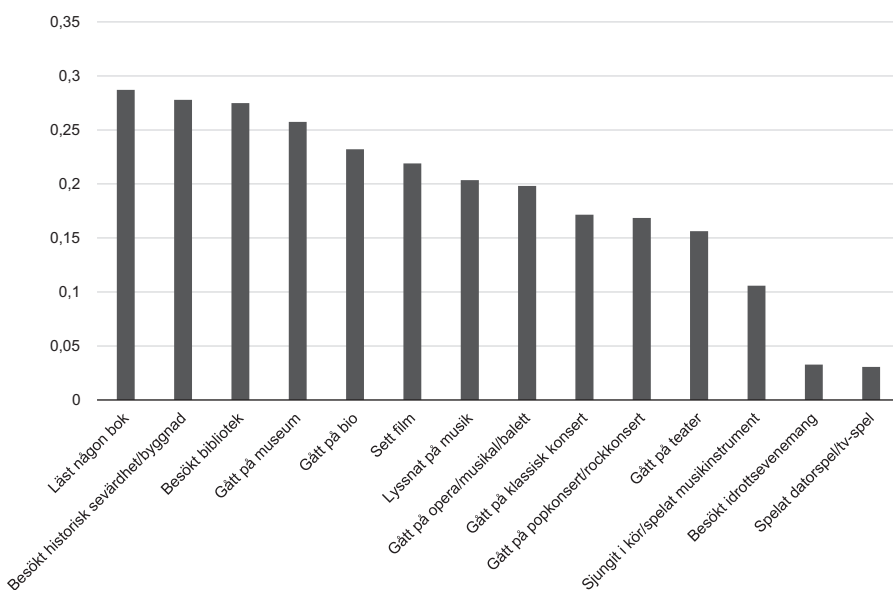
Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?* Följt av redovisade kulturvanor. Pearson's r mäter sambandet mellan två variabler på en skala från -1 till +1. Ljusgrå stapel visar ickesignifikant samband.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2015 och 2016.

Utbildning

Även utbildningsnivå korrelerar signifikant med de analyserade kulturvanorna. I samtliga fall är korrelationens riktning positiv vilket betyder att ju högre uppnådd utbildningsnivå desto mer frekvent ägnar sig individen åt den givna kulturvanan. Starkast samband med utbildning har besök på historisk sevärdhet/byggnad tätt följt av besök på museum och besök på bibliotek. Utbildningsnivå har svag men än signifikant inverkan på besök på idrottsevenemang och dator/tv-spelande.

Figur 3 Samband mellan kulturvanor och utbildning (Pearsons r)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?* Följt av redovisade kulturvanor. Pearson's r mäter sambandet mellan två variabler på en skala från -1 till +1.

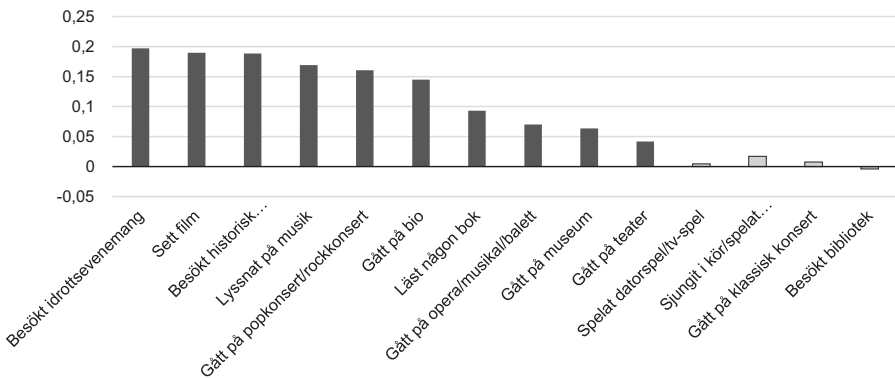
Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2015 och 2016.

Inkomst

Inkomst mäts på en 12-gradig skala där hushållets sammanlagda inkomst uppges. Till skillnad mot ålder och utbildningsnivå som kan kopplas direkt till varje enskild individ är hushållets inkomstnivå en mindre individknuten uppgift. Inkomsten kan vara hög i ett hushåll för att flera i hushållet förvärsarbetar, samtidigt ger variabeln hushållsinkomst inte ensam någon indikation på hur många som skall försörjas av inkomsten. Ett antal kulturvanor visar inget signifikant samband med inkomstnivå, och de effekter som är signifikant korrelerande är låga. Samtliga signifikanta

samband är likt utbildningsnivå positiva vilket betyder att högre inkomstnivå indikerar ett mer aktivt deltagande i och utövande av de kulturvanor vi mäter.

Figur 4 Samband mellan kulturvanor och inkomst (Pearsons r)

Kommentar: Frågan lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?* Följt av redovisade kulturvanor. Pearson's r mäter sambandet mellan två variabler på en skala från -1 till +1. Ljusgrå staplar visar ickesignifikanta samband.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2015 och 2016.

De bivariata sambandsanalyserna redovisade ovan visar att ålder, utbildning och inkomst i olika grad påverkar människors deltagande i och utövande av kultur. Överlag fann vi starkast samband mellan deltagande och utövande av kultur och uppnådd utbildningsnivå bland den västsvenska befolkningen. Även ålder visade tydliga samband i olika riktningar, medan inkomst visade på svagare om än stundtals signifikanta mönster.

Regressionsanalys utifrån sociodemografiska förhållanden

När vi beaktar flera förklaringsfaktorer samtidigt kan vi ge en mer nyanserad bild av hur de olika faktorerna påverkar kulturutövandet. Genom en regressionsanalys är det möjligt att analysera den samlade effekten av de bakomliggande påverkansfaktorerna. I den multivariata analysen som följer har vi därför inkluderat ett antal ytterligare faktorer utöver de tidigare redovisade sociodemografiska. Kön är inkluderat för att undersöka om kvinnor, i linje med tidigare forskning (Bové, Jansson & Harring, 2016; Myndigheten för kulturanalys, 2017) är mer frekventa kulturutövare och besökare, och i så fall om detta gäller för samtliga av de kulturvanor vi analyserar. Vi har även inkluderat variabler som redogör för personernas civilstånd med hypotesen att gifta personer/personer i partnerskap i högre grad tar del av kulturlivet, och ideologisk vänster-högerorientering för att se om och hur den politiska identifieringen påverkar detta deltagande.

Intressant är också eventuella skillnader mellan boende på landsbygden och i större städer när det kommer till deltagande i kulturlivet, och därför inkluderas också en variabel som möjliggör den jämförelsen. Slutligen är vi intresserade av hur subjektiv klass påverkar kulturdeltagandet. Den subjektiva klassen klassificeras av respondenten själv i kategorierna arbetarhem, jordbrukarhem, tjänstemannahem, högre tjänstemannahem och slutligen företagarhus. Vi intresserar oss både för uppväxthemmet och det nuvarande hemmet.

I tabell 1 och 2 redovisas alla kulturvanor med samma uppsättning bakgrundsfaktorer. I följande avsnitt kommer vi kommentera de presenterade variabelernas inverkan på kulturutövande och deltagande.

Kön och ålder

Inledningsvis ser vi att den starkaste effekten av kön på kulturvanor framträder för besök på idrottsevenemang där män är mycket mer frekventa besökare, och för bokläsning vilket kvinnor oftare ägnar sig åt. Män spelar i högre grad dator/tv-spel, besöker mer frekvent historiska sevärdheter och går på pop-/rockkonsert oftare. Kvinnor besöker bibliotek och teatern oftare. Även de klassiskt finkulturella kulturvanorna så som operan och konserter med klassisk musik besöks oftare av kvinnor. Kön har ingen signifikant betydelse för frekvensen av musei- eller biobesök.

Ålder, som vi tidigare visat korrelerade varierande positivt och negativt med olika kulturvanor har även i denna analys en signifikant påverkan på de flesta kulturvanor. Under kontroll för övriga variabler påverkar dock inte ålder längre museibesök eller besök på historiska byggnader eller sevärdheter. Variabeln ålder sträcker sig från 16 till 85 år och den högsta effekten av ålder på kulturutövande finner vi i dator/tv-spelande där sambandet mellan ålder och spelande är negativt och den maximala effekten motsvarar tre steg på den 7-gradiga vaneskalan (1=ingen gång 7= flera gånger i veckan).

Utbildning och inkomst

Högre uppnådd utbildningsnivå hade i tidigare sambandsanalys en positiv påverkan på samtliga kulturvanor. I den utvecklade analysmodellen ser vi att betydelsen inte längre är signifikant när det gäller dator/tv-spelande eller besök på pop-/rockkonsert. Den tidigare observerade effekten av utbildningsnivå har absorberats av andra variabler. När det gäller besöka idrottsevenemang ser vi att effekten byter riktning under kontroll för övriga variabler. Sambandet mellan uppnådd utbildningsnivå och besök på idrottsevenemang är negativt vilket betyder att personer med lägre utbildningsnivå oftare besöker idrottsevenemang. Maxeffekten av utbildning på att besöka idrottsevenemang är dock liten. Starkast effekt av utbildningsnivå på kulturövande hittar vi på biblioteksbesökande och bokläsning.

Tabell 1a och 1b visar att hushållsinkomst förlorar betydelse under kontroll för övriga variabler för ett flertal kulturvanor. Förklaringen till detta är att inkomst ofta samvarierar med exempelvis ålder och utbildning och att effekten av inkomst då

är sekundär. I tre fall byter även sambandet riktning och svaga negativa effekter av inkomst finner vi när det gäller dator/tv-spelande, besök på bibliotek och konserter med klassisk musik. Inkomst mäts på en 12-gradig skala och hushållsinkomstens storlek är signifikant för besök på idrottsevenemang, men ger ett maximalt utslag på ett skalsteg på den 7-gradiga kulturvaneskalen, vilket exempelvis ger en skillnad på att ha besök ett idrottsevenemang ingen gång eller någon gång under de senaste 12 månaderna.

Betydelse av civilstånd, politisk identifiering och boendeort

Att vara gift eller leva i partnerskap visar sig ha svaga effekter på ett fåtal kulturvanor. Personer som är gifta eller lever i partnerskap går i något mindre utsträckning på konserter men besöker oftare bibliotek. Politisk självidentifiering på vänster-högerskalan ger utslag på ett antal kulturvanor och i samtliga fall är effekten negativ, vilket innebär att ju mer en person identifierar sig till vänster på den femgradiga vänster-högerskalan desto mer frekvent besöker denne exempelvis bibliotek, läser böcker eller besöker museum.

Utbudet på landsbygden jämfört med städer förväntas påverka personers utövande och deltagande i kulturlivet för de kulturaktiviteter som är knutna till specifika byggnader som exempelvis operabesök, biobesök och konsertbesök. Kulturdeltagande som med enkelhet kan göras i hemmet så som att se på film, läsa bok eller lyssna på musik ger inga skillnader i utövande mellan boende på landsbygd och i stad medan boende i Göteborg i högre grad tar del av kulturaktiviteter som kretsar kring konserter, museum, teatrar och biografier. Biblioteksbesök och besök på idrottsevenemang är däremot vanligare i mindre orter. Utbudet på boendeorten verkar i linje med förväntningarna påverka deltagandet.

Subjektiv klass

I likhet med resultaten i Nilsson & Peurell (2010) spelar klass roll för kulturdeltagandet, och den enda kulturvana som inte påverkas av subjektiv klass i nuvarande hem eller uppväxtem är besök på idrottsevenemang. Människor från alla familjeklasser verkar i lika hög grad besöka idrottsevenemang. Även dator-/tv-spelande visar sig vara en aktivitet som endast i liten utsträckning påverkas av subjektiv klasstillhörighet. I den grad nuvarande subjektiv klassindelning spelar roll för deltagandet och utövandet av olika kulturvanor så är boende i tjänstemannahem och företagarhus mer aktiva jämfört med boende i arbetarhus.

Allmänt sett tenderar uppväxtemmet att spela mindre roll för kulturutövandet än den nuvarande klassidentifikationen. De som är uppväxta i jordbrukarhus tenderar att i lägre utsträckning se på film men besöker oftare bibliotek än de som är uppväxta i arbetarhus. Uppväxta i företagarhus och högre tjänstemannahem besöker i högre utsträckning än de uppväxta i arbetarhus klassiska finkulturella kulturarrangemang.

Tabell 1a Effekter av bakgrundsfaktorer på västsvenskarnas deltagande i och utövande av kultur (ostandardiserade regressionskoefficienter och standardfel)

	Besökt idrottsevenemang	Spelat dator/ tv-spel	Gått på popkonsert/ rockkonsert	Läst någon bok	Sett film	Sjungit i kör/ spelat musik-instrument	Gått på bio
Kön	0,448*** (-0,05)	0,574*** (-0,06)	0,071* (-0,03)	-0,901** (-0,06)	-0,115* (-0,05)	-0,116* (-0,06)	
Ålder	-0,019*** (0,00)	-0,043*** (0,00)	-0,014*** (0,00)	-0,011* (0,00)	-0,033*** (0,00)	-0,017*** (0,00)	-0,017*** (0,00)
Utbildning	-0,092*** (0,03)			0,410*** (-0,04)	0,097*** (-0,03)	0,117*** (-0,03)	0,095** (-0,03)
Inkomst	0,098*** (-0,01)	-0,072*** (-0,01)	0,042*** (-0,01)		0,048*** (-0,01)	0,044*** (0,01)	
Civilstånd			-0,139*** (-0,03)				
Vänster-höger			-0,103*** (-0,01)				
Boende (ref: ren landsbygd)				-0,201*** (0,02)			
Mindre	0,230** (-0,08)						
Stad	0,292*** (-0,08)	0,189* (-0,09)					
Göteborg		0,210* (-0,10)	0,203*** (-0,05)				0,443*** (-0,10)
Nuvarande hem (ref: arbetarhem)							
Jordbrukarhem		-0,435* (-0,21)					
Tjänstemannahem			0,101** (-0,04)	0,493** (0,07)			0,296*** (-0,08)
Högre tjänstemannahem				0,818*** (0,12)	0,233* (-0,10)		0,464*** (-0,12)
Företagarhem			0,163** (-0,06)	0,486*** (0,12)			0,329** (-0,12)
Uppväxtheim (ref: arbetarhem)							
Jordbrukarhem					-0,274*** (-0,08)		
Tjänstemannahem					-0,167** (-0,06)	-0,174* (0,08)	
Högre tjänstemannahem							
Företagarhem			0,125* (-0,06)	0,226* (0,11)			
Intercept	2,364*** (-0,17)	4,206*** (-0,20)	2,272*** (-0,10)	4,400*** (0,20)	6,516*** (-0,16)	6,516*** (-0,16)	3,044*** (-0,21)
Antal	5 210	5 207	5 215	5 197	5 212	2 177	2 180
Justerad r^2	0,08	0,11	0,12	0,15	0,15	0,08	0,10

Kommentar: Resultaten baseras på en regressionsanalys (OLS). Frågan lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?* Följt av redovisade kulturvanor. Skalan på de berörande variablerna går från 1 ingen gång till 7 Flera gånger i veckan. Endast signifikanta samband redovisas i tabellen. Signifikansnivåer: *** < .001; ** < .01; * < .05.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2015 och 2016.

Tabell 1b Effekter av bakgrundsfaktorer på västsvenskarnas deltagande i och utövande av kultur (ostandardiserade regressionskoefficienter och standardfel)

	Gått på operamusikal baliét	Konsert med klassisk musik	Besökt museum	Besökt bibliotek	Lyssnat på musik	Gått på teater	Besökt historisk sevärdhet/ byggnad
Kön	-0,176***(-0,02)	-0,063**(-0,02)		-0,221**(-0,08)	-0,116*(-0,06)	-0,266***(-0,03)	0,150**(-0,05)
Ålder	0,006***(0,00)	0,008***(0,00)		-0,006*(0,00)	-0,017***(-0,00)	0,006***(-0,00)	
Utbildning	0,105***(-0,01)	0,117***(-0,01)	0,203***(-0,02)	0,471***(-0,04)	0,117***(-0,03)	0,085***(-0,02)	0,198***(-0,03)
Inkomst		-0,014**(-0,00)		-0,087***(-0,02)	0,044***(-0,01)		0,024*(-0,01)
Civilstånd		-0,059*(-0,02)		0,279***(-0,08)			
Vänster-höger			-0,144***(-0,01)	-0,222***(-0,03)		-0,067***(-0,01)	-0,093***(-0,02)
Boende (ref: ren landsbygd)							
Mindre				0,283*(-0,13)			
Stad							
Göteborg	0,214***(-0,04)	0,118**(-0,04)	0,332***(-0,05)			0,268***(-0,05)	
Nuvarande hem (ref: arbetarhem)							
Jordbrukarhem							
Tjänstemannahem	0,123***(-0,03)	0,075**(-0,03)	0,240***(-0,04)	0,263**(-0,10)		0,239***(-0,04)	0,251***(-0,07)
Högre tjänstemannahem	0,362***(-0,05)	0,359***(-0,05)	0,460***(-0,07)	0,362*(-0,16)		0,462***(-0,06)	0,365***(-0,11)
Företagarhem	0,217***(-0,05)	0,159***(-0,05)	0,230***(-0,07)			0,380***(-0,00)	0,321**(-0,10)
Uppväxthem (ref: arbetarhem)							
Jordbrukarhem		0,098*(-0,04)		0,300*(-0,14)			
Tjänstemannahem	0,075*(-0,03)			0,205*(-0,10)	-0,174*(-0,08)		
Högre tjänstemannahem	0,127*(-0,05)	0,109*(-0,05)	0,190**(-0,07)				
Företagarhem	0,154***(-0,04)	0,082*(-0,04)	0,226***(-0,06)				
Intercept	0,866***(-0,08)	0,670***(-0,08)	1,660***(-0,11)	2,707***(-0,26)	6,961***(-0,20)	1,412***(-0,10)	1,660***(-0,18)
Antal	5 214	5 209	5 199	2 173	2 177	5 216	2 179
Justerad r ² 3	0,09	0,08	0,12	0,13	0,08	0,08	0,09

Kommentar: Resultaten baseras på en regressionsanalys (OLS). Frågan lyder: *Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?* Följt av redovisade kulturvanor. Skalan på de berörande variablerna går från 1 *ingen gång* till 7 *Flera gånger i veckan*. Endast signifikanta samband redovisas i tabellen. Signifikansnivåer: *** < .001; ** < .01; * < .05.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2015 och 2016.

Kultur för alla?

Kan man då säga att kulturen är för alla och att alla västsvenskar deltar? Det beror självklart på hur man definierar såväl kultur som deltagande, men utifrån de kulturvanor som testats i denna analys står det klart att olika sociodemografiska faktorer spelar stor roll för vilka som konsumerar eller utövar de olika typerna av kultur. Fjorton kulturvanor, hämtade från 2015 och 2016 års västsvenska SOM-undersökningar, testades mot nio sociodemografiska faktorer i en multivariat regressionsanalys, och för samtliga vanor återfanns signifikanta samband med en eller flera av de sociodemografiska bakgrundsfaktorerna.

Analysresultaten visar att musei- och biobesök är relativt jämställda kulturvanor. Att besöka museum och att besöka historisk sevärdhet/byggnad är de enda av de inkluderade kulturaktiviteterna som inte förklaras av ålder. På samma sätt är dator-/tv-spel och pop-/rockkonsert de enda som inte påverkas av utbildningsgrad. Tydligast samvariation med subjektiv klass finner vi för de mer traditionella kulturyttringarna som opera/musikal/balet och konsert med klassisk musik.

Analyserna visar att det är svårt att kategorisera kulturvanorna i undersökningen efter tema och typ. Om man tittar på exempelvis kategorin Upplevelser (Brodén, 2013) och definierar denna ytterligare som aktiviteter utanför hemmet, så finns flera vanor som skulle passa in men de samvarierar inte för någon specifik sociodemografisk bakgrundsfaktor. Exempelvis är det boende i Göteborg som i högst utsträckning ägnar sig åt teater-, opera-, konsert- och biobesök. Dessa vanor sker alla utanför hemmet, och är förknippade med en kostnad såsom en inträdesavgift. Av denna anledning skulle man kunna tänka sig att göteborgare skulle vara överrepresenterade även för besök på idrottsevenemang, men här finns inget sådant samband. Kategorin Eget utförande från *Kulturvanor* (2017) skulle i vårt fall innefatta sjungit i kör/spelat instrument, spelat dator-/tv-spel och läst bok, men inte heller här finns tydliga samband med avseende på våra bakgrundsfaktorer.

Sist men inte minst ger regressionsanalysen vidare insikt i de skillnader i kulturvanor som uppmättes i våra inledande korrelationsanalyser. Det är först när de olika bakgrundsfaktorerna också kontrolleras för varandra som man med god tillförsikt kan säga vad som påverkar vilka vanor. Exempelvis visade de ursprungliga korrelationerna på en signifikant effekt för ålder på museibesök, där yngre skulle vara något mer frekventa museibesökare än äldre. I regressionsanalysen fanns dock inget stöd för denna korrelation, utan det torde i så fall snarare handla om utbildning, boende i Göteborg eller politisk orientering. Omvänt fann korrelationsanalysen inget signifikant stöd för att utbildning skulle påverka frekvensen av att gå på idrottsevenemang men regressionsanalysen visar att sambandet är svagt negativt, alltså att de med lägre utbildning besöker idrottsevenemang i högre utsträckning.

Det är en brokig skara människor som kartläggs i de västsvenska SOM-undersökningarna, med olika bakgrund och förutsättningar. Trots varierade vanor täcks långt ifrån allt kulturutövande och -deltagande in, men kapitlet har ändå redogjort

för några av de många faktorer som påverkar till vilken grad invånare tar del av och ägnar sig åt kulturvanor i Västsverige.

Noter

- ¹ Rapporten *Kulturvanor* (2017) kategoriserar totalt 26 olika kulturvanor enligt detta system, men bortser till exempel från vanan ”att lyssna på ljudbok” då den efter faktoranalys inte visat sig passa in i någon av grupperna.
- ² Förklarad varians (r^2) är relativt låg vilket är vanligt i studier baserade på opinionsdata och indikerar att det finns fler faktorer som har betydelse för frekvensen i kulturvanorna. Mellan 8 och 15 procent av vad som påverkar hur boende i Västsverige tar del av och deltar i kultur redogörs för i tabellerna. Det finns med andra ord annat än det som mäts i modellerna som påverkar av vem och hur ofta kulturvanorna utövas.
- ³ Se not 2.

Referenser

- Bové, Klara; Jansson, Daniel & Harring, Niklas (2016). *Vision Västra Götaland 2016*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Brodén, Daniel (2013). *Kulturvanor i Sverige 1989–2012*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Fornäs, Johan (2006). ”Klyftan och broarna mellan högt och lågt”. I Högkultur som subkultur? : inledande anföranden vid ett seminarium i Börssalen den 29 mars 2006 (1:a uppl., s. 31–43). Stockholm. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-36313> (hämtad 2017-10-05)
- Fornäs, Johan (2012). *Kultur*. Malmö: Liber
- Myndigheten för kulturanalys (2017). Kulturvanor – socioekonomiska analyser och tidstrender. *Kulturfakta 2017:2*
- Nationalencyklopedin, *kultur*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/enkel/kultur> (hämtad 2017-10-05)
- Nilsson, Åsa & Peurell, Erik (2010). ”Klassresor och kulturintresse”. I Maria Oskarson, Mattias Bengtsson & Tomas Berglund (red) *En fråga om klass*. Malmö: Liber förlag
- Olofsson, Maud & Adelsohn Liljeroth, Lena (2009). *Tid för kultur*. Regeringens proposition 2009/10:3. Stockholm: Kulturdepartementet
- Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (2017). *Svenska trender 1986–2016*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Regeringskansliet (2009). *Mål för kultur*. <http://www.regeringen.se/regeringspolitik/kultur/mal-for-kultur/> (hämtad 2017-10-05)

Swedner, Harald (1965). ”Barriären mot finkulturen.” *Om finkultur och minoriteter*. Stockholm: Almqvist & Wicksell.

Västra Götalandsregionen (2005). *Vision Västra Götaland – Det goda livet*. <https://alfresco.vgregion.se/alfresco/service/vgr/storage/node/content/28338/Vision%20V%c3%a4stra%20G%c3%b6taland%20-%20Det%20goda%20livet.pdf?a=false&guest=true> (hämtad 2017-10-05)

ATTITYDER TILL DET MÅNGKULTURELLA SAMHÄLLET 1994–2016

JOSEFINE BOVÉ & HENRIK OSCARSSON¹

En av de mest genomgripande samhällsförändringarna under det senaste halvsekleket är att Sverige blivit ett avsevärt mer mångkulturellt samhälle. Globalisering, ökad internationalisering, EU-inträde och växande cirkulär migration bidrar långsamt till att öka närvaron av fler nya kulturella, religiösa, politiska och kulinariska fenomen och uttryck. Svenskar är idag bosatta i så gott som alla länder i världen och medborgare från så gott som alla länder i världen finns representerade bland de boende i Sverige (Solevid 2016). Genom invandring och flyktingströmmar har också andelen av den svenska befolkningen som är födda utomlands eller har ett annat etniskt ursprung ökat. Resultatet är ett alltmer brokigt, mosaiskt och fragmenterat samhälle med avseende på erfarenheter, åskådningar, värderingar, vanor och livsstilar.

Utvecklingen mot ett mer mångkulturellt samhälle skapar nya möjligheter och ger upphov till nya kontaktnät, insikter och perspektiv inom många samhällssektorer. Men den leder också potentiellt till samhällskonflikter som inte i första hand är fördelningspolitiska utan snarare sammanflätade med grundläggande identitetsuppfattningar och känslor av samhörighet. Människors egna erfarenheter och livsvillkor, deras beskrivningar och analyser av hur samhället fungerar och deras visioner om det goda samhället skiljer sig åt vilket leder till betydande oenigheter i frågor som rör mångkultur. Oavsett egen inställning till utvecklingen uppfattar de flesta att stora värden står på spel. Inte sällan är det starka känslor inblandade. Motreaktioner och protester mot utvecklingen stöper långsamt om det politiska landskapet och sätter sin prägel på samhällsdebatten, på konfliktstrukturen i partisystemet och i förlängningen också på möjligheterna att skapa stabila parlamentariska majoriteter.

Det är med andra ord svårt, menar vi, att göra en fullständig analys av politisk och samhällelig förändring i Sverige utan att studera svenska folkets inställning till det mångkulturella samhället. Det tänker vi göra i det här kapitlet.

Den tematiskt närliggande opinionsforskningen i Sverige har kommit att fokusera på antingen xenofobiska och främlingsfientliga attityder (jfr Gilljam & Holmberg 1993; Demker 2014; Severin & Hjerm 2015) eller på mer dagsaktuella sakpolitiska ställningstaganden om flyktingmottagning, arbetskraftsinvandring och slöjebärande. Men i det här kapitlet tar vi ett större grepp för att försöka täta en lucka i forskningen. Vi kommer inledningsvis att sammanfatta de många mätningar av svenska folkets inställning till en mer generell samhällsförändring – mångkulturellt samhälle

– som genomförts inom ramen för Valundersökningarna i samband med valen 1991-2016 och de regionala SOM-undersökningarna i Västsverige. Detta material har tidigare avrapporterats i enskilda rapporter (se t ex Demker 2014, 2015, 2017; Hedberg 2015) men inte analyserats samlat. I avslutningen av kapitlet studerar vi vilka grupper av befolkningen som ställer sig mest positiva till mångkultur.

Vi betraktar de västsvenska resultaten som generaliserbara till svenska folket som helhet, inte minst på grund av att sammansättningen av befolkningen i Västra Götaland (inklusive Kungsbacka) är mycket lik sammansättningen av hela den svenska befolkningen med avseende på centrala demografiska faktorer av betydelse för opinionsbildning och samhällsutveckling, som till exempel ålder, utbildning, yrke och bostadstyp, men även attityder som politiskt intresse, samhällsförtroende och mellanmänsklig tillit (se Wärnlöf Bové, 2017 i denna upplaga och Bové, 2016).

Svenska folkets inställning till det mångkulturella samhället

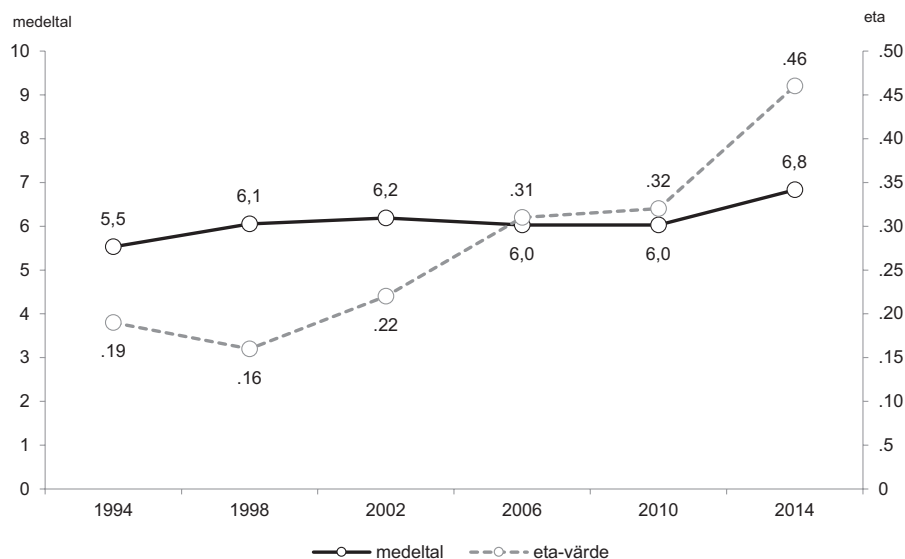
I svenska valundersökningar används en elvagrads skala för att mäta väljarnas inställning till ett mångkulturellt samhälle² (Oscarsson & Holmberg 2016). Frågan har använts i undersökningarna sedan 1994 och är den enda längre tidsserie som mäter allmän inställning till det mångkulturella samhället. Indikatorn är dessutom en av huvudkandidaterna för att fånga in den omtalade GAL/TAN-dimensionen (se t ex Boije, Oscarsson & Oskarson 2016). Resultaten bekräftar samma huvudtendens som visats i annan opinionsforskning om trenderna i svenska folkets inställning till invandring och flyktningmottagning (Demker 2014, 2015), nämligen en i huvudsak stabil men långsamt mer positiv opinion sedan 1990. Genomsnittet på en elvagrads skala från 0 (mycket dåligt) till 10 (mycket bra) har ökat från 5,5 i samband med 1994 års val till 6,8 vid det senaste riksdagsvalet 2014 (se figur 1).

Fram till 2014 ser vi en mer positiv opinion till satsningar på ett mångkulturellt samhälle. De största förändringarna tycks vara isolerad till två skeden – mellan 1994 och 1998 års val och mellan 2010 och 2014 års val, däremellan har attityderna till det mångkulturella samhället legat stabilt. Trenden är robust även om vi undersöker utvecklingen över tid i olika undergrupper, exempelvis när det gäller bland personer med olika grad av politiskt intresse och olika grad av politikerförtroende.

I genomsnitt ser vi alltså en mer positiv opinion. Men bakom denna huvudtrend ser vi också en tydligt växande konflikt om det mångkulturella samhället i befolkningen. Figur 1 visar att graden av partipolarisering i frågan om att satsa på ett mångkulturellt samhälle har ökat under de senaste tjugo åren, på motsvarande sätt som vi kunnat påvisa i tidigare analyser av sakfrågor relaterade till invandring och flyktningmottagning (Bergström m fl 2015). Korrelationsmättet eta beskriver i vilken utsträckning grupper av partisympatisörer skiljer sig åt med avseende på inställning till mångkultur: ju högre eta-värde desto starkare partipolarisering. Den partipolitiska konflikten i frågorna har de senaste två decennierna kommit att

allt tydligare sortera upp partiernas väljare efter inställning till ett mångkulturellt samhälle. Denna ökade sortering har främst att göra med att politiska partier – främst Sverigedemokraterna men även Feministiskt initiativ, Vänsterpartiet och Miljöpartiet – i ökad omfattning kunnat kanalisera och artikulera en allt mer uppmärksammas samhällskonflikt som tar sin utgångspunkt i olika syn på det önskvärda i en utveckling mot ett mer mångkulturellt samhälle.

Figur 1 Svenska väljares inställning till att satsa på ett mångkulturellt samhälle och korrelation med partisympati 1994–2014 (medeltal och eta-värde)

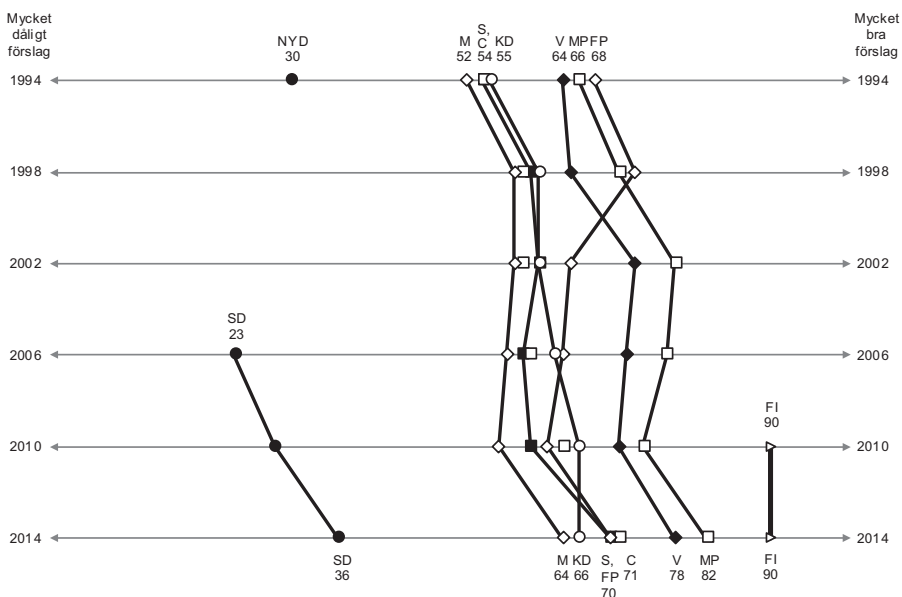
Kommentar: Figuren ovan visar medeltalen och eta-värden för svenska väljares inställning till förslaget "satsa på ett mångkulturellt samhälle" mellan åren 1994–2014. Resultaten är hämtade från Valforskningsprogrammets rapport "Väljarnas sakfrågeåsikter 1956–2014" (Hedberg och Forsberg 2015). Frågeställningen lyder: "Om Du använder skalan på det här kortet, vilken är Din åsikt om förslaget att: Satsa på ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder med andra religioner och levnadssätt?". Svarsalternativen går från 0 "mycket dåligt förslag", 5 "varken bra eller dåligt förslag" till 10 "mycket bra förslag". Eta-värdena bygger på en envägs variansanalys (anova) och är ett korrelationsmått som varierar mellan 0 och 1. Korrelationsmättet beskriver i vilken utsträckning grupper av partisympatisörer skiljer sig åt med avseende på inställning till mångkultur: ju högre eta-värde desto starkare partipolarisering.

Källa: De svenska Valundersökningarna 1994–2014.

Figur 2 visar hur inställningen till ett mångkulturellt samhälle har förändrats för olika grupper av partiväljare vid valen 1994–2014. Den elvgradiga skalan är normerad mellan 0 (mycket dåligt förslag) och 100 (mycket bra förslag). Resultaten visar att partiernas väljare på det hela taget har gjort en relativt likartad bedömning av

önskvärldheten i ett mångkulturellt samhälle under perioden. I genomsnitt placerar sig alla partiets väljare på den positiva delen av skalan (>50). De stora undantagen är Ny Demokratis väljare 1994 (30) och Sverigedemokraternas väljare 2006 (23), 2010 (28) och 2014 (36) – två grupper som på ett tydligt sätt varit övervägande negativa till mångkultur. En tillkommande grupp av partiväljare – Feministiskt initiativs väljare – har ställt sig mycket positiva till mångkultur i samband med 2010 och 2014 års val (90).

Figur 2 *Inställning till ett mångkulturellt samhälle bland partiernas väljare 1994–2014 (medeltal)*

Kommentar: Figuren visar de genomsnittliga placeringar längs en skala från 0-10 för partiernas egna väljare. För att undvika decimaler i figuren har medeltalen multiplicerats med 10. Antalet svarande för respektive grupp av partiväljare varierar mellan 35 och 679 personer. Folkpartiet bytte namn till Liberalerna efter 2014 års val.

Källa: De svenska Valundersökningarna 1994–2014.

Den svaga förskjutningen mot en mer positiv inställning över tid i befolkningen som helhet kan anas även här. Intressant nog är rörelserna störst bland det växande Sverigedemokraternas väljare. Genomsnittspositionen för SD-väljarna har förändrats från 23 till 36 mellan 2006 och 2014 års val – mer än någon annan grupp av partiväljare. Vår tolkning är att förskjutningen just handlar om att SD har fått så många fler sympatisörer på senare tid: Sammansättningen av Sverigedemokraternas väljare blir av matematisk nödvändighet mer lik sammansättningen av valmanskåren

som helhet (Sannerstedt 2015, 2017), vilket även färgar genomsnittet för partiets väljare längs den mångkulturella dimensionen.

Mångkulturopinionen efter flyktingkrisen 2015

Vi vet från de senaste SOM-undersökningarna att flyktingkrisen har haft stora effekter på svenska folkets inställning till framför allt flyktingmottagning (Demker 2017). Vad har då hänt efter valet 2014 när det gäller svenska folkets inställning till det mer generella förslaget om att satsa på ett samhälle med mer mångkultur? Är de snabba opinionsförändringarna vi upplevt under hösten 2015 isolerad till frågor om flyktingmottagning eller gäller den även för mångkultur?

Frågeställningen är inte alldeles lättbesvarad. I den senaste nationella SOM-undersökningen 2016 fick respondenterna ta ställning till samma förslag som i Valundersökningarna – ”satsa på ett mångkulturellt samhälle” – men med en femgradig svarsskala som dessutom är vänd så att den sträcker sig från ”mycket bra förslag” till ”mycket dåligt förslag”. Resultaten i tabell 1 visar att det även hösten 2016 fanns en klar övervikt av respondenter som var positiva till satsningar på ett mångkulturellt samhälle (balansmått +32).

Tabell 1 *Inställning till förslaget att satsa på ett mångkulturellt samhälle, 2016 (procent)*

	Mycket bra förslag	Ganska bra förslag	Varken bra eller dåligt förslag	Ganska dåligt förslag	Mycket dåligt förslag	Summa procent	Antal svar	Balansmått
Satsa på ett mångkulturellt samhälle	22	30	28	12	8	100	1 524	+32

Kommentar: Frågan lyder ”Vad är din inställning till följande förslag?”

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

Användandet av olika skalor försvårar jämförbarhet över tid. En enkel omarbeting av de fem svarsalternativen så att de matchar den elvgradiga 0–10-skalan ger ett medeltal på 6,2 vilket i så fall skulle betyda att svenska folkets inställning till mångkultur skulle ha förskjutits i mindre positiv inställning jämfört med 2014 års val (6,8). Vi kan dock inte med tillgängliga data vara helt säkra på hur de kortsiktiga opinionstrenderna ser ut. Här får vi ge oss till tåls och invänta fler mätningar. Dock kan vi konstatera att ett klart flertal i befolkningen alltjämt är övervägande positiva till att satsa på ett mångkulturellt samhälle. Även om hösten 2015 kan ha inneburit en tillbakagång också i attityderna till mångkulturellt samhälle så är den alltså inte tillräckligt stor för att ha orsakat någon förändring i balansen mellan andelen positiva och andelen negativa i befolkningen.³

Positivt och negativt med mångkultur

Vad våra svarande egentligen menar med ”mångkulturellt samhälle” vet vi inte. Det är ett mångbottnat begrepp och det finns inte någon vedertagen definition. De svarande gör säkerligen många olika positiva och negativa associationer. Men det finns vägar att nå större kunskap om hur svenska folket ställer sig till olika aspekter av mångkultur: Vid fem tillfällen har SOM-institutet ställt frågor till de boende i Västra Götaland om utvecklingen mot ett mer mångkulturellt samhälle är positiv eller negativ på en lång rad olika områden, som till exempel mat, musik, lag och ordning, ekonomi, sysselsättning och välfärd. Frågebatteriet gör det möjligt att upptäcka nyanser i svenska folkets syn på mångkultur: Exakt vad i utvecklingen mot ett mer mångkulturellt samhälle uppfattas som positivt och vad uppfattas som negativt?

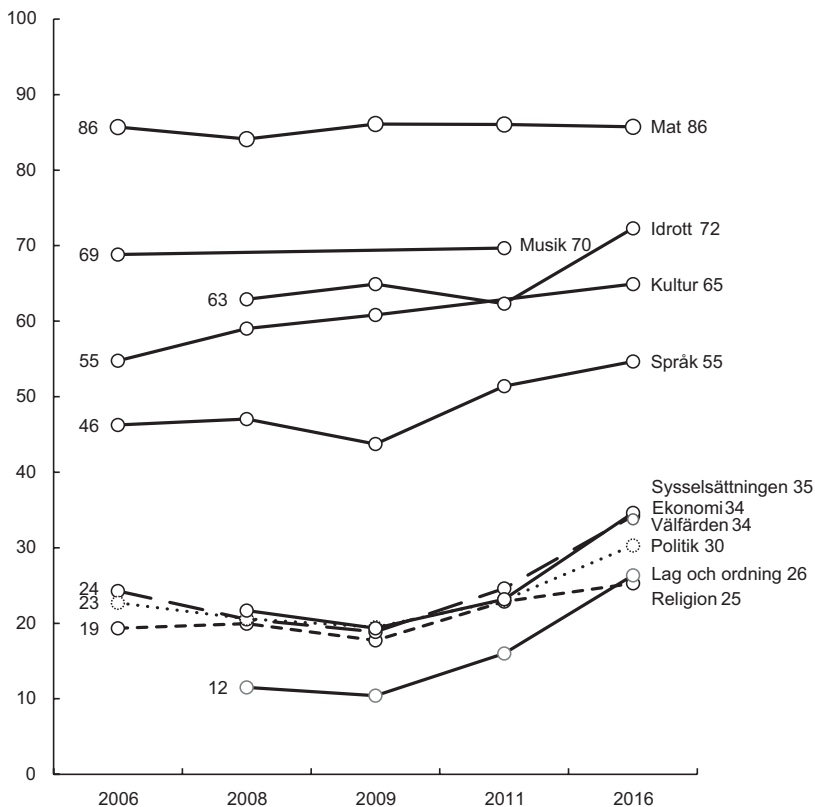
I figur 3 redovisas utvecklingen över tid för andelen västsvenskar som ställt sig positiva till ett mer mångkulturellt samhälle. Vi har historiskt undersökt inte mindre än 11 olika områden. För det första kan vi bekräfta samma huvudtendens som för Valundersökningarna: på samtliga områden utom mat och musik är skattningarna för 2016 högre än vid första mättilfället 2006. Svenska folket blir övertid mer positiv till det mångkulturella samhället.

För det andra kan vi konstatera att rangordningen av de olika områdena har varit likartad under hela den undersökta perioden. Den allmänna uppfattningen bland Västsvenskarna tycks vara att mångkultur är övervägande oproblematiskt och positivt om det rör mat, musik, idrott och kultur men övervägande problematiskt om det handlar om brottslighet, ekonomi och religion.

På senare tid är det framför allt för de områden som uppfattats som minst positiva som attityderna har blivit avgjort mer positiva över tid (se figur 3). Mellan 2009 och 2016 har andelen som anser att mångkulturellt samhälle har positiva effekter på ekonomin ökat från 20 till 34 procent. Detsamma gäller för religion, där andelen har gått från 10 till 25 procent positiva. Det är tydliga trender. Men fortfarande är det dock långt kvar till den opinionsövertikt för andelen positiva som gäller för t ex mat, musik och idrott.

Resultaten har förstås direkta implikationer för möjligheterna att bedriva opinionsbildning på området: beroende på om det är positiva eller negativa aspekter av mångkultur som lyfts fram i den allmänna debatten kommer opinionen att dra olika slutsatser om samhällsutvecklingen. Läggs betoningen på mat, musik och idrott är responsen åt det mer positiva hållet. Om istället överväganden som har med lag och ordning, religion, välfärd och ekonomi väger tyngre kommer individers bedömningar av det mångkulturella samhällets meriter vara åt det mer negativa hållet.

Figur 3 Andel mycket eller ganska positiva till ett mångkulturellt samhälle för 11 olika områden, 2006–2016 (procent).

Kommentar: Frågan lyder: "Man talar ibland om att Sverige har blivit ett mångkulturellt samhälle. Anser du att denna utveckling är positiv eller negativ på följande områden." En femgradig verbal svarsskala användes från "mycket positivt" till "mycket negativt". I figuren har andelen "mycket positivt" och "ganska positivt" slagits samman. Alternativet "ingen uppfattning" har också erbjudits respondenterna. År 2016 varierade andelen som inte hade någon uppfattning mellan 5 procent (mat) och 19 procent (politik). Historiskt ligger andel "ingen uppfattning" mellan 10 och 20 procent på alla områden förutom mat där färre svarar att de inte har någon uppfattning.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 2006–2016.

Små skillnader i inställning till mångkultur mellan olika befolkningsgrupper

Vi avslutar kapitlet med en närmare analys av vilka befolkningsgrupper som ställer sig mer positiva än andra till utvecklingen mot ett mångkulturellt samhälle. De olika områdena vi redan redovisat bedömdes mycket olika (se figur 3) men svaren på frågorna har en stark koppling till varandra. Graden av samvariation (internkorrelationer mätta med hjälp av korrelationsmättet pearsons r) mellan de olika

bedömningarna 2016 är starka (genomsnittet är $r=.78^4$) och ett additivt index över svaren har mycket god skalbarhet (Cronbachs alfa=.93; Loevingers H=.71)⁵. Det visar att det finns en stark latent värdering av huruvida ett mångkulturellt samhälle är positivt eller negativt. Det betyder också att det inte är givande att analysera de olika områdena var för sig. Bättre i så fall att utnyttja det faktum att vi har ett så högupplöst mätinstrument: ett mångkulturindex som på ett bättre sätt än de enskilda frågorna var och en för sig fångar upp variationerna i västsvenskarnas attityder till mångkulturellt samhälle.⁶

För att vårt mångkulturindex skall vara så jämförbart som möjligt över tid har vi använt västsvenskarnas inställning till de fem områden – mat, religion, ekonomi, politik och språk – som funnits med i varje undersökning under perioden.⁷ I tabell 2 visas genomsnittliga indexvärden för samtliga västsvenskar och för olika grupper i regionen. Indexvärdena är genomsnitt på en skala mellan 1= ”mycket positivt” till 5 ”mycket negativt”. Med andra ord visar låga värden på en generellt mer positiv bedömning av mångkultur och höga värden en mer negativ bedömning. Negativa förändringar – det vill säga när värdet minskar mellan olika år – innebär följaktligen en mer positiv bedömning av betydelsen av det mångkulturella samhället.

Tabell 2 Västsvenskarnas inställning till ett mångkulturellt samhälle 2006–2016, mångkulturindex mellan 1 'mycket positivt' och 5 'mycket negativt' (medeltal)

	2006	2008	2009	2011	2016	Skillnad 2016–2006
Samtliga	2,7	2,7	2,7	2,6	2,5	+0,2*
Samtliga (viktat efter ålder)	2,7	2,7	2,7	2,6	2,5	+0,2*
<i>Kön</i>						
Män	2,8	2,8	2,8	2,7	2,7	+0,1*
Kvinnor	2,6	2,6	2,6	2,5	2,4	+0,2*
<i>Ålder</i>						
16–29 år	2,6	2,7	2,6	2,5	2,3	+0,3*
30–49 år	2,7	2,7	2,7	2,6	2,5	+0,2*
50–64 år	2,7	2,6	2,8	2,6	2,6	+0,1
65–85 år	2,7	2,8	2,8	2,7	2,6	+0,1*
<i>Medborgarskap</i>						
Svenskt	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6	+0,1*
Utländskt eller dubbelt	2,5	2,6	2,4	2,4	2,3	+0,2
<i>Utbildning</i>						
Låg utbildning	2,8	2,8	3,0	2,8	2,8	+0,0
Medellåg utbildning	2,8	2,8	2,8	2,7	2,7	+0,1
Medelhög utbildning	2,6	2,6	2,7	2,6	2,5	+0,2*
Hög utbildning	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	+0,1*

Forts.

Tabell 2 Forts.

	2006	2008	2009	2011	2016	Skillnad 2016–2006
<i>Stad-land</i>						
Ren landsbygd	2,8	2,8	2,9	2,7	2,7	+0,1 *
Mindre tätort	2,7	2,8	2,8	2,7	2,6	+0,1
Stad eller större tätort	2,8	2,7	2,7	2,6	2,5	+0,3 *
Göteborg	2,6	2,6	2,6	2,6	2,4	+0,2 *
<i>Intresse för politik</i>						
Mycket intresserad	2,5	2,6	2,6	2,4	2,6	+0,1
Ganska intresserad	2,6	2,6	2,7	2,6	2,5	+0,1 *
Inte särskilt/allt intresserad	2,8	2,8	2,8	2,7	2,6	+0,2 *
<i>Förtroende för rikspolitiker</i>						
Stort förtroende	2,4	2,5	2,5	2,4	2,2	+0,2 *
Varken eller	2,6	2,7	2,7	2,6	2,5	+0,1 *
Litet förtroende	2,9	2,9	3,0	2,8	2,9	+0,0
<i>Politisk vä-hö orientering</i>						
Klart till vänster	2,4	2,4	2,4	2,3	2,0	+0,4 *
Något till vänster	2,6	2,6	2,6	2,4	2,3	+0,3 *
Varken till vä eller hö	2,7	2,7	2,8	2,7	2,6	+0,1 *
Något till höger	2,7	2,7	2,8	2,6	2,7	+0,0
Klart till höger	2,9	2,9	3,0	2,8	3,0	-0,1
<i>Partisympati</i>						
Vänsterpartiet	2,4	2,4	2,4	2,2	2,0	+0,4 *
Socialdemokraterna	2,7	2,6	2,7	2,5	2,4	+0,3 *
Centerpartiet	2,5	2,6	2,8	2,6	2,3	+0,2 *
Liberalerna	2,7	2,6	2,6	2,6	2,4	+0,3 *
Moderaterna	2,8	2,7	2,8	2,6	2,6	+0,2 *
Kristdemokraterna	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6	+0,1
Miljöpartiet	2,3	2,3	2,4	2,3	2,2	+0,1 *
Sverigedemokraterna	4,0	3,9	3,8	3,9	3,6	+0,4 *
Feministiskt initiativ	-	-	-	-	1,9	

Kommentar: Resultaten i tabellen är genomsnitt på ett additivt index på variablerna mat, religion, ekonomi, politik och språk. Ett positivt förändringsvärde i kolumnen längst till höger visar på en mer positiv inställning till ett mångkulturellt samhälle. Feministiskt initiativ har för få sympatisörer för att medge redovisning 2006–2011. Under perioden har SOM-undersökningarna fått ett större svarsbortfall framför allt bland ungdomar. Vi vill inte dra slutsatser om förändringar över tid som kan vara orsakade av sjunkande svarsfrekvenser. Resultaten för Samtliga i tabellen har därför viktats mot ålder för att försöka kompensera för ökat svarsbortfall över tid. Skillnaderna jämfört med de oviktade resultaten är mycket små varför oviktade resultat används i resten av tabellen. Vid viktningen har 6 ålderskategorier använts. De demografiska vikterna har hämtats från SCBs befolkningsstatistik. Förändringar som har försetts med en stjärna (*) är statistiskt signifikant ($p < .05$). Differensmått har beräknats med utgångspunkt i de avrundade indexvärdena.

Källa: De regionala SOM-undersökningarna i Västsverige 2006, 2008, 2009, 2011 och 2016,

Inställningen till mångkultur varierar mellan olika grupper. Kvinnor är mer positiva till mångkultur än män vilket även tidigare studier visat. Kvinnor intar ofta en mer generös inställning i invandringsfrågor än män (Demker 2012, 2014). Både män och kvinnor har blivit mer positiva till mångkultur över tid men skillnaden mellan de två grupperna är större 2016 än 2006.

Vid den första mätningen 2006 fanns ingen åsiktsskillnad mellan unga och gamla men 10 år senare är den yngsta åldersgruppen signifikant mer positiv till mångkultur än de äldre åldersgrupperna. Minst positiva till mångkultur är grupper med lägre utbildning, lågt förtroende för politiker och boende i landsbygd eller mindre tätort.

Frågan om mångkultur är liksom andra frågor som berör invandring och flyktingmottagning en starkt partipolariserad fråga (se Oscarsson 2017). Vänsterpartiets, Feministiskt initiativ och Miljöpartiets anhängare står på den ena kanten och Sverigedemokraternas anhängare står på den andra och skiljer sig signifikant från övriga partiers anhängare i mitten. Sverigedemokraternas anhängare utmärker sig genom att vara mest negativa till mångkultur men är dock den grupp vars åsikt har förändrats mest mellan den första och sista mätningen i riktning mot att blir mer positiv.

Inställningen till mångkultur har blivit försiktigt mer positiv i alla grupper förutom bland dem som står längst till höger i politiken. Gapet mellan dem som står klart till höger och dem som står klart till vänster har vuxit med mer än ett halvt skalsteg på vårt mångkulturindex mellan 2006 och 2016. Svenska folkets inställning till mångkultur har över tid blivit en tydligare vänster-högerfråga.

Övervägande positivt till mångkultur men meningarna går allt mer isär

Vi har i det här kapitlet försökt sammanfatta resultaten från befintliga mätningar av svenska folkets inställning till ett mångkulturellt samhälle. Vi har med hjälp av data från de västsvenska SOM-undersökningarna och de svenska Valundersökningarna kunnat visa att svenska folkets attityder till ett mångkulturellt samhälle har blivit svagt mer positiv under de senaste tjugofem åren. Genomsnittssvensken har alltså kommit att bli mer positiv till mångkultur. Men det betyder alls inte att alla svenskar är lika positiva. Bakom den långsamt mer positiva huvudtrenden kan vi tydligt se växande meningsskiljaktigheter i befolkningen när det gäller ett mångkulturellt samhälle. Den tar sig främst uttryck i en ökande grad av partipolarisering där inställningen till mångkultur får ett allt starkare samband med partisympatier.

Vi har också kunnat genomföra en nyanserad analys av positiva och negativa aspekter av utvecklingen mot ett mer mångkulturellt samhälle. Under det senaste decenniet uppfattas utvecklingen mot ett mångkulturellt samhälle som övervägande positivt på områden som mat, musik, idrott och kultur men övervägande negativt på områden som välfärd, ekonomi, lag- och ordning och religion. Mest positiva till ett mångkulturellt samhälle ställer sig grupper som kvinnor, högutbildade,

yngre, tjänstemän och storstadsbor. Mest negativa till ett mångkulturellt samhälle återfinns i grupper som står långt till höger i politiken, har låg utbildning och bor på landsbygd eller mindre tätort och har lågt förtroende för politiker.

Våra resultat är betydelsefulla för sättet på vilket vi beskriver hur utvecklingen av mångkultur påverkar den svenska folkopinionen. Erfarenheterna hittills har visat att det tycks vara komplicerat att kommunicera forskningsresultat som visar två viktiga huvudtrender samtidigt: å ena sidan en långsamt mer positiv inställning till mångkultur, å andra sidan allt tydligare motsättningar som på senare år har kommit att partipolitiseras. Medan genomsnittssvensken alltså blir mer positiv till mångkultur går meningarna alltmer isär om dess önskvärdhet och konfliktnivån ökar. Vår analys visar att det ur opinionsbildningsperspektiv finns gott om möjligheter för politiska aktörer att upprätthålla en hög konfliktnivå genom att rikta budskap till de redan positiva och de redan negativa. Det visar sig nämligen att vi gör dramatiskt olika bedömningar av det mångkulturella samhället beroende på vilka dimensioner av mångkultur som lyfts fram.

Noter

- ¹ Författarna vill rikta ett varmt tack till Dennis Andersson, biträdande forskare vid Valforskningsprogrammet, för all värdefull hjälp med analyserna av svenska väljares inställning till att satsa på ett mångkulturellt samhälle.
- ² Frågeställningen lyder: ”Om Du använder skalan på det här kortet, vilken är Din åsikt om förslaget att: Satsa på ett mångkulturellt samhälle med stor tolerans gentemot människor från andra länder med andra religioner och levnadssätt?”. Svartalternativen går från 0 ”mycket dåligt förslag”, 5 ”varken bra eller dåligt förslag” till 10 ”mycket bra förslag”
- ³ Resultaten påminner alltså om rörelser vi sett i andra indikatorer på frågeområdet från de undersökningar som genomförts före och efter den akuta flyktingkrisen i november 2015. Efter krisen har SOM-institutet uppmätt en högre andel som anser att påståendet ”Svenska medier berättar inte sanningen om problemen med invandring” är helt eller delvis riktigt (från 66 till 74 procent). Motsvarande förändring för påståendet ”Invandrarna i Sverige ska fritt kunna utöva sin religion här” är från 63 till 55 procent. Men notera att den kortsiktiga förändringen mellan 2015 och 2016 är relativt blygsam om vi jämför med opinionsläget under 1990-talet. Detta gäller även för attityder till förslag som att ”öka arbetskraftsinvandringen till Sverige” som 29 procent ställde sig positiva till 2015 men som sjönk marginellt till 26 procent hösten 2016 (motsvarande andel 2002 var 15 procent!).
- ⁴ Sambandsmättet som använts är Pearson’s r. Mättet kan variera mellan 0 och 1. Ju närmare värde 1, desto starkare samband.

- 5 Cronbachs alfa är ett mått på hur olika delar av ett test mäter samma bakomliggande koncept. Måttet kan variera mellan 0 och 1. Ett bra värde bör ligga mellan 0,75 och 0,95. Loevinger's H är ett passningsmått från så kallad Mokkenskalning som visar i vilken utsträckning de olika attityderna överensstämmer med en kumulativ skalningsmodell. Vanliga tumregler är att alfa-mått $>.70$ och H-mått $>.50$ indikerar god skalbarhet, det vill säga de olika indikatorerna fungerar bra att använda tillsammans i ett additivt index.
- 6 Hela 8 procent av svarspersonerna svarat "mycket positivt" på samtliga omfrågade områden. Ett formellt statistiskt test för graden av normalfördedning (skewness/kurtosis) ger dock ett tillfredställande resultat ($\chi^2=67,12; p<.000$) (Statakommandot sktest).
- 7 Cronbachs alfa för dessa additiva index varierar mellan .82 och .85. Delvariablerna stärker alla separat indexets värde på Cronbach alpha med inre variation av som mest 0.10 $r= 0.76-0.86$, vilket indikerar ett mycket användbart instrument.

Referenser

- Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (2015). "Fragment", i Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red), *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Boije, Edvin, Oscarsson, Henrik & Maria Oskarson (2016) The 2014 CSM campaign panel study. Dataset. University of Gothenburg: Swedish National Election Studies, The Department of Political Science.
- Borevi, Karin (2002). *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. 151: 343.
- Bové, Klara (2016). "Den nationella SOM-undersökningen 2016" i Andersson, Ulrika, Ohlsson, Jonas, Oscarsson, Henrik & Oskarson, Maria (red), *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Demker, Marie (2012). "Positiv attityd till invandring trots mobilisering av invandringsmotstånd", i Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red.) *I framtidens skugga: fyrtiotvå kapitel om politik, medier och samhälle*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Demker, Marie (2014). *Sverige åt svenskarna. Motstånd och mobilisering mot invandring och invandrare i Sverige*. Stockholm: Atlas Akademi.
- Demker, Marie (2015). "Mobilisering kring migration förändrar det svenska partisystemet", i Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red), *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Demker, Marie (2017). "Ökat motstånd mot flyktingmottagning och invandrares religionsfrihet" i Andersson, Ulrika, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson &

- Maria Oskarson (red), *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg (1993). *Väljarna inför 1990-talet*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Hedberg, Per (2015). *Väljarnas sakfrågeåsikter 1956–2014. Arbetsrapport 2015:07*. Göteborg: Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet
- Mörkenstam, Ulf (2009). "Det mångkulturella samhället", i Beckman, Ludvig & Mörkenstam Ulf (red), *Politisk teori*. Malmö: Liber: 114-132.
- Oscarsson, Henrik (2017). "Det svenska partisystemet i förändring", i Andersson, Ulrika, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red), *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2016). *Svenska väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Sannerstedt, Anders (2015). "Hur extrema är Sverigedemokraterna?" i Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red), *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Sannerstedt, Anders (2017). "Sverigedemokraterna: Skånegapet krymper" i Andersson, Ulrika, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red), *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Severin, Jacob & Hjerm, Mikael (2015). "Uppfattningar om rasism", i Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red), *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Solevid, Maria (2016). "Svenska utlandsröster", i Solevid, Maria (red), *Svenska utlandsröster*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

FÖRÄNDRAD MORGONTIDNINGSLÄSNING

LENNART WEIBULL

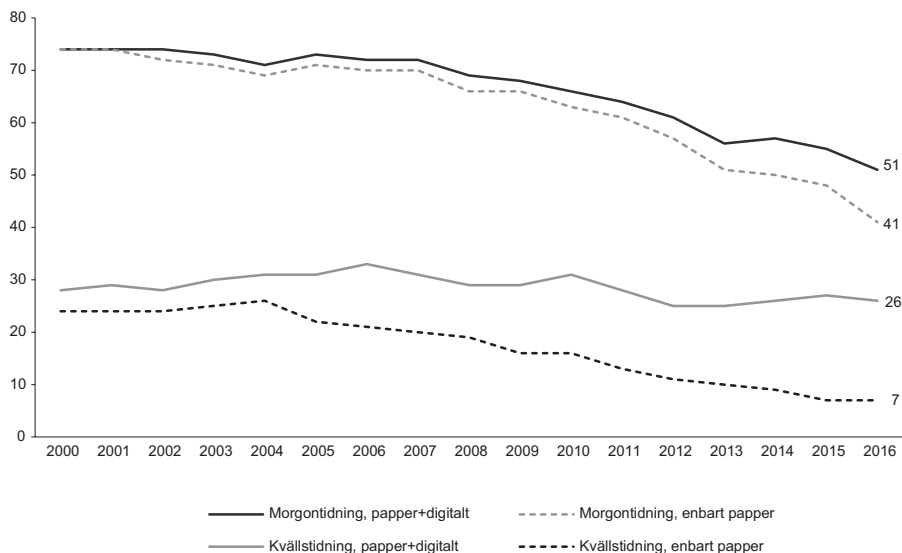
År 1989 var den svenska dagspressens rekordår. Aldrig förr eller senare har det sålts så många tidningsexemplar i Sverige. I den nationella SOM-undersökningen från samma år visades att 82 procent av svenskarna bodde i hushåll med morgontidningsprenumeration och 81 procent läste en morgontidning minst fem dagar i veckan (Björkqvist 1990). Det gällde vid den tiden enbart tidningar på papper. Visserligen förekom det redan då experiment med elektronisk distribution via fax, men för tidningsbranschen som helhet var distributionstekniken ingen större fråga och för läsarna var det papper som gällde.

Det gångna kvartssekket har kännetecknats av en successiv nedgång i morgontidningsläsningen. I den nationella SOM-undersökningen hade andelen morgontidningsläsare minst fem dagar i veckan fallit till 58 procent. I den andelen ingår både pappers- och webbtidningsläsare, medan 39 procent papperstidningsläsare innebär mer än en halvering i jämförelse med 1989 (Svenska trender 2017). Ser vi närmare på utvecklingen efter millennieskiftet blir det tydligt att nedgången i läsning särskilt accentuerats efter 2005 (figur 1). Webbläsningen av morgonpress har visserligen under samma period ökat, men det är mycket tydligt att uppgången för webben inte har kunnat kompensera för nedgången i papprets spridning. Det gör att den samlade kurvan för svenskarnas läsning av morgonpress går nedåt och ger stöd åt många pessimistiska prognoser.¹

Förändringsmönstret är internationellt (Reuters Institute 2017). I Sverige är nedgången i stort sett densamma i alla delar av landet och för i stort sett alla morgontidningar (Weibull m fl 2017). I den första västsvenska frågeundersökning som SOM-institutet genomförde – 1992 – framkom att andelen av de boende i Göteborgsregionen som hade en morgontidning i hushållet var då 80 procent och läsningen minst sex dagar i veckan låg på i stort sett samma nivå. Siffrorna från 2016 visar att andelen boende i prenumerationshushåll 2016 fallit till omkring 50 procent. Vid samma tid var andelen dagliga papperstidningsläsare drygt 35 procent och andelen regelbundna läsare av morgontidningar på nätet knappt 25 procent.

Nedgången för morgonpressen motsvaras inte av ett fall för de lösnummerförsålda kvällstidningarna. Visserligen har även deras pappersutgåvor tappat kraftigt i upplaga och läsning, men uppgången för webbutgåvorna har väl kompensterat nedgången för pappret. Således har kvällspressen i huvudsak behållit sin samlade räckvidd även i den nya mediesituationen (figur 1).

Figur 1 Läsning en genomsnittlig dag av morgon- respektive kvällstidningar i åldern 9–79 år, 2000–2016, Sverige (procent)

Källa: Nordicoms Mediebarometer respektive år.

Det intressanta med de förändrade morgonpressvanorna är att det är frågan om två parallella processer. Det handlar inte bara om en försvagning av svenskarnas morgontidningsläsning utan även om en förskjutning från en teknikplattform till en annan: pappret minskar samtidigt som webben får allt större betydelse. Det vi också kan se är att webbläsningen inte ökar lika mycket som pappersläsningen går ner (Weibull m fl 2017). Tidigare forskning har också tydligt visat att nedgången i morgontidningsläsning är klart störst bland de yngre, medan de äldre i mindre grad ändrat sina traditionella läsvanor (Bergström 2014). I fråga om tekniken visar studier av läsvanor på betydande skillnader i benägenheten att byta till en ny plattform. Framför allt äldre personer är mindre benägna att läsa morgontidningar på nätet, medan yngre är öppna för den nya tekniken i linje med forskningen om diffusion av nya tekniker (Rogers 2003). Det har även visat sig att webbanvändare verkar ha en annan syn på tidningen än de som läser på papper (Weibull 2013, 2016). Mycket av samspelet mellan papper och teknik påverkas dessutom av olika samhällsförändringar som har inflytande på allmänhetens mediepreferenser.

Givet vad vi vet om morgonpressens utveckling finns det anledning att analysera förändringen som uttryck för två olika förändringsmönster – å ena sidan den samlade nedgången i morgontidningsläsningen, å andra sidan den successiva förskjutningen från papper till webb – eftersom det kan förmodas att de påverkas av delvis olika faktorer. Det är vidare viktigt att ha fokus på vad som hänt under

den senaste tioårsperioden, då den svenska morgontidningsmarknaden på ett avgörande sätt förändrats.

Mot den bakgrunden är den centrala frågan för detta kapitel i vilken utsträckning de två förändringsmönstren hänger samman. Syftet är att försöka belysa den närmare innebörden hos dessa förändringsmönster utifrån beskrivningar av ett konkret fall. Det handlar om förändringen på en marknad och om utvecklingen av förhållandet mellan papper och nät. I fokus står den lokala morgontidningen *Göteborgs-Posten* och dess spridning i Göteborgsregionen.²

Göteborgs-Posten och läsarna

Den nuvarande Göteborgs-Posten (GP) startade 1858 men hade föregåtts av en tidning med samma namn startad redan 1813. Tidningen hade växlande politisk profil men sedan slutet av 1800-talet i huvudsak liberal. I början av 1900-talet förde GP en blygsam tillvaro. Den var upplagemässigt klart mindre än Göteborgs ledande tidning den liberala *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, men samtidigt större än den socialdemokratiska *Ny Tid*. Grunden för Göteborgs-Postens starka ställning på Göteborgsmarknaden lades av chefredaktören Harry Hjärne som inför en hotande konkurs övertog tidningen 1926. Genom satsningar på lokaljournalistik och sport, ett lågt pris och en effektiv distribution fick Hjärne GP att snabbt växa. Redan i början av 1930-talet passerade GP Handelstidningen i upplaga och tio år senare var GP utan jämförelse Göteborgs största tidning med ca 120 000 exemplar, att jämföra med mindre än 50 000 för den närmaste konkurrenten (Forsslund 1977).

Göteborgs-Postens expansion fortsatte under 1900-talets första hälft. År 1973 var GP ensam som daglig morgontidning sedan först *Ny Tid* och sedan *Handelstidningen* tvingats till nedläggning.³ Tidningen nådde sin största pappersupplaga år 1976 med 309 900 exemplar per utgivningsdag. En studie från ett par år tidigare visade att över 90 procent av de boende i Göteborg dagligen läste GP (SOU 1975:78). Upplagan började därefter att långsamt minska och 1995 var den 275 000 exemplar. När SOM-institutet hösten 1992 genomförde sin första undersökning av morgontidningsläsningen i Göteborgsregionen visade den att 80 procent läste Göteborgs-Posten minst sex dagar i veckan, medan Malmötidningen *Arbetets* västsvenska edition enbart nådde 4 procent regelbundna läsare (Weibull, 1993).

Mönstret i morgontidningsläsningen i Göteborg skiljde sig inte anmärkningsvärt från det i Sverige i stort. De regelbundna läsarna var mindre frekventa bland de yngre än bland de äldre och mer frekventa bland hög- än bland lågutbildade. Personer i ensamhushåll läste morgontidning mindre ofta än personer i flerpersonshushåll, liksom politiskt intresserade läste morgontidning oftare än politiskt ointresserade; genom att den en tidning med liberal partiprofil är borgerliga sympatisörer överrepresenterade bland läsarna (Kratz 1994, 1995, Lithner 2000a, Weibull 2013). Samtidigt kom samhällsförändringarna under 1990-talet, bland annat den långdragna lågkonjunkturen i början av decenniet, att skärpa den sociala

skiktningen i morgontidningsläsningen med fallande läsvanor bland yngre och i lågresursgrupper (Lithner 2000b).

Även i Göteborg ökade efter hand polariseringen i morgontidningsläsning och kom i ökande grad att reflektera skillnader mellan stadsdelar med olika socio-ekonomiska resurser – i lågresursstadsdelar var 1994 andelen prenumeranter under 70 procent, i högresursstadsdelar över 90 (Weibull 1995). Skillnaderna hade huvudsakligen sin bakgrund i ekonomiska faktorer, inte minst ett snabbt ökande prenumerationspris, och öppnade för gratistidningar. I Stockholm hade *Metro* startat 1995 och 1998 kom en Göteborgsutgåva som fick stor spridning främst i de resurssvaga stadsdelarna (Wadbring 2001, 2007). Troligen låg förklaringen inte bara i att *Metro* var gratis utan också att den var lättöverskådlig med relativt korta texter.

År 1995 lanserade Göteborgs-Posten sin webbutgåva. Det var ungefär vid samma tid som även många andra tidningar gjorde entré på nätet. Liksom hos flertalet av de andra morgontidningar som valde att arbeta med nätet var ambitionen hos GP till en början begränsad: nätutgåvan var gratis och snarast ett sätt att skapa uppmärksamhet genom närvaro i en modern teknik. Det som till en början hindrade spridningen var bristande tekniktillgång i hushållen. Det stora genomslaget för medier på nätet kom som en följd av att hushållen installerade bredband. Andelen hushåll med bredband var fortfarande 2001 på under 15 procent, men bara fem år senare fanns bredband i tre av fyra hushåll (Bergström 2015). Det är således efter år 2000 det blir intressant att studera hur den nätbaserade morgontidningsläsningen förändras – och hur den samspelar med den generella och snabbt kommande försvagningen av morgontidningsmarknaden.⁴

Läsning av GP på papper och webb

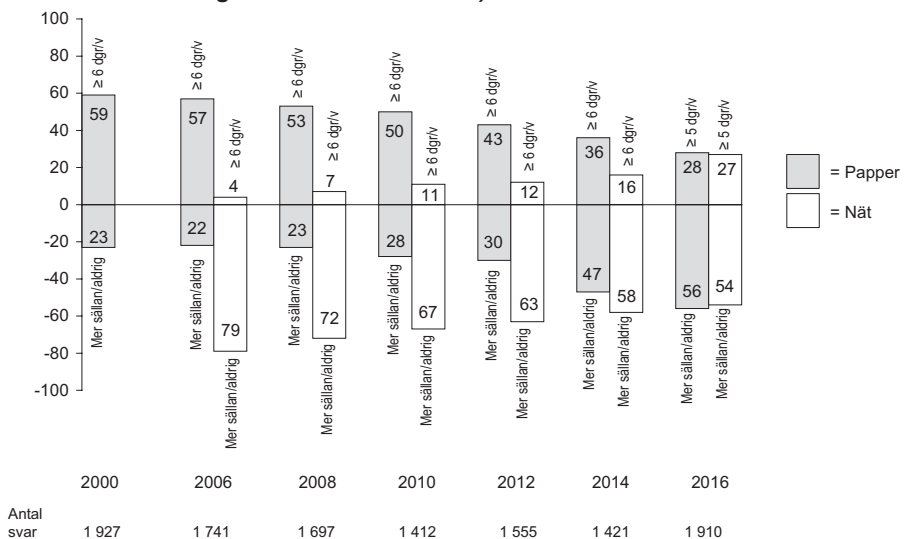
I den västsvenska SOM-undersökningen år 2000 uppgav 59 procent av de boende i Göteborg med kranskommuner att de läste Göteborgs-Posten på papper minst sex dagar i veckan, medan ytterligare knappt tio procent angav att de läste GP åtminstone någon eller några gånger i veckan. Det var visserligen en hög andel för en storstadstidning, men det var betydligt lägre än ett par decennier tidigare. Även år 2000 var det fortsatt läsning på papper som gällde och användningen av internet någon gång i veckan låg på en femtedel (Bergström & Wadbring 2001). Visserligen ställdes inte någon specifik fråga om läsning av morgontidningar på nätet, men de som tvekat om sin morgontidningsprenumeration – omkring en 40 procent av prenumeranterna – fick en följdfråga om varför. Av dessa uppgav endast omkring fem procent att läsning på internet var skäl till tveksamheten. De två vanligaste skälen var istället att man inte hade tid att läsa och att kostnaden var alltför hög⁵ – dessa skäl samlade vardera drygt 25 procent av de tveksamma GP-prenumeranterna (Weibull 2013).

Under de därpå följande åren ökade andelen tveksamma morgontidningsprenumeranter i Göteborgsområdet samtidigt som även andelen som hänvisade till

internet som alternativ till pappersprenumerationen steg. År 2005 angav närmare 15 procent av de tveksamma prenumeranterna möjligheten att ta del av nyheter på internet som skäl till sin tveksamhet, men det var fortsatt klart lägre än tidsbrist och kostnader som båda ökat till drygt 30 procent av de tveksamma prenumeranterna.⁶ När det gällde regelbunden läsning av Göteborgs-Posten hände emellertid förhållandevis lite under perioden: andelen läsare minst sex dagar i veckan var 2005 58 procent, alltså samma nivå som 2000. Men samtidigt uppträdde ett nytt mönster: de som läste någon eller några gånger i veckan minskade och de som läste mera sällan eller aldrig hade nu mer än fördubblats och utgjorde 2005 omkring 25 procent. Det är nu det blir tydligt att något händer.

För att belysa förändringsmönstren har vi valt att utgå från perioden 2006–2016. Det är således den tioårsperiod där de stora förändringarna skett. För denna period har vi möjlighet att fördjupa oss inte bara i läsningen av Göteborgs-Posten på papper utan kan genomgående jämföra med webbläsning av tidningen på grundval av frågor ställda på i stort sett samma sätt.⁷ I figur 2 finns redovisat läsvanor för papper och webb varannat år under tioårsperioden.

Figur 2 Regelbundenheten i läsning av Göteborgs-Posten på papper 2000 och på papper och webb 2006–2016 (procent av de boende i Göteborg med kranskommuner)

Kommentar: Endast de mest och de minst regelbundna läsarna respektive icke-läsarna redovisas. Fram till och med 2014 är de mest regelbundna definierade som läsare minst sex dagar i veckan, medan de 2016 avser minst fem dagar i veckan. Orsaken är en förändring av skalan i frågeformuläret. Hur skalförändringen påverkar tolkningen av resultaten tas upp i texten. I fråga om icke-läsarna avses med mer sällan mindre än någon gång i veckan. Som Göteborgs kranskommuner räknas Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille och Öckerö.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2000–2016.

När det gäller läsningen på papper faller andelen dagliga läsare under hela perioden, men nedgången accelererar efter 2012. År 2016 är andelen GP-läsare på papper under 30 procent och långt över hälften av de boende i Göteborg med kranskommuner läser pappers-GP mindre än en gång i veckan. Det innebär en halvering av pappersläsningen i jämförelse med tio år tidigare.⁸

Under samma tioårsperiod ökade läsningen av Göteborgs-Posten online från fyra till drygt 25 procent – och ligger därmed på nästan samma nivå som papperstidningen. Även här ligger de stora förskjutningarna först de sista åren av perioden. När det gäller läsning mindre än någon gång per veckan är dock andelarna för nätversionen av GP fortfarande relativt stora. Visserligen är det 2016 något färre som är helt utan pappers-GP än utan webb-GP, men skillnaden är liten. Annorlunda uttryckt verkar det främst vara personer som var då-och-då-läsare av GP online som efter hand blivit dagliga nätläsare men de som sällan eller aldrig läst nättidningen varit mindre attraherade av den.

Den sammantagna bilden bekräftar således det som framkommit i tidigare studier att nedgången för papperstidningar inte har kompenseras av en uppgång för nättidningar. Visserligen är bruttosiffran för läsning – papper + webb – år 2016 på samma nivå som nettosiffran för papper 2006 (ca 55 procent), men måttet på regelbundenhet är 2016 mer generöst – minst fem dagar i veckan – och därmed inte helt jämförbart.⁹

Så långt har vi talat om läsmönster för papper respektive webb. I verkligheten handlar det inte om antingen eller utan de två plattformarna låter sig givetvis kombineras. Andelen dubbelläsare påverkar även den totala läsningen. Det är också analysen av samspelet mellan dem som kan ge de första indikatorerna på hur webbläsningen kan ha påverkat pappersläsningen. I tabell 1 redovisas för tre av tioårsperiodens år hur de boende i Göteborg med kranskommuner fördelar sig över daglig läsning av Göteborgs-Posten på papper och webb samt hur många som kombinerar båda plattformarna respektive inte alls läser GP.

Det framgår att den vanligaste kombinationen 2006 var daglig läsning av papperstidningen och sällanläsning av nättidningen. Det var typmönstret för nästan hälften av de boende i Göteborg med kranskommuner (47 procent), medan gruppen som enbart läste nättidning regelbundet bara låg på ett par procent. Tio år senare hade situationen helt förändrats: den vanligaste kombinationen (29 procent) var nu att *inte* läsa Göteborgs-Posten regelbundet – vare sig på papper eller på nät, medan den näst vanligaste var att antingen läsa GP på papper och inte på nätet eller att läsa tidningen på nätet men inte på papper.

Ett sätt att ge ett mått på förändringen är att studera procentdifferenserna över tid. Den största förändringen är att de pappersinriktade GP-läsarna som aldrig tar del av webben minskat med 31 procentenheter från 47 till 16 procent, den näst största är att de nätinriktade läsarna ökat med 14 procentenheter och att de som inte läser Göteborgs-Posten regelbundet vare sig på papper eller på nät har

ökat med 12 procentenheter.¹⁰ Också dubbelläsningen mellan papper och nät är högre 2016 (fem procentenheter) än tidigare, men fortfarande mycket begränsad.

Tabell 1 *Kombination av papper och webb vid läsning av Göteborgs-Posten 2006, 2011 och 2016 (procent av de boende i Göteborg med kranskommuner)*

2006

Läsning på papper

		≥ 6 d/v	1 – 5 d/v	Mer sällan	
<i>Läsning på webben</i>	≥ 6 d/v	1	1	2	=100% Antal svar 1 740
	1 – 5 d/v	8	5	4	
	Mer sällan	47	15	17	

2011

Läsning på papper

		≥ 6 d/v	1 – 5 d/v	Mer sällan	
<i>Läsning på webben</i>	≥ 6 d/v	4	3	4	=100% Antal svar 1 462
	1 – 5 d/v	11	8	7	
	Mer sällan	32	11	20	

2016

Läsning på papper

		≥ 5 d/v	1 – 5 d/v	Mer sällan	
<i>Läsning på webben</i>	≥ 5 d/v	6	4	16	=100% Antal svar 1 884
	1 – 4 d/v	6	5	12	
	Mer sällan	16	6	29	

Kommentar: År 2006 och 2011 är den högsta regelbundenheten minst sex dagar i veckan, medan 2016 är minst fem dagar i veckan. Det innebär att mellangruppen 2006 och 2011 är 1–5 dagar i veckan och 2016 1–4 dagar i veckan. Som Göteborgs kranskommuner räknas Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille och Öckerö.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2000–2016.

Ett annat sätt att beskriva förändringen är att andelen med fasta läsvanor för Göteborgs-Posten – oavsett papper eller nät – minskar från drygt hälften av de boende i Göteborg med kranskommuner år 2006 till knappt 40 procent tio år senare. Om vi väljer att applicera en mer generös definition – läsning av Göteborgs-Posten oavsett plattform åtminstone en gång i veckan – blir givetvis andelen läsare högre. 2006 hade 83 procent någon kontakt med GP, 2016 var det 71 procent. För tioårsperioden finns det även med en sådan definition en tendens att andelen läsare då och då långsamt minskar för pappers-GP medan den ökar något för nät-GP. ”Ströläsningen” är störst 2011 medan den ligger på lägre nivå både 2006 och 2016. Det kan tolkas som en övergång från vanor dominerade av papperstidningsläsning över en period då nätläsning vinner insteg till vanor där nät och papper väger rela-

tivt jämnt. Det är samma förskjutning i digital riktning som noteras även i övrigt, exempelvis i att personer som är tveksamma till GP-prenumeration nämner nätet som alternativ (Weibull 2013). Förändringen går emellertid långsamt.

Papper och nät i olika grupper

Så långt bekräftar den samlade bilden av vad som hänt i Göteborgsregionen det allmänna mönstret för morgontidningsläsningen i Sverige. Det gäller inte minst iakttagelsen att nedgången för pappret inte kompenseras av en uppgång för nätläsning. Samtidigt finns det betydande skillnader i plattformspreferens mellan olika läsargrupper. Det är hur dessa skillnader förändrats över tid som främst är av intresse att belysa. I tabell 2 redovisas pappers- och webbtidningsläsning för Göteborgs-Posten 2006 och 2016 i olika grupper.

När det gäller läsningen på papper visar sig att nedgången i daglig läsning gäller alla grupper. Fallet i de flesta grupper ligger relativt nära genomsnittet på knappt 30 procentenheter, men det finns flera mönster att notera. Kvinnor har minskat sin läsning mer än män och ligger 2016 lägre än män i daglig läsning. I fråga om ålder är det framför allt personer i medelåldern – både yngre och äldre – som har minskat sin läsning av GP på papper, medan nedgången bland de äldsta på 21 procentenheter ligger klart under genomsnittet.

Grupper som särskilt minskat sin dagliga läsning av Göteborgs-Posten är tjänstemän, boende i högresursområden och politiskt intresserade. Det är grupper som traditionellt varit mycket frekventa morgontidningsläsare, men som under det gångna decenniet i större utsträckning än andra övergivit i varje fall Göteborgs-Posten på papper. En jämförelse med ett nationellt genomsnitt visar på samma mönster. Att högresursgrupper och politiskt intresserade minskat sin läsning betyder emellertid inte att de slutat läsa GP på papper, enbart att andelen regelbundna läsare minskat. Som framgår av tabellen läser högre tjänstemän och politiskt intresserade pappers-GP oftare än genomsnittet. Däremot ligger högutbildades läsning 2016 klart lägre än lågutbildades, medan de tio år tidigare var på samma nivå.

Det finns som väntat även ett samband mellan partisympati och läsning av den liberala Göteborgs-Posten på papper. Sympatisörer med Allianspartierna läser GP i något större uträkning än de som sympatiserar med de rödgröna partierna. Även om läsningen går ner i båda grupperna är mönstret i stort sett detsamma. Tendensen gäller emellertid inte läsare av GP på nätet, vilket bekräftar tidigare iakttagelser att politisk profilering i dagstidningsläsningen är knuten mer till papperstraditionen än till nätet (Weibull 2013).

En granskning av mönstren visar att det bakom siffrorna ofta finns en åldersfaktor som dessutom har fått en ökad betydelse. Det senare kan utläsas av de redovisade eta-värdena.¹¹ Sambandet mellan ålder och läsning av GP på papper har ökat mellan 2006 och 2016 genom att de äldre varit mindre benägna att lämna papperstidningen, alltså samma mönster som visat sig i många studier

Tabell 2 Andelen regelbundna läsare av Göteborgs-Posten på papper och webb i olika grupper 2006 och 2016 (procent av de boende i Göteborg med kranskommuner)

	Papper			Webben			Ingetdera		
	2006	2016	Diff	2006	2016	Diff	2006	2016	Diff
Kvinnor	59	27	-32	3	26	+23	39	53	+14
Män	54	30	-24	5	27	+22	43	49	+6
<i>Eta</i>	.06	.03		.07	.02				
16 – 29	35	7	-28	7	20	+23	61	76	+15
30 – 49	46	11	-35	4	34	+30	51	59	+8
50 – 64	59	32	-37	4	28	+24	29	46	+17
65 – 85	79	58	-21	2	19	+17	20	32	+12
<i>Eta</i>	.34	.45		.33	.19				
Lägutbildad	63	42	-21	2	16	+14	36	49	+13
Medelläg	46	24	-22	3	24	+21	51	57	+6
Medelhög	56	25	-31	7	26	+19	40	53	+13
Högutbildad	65	29	-36	5	32	+27	32	46	+14
<i>Eta</i>	.11	.08		.30	.19				
Arbetarfamilj	42	21	-21	4	19	+15	55	62	+7
Tj man familj	65	29	-36	4	33	+29	32	44	+12
Högre tj man	72	42	-30	5	36	+31	26	33	+7
Egen företagare	63	37	-26	3	22	+19	36	48	+12
<i>Eta</i>	.23	.13		.15	.27				
Lågresursområde*	39	22	-17	9	20	+11	55	64	+9
Medelläg*	54	23	-31	4	32	+28	40	53	+13
Medelhög*	60	27	-33	5	30	+25	37	49	+12
Högresursområde*	65	30	-35	5	31	+26	33	45	+12
<i>Eta</i>	.19	.07		.08	.14				
Ensamhushåll	48	25	-23	4	19	+15	48	60	+12
Flerpersonshush	51	29	-28	4	28	+24	40	45	+5
<i>Eta</i>	.12	.05		.14	.15				
<i>Politiskt intresse:</i>									
Mycket stort	65	33	-32	6	34	+28	31	43	+12
Ganska stort	64	32	-32	4	28	+24	34	48	+14
Inte särskilt stort	50	22	-28	3	22	+19	48	61	+13
Inte alls	31	7	-24	6	17	+11	66	77	+11
<i>Eta</i>	.19	.15		.06	.15				
<i>Blocksympati:</i>									
Rödgrön	53	22	-31	5	20	+15	44	61	+17
Alliansen	63	30	-33	4	23	+19	35	53	+18
<i>Eta</i>	.11	.09		.01	.04				
Totalt	57	28	-29	4	26	+22	40	52	+12

Kommentar: År 2006 avser regelbundenheten minst sex dagar i veckan, medan den 2016 är minst fem dagar i veckan. Som Göteborgs kranskommuner räknas Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille och Öckerö. Antalet svar är som lägst 103 – Inte alls intresserad av politik – men ligger vanligen mellan 200 och 300 eller högre. Om eta-måttet se not 11. *) Resursområden avser endast boendeområden i Göteborgs kommun.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2006 och 2016.

(Bergström 2016, Weibull 2013). Med tanke på att det även finns en åldersfaktor bakom utbildning är det i sin tur förklaringen till att lågutbildade och arbetare i större utsträckning är kvar som morgontidningsläsare. Det är således uppenbart av siffrorna att Göteborgs-Posten på papper fått en allt äldre läsekrets.

I analyser av marknadsutvecklingen för dagstidningar har det ofta påvisats att det som framträder som ålderskillnader i realiteten handlar om skillnader mellan generationer (Westlund & Weibull 2013). Det kan också belysas för Göteborgs-Posten. I tabell 3 redovisas läsningen av GP på papper och nät 2006 och 2016 i tioårsgrupper. Det gör att vi kan få en bild av hur en viss så kallad ålderskohort förändrat sina vanor under perioden. Exempelvis kan vi se att de som 2006 var 20–29 år och således 30–39 år 2016 minskat sin regelbundna läsning av GP på papper från 41 till 8 procent, medan nätläsningen av GP i samma ålderskohort ökat från 8 till 36 procent.

Tabell 3 Läsning av Göteborgs-Posten på papper och webb i olika åldersgrupper 2006 och 2016 (procent bland boende i Göteborg med kranskommuner)

Göteborgs-Posten på papper						
	20–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70–79
2006 (6-7 d/v)	41	43	55	70	79	84
2016 (≥5 d/v)	6	8	14	29	45	61
Förändring		-33	-29	-26	-25	-18
Göteborgs-Posten på nätet						
	20–29	30–39	40–49	50–59	60–69	70–79
2006 (6-7 d/v)	8 (18)	5 (19)	3 (9)	5 (9)	2 (10)	2 (5)
2016 (≥5 d/v)	21	36	33	30	26	16
Förändring		+28 (+18)	+28 (+14)	+27 (+21)	+21 (+17)	+14 (+6)
Antal svar						
2006	218	303	289	315	261	173
2016	242	273	364	301	316	264

Kommentar: År 2006 avser regelbunden läsning minst sex dagar i veckan, medan den 2016 är minst fem dagar i veckan. Procentandelarna i fråga om läsning av GP på webben 2006 ger som jämförelse andelen läsare med en vidgad definition på regelbundenhet – minst tre dagar i veckan. Jämför vidare texten. Som Göteborgs kranskommuner räknas Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille och Öckerö.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2006 och 2016.

Den sammantagna bilden är att alla, oavsett ålder, läser GP på papper mindre frekvent än de gjorde tio år tidigare. Men vi kan också se att de som var 60–69 år 2006 i lite högre grad har kvar tidningen tio år senare än de som var 20–29 år har. Mönstret är detsamma som visat sig i tidigare studier men det som verkar ha accentuerats är att papperstidningen tappar även bland de äldre – utan att få påfyllning av yngre läsare.

Slutsatsen är att läsningen av Göteborgs-Posten på papper domineras av äldre och att de äldres dominans har ökat mellan 2006 och 2016. En linjär regression där de i tabell 2 redovisade förklaringsvariablerna (utom resursområde som endast avser boende i Göteborgs kommun) visar att dessa sammantaget förklarar något mer 2016 än 2006, men att det är åldersfaktorn som klart signifikant bidrar till den ökade förklaringskraften, medan särskilt familjeklass tappar i betydelse.

Spegelbilden av papperstidningsläsningen är läsning på webben. Där uppvisar samtliga studerade grupper som väntat en ökad läsfrekvens för Göteborgs-Posten. Den genomsnittliga uppgången på drygt 20 procentenheter mellan 2006 och 2016 överträffas i stor utsträckning av vad samma grupper tappat i pappersläsning. Yngre medelålders, tjänstemän – särskilt högre tjänstemän – och mycket politiskt intresserade uppvisar uppgång på omkring 30 procentenheter, vilket med tanke på de låga ingångsvärdena 2006 är relativt kraftiga ökningarna. Omvänt gäller att äldre, lågutbildade, arbetare, boende i lågresursområden och politiskt ointresserade uppvisar de minsta ökningarna. Med tanke på att det genomgående handlar om ökningarna från låg nivå måste även dessa bedömas som stora. Exempelvis är uppgången i daglig webbläsning i den äldsta åldersgruppen från två till 19 procent och bland lågutbildade från två till 16 procent.

De enskilda bakgrundsfaktorernas samband med webbläsning visar ett delvis annat mönster än sambanden med pappersläsning. Det gäller särskilt för 2006 där eta-värdet visar att det är ålder och utbildning som har samband med läsfrekvens på nätet. Det är i linje med vad som kunde förväntas utifrån forskningen om diffusion där det visat sig att högutbildade och yngre i större utsträckning är innovatörer (Rogers 2003). Sambanden är dock lägre än förväntat. En linjär regression visar att ålder och utbildning ger ett knappt signifikant bidrag till variationen i webbläsningen av Göteborgs-Posten. Sannolikt ligger en förklaring i att digitala tidningar inte mer än delvis är en innovation. Annorlunda uttryckt är det med en travestering av ett bibelord snarast frågan om ”gammalt vin i nya läglar”.

När det gäller sambandsmönstren 2016 är dessa tydligare. Alla faktorer utom kön ger klara bidrag och förklaringskraften ökar. Ålder, utbildning och familjeklass visar sig vara de viktigaste och i stort sett jämnstarka. Ålder uppvisar emellertid ett oväntat mönster genom att det är de medelålders grupperna, särskilt de yngre medelålders, som har den mest frekventa läsningen av GP på webben. Det innebär en avvikelse från det traditionella mönstret för webbläsning där de yngsta brukar ligga högst. På nytt är det då viktigt att påminna sig att det inte handlar om allmän användning av webben utan om morgontidningsläsning.

Den tidigare översikten (tabell 3) av hur olika ålderskohorter förändrat sina vanor innehåller även mönstren för webbanvändning. Ökningen av läsningen av Göteborgs-Posten på webben – i procentenheter – finns i alla åldersgrupper, men skillnaden är relativt liten upp till 50 år. Också de äldsta blir mer frekventa webbläsare under perioden även om uppgången går något långsammare. Utfallet ger således i stort sett en spegelbild av nedgången för pappersläsningen. Det sker således en successiv övergång från den regelbundna pappersläsningen av Göteborgs-Posten till nätläsning av tidningen samtidigt som det försvinner regelbundna GP-läsare.

Ökningen av personer som varken läser Göteborgs-Posten på papper eller webb regelbundet redovisas i de två högra kolumnerna i tabell 2. Det visar sig som förväntat att andelen icke-läsare regelbundet har ökat i alla grupper. Mellan 2006 och 2016 är den genomsnittliga ökningen av icke-läsare 12 procentenheter. Det är framför allt bland personer i övre medelåldern och bland högutbildade som tidningen tappat läsare medan tappet är minst bland arbetare. Den största polariseringen framträder som väntat mellan de yngsta och de äldsta där differensen är drygt 40 procentenheter. Den är dock relativt stabil eftersom även de äldsta blivit mindre flitiga GP-läsare. Också det politiska intresset skiktat ut icke-läsarna – andelen icke-läsare utgör en mer än dubbelt så stor andel bland de politiskt ointresserade som bland de intresserade.

Den samlade bilden är således att den minskade läsfrekvensen för pappers-GP framträder främst i en övergång till den digitala tidningen, men att en inte obetydlig del som tidigare läste Göteborgs-Posten regelbundet nu inte längre följer tidningen regelbundet. Nätläsningen som 2006 var mycket begränsad har 2016 stabiliserats, låt vara att den inte kan kompensera för nedgången i pappersläsningen och att tidningens totala spridning därför fortsätter att minska.

Göteborgs-Posten bland andra medier

De senaste tio årens minskade läsning av Göteborgs-Posten i Göteborgsregionen betyder att omkring hälften av allmänheten i området inte regelbundet tar del av tidningen. Frågan är om icke-läsarna utvecklat någon annan vana. Har man gått över till att regelbundet följa andra traditionella medier, exempelvis radio, tv eller någon morgontidning från Stockholm eller följer man nyheter på sociala medier? Och hur många av de icke-regelbundna läsarna tittar i varje fall då och då i GP? Det är frågorna inför det avslutande avsnittet.

En första delfråga är i vad mån de icke-regelbundna läsarna ändå sporadiskt följer Göteborgs-Posten. Så visar sig knappast vara fallet. Bland dem som inte läser tidningen regelbundet tar det stora flertalet inte alls del av tidningen, definierat som mindre än någon gång i veckan. Det visar sig att de regelbundna läsarna av tidningens pappersutgåva oftare än sporadiska läsare – 1-4 dagar i veckan – av nätutgåvan (21 procent) än vad nätläsarna är av pappersutgåvan (16 procent). Det

kan tolkas som ett uttryck för ett flöde från pappers- till nättidningen, men visar också att det i så fall sker mycket långsamt.

Tabell 4 Användning av ett urval andra nyhetsmedier bland läsare av Göteborgs-Posten efter plattform och bland icke-läsare 2006 och 2016 (procent bland boende i Göteborg med kranskommuner)

	2006					2016				
	Läsning av GP ≥ 6 d/v					Läsning av GP ≥ 5 d/v				
	Nej	Enbart papper	Enbart webb	Papper + webb	Totalt	Nej	Enbart papper	Enbart webb	Papper + webb	Totalt
Lokalradio SR ≥ 5d/v	16	29	(6)	(17)	24	17	51	32	52	34
Ekonyheter SR ≥ 5d/v	14	26	(8)	(26)	20	20	42	26	39	27
Rapport/Aktuellt ≥ 5d/v	29	65	(29)	(52)	55	33	74	37	65	45
SVT Västnytt ≥ 5d/v	20	44	(31)	(48)	40	27	64	31	59	38
TV4 Nyheterna ≥ 5d/v	23	27	(31)	(39)	31	24	37	26	39	28
Metro/papper ≥ 5d/v	23	10	(31)	(30)	12	10	6	5	12	10
Aftonbladet/papper ≥ 4d/v*	6	4	(11)	(13)	5	3	3	2	7	3
Aftonbladet/nät ≥ 3d/v	27	17	(79)	(70)	23	33	23	57	55	37
Expressen/papper ≥ 4d/v*	2	1	(2)	(9)	2	4	6	3	10	4
Expressen/nät ≥ 3d/v	7	6	(42)	(44)	8	16	11	39	41	21
Sociala medier ≥ 5d/v	-	-	-	-	-	31	11	48	33	30
Lokal nyhetssajt ≥ 5d/v	-	-	-	-	-	2	1	9	11	4
Antal svar	708	961	48	23	1 741	970	417	684	113	1 910

Kommentar: År 2006 är den högsta regelbundenheten minst sex dagar i veckan, medan den 2016 är minst fem dagar i veckan. De generella frågorna om nyheter på sociala medier och lokala nyhetssajter ställdes inte 2016. Med parenteser har markerats att 2006 års nyhetsvanor bland nätläsare vilar på ytterst osäker grund genom att antalet svarande är lågt. De har lagts in närmast som illustrationer. Det bör även observeras att skalorna för andra nyhetskanaler i något fall skiljer sig mellan 2006 och 2016. Som Göteborgs kranskommuner räknas Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille och Öckerö. *) Regelbunden läsning av Aftonbladet och Expressen på papper är 2006 definierat som fyra gånger per vecka, 2016 som tre gånger per vecka. Siffrorna för Expressen 2016 inkluderar även GT och Kvällsposten.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2006 och 2016.

Hur olika typer av GP-läsare tar del av andra nyhetsmedier finns redovisat i tabell 4. Det generella mönstret för 2016 är att de som regelbundet enbart läser tidningen på papper eller tar del av den på både papper och nät har en mer frekvent användning av andra traditionella medier. Det gäller framför allt i förhållande till dem som inte läser GP regelbundet, men också i jämförelse med dem som bara läser tidningen enbart på nätet. Exempelvis är andelen som lyssnar på regionala nyheter i radio bland pappersläsarna av GP och bland dem som använder både papper och webb drygt 50 procent, bland regelbundna GP-läsare på enbart webben omkring 30 procent och bland icke-regelbundna GP-läsare under 20 procent. För tittandet

på SVT-nyheter och TV4-nyheter är mönstret i stort sett detsamma, låt vara att nivåerna skiljer sig något åt. Metroläsningen skiljer ut sig något: de som inte läser GP tar del av Metro i högre grad de som läser GP på papper regelbundet. Det bekräftar tidigare iakttagelser om papperstidningen Metros roll som gratisalternativ till GP (Wadbring 2007).

I fråga om nätmedier är bilden något annorlunda. Användningen av sociala medier för nyheter är klart högre bland dem som bara läser Göteborgs-Posten på nätet – nästan hälften av GP:s nätläsare tar del av nyheter i sociala medier minst fem dagar i veckan. Mönstret finns delvis även beträffande läsning av Aftonbladet och Expressen på nätet, men där är andelen läsare också hög bland dem som läser GP på både papper och nät. Såväl beträffande nyheter i sociala medier som nätläsning av kvällstidningar är icke-läsarna av GP klart mer frekventa användare än de som läser GP enbart på papper. Bakom det ligger till större delen skillnader mellan yngre och äldre generationers medievanor.

Nätutgåvorna av Stockholms morgontidningar Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet – inte redovisade i tabellen – har sina mest frekventa – men få – läsare bland dem som tar del av Göteborgs-Posten på både papper och nät. DN står även stark bland dem som bara läser GP på nätet. Genom sin nätutgåva har DN fått en något ökad spridning i Göteborg än den haft på papper.

Det är svårt att göra rättvisande jämförelser tio år tillbaka i tiden, eftersom nätläsningen då var relativt begränsad och siffrorna ytterst osäkra.¹² Även 2006 var emellertid bilden att de mycket få, som då regelbundet kombinerade Göteborgs-Posten på papper och nät tog del av andra traditionella nyhetsmedier i större utsträckning än övriga. Samtidigt hade de som inte tog del av GP regelbundet klart mindre frekvent användning av radio- och tv-nyheter, men högre för Metro, alltså till stor del samma mönster som 2016. Mönstret för nyhetsvanorna bland olika grupper av GP-läsare visar sig vara i stort det desamma om vi granskar mönstret för mellanåret 2011. Det förefaller att det ökande antal läsare som lämnat Göteborgs-Posten är de mindre nyhetsintresserade.

Bakom redovisade likheter och skillnader går det skönja några mönster i läsning och icke-läsning av Göteborgs-Posten. Ett sådant är att de som valt att kombinera GP på papper och nät är de mest nyhetsintresserade. Som vi sett i det föregående rör det sig om medelålders och högutbildade personer. Det kan uppfattas som att dessa har vidgat sin frekventa pappersläsning med en i stort sett lika frekvent läsning på webben. Nu har vi även kunnat visa att de tar del av andra nyhetsmedier regelbundet. Det är en grupp som i mitten av 10-talet verkar bestå av mellan fem och tio procent av de boende i Göteborgsregionen. I början handlade det möjligen mest om innovatörer men mycket talar för att det är nyhetsintresset mer än tekniken som motiverat deras medievanor.

En andra grupp är de som enbart håller sig till papperstidningen. De utgör en dryg femtedel av de boende i Göteborgsregionen. Det är också en nyhetsintres-

serad grupp, men den skiljer ut sig genom att i ökande utsträckning bestå av äldre personer, medan – som tidigare visats – de yngre i stort sett har lämnat den. Deras nyhetsintresse ligger något mer åt det lokala. Det är därför inte oväntat att dessa oftare än övriga kombinerar pappers-GP med lokala nyheter i traditionella medier. Att gruppen inte är helt utanför den digitala medievärlden visar sig i att nästan en fjärdedel av dem läser Aftonbladet på nätet minst fem dagar i veckan.

Den tredje gruppen är de som bara läser GP på webben. Också den utgörs av omkring en femtedel av de boende i Göteborgsregionen. Det är en grupp bestående av personer som sätter värde på själva tekniken för att orientera sig. De har ett lägre nyhetsintag när det gäller radio- och tv-nyheter i traditionella kanaler, medan de ligger högre i användningen av samma nyheter i digital form. Detsamma gäller för deras läsning av Aftonbladet. Det är mot den bakgrunden inte oväntat att gruppen har en särskilt frekvent användning av nyheter i sociala medier i förhållande till de andra grupperna. Det ligger i linje med vad andra studier visat på hur inte minst lokala nyheter sprids genom sociala medier (Leckner & Nygren, 2016, Nygren & Leckner, 2016, Bergström, 2016).

Slutligen finns gruppen som inte alls använder GP regelbundet. Den består av drygt hälften av de boende i Göteborgsregionen är främst yngre personer och personer under 50 år. Under den gångna tioårsperioden har ålderssegregationen snarast skärpts. I högre grad än i övriga grupper kännetecknas gruppen av en klar social skiktning. Arbetarfamiljer och – i Göteborg – boende i lågresursområden är särskilt överrepresenterade. Frekvensen i nyttjande av traditionella radio- och tv-kanaler ligger lägre än i övriga grupper och i snitt på drygt 25 procent och det finns ingen större skillnad mellan lokala och nationella kanaler. När det gäller medieanvändning online ligger de emellertid på genomsnittet – en tredjedel läser Aftonbladet på nätet minst fem dagar i veckan och nästan 30 procent använder nyheter i sociala medier lika ofta.

Vad händer med den lokala morgontidningen?

När jag 1973 för första gången studerade morgonpressens villkor i Göteborg handlade det om en helt annan tidningsvärld än idag (SOU 1975:78). Då var Göteborgs-Posten på sin upplagemässiga höjdpunkt och det fanns knappast någon oro för framtiden. Den tidens undersökningar handlade istället om att belysa förutsättningarna för att stödja de lokala andratidningarna i syfte att ge läsarna lokala valmöjligheter. Även de studier som gjordes under 1980-talet och 1990-talets början andades optimism för de traditionella morgontidningarna, åtminstone de som var de ledande på sin marknad. Synsättet svängde något i mitten av 1990-talet då det visade sig att upplagorna minskade, många andratidningar försvann och en ökande andel av de dominerande tidningarnas prenumeranter var tveksamma till att fortsätta med tidningen, men det medförde knappast någon större oro (Hjörne 1995, Lithner & Wadbring 1998, Weibull 1997).

Men nedgången har fortsatt – och accelererat. Dagens frågor om morgontidningsläsning har därför en helt annan inramning. Syftet med detta kapitel har därför varit att belysa vad som ligger bakom det kraftiga fallet i morgontidningsläsningen med särskilt tonvikt på förhållandet mellan läsning på papper och nätläsare genom en analys av Göteborgs-Postens läsare – och icke-läsare.

Det finns många förklaringar till den successiva försvagningen av morgonpressen. En är att särskilt morgonpressen i storstäderna kompenserade minskade annonsintäkter under 1990-talets lågkonjunktur med relativt kraftiga prishöjningar som fick många abonnenter att tveka (Weibull m fl 2017). Även den ökade andelen ensamhushåll och nya morgonvanor liksom mer frekventa tv-nyheter har ändrat villkoren för pressen, särskilt för en storstadstidning som Göteborgs-Posten. Tveksamheten att hålla sig med en abonnerad morgontidning, oftast med hänvisning till hushållsekonomin och bristen på tid, blev större och läsintresset minskade bland yngre och lågresursgrupper. Det öppnade i sin tur en marknad för gratistidningar som Metro (Wadbring 2003, 2009).

Webbutgåvan av Göteborgs-Posten, liksom andra tidningar på nätet, var från början snarast ett sätt att marknadsföra papperstidningen, bland annat genom att förmedla uppdaterade nyheter. Expansionen för Aftonbladet på nätet i början av det nya millenniet visade att nätsatsningar var en stor strategisk fråga för framtiden. Problemet var emellertid att webbtidningsläsarna inte utvecklade samma fasta vanor som läsarna av papperstidningen och de var inte lika motiverade att betala för ett abonnemang – trots att priset var lägre än för papperstidningen. Dagspressens annonsintäkter har dessutom påverkats negativt av de sociala medierna där annonsörerna lättare kunnat anpassa sina budskap till olika målgrupper (Weibull m fl 2017). De förändrade läsmönstren har efter hand medfört klara demografiska skillnader mellan papperstidnings- och nättidningsläsarna. Papperstidningsläsningen blir alltmer åldersmässigt sned genom att de yngsta och de yngre medelålders minskat sin regelbundna läsning, medan de äldsta till stor del har behållit sin läsvana. Samtidigt sker det en social utjämning över tid genom att högutbildade och högre tjänstemän minskar sin papperläsning mer än genomsnittet. Den regelbundna nätläsningen var till en början mer frekvent bland yngre och högutbildade men har med tiden med tiden blivit mindre ålderssegregerad och mer socialt skiktad: de yngsta förefaller ha tappat intresse för morgontidningen medan högresursgrupperna etablerat sig som regelbundna nätläsare.

Det är uppenbart att det som hänt i samhället och på tidningsmarknaden har medfört att Göteborgs-Posten på papper och nät i ett läsarperspektiv har dragit åt olika håll. Pappersläsarna är traditionalister och deras medievanor i övrigt är inriktade på traditionella nyhetskanaler och mer lokalt orienterade än nätläsarna. Nätläsarna å sin sida utgörs egentligen av två grupper: de som kombinerar med papperstidningen och består av allmänt mycket nyhetsengagerade och politiskt intresserade och de som bara har valt nätet som plattform. Den förra gruppen har

en bred nyhetskonsumtion, den senare en något mer traditionell nyhetsprofil men är inriktad på mediernas nätversioner.

Om vi skriver fram den pågående förändringen av Göteborgs-Postens läsekrets tyder det mesta på att läsekretsen för papperstidningen fortsätter att erodera, troligen allt snabbare: läsekretsen åldras och påfyllningen av nya läsare är blygsam. Det finns visserligen tecken på en övergång från regelbunden läsning på papper till nätläsning, men den sker ytterst långsamt. Konsekvensen är att den totala räckvidden även fortsatt kommer att minska. Som motåtgärder har det inom tidningsbranschen bland annat diskuterats att minska utgivningstätheten för papperstidningen eller att satsa på en mindre läsekrets som är beredd att betala mer för ett fördjupande innehåll. Sådana åtgärder betyder dock knappast någon återgång till 1900-talets goda dagar, utan av allt att döma kommer det mörka hålet av icke-läsare att öka. Där finns framför allt de yngre och deras mindre frekventa läsning har knappast att göra med tekniken i sig utan även med ett begränsat intresse för att dagligen följa det lokala samhället genom en traditionell morgontidning.

En avslutande fråga är i vad mån det som händer med Göteborgs-Postens läsekrets kan betraktas som typiskt för svensk morgonpress. Jämförelser med andra morgontidningar tyder på att GP som storstadstidning är mer påverkad av olika samhällsförändringar än de riktigt lokala tidningarna, åtminstone tills vidare (Weibull 2016). Men den anknytning till platsen som präglat både innehåll och spridning hos svensk lokal morgonpress utmanas av allt rörligare generationer med mindre lokalanknytning. För dem är tekniken självklar och huvuddelen av deras behov av lokala nyheter tillgodoses i deras flöden på sociala medier. För den lokala morgontidningen är framtiden tveklöst en tuff utmaning – oavsett om det gäller tidningar på papper eller nät.

Noter

- ¹ Hemsidan *Newspaper Extinction Timeline* har sedan många år predicerat att den sista traditionella tidningen i Sverige kommer att försvinna 2023 (<https://rossdawson.com/frameworks/newspaper-extinction-timeline/>).
- ² Analysen bygger på frågor ställda i den västsvenska SOM-undersökningen 2000–2016, med fokus på de två åren 2006 och 2016 (http://som.gu.se/digitalAssets/1294/1294594_2006_gbg.pdf och http://som.gu.se/digitalAssets/1648/1648595_som-unders--kningen-i-v--stra-g--taland-2016.pdf). Analysen bygger svarspersoner i åldersintervallet 16–85 år boende i Göteborgsregionen. Göteborgsregionen är definierad som Göteborgs kommun och dess kranskommuner. De senare är Ale, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Mölndal, Partille och Öckerö. Göteborgs-Posten skrivs omväxlande med GP. Tidningens onlineutgåva benämns växelvis nät- eller webbtidning. Som frågorna är ställda avser webbläsning av Göteborgs-Posten både Gp.se och egp.

- 3 Tidningen Arbetet med utgivningsort i Malmö hade 1966-2000 en västsvensk edition med redaktion i Göteborg. Upplaga och spridning var emellertid begränsad (Gustafsson 2002).
- 4 Det ska understrykas att analysen av läsning av Göteborgs-Posten på webben avser generell användning och det görs ingen skillnad på GP.se och egp.
- 5 Det ekonomiska alternativet var formulerat: Allt har blivit så dyrt att pengarna inte räcker till (jfr Weibull 2013).
- 6 Det bör tillfogas att läsning på nätet inte nödvändigtvis avsåg hela tidningen utan kunde handla om att bara avse besök på hemsidan. Dessutom var hela tidningen vid denna tid gratis.
- 7 Frågorna om regelbunden läsning på papper och webb ingår emellertid i olika frågeblock men har bedömts jämförbara.
- 8 Det bör observeras att regelbundenhet för 2006–2014 avser sex dagar i veckan, medan regelbundenheten 2016 avser minst fem dagar i veckan.
- 9 Om kravet på regelbundenhet för 2016 ökas till dagligen blir andelen läsare av GP på papper 26 procent och andelen läsare av GP på webb 21 procent.
- 10 Observera att siffrorna för 2016 avser läsning minst fem dagar i veckan (jfr not 9).
- 11 Eta är ett mått på sambandet mellan oberoende och beroende variabel. Värdet på 0,3 eller över brukar tolkas som uttryck för starka samband.
- 12 Trots osäkerheten har de dock lagts in som illustration i tabellen men placerats inom parentes.

Referenser

- Bergström, Annika (2014). "Nationellt i tryck och digitalt". I Bergström, Annika & Jonas Ohlsson (red) *Brytningstider. Samhälle, Opinion och Medier i Västsverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2015). "Digitala val". I Annika Bergström & Jonas Ohlsson (red) *Alla dessa val*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika (2016). "Nyheter i sociala nätverksmedier". I Ohlsson, Jonas, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (red) *Ekvilibrium*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bergström, Annika & Ingela Wadbring (2001). "Nyheter i lurar, på papper och skärmar. Om nyhetsanvändning i Göteborgsregionen". I Nilsson, Lennart (red) *Flernivådemokrati i förändring*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Björkqvist, Karin (1990). "Svenska folkets tidningsläsning". I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Medier och opinion i Sverige*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.

- Forslund, Bertil (1977). *Harry Hjärne och Göteborgs-Posten 1926–1940*. Göteborg: Historiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Gustafsson, Karl Erik (2002). "Arbetet 1887–2000". I Wadbring, Ingela, Lennart Weibull & Annika Bergström (red) *Efter Arbetet Synen på nedläggningen och dess konsekvenser*. Göteborg: Institutionen för journalistisk och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Hjärne, Peter (1995). "Det västsvenska medielandskapet 2020". I Nilsson, Lennart (red) *Västsvrige i fokus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Jervelycke Belfrage, Maria & Annika Bergström (2017). "Sociala medier: en nyhetsdistributör att räkna med". I Andersson, Ulrika, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet
- Kratz, Charlotta (1994). "Sociala skillnader i tidningsläsningen i Göteborgsområdet". I Nilsson, Lennart (red) *Västsvrige i fokus*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Kratz, Charlotta (1995). "Storstad och landsort". I Weibull, Lennart & Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistisk och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Leckner, Sara & Gunnar Nygren (2016). "Det lokala och hyperlokala medielandskapet – nyhetspublicering utanför de traditionella medierna". I *Mediestudiers årsbok – tillståndet i journalistiken 2015/2016*. Stockholm: Institutet för mediestudier.
- Lithner, Anders (2000a). "Dagspressens läsare". I Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Lithner, Anders (2000b). "Alla läser tidningen. Nästan". I Wadbring, Ingela & Lennart Weibull (red) *Tryckt*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Lithner, Anders & Ingela Wadbring (1998). "Morgontidningen i en föränderlig verklighet". I Nilsson, Lennart (red) *Mångfald – bilder av en storstadsregion*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Nygren, Gunnar & Sara Leckner (2016). "Facebook och hyperlokalt i de lokala mediernas ekosystem" I Ohlsson, Jonas, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (red) *Ekvilibrum*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Ohlsson, Jonas (2015). "Nyhetskonsumtionens mekanismer". I Bergström, Annika, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red) *Fragment*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Reimer, Bo (1995). "Ungdomar och medier". I Weibull, Lennart & Charlotta Kratz (red) *Tidningsmiljöer. Dagstidningsläsning på 1990-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistisk och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Rogers, Everett (2003). *Diffusion of innovations*. New York: Free press.
- SOU 1975:78. *Pressens funktioner i samhället*. Svensk press 3. Forskningsrapport. Statens Offentliga utredningar.

- Svenska trender 1986–2016* (http://som.gu.se/digitalAssets/1649/1649642_32-svenska-trender-1986-2016.pdf): SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela (2003). *En tidning i tiden? Metro och den svenska dagstidningsmarknaden*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Wadbring, Ingela (2007). "The Role of Free Dailies in a Segregated Society" *Nordicom Review*, Jubilee Issue 2007, pp. 135-147.
- Wadbring, Ingela (2009). *Gratis skräp eller demokratiskt tillskott? Dagliga gratistidningar i Sverige*. Stockholm: Institutet för mediastudier.
- Weibull, Lennart (1993). "Dagstidningsläsning i Göteborg". I Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk Opinion*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1995). "Västsvensk tidningsläsning". I Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk horisont*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (1997). "IT i massmedielandskapet". I Nilsson, Lennart (red) *Nya landskap*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2013). "What Happens with the Swedish Political Press? Political Perspectives on the Erosion in Swedish Newspaper Readership". I Dahlberg, Stefan, Henrik Oscarsson & Lena Wängnerud (red): *Stepping Stones. Research on Political Representation, Voting Behavior, and Quality of Government*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Weibull, Lennart (2016). "Två lokala dagstidningar mellan teknik och politik". I Norell, P O & Lennart Nilsson (red) *Värmländska utmaningar*. Karlstad: Karlstad University Press.
- Weibull, Lennart, Ingela Wadbring & Jonas Ohlsson (2017). *Det svenska medielandskapet. Traditionella och sociala medier i samspel och konkurrens*. Stockholm: Liber.
- Westlund, Oscar & Lennart Weibull (2013). "Generation, Life Course and Media Use". *Northern Lights*, Vol 11.
- Reuters Institute Digital News Report 2017* (2017). Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.

GÖTEBORGSKA LOKALPOLITIKER – MER KÄNDA ÖVER TID MEN INTE MER UPPSKATTADE

SÖREN HOLMBERG

”**B**e different, be original: that’s what makes a popular politician”. Det menade åtminstone redaktören för tidskriften *Spectator* inför valet till det brittiska parlamentet 2015 (Chancellor, 2015). Andra röster har hävdad att det är politiker som vågar vara modiga i sina beslut som blir mest populära och har störst chans att bli återvalda, framför allt när det gäller kommunpolitiker (Nyrenström Gidehag, 2014). Men riktigt så enkelt förhåller det sig sällan i realiteten. För att överhuvudtaget bli föremål för uppskattning – eller impopularitet, för den delen – krävs att väljarna har kännedom om de politiker som är verksamma i den egna kommunen.

Rubriken på det här kapitlet skulle kunna beskrivas som ett slags hypotes kring förhållandet mellan kännedom om politiker och deras popularitet. Den sociala inlärningsteorin (SIL) säger att exponering för någonting leder till ökad kännedom, och det gäller särskilt om exponeringen är långvarig eller intensiv. Ju längre och mer fokuserad exponering desto bättre kännedom (Banduras 1977). I vårt fall när det gäller kommunalpolitiker är förväntan att de skall bli mer välkända ju längre de sitter kvar som förtroendevalda. I tidigare studier om göteborgska lokalpolitiker och på regionalpolitiker i Västra Götaland respektive i Region Skåne har vi funnit resultat i enlighet med denna förväntan. Lång och trogen tjänst har belönats med en något ökad kännedom för de aktuella politikerna (Holmberg 2006, 2012).

Men den sociala inlärningsteorin gäller för kännedom och inte nödvändigtvis för popularitet. Om verkligheten överensstämmer med teorin skall varaktig tjänstgöring enligt SIL göra att politiker blir mer kända bland allmänheten. Hur det bör gå med uppskattningen säger SIL-teorin däremot inget om. Den kan öka likväl som minska. Normativt sett vore det dock rimligt att anta att populariteten bör öka. Att politiker som blir återvalda gång efter gång tappar i uppskattning kan inte vara särskilt funktionellt för demokratin. Politiker som blir allt mindre gillade bör åtminstone i teorin inte bli omvalda. Det är istället politiker som gör ett jobb som röner ökad uppskattning som bör bli omvalda. Och det gäller speciellt bland politikernas egna väljare. Något är bakvänt i ett parti om politiker som hela tiden tappar i uppskattning bland de egna väljarna trots det gång på gång blir åternominerade och omvalda.

En *normativt* önskad demokratisk hypotes är alltså att politiker skall bli mer uppskattade ju längre de tjänstgör, och det speciellt inom de egna leden, bland det egna partiets väljare.

I det följande skall vi testa de två hypoteserna – den faktiska om ökad kännedom över tid och den normativa om ökad popularitet över tid. Gruppen i fokus är ledande kommunala politiker i Göteborg som varit verksamma någon gång under åren 1994-2016. Som jämförelse har vi tidigare genomfört motsvarande prövning av hypoteserna bland ledande regionpolitiker i Västra Götaland 1998-2015 respektive i Region Skåne 2004-2015 (Holmberg 2016, 2017).

Samma undersökningsmetod har tillämpats i samtliga studier. Ett antal ledande politiker har valts ut – oftast en per parti – och presenterats för respondenterna i respektive SOM-undersökning. De utvalda politikerna har introducerats med enbart för- och efternamn; inga partibeteckningar. De svarande i SOM-undersökningarna har sedan fått indikera om de känner till de aktuella politikerna och - för dem de säger sig känna till - ange hur mycket de ogillar eller gillar dem. Svarsskalan går från -5 (ogillar) till +5 (gillar). Resultatredovisningen har förenklats genom att de erhållna medeltalen i olika grupper har multiplicerats med tio. Vi får på så sätt en mer lättförståelig popularitetsskala mellan -50 (max ogillande) och +50 (max gillande).

Inte välkända, men inte okända

Svenska folket känner väl till sina hövdingar på nationell nivå. Partiledarna har höga kännedomssiffror, i 90-procentsklassen om de inte är alldeles nya. Ledande statsråd som finans- och utrikesministrar, liksom statsministrar är också välkända bland de många människorna (Oscarsson och Holmberg 2016). Men sedan blir det snabbt sämre. Kännedomen om exempelvis riksdagsledamöter är idag klart under 50 procent och har varit på nedgång under många år (Oscarsson och Holmberg 2015). Bland de minst kända politikerna återfinns också lokala och regionala förtroendevalda. Svensk demokrati är partibaserad, inte grundad på enskilda ledande politiker. Det är nödvändigtvis inte ett bekymmer att politikerna som personer inte är så kända. Huvudsaken är att partierna och deras politik är bekanta för väljarna. Men det är klart att det inte är en nackdel om även enskilda politiker är kända bland väljarna.

Tabell 1 Kännedom om ledande politiker i Göteborg, 1994–2016 (procent)

Politiker (parti)	Andel bland samtliga																				
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2016
Göran Johansson (S)	79	82	81	75	85	75	75	80	74	75	72	76	83	77	81	74	-	-	-	-	-
Annelie Hulthén (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52	60	63	66	69	69
Johnny Magnusson (M)	69	66	61	56	63	56	56	56	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
David Lega (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	57	59	65	56
Frank Andersson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45	53	-	-	-	-	-	-	-	-
Jan Hallberg (M)	-	-	-	-	-	-	32	34	38	37	36	40	47	46	49	47	52	-	-	-	-
Margita Björklund (FP)	44	50	44	43	48	44	47	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rune Zachrisson (FP)	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jonas Ransgård (M)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30	43	49	44
Kia Andreasson (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	12	21	24	24	26	27	35	36	48	47	-
Ann-Sofie Hermansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47
Theo Papaioannou (VV)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	38	47	39
Helene Odenjung (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21	25	30	30	29	33	34	41	45	41
Claes Roxbergh (MP)	42	43	33	28	38	33	36	36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Pilhem (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	27	37	-
Kerstin Svensson (S)	32	39	31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Martin Wannholt (D)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	39
Anna Johansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	36	-	-	-	-	-	-	-
Roger Andreasson (V)	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ulf Kamne (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30
Vivi-Ann Nilsson (S)	-	-	-	22	28	-	-	-	28	24	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jan-Åke Ryberg (V)	-	26	18	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Daniel Bernmar (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26
Ture Jacobsson (KD)	22	24	18	16	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eva Selin (C)	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arne Steen (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	21	-
Mikael Jansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	18	23	20	-	-	-
Eva Olofsson (V)	-	-	-	-	20	15	17	21	19	16	18	20	22	-	-	-	-	-	-	-	-
Alvar Persson (C)	-	22	17	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Solveig Lindström (S)	-	-	-	-	-	21	21	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lars Hansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	21
Erik Lithander (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	20	16	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Carina Liljesand (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	12	10	16	18	15	17	18	20	-	-	-	-
Stina Svensson (FI)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	20
Karin Pleijel (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ann-Marie Johansson (C)	-	-	-	-	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Marie Lindén (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	15	16	17	-	-	-	-	-
Anders Flanking (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	16	-	-	-	-	-	-
Lars Eklund (KD)	-	-	-	-	-	12	14	14	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Brännström (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	-	-

Kommentar: Resultaten visar andelen göteborgska svars personer som *inte* kryssat för "personen är okänd för mig" och som kryssat för någon grad av sympati på en ogillar-gillarskala i de västsvenska SOM-undersökningarna. Procentbasen är definierad som samtliga personer som besvarat enkäterna i Göteborg. Efter kännedomsfrågan tillfrågades undersökningspersonerna vad de tyckte om politikerna på en gillar-ogillarskala mellan -5 och +5. Ett "-" anger att politikerna i fråga inte ingick i det årets studie medan en "*" anger att antalet svars personer är mycket begränsat. Partisympatierna har mätts med hjälp av en fråga om bästa parti alternativt en fråga om bästa parti i rikspolitiken; bästa parti i Göteborg 2016.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1994–2015 och SOM-undersökningen i Göteborg 2016.

Tabell 1 forts

Politiker (parti)	Andel bland egna partiets sympatisörer																				
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2016
Göran Johansson (S)	83	84	85	83	83	76	76	79	75	79	80	76	80	77	81	73	-	-	-	-	-
Annelie Hulthén (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	53	61	62	61	63	64	-
Johnny Magnusson (M)	78	74	68	66	71	65	67	64	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
David Lega (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	67	87	76	75
Frank Andersson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	60	52	-	-	-	-	-	-	-	-
Jan Hallberg (M)	-	-	-	-	-	37	42	48	56	55	45	58	52	61	56	62	-	-	-	-	-
Margita Björklund (FP)	52	54	52	54	56	57	69	61	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rune Zachrisson (FP)	64	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jonas Ransgård (M)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	35	50	64	49
Kia Andreasson (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	13	21	29	22	23	18	41	38	39	55	-
Ann-Sofie Hermansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	52
Theo Papaioannou (VV)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Helene Odenjung (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	31	40	46	36	47	45	53	63	69
Claes Roxbergh (MP)	30	39	27	27	45	35	42	36	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Pilhem (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26	31	46	-
Kerstin Svensson (S)	35	47	37	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Martin Wannholt (D)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anna Johansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41	-	-	-	-	-	-	-
Roger Andreasson (V)	41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ulf Kamne (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	26
Vivi-Ann Nilsson (S)	-	-	30	27	-	-	-	28	29	31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jan-Åke Ryberg (V)	-	28	24	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Daniel Bernmar (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	32
Ture Jacobsson (KD)	*	*	*	*	32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eva Selin (C)	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arne Steen (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	29	27	-	-
Mikael Jansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	39	15	-	-	-
Eva Olofsson (V)	-	-	-	30	19	20	29	30	16	16	25	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alvar Persson (C)	-	*	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Solveig Lindström (S)	-	-	-	-	24	25	22	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lars Hansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24
Erik Lithander (FP)	-	-	-	-	-	-	-	29	18	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Carina Liljesand (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	11	9	27	24	25	42	*	33	-	-	-	-	-
Stina Svensson (FI)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	30
Karin Pleijel (MP)	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ann-Marie Johansson (C)	-	-	-	40	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Marie Lindén (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13	16	26	26	-	-	-	-	-
Anders Flanking (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	19	*	-	-	-	-	-	-
Lars Eklund (KD)	-	-	-	-	12	11	20	23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Brännström (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-

Tabell 2 Populära och mindre populära Göteborgspolitiker, 1994–2016 (medeltal)

Politiker (parti)	Medeltal bland samtliga																					
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2016	
Göran Johansson (S)	+17	+24	+19	+14	+10	+9	+14	+16	+10	+8	+12	+19	+22	+19	+21	+18	-	-	-	-	-	-
Annelie Hulthén (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+11	+12	+13	+7	-2	-8	-	-
Johnny Magnusson (M)	-1	+4	+5	+7	+7	+5	+7	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
David Lega (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+11	+6	+7	+5	-
Frank Andersson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jan Hallberg (M)	-	-	-	-	-	-	+3	+3	+4	+4	+5	+9	+6	+5	+8	+6	+9	-	-	-	-	-
Margita Björklund (FP)	+3	+5	+8	+8	+8	+8	+9	+7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rune Zackrisson (FP)	-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+6	+3	+1	+1
Jonas Ransgård (M)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kia Andreasson (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-1	+1	-3	-3	-2	-3	0	-4	-11	-16	-	-
Ann-Sofie Hermansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+3
Theo Papaioannou (VV)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-2	0	-1	-
Helene Odenjung (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+3	+6	+5	+4	+7	+5	+1	+5	+4	-
Claes Roxbergh (MP)	-1	-1	+0	-2	-0	-5	-4	-5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Pilhem (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-2	-3	-	-
Kerstin Svensson (S)	+1	+1	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Martin Wannholt (D)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+7
Anna Johansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+5	-	-	-	-	-	-	-	-
Roger Andreasson (V)	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ulf Kamne (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-5
Vivi-Ann Nilsson (S)	-	-	-	-1	+0	-	-	-	+1	-2	-2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jan-Åke Ryberg (V)	-	+2	-1	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Daniel Bernmar (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-4
Ture Jacobsson (KD)	-2	+0	+0	+1	+3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eva Selin (C)	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arne Steen (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-10	-6	-
Mikael Jansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-4	-13	-6	-	-	-	-
Eva Olofsson (V)	-	-	-	+2	+1	-2	+1	+3	+2	-1	+1	+4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alvar Persson (C)	-	-0	+2	-0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Solveig Lindström (S)	-	-	-	-	-2	-1	+2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lars Hansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-11
Erik Lithander (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	+4	+1	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Carina Liljesand (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+1	-1	+3	+2	+3	+5	+3	+4	-	-	-	-	-
Stina Svensson (FI)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-2
Karin Pleijel (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	+3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ann-Marie Johansson (C)	-	-	-	-	+1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Marie Lindén (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+0	+1	-1	-1	-	-	-	-	-
Anders Flanking (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+2	+2	-	-	-	-	-	-
Lars Eklund (KD)	-	-	-	-	-1	-2	-1	-1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Brännström (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+2	-	-	-	-	-

Kommentar: Frågan lyder: "Var skulle du vilja placera några kommunala politiker i Göteborg på nedanstående skala?" Resultaten visar medeltalsvärden (gångar 10) på en gillar-ogillar skala med värden mellan -5 och +5. Egna partiets sympatisörer har precis som i tabell 1 definierats med hjälp av svaren på en fråga om bästa parti. En asterisk (*) indikerar för få svarspersoner.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1994–2015 och SOM-undersökningen i Göteborg 2016.

Tabell 2 forts

Politiker (parti)	Medeltal bland egna partiets sympatisörer																					
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2014	2016	
Göran Johansson (S)	+31	+36	+31	+27	+29	+27	+26	+27	+26	+25	+27	+29	+35	+31	+31	+32	-	-	-	-	-	-
Annelie Hulthén (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+18	+24	+28	+22	+11	+14	-
Johnny Magnusson (M)	+22	+24	+21	+20	+22	+21	+22	+20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
David Lega (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+26	+11	+28	+27
Frank Andersson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+12	+13	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jan Hallberg (M)	-	-	-	-	-	-	+16	+14	+21	+16	+18	+18	+18	+18	+20	+17	+19	-	-	-	-	-
Margita Björklund (FP)	+9	+23	+24	+24	+24	+20	+17	+19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Rune Zackrisson (FP)	+11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jonas Ransgård (M)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+16	+16	+12	+15
Kia Andreasson (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+16	+8	+5	+4	+8	+15	+8	+15	+8	-	-	-
Ann-Sofie Hermansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+20
Theo Papaioannou (VV)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	+26
Helene Odenjung (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+10	+15	+20	+14	+11	+14	+17	+15	+17	+20	-
Claes Roxbergh (MP)	+19	+11	+17	+19	+17	+13	+5	+8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Pilhem (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+24	+21	+17	-
Kerstin Svensson (S)	+8	+10	+16	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Martin Wannholt (D)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Anna Johansson (S)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+13	-	-	-	-	-	-	-
Roger Andreasson (V)	+23	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ulf Kamne (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+20
Vivi-Ann Nilsson (S)	-	-	-	+4	+10	-	-	-	+6	+5	+5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jan-Åke Ryberg (V)	-	+3	+8	+12	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Daniel Bernmar (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+21
Ture Jacobsson (KD)	*	*	*	*	+15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eva Selin (C)	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Arne Steen (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	+2
Mikael Jansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	-
Eva Olofsson (V)	-	-	-	+4	+7	+4	+10	+15	+16	+8	+20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alvar Persson (C)	-	*	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Solveig Lindström (S)	-	-	-	-	-	+6	+3	+7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lars Hansson (SD)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+15
Erik Lithander (FP)	-	-	-	-	-	-	-	-	+3	+3	+11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Carina Liljesand (KD)	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	-
Stina Svensson (FI)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+27
Karin Pleijel (MP)	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ann-Marie Johansson (C)	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Marie Lindén (V)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+9	*	*	*	-	-	-	-	-
Anders Flanking (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	*	-	-	-	-	-	-
Lars Eklund (KD)	-	-	-	-	-	+2	+6	+1	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mats Brännström (C)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-

Resultaten i tabell 1 bekräftar bilden av föga kända lokalpolitiker. Göteborgs ledande kommunpolitiker är inte särskilt välkända. Endast en göteborgspolitiker är känd av majoriteten av göteborgare i mätningen 2016. Det är David Lega (KD) med en kännedom på 56 procent. Därefter kommer Göteborgs nya ordförande i kommunstyrelsen Ann-Sofie Hermansson (S) med 47 procent följd av oppositionsledaren Jonas Ransgård (M) med 44 procent. I kännedomsbotten återfinns Feministiskt

Initiativ Stina Svensson med en kännedom på 20 procent och Lars Hansson (SD) med 21 procent (Solevid och Arkhede 2017). Den genomsnittliga kännedomen för göteborgspolitikerna 2016 är 36 procent. En låg siffra kan det tyckas.

Men i jämförelse med hur kända regionpolitiker är kan göteborgspolitikerna yvas. Kännedomen när det gäller Västra Götalands ledande förtroendevalda ligger i genomsnitt på 22 procent i den senaste mätningen 2015. I Region Skåne är resultatet ännu sämre med ett kännedomssnitt på 18 procent år 2015. Dock, om vi jämför över tid kan inte dagens lokalpolitiker i Göteborg yvas över sitt kändisskap. Kommunpolitikerna 1994 och 1995 var mer kända i genomsnitt för göteborgarna än dagens. För något över tjugo år sedan uppvisade ledande göteborgspolitikerna kännedomssiffror på i snitt 44 procent, mot 36 procent 2016. Det innebär att redan relativt okända politiker har blivit än mer okända.

I Göteborg har det endast funnits en lokalpolitiker med kännedomssiffror nästan i klass med partiledarnas. Hans namn var Göran Johansson (S). Han nådde flera gånger en kännedom på över 80 procent under de år han mättes i SOM-undersökningarna. Närmast därefter i hög kännedom kommer Annelie Hulthén (S) och Johnny Magnusson (M), båda med 69 procent som bäst. Signifikativt nog har alla de tre mest välkända göteborgspolitikerna varit ordförande i kommunstyrelsen och därmed makthavare nummer ett i Göteborg. Svenska väljare känner till sina hövdingar, även de lokala.

Det vore kanske inte helt orimligt att tro att även relativt okända politiker skulle var någorlunda populära bland dem som känner till dem. Men så är det inte. De göteborgska lokalpolitikerna är inte särskilt uppskattade bland de göteborgare som hävdar att de känner till dem. I mätningen 2016 är Martin Wannholt (D) och David Lega (KD) mest populära med resultat på +7 respektive +5 på en skala mellan -50 till +50. Ann-Sofie Hermansson (S) uppnår +3 i sin första mätning som kommunstyrelsens ordförande. En bit kvar till Göran Johanssons (S) bästa resultat på +24 år 1995 eller Annelie Hulthéns (S) högsta popularitetssiffra på +13 år 2010. På nedre delen av popularitetsrangordningen finner vi Lars Hansson (SD) med -11, Ulf Kamne (MP) med -5 och Daniel Bernmar (V) med -4. Lars Hanssons (SD) resultat är ett av de lägsta som har uppmätts i Göteborg. Endast Kia Andreasson (MP) år 2014 med -16 och Mikael Jansson (SD) med -13 år 2010 har uppnått lägre popularitetssiffror i SOM:s göteborgsstudier.

Den genomsnittliga popularitetsnivån för 2016 års göteborgska lokalpolitiker är +/-0. Motsvarande resultat var +2 år 1994 och +4 år 1995. Göteborgs lokala politiker förefaller alltså inte bara ha blivit mindre kända. De tycks också ha blivit mindre uppskattade. När det gäller populariteten ligger kommunpolitikerna i Göteborg på ungefär samma nivå som än de okända regionpolitikerna. Västra Götalandspolitikerna och skånepolitikerna genomsnittliga uppskattning i mätningarna 2015 är ungefär densamma som göteborgspolitikernas 2016, det vill säga kring +/-0 eller strax under.

Blir det bättre ju längre politikerna sitter kvar?

Svaret på frågan om göteborgska kommunalpolitiker blir mer kända över tid är positivt. Genomsnittligt ökar graden av kännedom med 6 procentenheter bland samtliga göteborgare och med 12 procentenheter bland politikernas sympatisörer i det egna partiet. Undersökningsperioden är 1994-2016 och vi har studerat de fullmäktigeledamöter som deltagit i minst fem mätningar. Med ett dylikt kriterium får vi med sammanlagt tolv politiker i hypotestesten. Vår hypotes härledd från SIL-teorin är att kännedomen skall öka över tid. Och prövningen visar att den *de facto* gör det i det göteborgska fallet; alltså är hypotesen bekräftad. Den slutsatsen stärks ytterligare när vi kan visa att resultaten ser likadana ut både bland regionpolitiker i Västra Götaland och i Skåne. Även bland regionpolitiker ökar kännedomen över tid, om än inte lika mycket som bland lokalpolitikerna i Göteborg. Det är kanske en effekt av att regionpolitiken är mer anonym jämfört med kommunpolitiken.

Tabell 3 Social inläring: Genomsnittlig förändring i lokala/regionala politikernas kännedom och popularitet över tid (medeltal)

	Kännedom		Popularitet	
	Samtliga	Egna partiets väljare	Samtliga	Egna partiets väljare
Västra Götaland 1998 – 2015	+5	+6	-1	-0
Skåne 2004 – 2015	+4	+8	+1	+1
Göteborg 1994 - 2016	+6	+12	-1	+0

Kommentar: Resultaten visar snittförändring i kännedom (mellan max -100 och max +100 procentenheter) och popularitet (mellan max -100 och max +100). I VG och Göteborg ingår endast politiker som deltagit i minst fem mätningar; medeltal för de två första mätningarna jämförs med medeltal för de två sista. I Skåne ingår politiker som deltagit i minst tre mätningar; första och sista mätning jämförs. Antalet ingående politiker är 11 i Västra Götalandsregionen, 7 i Region Skåne och 12 i Göteborgs Stad.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1998–2015, den sydsvenska SOM-undersökningarna 2004–2015, SOM-undersökningen i Göteborg 2016.

I alla tre testerna ökar kännedomen något mer på politikernas hemmaplan, bland de egna väljarna. Också det ett förväntat resultat. Bland de egna bör politikernas exponering vara mer frekvent och intensiv. Det är faktorer som enligt SIL-teorin skall ge effekt på kännedomen. Storleken på effekterna kan man däremot fundera över. De förefaller inte överdrivet stora. Kännedomen bland exempelvis det egna partiets sympatisörer ökar endast med +6 till +12 procentenheter, och det ofta från

en låg startnivå. Bland samtliga svarande är motsvarande ökning mindre, från +4 till +6 procentenheter. SIL-effekten på kännedom är inte särskilt imponerande. Den finns där men är genomsnittligt modest.

Vår önskehypotes, det vill säga vår normativa förhoppning att politikerna över tid skulle bli mer uppskattade, speciellt bland de egna väljarna, får inget stöd i analyserna – inte i Göteborg, inte i Västra Götaland, inte i Skåne. I tre analyser av tre möjliga förändras inte politikernas popularitet, varken uppåt eller nedåt. I genomsnitt i alla våra tre jämförelser förändras politikernas uppskattning mellan -1 till +1 enheter över tid. Det vill säga i praktiken ingen genomsnittlig förändring alls. Resultaten ser likadana ut bland samtliga svarande som bland politikernas egna sympatisörer – politikerna blir *inte* mer uppskattade över tid. Den normativa hypotesen får alltså inget stöd.

Ett rimligt om än kanske dystert resultat

Analysen i det här kapitlet visar att lokal- och regionalpolitiker blir något mer kända över tid. Det är ett resultat som går i enlighet med hypotesen härledd ur den sociala inlärningsteorin. Men vår normativa önskehypotes att politikerna också skulle bli mer uppskattade över tid får däremot inget stöd. Politikerna blir mer kända över tid, men alltså inte mer populära. Det kan tyckas som ett dystert resultat, speciellt när det gäller politikernas hemmaplan. De kämpar på i sin roll som förtroendevalda och tjänar folket och partiet och blir mer kända, men trots det resulterar det inte i någon ökad uppskattning. Å andra sidan resulterar det inte heller i någon minskad uppskattning, vilket kanske kan vara någon tröst. Men det bekymmersamma är naturligtvis ändå bristen på en ökad uppskattning. Om man gör ett bra jobb vore det väl rimligt att få utdelning i form av växande popularitet? Men så är alltså inte fallet. Ska vi då dra slutsatsen att politikerna inte gör ett bra jobb? Eller är det väljarna som är överdrivet negativa och snåla med att visa sin uppskattning? Svaret är på intet sätt givet. Hur som - otack är lokal- och regionalpolitikernas belöning.

Referenser

- Bandura, Albert (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Chancellor, Alexander (2015). Be different, be original: that's what makes a popular politician. *The Spectator*, 28 mars 2015.
- Holmberg, Sören (2006). Skåne har få kända och populära politiker. I Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser. Skåne*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören (2012). Populärast i test. I Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören (2016). Vi vill ha kända och populära politiker. I Harring, Niklas & Bergström, Annika (red) *Hållbarhetens horisont*. Göteborg: SOM-institutet.

- Holmberg, Sören (2017). Brist på kända och populära regionpolitiker. I Andersson, Ulrika (red) *Slutna rum och öppna landskap*. Göteborg: SOM-institutet.
- Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören (2016). *Svenska väljare*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören (2015). *Swedish Voting Behavior*. Göteborg: Valforskningsprogrammet.
- Nyrenström Gidehag, Anton (2014). *Vilken effekt har ett förbättrat företagsklimat på röstutfallen i Sveriges kommuner?* Stockholm: Reforminstitutet.
- Solevid, Maria och Arkhede, Sofia (2017). *SOM-undersökningen i Göteborg 2016*. Göteborg: SOM-institutet.

Metodredovisning

DEN VÄSTSVENSKA SOM-UNDERSÖKNINGEN 2016¹

KLARA WÄRNLÖF BOVÉ

Den västsvenska SOM-undersökningen 2016 är den tjugofemte sedan starten 1992.² Studien genomförs primärt via postala enkäter men sedan undersökningsåret 2012 har respondenterna även möjligheten att svara digitalt via internet. Varje undersökning genomförs under så identiska förutsättningar som möjligt för att resultaten från de olika åren ska vara jämförbara. SOM-undersökningen 2016 skickades till två urval om sammanlagt 8 000 slumpmässigt utvalda personer folkbokförda i Sverige i åldrarna 16–85 år.

SOM-institutet genomförde hösten 2016 för 25:e året i rad en regional frågeundersökning med syfte att kartlägga västsvenska folkets vanor och attityder på ett flertal områden med fokus på (S)amhälle, (O)pinion och (M)edier. Under hösten 2016 genomfördes den västsvenska SOM-undersökningen parallellt med den 31:a nationella SOM-undersökningen och den första lokala SOM-undersökningen i Göteborg.

Den västsvenska SOM-undersökningen 2016 skickades till sammanlagt 8 000 personer i åldrarna 16–85 år. Data samlades in framförallt genom svar på postala enkäter men också genom svar på webben, ett alternativ som sedan 2012 har erbjudits respondenterna. Kontinuitet i fältarbete och frågeutformning är viktig för datakvaliteten och för jämförelser över tid. Samtidigt genomför SOM-institutet utvecklande arbete under kontrollerade former för att behålla aktualiteten i datamaterial och insamlingsmetoder. I 2016 års västsvenska SOM-undersökning genomfördes ett omfattande experiment med syftet att undersöka effekten av att erbjuda incitament i SOM-undersökningarna. Experimentets genomförande och utfall finns redovisat i detalj i *SOM-undersökningarna 2016 – en metodöversikt* (Arkhede, Bové, Bové & Jansson, 2017). Föreliggande kapitel presenterar den västsvenska SOM-undersökningens genomförande genom att beskriva olika aspekter av undersökningsåret 2016/2017 i detalj.

Urval

Den västsvenska SOM-undersökningen baseras liksom övriga SOM-undersökningar på ett sannolikhetsurval av personer som utgör ett slags Sverige i miniatyr. Det betyder att sammansättningen av urvalet speglar sammansättningen i befolkningen. Urvalsramen utgörs av Skatteverkets folkbokföringsregister och innefattar alla svenska och utländska medborgare i åldrarna 16–85 år som har sin primära adress

i Sverige. År 2016 ingick totalt 8 000 personer i urvalet till den västsvenska SOM-undersökningen. Urvalsstorleken har förändrats över tid vilket redovisas i tabell 1. I tabellen framgår också urvalsstorleken för 2016 års experimentgrupp. Experimenturvalet bestod av det totala urvalet i den västsvenska SOM-undersökningen med undantag för individer under 19 år. Då Lotterilagen (1994:1000) inte tillåter unga under 18 år att delta i lotterier var det inte möjligt att inkludera personer under 18 år i experimenturvalet. Det totala experimenturvalet randomiserades in i två grupper, en som erbjöds incitament och en kontrollgrupp som inte erbjöds något incitament.

Tabell 1 Den västsvenska SOM-undersökningens urval 1992–2016

År	Urvalsmetod	Antal formulär	Total urvalsstorlek	Medborgarskap	Åldrar
1992	Systematiskt sannolikhetsurval	1	2 800	Både sv. & utl.	15–75 år
1993	"	"	2 800	Endast sv.	"
1994	"	"	2 800	Både sv. & utl.	"
1995	"	"	2 799	Endast sv.	"
1996–1997	"	"	2 900	Både sv. & utl.	15–80 år
1998	"	"	5 800	"	"
1999	"	"	5 900	"	16–80 år
2000–2009	"	2	6 000	"	15–85 år
2010–2015	"	1	6 000	"	16–85 år
2016 Ordinarie urval	"	1	6 071	"	16–85 år
2016 Experimentgrupp	"	1	1 929	"	19–85 år ¹

Kommentar: ¹Urvalet för 2016 års experimentgrupp skiljer sig åldersmässigt från det ordinarie-urvalet. Det beror på att experimentgruppen erbjöds incitament i form av en skraplott (trisslott), vilket enligt den svenska lotterilagen är förbjudet att distribuera till personer under 18 år. Det totala urvalet i den västsvenska SOM-undersökningen var 8 000. För detaljerad beskrivning av 2016 års tvådelade urval se *SOM-undersökningarna 2016 – en metodöversikt* av Arkhede, Bové, Bové och Jansson (2017).

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2016.

Frågeformulär

Den västsvenska SOM-undersökningen 2016 bestod av 73 frågor fördelade på 16 sidor i pappersenkäten. Frågorna utformades av SOM-institutet i samråd med samverkanspartners. Frågorna var av olika karaktär och indelade i 10 underrubriker som exempelvis *Nyheter & medier*, *Trafik & kommunikationer* och *Offentlig service*. Flertalet frågor har ställts i många år och svaren bidrar till att bibehålla tidsserier som påbörjats i samband med den första undersökningen 1992. Frågorna i den västsvenska SOM-undersökningen fokuserar speciellt på områden som är aktuella på regional nivå så som offentlig service och trafikvanor. De flesta frågorna

besvarades genom att kryssa i en ruta som motsvarar ett fast svarsalternativ. Ett mindre antal frågor erbjöd respondenterna möjlighet att själva skriva ut sitt svar i fritext. Svaren kodades sedan manuellt enligt ett schema av en grupp kodare på SOM-institutet.³ Sist i formuläret ställdes ett antal frågor om respondentens bakgrund och boendesituation. Enkätens utformning var densamma för både det ordinarie urvalet och experimentgruppen. Respondenterna gavs även möjligheten att svara på enkäten digitalt. Webbformuläret framställdes av SOM-institutet i webbverktyget Qualtrics. Utformningen av frågorna var identiska i pappers- och webbenkäten men av layoutmässiga skäl innehöll webbenkäten fler sidbrytningar. Frågor som respondenten eventuellt instruerades att hoppa över i pappersenkäten doldes automatiskt i webbversionen. Det elektroniska formuläret var främst framtaget för att besvaras på en dator eller enhet med en stor skärm vilket innebar att ytterliga layoutmässiga skillnader eventuellt kunde förekomma om respondenten valde att besvara enkäten på till exempel en mobiltelefon. Aktuella kodscheman finns tillgängliga i kodboken för 2016 års västsvenska SOM-undersökning som finns att ladda ned på SOM-institutets hemsida: www.som.gu.se.⁴

Fältarbete

Fältarbetet för den västsvenska SOM-undersökningen 2016 har i huvudsak följt upplägget från tidigare års undersökningar. Utskick och insamling av enkäter utfördes av ett fristående undersökningsföretag⁵ i nära samarbete med SOM-institutet som kontinuerligt utvärderade genomförandet. Undersökningsföretaget svarade för den tekniska delen av datainsamlingen så som tryck, distribution, telefonpåminnelser och skanning, medan SOM-institutet svarade för allt innehåll i utskick och enkäter. Huvuddelen av datainsamlingsarbetet genomfördes under hösten 2016. Arbetet inleddes i mitten av september med ett aviseringkort som informerade respondenterna om att de blivit slumpmässigt utvalda att delta i årets västsvenska SOM-undersökning. En vecka senare skickades enkäten ut tillsammans med ett följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutets verksamhet samt en penna. Under resterande del av fältperioden genomfördes en serie påminnelseinsatser per brev, telefon och sms.

I samband med det andra enkätutskicket introducerades möjligheten att besvara enkäten via internet. Personliga inloggningsuppgifter till enkäten och en hänvisning till SOM-institutets hemsida skickades till respondenterna i samband med den andra påminnelsen i mitten av oktober.

Därefter genomfördes telefonpåminnelser i två omgångar. Alla respondenter med känt hem- eller mobiltelefonnummer, som inte ännu hade svarat på enkäten eller meddelat att de inte vill delta, blev uppringda av ett telefonundersökningsföretag.⁶ När telefonundersökningsföretaget kontaktade respondenterna fick de som svarade i telefon vid uppringningen möjlighet att avböja att delta i undersökningen eller be om en ny pappersenkät. De som per telefon avböjde medverkan fick därefter

inga fler påminnelser. Kontakten mellan telefonundersökningsföretaget och respondenterna dokumenterades i ett fördefinierat kodschema.

De är mycket få personer, tre procent av urvalet, som får samtliga påminnelser. De flesta deltagare i SOM-undersökningarna erhåller som regel tre påminnelser.

Fältarbetet avslutades 31 januari 2017 när fältföretaget gjorde en slutskanning av inkomna enkäter och sammanställde en datafil som skickades till SOM-institutet för validering. Enkäter som kom in efter slutskanningen registrerades för hand av SOM-institutet. Den allra sista enkäten inkom den 22 mars och markerar därmed det formella slutet på datainsamlingsperioden. Vid datavalideringsprocessens slut oidentifierades enkäterna och alla personuppgifter raderades. Av tabell 2 framgår i detalj tidsramarna för fältarbetet och dess olika insatser.

Tabell 2 Fältinsatser i den västsvenska SOM-undersökningen 2016

23 sept	Utskick av aviseringsvykort
30 sept	Utskick av missiv 1 – formulär, informationsbroschyr, svarskuvert och penna
10 okt	Utskick av tack-/påminnelsevykort
17 okt	Utskick av missiv 2 – formulär och svarskuvert till de som ännu inte sänt in enkäten. Möjligheten att svara på webben introduceras. Missivet innehåller inloggningsuppgifter.
20 okt	Sms-påminnelse med inloggningsuppgifter till webbenkäten till de som inte svarat
27 okt–27 nov	Telefonpåminnelse till de som inte sänt in enkäten (med uppföljningsbrev med ny enkät till de som saknar och postal bekräftelse till övriga som sagt att de vill delta – missiv 3 a/b)
8 nov alt. 29 nov	Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och de som ej kunnat nås per telefon (missiv 4)
6 dec–19 dec	Telefonpåminnelse motsvarande 20 okt–20 nov inklusive motsvarande postala komplement
21 dec	Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och de som ej kunnat nås per telefon (missiv 4)
28 dec	Utskick av missiv 5 – formulär och svarskuvert till alla som sagt per telefon att de vill delta men ännu ej gjort det
12 jan 2017	Utskick av missiv 6a/b/c – formulär, svarskuvert och bortfallsenkät (enkät om varför man inte vill/kan delta) till samtliga som ej svarat
23 jan 2017	Utskick av missiv 7 – bortfallsenkät till samtliga som ej svarat
31 jan 2017	Fältstopp

Kommentar: Under den första telefonpåminnelseperioden skickades uppföljningsbrev till de som svarat att de vill delta i undersökningen ut en gång i veckan. Det betyder att en person som bett om en ny enkät på telefon fick vänta i högst åtta dagar på uppföljning.

Webbenkäter

Datainsamlingen av den västsvenska SOM-undersökningen 2016 genomfördes för femte året i rad med undersökningsdesign som kallas blandad datainsamling (*mixed mode*). Det betyder att flera datainsamlingsmetoder används i en och samma frågeundersökning. I SOM-undersökningen samlades data primärt in via postenkäter, men respondenterna gavs även möjlighet att fylla i enkäten på internet. Webbenkäten introducerades i samband med den andra påminnelsen. Den digitala versionen av formulären programmerades i webbverktyget Qualtrics och administrerades av SOM-institutet, medan pappersenkäten administrerades av undersökningsföretaget.

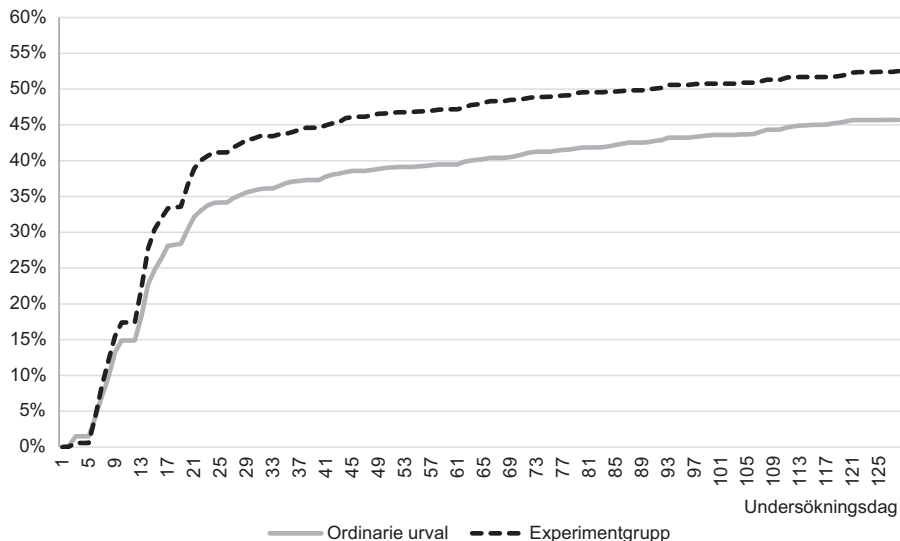
Det var 276 personer, motsvarande 3,4 procent av bruttourvalet, som valde att besvara enkäten via internet 2016. Av samtliga som besvarade enkäten 2016 var det 7,2 procent som gjorde det via internet, att jämföras med 5,5 procent 2015.

Inflöde

De flesta respondenter som väljer att delta i SOM-undersökningarna skickar tillbaka enkäten redan inom några veckor. Det generella inflödesmönstret med högt inflöde de första veckorna i samband med de första påminnelserna upprepade sig även 2016 (figur 1). Användandet av belöningar i SOM-undersökningarna gav en mycket tydlig effekt på svarsfrekvenser. den Västsvenska SOM-undersökningen var svarsfrekvensen 6,2 procentenheter högre i experimentgruppen jämfört med det ordinarie urvalet.

Den första enkäten kom in strax efter att formulären nått respondenterna. Under de första 15 dagarna inkom 50 procent av vad som kom att bli den slutgiltiga svarsfrekvensen. Efter 70 dagar (14 december 2016) hade 90 procent av de slutgiltiga svaren kommit in. Anledningen till att fältperioden fortsätter en tid efter årsskiftet är att olika grupper i befolkningen tenderar att svara vid olika tillfällen under datainsamlingsperioden. Analyser av inflödesmönstret visar bland annat att grupper som i hög grad svarar på SOM-undersökningarna, så som äldre och politiskt intresserade, ofta svarar tidigt under fältperioden. De grupper som är underrepresenterade i den slutgiltiga svarsfilen så som yngre och personer från arbetarhem svarar i högre grad senare under fältperioden. Genom att ge dem som får en enkät skickad hem till sig möjligheten att svara under en lång period ökar andelen svarspersoner från grupper som vanligtvis är underrepresenterade. Vi undviker därmed ett förstärkt mönster av till exempel den överrepresentation av grupper med stort politiskt intresse och hög ålder som redan finns i SOM-undersökningarna.

Figur 1 Kumulativt inflöde av enkäter i den västsvenska SOM-undersökningen 2016 (kumulativ procent av bruttourvalet)

Kommentar: För en beskrivning av skillnaden mellan ordinarie urval och experimentgruppen, se tabellkommentar i anslutning till tabell 1.

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Svarsfrekvens och bortfall

Svarsfrekvensen för SOM-undersökningarna har successivt sjunkit under 2000-talet, ett mönster som även gäller för andra liknande undersökningar i Sverige (se tabell 3). De första fem åren då hela Västra Götaland var med i urvalet för den västsvenska SOM-undersökningen var svarsfrekvensen i genomsnitt 67 procent och de senaste fem åren har den genomsnittliga svarsfrekvensen varit strax under 54 procent.

Av det ursprungliga urvalet på totalt 8 000 personer (bruttourvalet) var det 3 816 personer som besvarade och skickade in formuläret. Från bruttourvalet har det så kallade naturliga bortfallet definierats bort, vilket är personer som är fysiskt eller mentalt oförmögna att svara på enkäten, personer som är avlidna, bortresta under större delen av fältperioden, emigrerade, har språksvårigheter eller inte alls talar svenska. Sammanlagt 405 personer, motsvarande 5,1 procent, räknades bort som naturligt bortfall i 2016 års västsvenska SOM-undersökning. Antalet personer som svarat på respektive formulär alternativt noterats som naturligt bortfall redovisas i tabell 4. Informationen om svarsbortfallet, alltså de respondenter som inte kan eller vill svara på enkäten, har inhämtats på flera sätt: via telefonpåminnelserna, direkt från respondenter eller anhöriga som hört av sig under fältarbetets gång, via

den bifogade bortfallsenkäten i sista påminnelsen med frågor om varför man inte önskar eller kan delta i undersökningen samt via Skatteverkets befolkningsregister.

Tabell 3 Svarefrekvensen i de västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2016 (procent)

Under-söknings- år	Brutto- urval	Netto- urval	Andel naturligt bortfall	Antal svar	Svars- frekvens (brutto)	Svars- frekvens (netto)	Fältarbete utfört av
1992	2 800	2 650	5,4 %	1 603	57 %	60 %	Linfab
1993	2 800	2 647	5,5 %	1 586	57 %	60 %	Linfab
1994	2 800	2 639	5,8 %	1 591	57 %	60 %	Linfab
1995	2 799	2 620	6,4 %	1 709	61 %	65 %	Temo
1996	2 900	2 621	9,6 %	1 807	62 %	69 %	Gallup
1997	2 900	2 637	9,1 %	1 845	64 %	70 %	Gallup
1998*	5 800	5 385	7,2 %	3 487	60 %	65 %	Sifo
1999	5 900	5 557	5,8 %	3 760	64 %	68 %	Kinnmark
2000	6 000	5 602	6,6 %	3 684	61 %	66 %	Kinnmark
2001	6 000	5 420	9,7 %	3 808	63 %	70 %	Kinnmark
2002	6 000	5 538	7,7 %	3 792	63 %	68 %	Kinnmark
2003	6 000	5 537	7,7 %	3 654	61 %	66 %	Kinnmark
2004	6 000	5 489	8,5 %	3 630	61 %	66 %	Kinnmark
2005	6 000	5 505	8,3 %	3 419	57 %	62 %	Kinnmark
2006	6 000	5 462	9,0 %	3 347	56 %	61 %	ScandInfo
2007	6 000	5 491	8,5 %	3 420	57 %	62 %	Kinnmark
2008	6 000	5 553	7,5 %	3 240	54 %	58 %	Kinnmark
2009	6 000	5 539	7,7 %	3 368	56 %	61 %	Kinnmark
2010	6 000	5 503	8,8 %	3 276	55 %	59 %	Kinnmark
2011	6 000	5 493	8,5 %	3 135	53 %	57 %	Kinnmark
2012	6 000	5 511	8,2 %	3 186	53 %	58 %	Kinnmark
2013	6 000	5 608	6,5 %	2 983	50 %	53 %	Kinnmark
2014	6 000	5 626	6,2 %	2 900	48 %	52 %	Kinnmark
2015	6 000	5 609	6,5 %	2 830	47 %	50 %	Kinnmark
2016 Ordinarie urval	6 071	5 745	5,4 %	2 800	46 %	49 %	Kinnmark
2016 Experiment- grupp	1 929	1 850	4,1 %	1 016	53 %	55 %	Kinnmark

Kommentar: För en beskrivning av skillnaden mellan ordinarie urval och experimentgruppen, se tabellkommentar i anslutning till tabell 1. Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad, bortrest under fältperioden, ej svensktalande, bosatt, studerar eller arbetar utomlands, fysiskt eller mentalt oförmögen att svara samt avliden. *Från och med 1998 års undersökning ingår hela Västra Götaland samt Kungsbacka kommun i urvalet. Innan dess ingick endast Göteborg med kranskommuner.

Tabell 4 redogör även för skillnaderna mellan den grupp som erbjöds en skraplott som tack för sin medverkan i undersökningen och den ordinarie urvalsgruppen. Utöver den högre svarsfrekvensen i experimentgruppen är andelen ej anträffade lägre i experimentgruppen vilket betyder en högre total kontaktgrad bland dem som blev erbjudna en skraplott för sin medverkan.

Tabell 4 Svarande och bortfall i den västsvenska SOM-undersökningen 2016

	Den västsvenska SOM-undersökningen	
	Ordinarieurval	Experimentgrupp
Bruttourval	6 071	1 929
Naturligt bortfall	326 (5,4 %)	79 (4,1 %)
Nettourval	5 745	1 850
Vägran	457	160
Ej anträffade	2 488	675
Antal svarande	2 800	1 016
Svarsfrekvens brutto	46 %	53 %
Svarsfrekvens netto	49 %	55 %

Kommentar: För en beskrivning av skillnaden mellan ordinarie urval och experimentgruppen, se tabellkommentar i anslutning till tabell 1. Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas: adress okänd, avflyttad; bortrest på längre tid; studier/militärtjänstgöring på annan ort; boende/studier/arbete utomlands; sjuk, institutionsvård, förståndshandikapp; avliden; ej svensktalande. Bruttosvarsfrekvenserna som här rapporteras följer den standard som upprättats av den amerikanska organisationen AAPORs definition (RR2) (AAPOR, 2015.)

Källa: Den västsvenska SOM-undersökningen 2016.

Representativitet

Naturligt bortfall och svarsvägran riskerar att leda till avvikelser från representativiteten mellan population och urval, vilket måste tas i beaktande när materialet analyseras. Vilka som svarar och vilka som inte svarar på en frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är underrepresenterad och samma grupps svar tenderar att skilja sig från övriga grupper blir studiens resultat mindre giltiga för populationen som helhet. Om svarsbenägenheten i en grupp varierar påtagligt mellan åren kan det också förklara variationer i svarsmönster för enskilda frågor.

Av appendix A–C framgår hur svarsbenägenheten i de västsvenska SOM-undersökningarna varierar med kön, ålder och geografisk hemvist över tid. Små skevheter finns i samtliga parametrar där exempelvis andelen svarande i Göteborg är något

lägre än andelen göteborgare i urvalet. Kvinnor svarar i något högre utsträckning än män, en skillnad som varit stabil sedan början av 2000-talet. Representativiteten i olika åldersgrupper utgör den största utmaningen då de yngre åldersgrupperna i ökande utsträckning är underrepresenterade. SOM-institutet har studerat vilka konsekvenser skevheterna i representativiteten har för undersökningens träffsäkerhet genom att vikta resultaten för kön, ålder och geografisk hemvist och jämföra utfallet i den viktade och oviktade gruppen. Elias Markstedt (2014) visar att träffsäkerheten i attitydfrågor om politiska förslag och bedömningar av ekonomin är hög trots de sjunkande svarsfrekvenserna. Frågor om nyhetskonsumtion påverkas däremot något mer av att delar av befolkningen har en lägre representation i svarsunderlaget. De dalande svarsfrekvenserna har alltså en effekt på svarens träffsäkerhet i vissa typer av frågor där det existerar stora generationsskillnader.

Den västsvenska SOM-undersökningen 2016 besvarades av 3 816 personer vilket motsvarar en nettosvarsfrekvens på 50 procent. Svaren samlades in både via pappers- och webenkäter. Trots att hälften av respondenterna inte svarar på enkäten är den demografiska representativiteten i svarsgruppen god i de flesta avseenden. SOM-institutet fortsätter att utvärdera och utveckla tillvägagångsätt och metod för att bättre förstå konsekvenserna av en sjunkande svarsfrekvens och dess påverkan på analysmöjligheter.

Noter

- ¹ Kapitlet bygger på tidigare års metodredogörelser, se exempelvis Bové (2016).
- ² Parallellt med den nationella SOM-undersökningen genomförde SOM-institutet en motsvarande nationell enkätundersökning och en lokal undersökning i Göteborgs kommun.
- ³ Kodningsarbetet har utförts av Linn Annerstedt och Linda Lidborg. Underlaget för kodningen finns tillgängligt i kodboken för 2016 års västsvenska SOM-undersökning (se www.som.gu.se/undersokningar).
- ⁴ www.som.gu.se/undersokningar
- ⁵ Kinnmark Information AB anlitas 2016.
- ⁶ Concilia Information anlitas 2016.

Referenser

- Arkhed, Sofia, Josefine Bové, Klara Bové & Daniel Jansson (2017). *SOM-undersökningarna 2016 – en metodöversikt*. Rapport 2017:34. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- AAPOR (2015). Standard definitions. *The American Association For Public Opinion Research*, 8th edition.

- Markstedt, Elias (2014). *Representativitet och viktning – Riks-SOM som spegel av det svenska samhället 1986–2013*. Rapport 2012:30 v2. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Bové, Klara (2016). Den västsvenska SOM-undersökningen 2015. I Annika Bergström & Niklas Haring (red) *Hållbarhetens horisont*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Appendix A Fördelning över invånare i Göteborg, Göteborgs kranskommuner och övriga Västra Götaland i befolkningen 16–85 år (2010–2016), i urvalet, respektive i inkomna enkäter (1999–2016) (procent)

År	Grupp	Område			Summa	Antal
		Göteborg	Göteborgs kranskommuner	Övriga Västra Götaland		
1999	Urval (brutto)	30	24	46	100	5 900
	Svarande	29	24	47	100	3 760
2000	Urval (brutto)	31	25	44	100	6 000
	Svarande	28	25	47	100	3 684
2001	Urval (brutto)	31	23	46	100	6 000
	Svarande	29	24	47	100	3 808
2002	Urval (brutto)	31	25	44	100	6 000
	Svarande	28	26	46	100	3 792
2003	Urval (brutto)	31	23	46	100	6 000
	Svarande	29	24	47	100	3 654
2004	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Svarande	30	24	46	100	3 630
2005	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Svarande	29	24	47	100	3 419
2006	Urval (brutto)	30	24	46	100	6 000
	Svarande	28	24	48	100	3 347
2007	Urval (brutto)	31	22	47	100	6 000
	Svarande	30	24	46	100	3 420
2008	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
	Svarande	29	24	45	100	3 240
2009	Urval (brutto)	30	25	45	100	6 000
	Svarande	28	26	46	100	3 368
2010	Befolkning	32	24	44	100	1 322 426
	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
2011	Nettourval	32	24	44	100	5 506
	Svarande	30	25	45	100	3 276
2012	Befolkning	32	24	44	100	1 331 458
	Urval (brutto)	31	24	45	100	6 000
2013	Nettourval	30	25	45	100	5 493
	Svarande	28	25	47	100	3 151
2014	Befolkning	32	24	44	100	1 338 066
	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
2015	Nettourval	31	25	44	100	5 511
	Svarande	29	25	46	100	3 186
2016	Befolkning	32	25	43	100	1 347 293
	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
2017	Nettourval	31	25	44	100	5 608
	Svarande	31	24	45	100	2 983

Forts.

Appendix A forts.

År	Grupp	Område			Summa	Antal
		Göteborg	Göteborgs kranskommuner	Övriga Västra Götaland		
2014	Befolkning	32	24	44	100	1 359 047
	Urval (brutto)	32	24	44	100	6 000
	Nettourval	32	24	44	100	5 626
	Svarande	29	26	45	100	2 900
2015	Befolkning	33	24	43	100	1 369 777
	Urval (brutto)	33	24	43	100	6 000
	Nettourval	33	24	43	100	5 609
	Svarande	31	24	45	100	2 830
2016 Ordinarie	Befolkning	32	24	44	100	1 386 329
	Urval (brutto)	32	25	43	100	6 071
	Nettourval	31	26	43	100	5 745
	Svarande	30	27	43	100	2 800
2016 Experiment	Urval (brutto)	30	25	45	100	1 929
	Nettourval	30	25	45	100	1 850
	Svarande	29	24	47	100	1 015

Kommentar: För en beskrivning av skillnaden mellan ordinarie urval och experimentgruppen, se tabellkommentar i anslutning till tabell 1. Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas att adressen är okänd (formuläret kommer i retur), att respondenten har flyttat från urvalsområdet, är bortrest, sjuk, avliden, har läs- och skrivsvårigheter eller är ej svensktalande. Göteborgs kranskommuner är samtliga kommuner i Göteborgsregionen exklusive Göteborgs kommun.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1999–2016. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB).

Appendix B Åldersgruppernas fördelning i hela urvalet respektive i inkomna enkäter 1992–2016 och åldersfördelningen hos befolkningen i Västsverige 2002–2016 (procent)

År	Grupp	Åldersgrupp					Summa	Antal
		15–29	30–49	50–64	65–80	65–85		
1992	Urval	27	38	19	16		100	
	Svarande	25	37	21	17		100	1 603
1993	Urval	28	37	19	16		100	
	Svarande	27	36	20	17		100	1 586
1994	Urval	27	37	20	16		100	
	Svarande	27	36	22	15		100	1 591
1995	Urval	26	37	21	16		100	
	Svarande	26	37	22	15		100	1 708
1996	Urval	25	38	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 807
1997	Urval	26	37	22	15		100	
	Svarande	26	36	23	15		100	1 845
1998	Urval	24	37	24	16		101	5 385
	Svarande	22	36	25	17		100	3 487
1999	Urval	25	35	24	16		100	5 900
	Svarande	22	34	27	17		100	3 760
2000	Urval (15-80)	24	36	24	16		100	5 815
	Svarande (15-80)	21	34	27	18		100	3 597
2000	Urval (15-85)	23	34	24		19	100	6 000
	Svarande (15-85)	20	33	27		20	100	3 684
2001	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Svarande	20	35	27		19	100	3 808
	Befolkning	23	35	23		19	100	1 245 689
2002	Urval (brutto)	24	34	24		18	100	6 000
	Nettourval	23	35	25		17	100	5 538
	Svarande	20	34	27		19	100	3 792
	Befolkning	23	35	23		19	100	1 254 946
2003	Urval (brutto)	24	34	23		19	100	6 000
	Nettourval	23	35	24		18	100	5 537
	Svarande	20	33	27		20	100	3 654
	Befolkning	23	35	22		20	100	1 257 591
2004	Urval (brutto)	24	33	23		20	100	6 000
	Nettourval	24	33	24		19	100	5 489
	Svarande	20	32	26		22	100	3 630
	Befolkning	23	35	24		18	100	1 268 979
2005	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	36	24		17	100	5 505
	Svarande	19	33	27		21	100	3 419
	Befolkning	23	33	25		19	100	1 269 125
2006	Urval (brutto)	23	34	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	34	25		18	100	5 462
	Svarande	18	32	28		22	100	3 347

Forts.

Appendix B forts.

År	Grupp	Åldersgrupp					Summa	Antal
		15–29	30–49	50–64	65–80	65–85		
2007	Befolkning	24	34	23		19	100	1 298 829
	Urval (brutto)	24	34	24		18	100	6 000
	Nettourval	23	35	24		18	100	5 491
	Svarande	19	32	27		21	100	3 420
2008	Befolkning	24	34	24		18	100	1 309 857
	Urval (brutto)	24	33	24		19	100	6 000
	Nettourval	23	34	25		18	100	5 553
	Svarande	18	31	29		23	100	3 240
2009	Befolkning	23	34	24		19	100	1 300 914
	Urval (brutto)	24	34	23		22	100	6 000
	Nettourval	22	34	24		20	100	5 539
	Svarande	16	32	27		25	100	3 368
2010	Befolkning	23	34	23		20	100	1 322 426
	Urval (brutto)	23	33	23		20	100	6 000
	Nettourval	22	34	24		20	100	5 506
	Svarande	17	32	27		24	100	3 276
2011	Befolkning	23	34	23		20	100	1 331 458
	Urval (brutto)	22	34	24		20	100	6 000
	Nettourval	21	35	25		19	100	5 493
	Svarande	15	31	28		26	100	3 151
2012	Befolkning	23	33	23		21	100	1 338 065
	Urval (brutto)	23	33	23		21	100	6 000
	Netto urval	22	34	23		21	100	5 511
	Svarande	16	31	25		28	100	3 186
2013	Befolkning	23	33	23		21	100	1 347 293
	Urval (brutto)	23	34	22		21	100	6 000
	Netto urval	22	35	22		21	100	5 608
	Svarande	15	31	25		29	100	2 983
2014	Befolkning	23	33	23		21	100	1 359 047
	Urval (brutto)	21	34	23		22	100	6 000
	Netto urval	21	35	23		21	100	5 626
	Svarande	14	29	27		30	100	2 900
2015	Befolkning	23	33	23		21	100	1 369 777
	Urval (brutto)	23	33	23		21	100	6 000
	Netto urval	22	33	24		21	100	5 609
	Svarande	14	29	27		30	100	2 830
2016 Ordinarie	Befolkning	22	33	23		22	100	1 386 329
	Urval (brutto)	23	32	23		22	100	6 071
	Netto urval	23	32	23		22	100	5 445
	Svarande	15	28	26		31	100	2 800
2016 Experiment	Urval (brutto)	21	34	22		23	100	1 929
	Netto urval	21	34	23		22	100	1 850
	Svarande	14	31	25		30	100	1 015

Kommentar: För en beskrivning av skillnaden mellan ordinarie urval och experimentgruppen, se tabellkommentar i anslutning till tabell 1. I jämförelsesyfte redovisas för år 2000 även resultat för ett begränsat urval som omfattar samma åldersintervall, 15–80 år, som de tidigare årens undersökningar. Sedan 2010 är åldersintervallen 16–85 år. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB). **Källa:** De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2016. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB).

Appendix C Könsfördelning hos befolkningen (2010–2016), i urvalet (2010–2016) och bland de svarande (1992–2016) i de västsvenska SOM-undersökningarna (procent)

År	Grupp	Kön		Summa
		Män	Kvinnor	
1992	Svarande	50	50	100
1993	Svarande	51	49	100
1994	Svarande	51	49	100
1995	Svarande	49	51	100
1996	Svarande	50	50	100
1997	Svarande	49	51	100
1998	Svarande	47	53	100
1999	Svarande	48	52	100
2000	Svarande	49	51	100
2001	Svarande	47	53	100
2002	Svarande	48	52	100
2003	Svarande	47	53	100
2004	Svarande	47	53	100
2005	Svarande	47	53	100
2006	Svarande	47	53	100
2007	Svarande	47	53	100
2008	Svarande	47	53	100
2009	Svarande	47	53	100
2010	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	46	54	100
2011	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2012	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100
2013	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	48	52	100
2014	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	51	49	100
	Nettourval	51	49	100
	Svarande	48	52	100

Forts.

Appendix C forts.

År	Grupp	Kön		Summa
		Män	Kvinnor	
2015	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	49	51	100
2016	Befolkningen	50	50	100
	Bruttourval	51	49	100
	Ordinarie Nettourval	51	49	100
	Svarande	49	51	100
2016 Experiment	Bruttourval	50	50	100
	Nettourval	50	50	100
	Svarande	47	53	100

Kommentar: För en beskrivning av skillnaden mellan ordinarie urval och experimentgruppen, se tabellkommentar i anslutning till tabell 1.

Källa: De västsvenska SOM-undersökningarna 1992–2016. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från Statistiska centralbyrån (SCB).

OM FÖRFATTARNA

Dennis Andersson, master i statsvetenskap och bitr. forskare vid svenska Valforskningsprogrammet. Hans intresseområden är val, väljarbeteende och opinionsbildning. Kontakt: dennis.andersson@gu.se

Ulrika Andersson, docent, är verksam som forskare och undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hennes forskning är framför allt inriktad på medieinnehåll, mediepublik samt mediemedarbetare. Kontakt: ulrika.andersson@som.gu.se

Sofia Arkhede, pol master, är verksam som biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hennes forskningsintressen kretsar kring politiskt beteende och politiska attityder. Kontakt: sofia.arkhede@som.gu.se

Annika Bergström, docent, är verksam som forskare och lärare vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation, Göteborgs universitet och undersökningsledare vid SOM-institutet. Hennes forskning är framför allt inriktad på digitala mediers publik med särskilt fokus på deltagande på nätet. Kontakt: annika.bergstrom@jmg.gu.se

Josefine Bové, fil kand, är verksam som biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Kontakt: josefine.bove@som.gu.se

Sören Holmberg, professor emeritus vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är en av ledarna för Quality of Government Institute och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende, representativ demokrati och samhälleliga styrsystem. Han är också en av initiativtagarna till SOM-institutet. Kontakt: soren.holmberg@pol.gu.se

Daniel Jansson, fil. kand i psykologi och master i kommunikation med inriktning mot myndigheter och offentlig förvaltning. Han är verksam som biträdande undersökningsledare och kommunikatör vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Kontakt: daniel.jansson@som.gu.se

Göran Jutengren, docent i psykologi, är verksam som forskare och lärare vid Högskolan i Borås. Hans forskning handlar i huvudsak om hälso- och välfärdsfrågor med relevans för både individ och samhälle. Kontakt: goran.jutengren@hb.se

Henrik Oscarsson, professor, lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning och han är ansvarig för det svenska Valforskningsprogrammet vid Göteborgs universitet.

Kontakt: henrik.oscarsson@pol.gu.se

Maria Solevid, fil dr, är verksam som universitetslektor vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hon forskar om politiskt beteende.

Kontakt: maria.solevid@pol.gu.se

Lennart Weibull är professor emeritus i massmedieforskning och seniorprofessor vid SOM-institutet, Göteborgs universitet. Hans forskningsintressen är främst mediehistoria, medieanvändning och politisk opinionsbildning. Han är en av initiativtagarna till SOM-institutet.

Kontakt: lennart.weibull@som.gu.se

Klara Wärnlöf Bové, fil master, är verksam som biträdande undersökningsledare vid SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Kontakt: klara.bove@som.gu.se

SOM-INSTITUTETS BÖCKER

ISSN 0284-4788

1. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
2. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
3. Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
4. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiotal*
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
5. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
6. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
7. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier och samhälle*
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE
8. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE
9. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE
10. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE
11. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE
12. Nilsson, Lennart (red): *Västsvrige i fokus*
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE
13. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE
14. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE. ISBN 91-972694-1-7

15. Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE. ISBN 91-972694-2-5
16. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittioalet*
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE. ISBN 91-972694-3-3
17. Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE. ISBN 91-972694-4-1
18. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE. ISBN 91-972694-5-X
19. Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE. ISBN 91-972694-7-6
20. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssambället*
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE. ISBN 91-972694-8-4
21. Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE. ISBN 91-972694-9-2
22. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE. ISBN 91-973670-1-X
23. Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-2-8. ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE
24. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-3-6. ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE
25. Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*
Göteborg 2000, ca 325 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-4-4. ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE
26. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-6-0. ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE
27. Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*
Göteborg 2002, ca 340 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-7-9. ISRN: GU-STJM-SOM--27--SE

28. Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*
Göteborg 2002, ca 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-8-7. ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE
29. Wadbring, Ingela: Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red):
Efter Arbetet. Synen på nedläggningen och dess konsekvenser.
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISSN: 1101-4692 och 0428-4788. ISRN: GU-STJN-SOM--29--SE
30. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken*.
Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-973670-9-5. ISRN: GU-STJN-SOM--30--SE
31. Nilsson, Lennart (red) *Perspektiv på Västsverige*
Göteborg 2003, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-01-8. ISRN: GU-STJN-SOM--31--SE
32. Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*
Göteborg 2003, 343 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-02-6. ISRN: GU-STJN-SOM--32--SE
33. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Fåfångans marknad*
Göteborg 2003, 432 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-03-4. ISRN: GU-STJM-SOM--33--SE
34. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*
Göteborg 2004, 440 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-04-2. ISRN: GU-STJM-SOM--34--SE
35. Nilsson, Lennart (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring*
Göteborg 2004, 570 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-05-05-13
36. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*
Göteborg 2005, 492 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-06-9. ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE
37. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Västsverige*
Göteborg 2006, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-07-7. ISRN: GU-STJM-SOM--37--SE
38. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Skåne*
Göteborg 2006, 288 sidor. Pris: 200 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-08-5. ISRN: GU-STJM-SOM--38--SE
39. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*
Göteborg 2006, 560 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)
ISBN: 91-89673-09-3. ISRN: GU-STJM-SOM--39--SE
40. Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen – Västsverige 1998-2005*
Göteborg 2007, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-10-6. ISRN: GU-STJM-SOM--40--SE

41. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige*
Göteborg 2007, 560 sidor. Pris: 270 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-11-3. ISRN: GU-STJM-SOM--41--SE
42. Nilsson, Lennart & Johansson, Susanne (red)
Regionen och flernivådemokratin
Göteborg 2008, 336 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-12-0. ISRN: GU-STJM-SOM--42--SE
43. Nilsson, Lennart & Antoni, Rudolf (red) *Medborgarna, regionen
och flernivådemokratin*
Göteborg 2008, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-13-7. ISRN: GU-STJM-SOM--43--SE
44. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*
Göteborg 2008, 616 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-14-4. ISRN: GU-STJM-SOM--44--SE
45. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Att bygga, Att bo, Att leva.
En bok om Västra Götaland*
Göteborg 2009, 304 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-15-1. ISRN: GU-STJM-SOM--45--SE
46. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Svensk Höst*
Göteborg 2009, 560 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-16-8. ISRN: GU-STJM-SOM--46--SE
47. Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*
Göteborg 2010, 504 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-18-2. ISRN: GU-STJM-SOM--47--SE
48. Johansson, Susanne (red) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*
Göteborg 2010, 232 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-17-5. ISRN: GU-STJM-SOM--48--SE
49. Oskarson, Maria, Bentgsson, Mattias & Berglund, Tomas (red)
En fråga om klass. Stockholm: Liber
<http://www.liber.se/Facklitteratur/Sociologi/Sociologi/En-fraga-om-klass>
50. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*
Göteborg 2010, 592 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-19-9. ISRN: GU-STJM-SOM--50--SE
51. Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*
Göteborg 2011, 272 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-20-5. ISRN: GU-STJM-SOM--51--SE
52. Holmberg, Sören, Weibull Lennart & Oscarsson, Henrik (red)
Lycksalighetens ö
Göteborg 2011, 676 sidor. Pris 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-21-2. ISRN: GU-STJM--52--SE

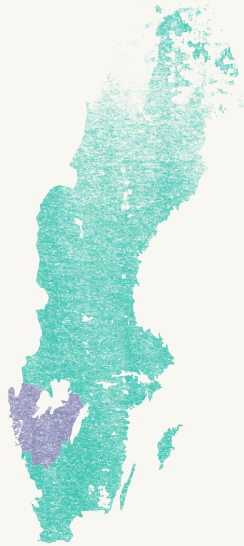
-
53. Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*
Göteborg 2012. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-22-9. ISRN: GU-STJM--53--SE
54. Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, PO (red) *Värmländskt landskap*
Göteborg 2012. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-86637-04-0. ISRN: GU-STJM--54--SE
55. Berg, Linda & Oscarsson, Henrik (red) *Omstritt omval*
Göteborg 2012, 216 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-23-6. ISRN: GU-STJM--55--SE
56. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red)
I framtidens skugga
Göteborg 2012, 696 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-24-3. ISRN: GU-STJM--56--SE
57. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
Medborgarna om välfärden
Göteborg 2012, 248 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-25-0. ISRN: GU-STJM--57--SE
58. Ohlsson, Jonas & Bergström, Annika (red)
Vanor och attityder i förändring
Göteborg 2013, 228 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-26-7. ISRN: GU-STJM--58--SE
59. Weibull, Lennart, Oscarsson, Henrik & Bergström, Annika (red)
Vägskäl
Göteborg 2013, 784 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-27-4. ISRN: GU-STJM--59--SE
60. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
En region för alla?
Göteborg 2013, 286 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-29-8. ISRN: GU-STJM--60--SE
61. Bergström, Annika & Oscarsson, Henrik (red)
Mittfärd & marginal
Göteborg 2014, 576 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-30-4. ISRN: GU-STJM--61--SE
62. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
Brytningstider
Göteborg 2014, 322 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-31-1. ISRN: GU-STJM--62--SE
63. Bergström, Annika, Johansson, Bengt, Oscarsson, Henrik & Oskarson, Maria (red)
Fragment
Göteborg 2015, 608 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-32-8. ISRN: GU-STJM--63--SE

64. Bergström, Annika & Ohlsson, Jonas (red)
Alla dessa val
Göteborg 2015, 236 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-33-5. ISRN: GU-STJM--64--SE
65. Solevid, Maria (red)
Svenska utlandsröster
Göteborg 2016, 312 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN:978-91-89673-34-2. ISRN: GU-STJM--65--SE
66. Ohlsson, Jonas, Oscarsson, Henrik & Solevid, Maria (red)
Ekvilibrium
Göteborg 2016, 480 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-35-9. ISRN: GU-STJM--66--SE
67. Norell, P O & Nilsson, Lennart (red)
Värmländska utmaningar
Göteborg, 2016. 230 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-36-6. ISRN: GU-STJM--67--SE
68. Bergström, Annika & Harring, Niklas (red)
Hållbarhetens horisont
Göteborg, 2016. 230 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-37-7. ISRN: GU-STJM--68--SE
69. Andersson, Ulrika (red)
Slutna rum och öppna landskap
Göteborg, 2017. 178 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-38-0. ISRN: GU-STJM--69--SE
70. Andersson, Ulrika, Ohlsson, Jonas, Oscarsson, Henrik & Oskarson, Maria (red)
Lärmar och gör sig till
Göteborg, 2017. 648 sidor. Pris: 340 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-39-7. ISRN: GU-STJM--70--SE
71. Andersson, Ulrika & Bergström, Annika (red)
En brokig gemenskap
Göteborg, 2017. 192 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)
ISBN: 978-91-89673-40-3. ISRN: GU-STJM--71--SE

SOM-institutet
Göteborgs universitet
Box 710
405 30 GÖTEBORG

E-postadress: info@som.gu.se
Hemsida: www.som.gu.se
Telefon: 031-786 33 00

Beställning av publikationer kan göras på bokbestallning@som.gu.se.

En brokig gemenskap presenterar huvudresultaten från 2016 års västsvenska SOM-undersökning. I fokus för undersökningen står Västra Götalands invånare och deras upplevelser av hur det är att leva och verka i Västsverige.

Titeln knyter an till de resultat och analyser som redovisas i boken, men också till de likheter och olikheter som präglar gemenskapen i Västra Götalands olika delar. Några av de frågor som analyseras är medborgarnas bedömningar av regional och kommunal service, erfarenheter av arbetsliv och upplevelser av mångkultur. Kulturvanor, medborgaraktivism och cirkulär ekonomi är andra områden som ligger i bokens blickfång. Flera kapitel innehåller jämförelser med tidigare års västsvenska SOM-undersökningar och med de nationella SOM-undersökningarna.

I *En brokig gemenskap*, den 71:a forskarantologin från SOM-institutet, bidrar forskare från olika discipliner vid Göteborgs universitet och Högskolan i Borås med analyser av det västsvenska samhället. Boken innehåller också en metod-dokumentation av 2016 års västsvenska SOM-undersökning.

SOM-INSTITUTET
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

GÖTEBORGS UNIVERSITET